

**Latvijas Universitāte
Biznesa, vadības un ekonomikas fakultāte**

Sadarbībā ar

Latvijas Republikas tiesībsargu

**Nodokļu reforma neapliekamā minimuma, atvieglojumu
un attaisnoto izdevumu piemērošanas problēmu,
efektivitātes un risinājumu izvērtējumā**

Pētījums

2. sējums

Latvijas Republikas tiesībsargs
Autors: Raimonds Koņuševskis

Latvijas Universitāte
Autori: Līga Leitāne
Kristīne Rozīte
Larisa Bule

Rīga 2019

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS	3
6. FAKTISKO DATU ANALĪZE	4
6.1. Nodarbināto skaita un atalgojuma analīze	6
6.2. Nostrādāto stundu skaita analīze	26
6.3. Vidējie bruto ieņēmumi mēnesī un vidējā bruto stundas apmaksā	30
6.4. Spēkā esošā darbaspēka nodokļu analīze	33
7. REFORMAS IETEKMES ANALĪZE	56
7.1. Nodokļu sloga attīstības tendences	59
7.2. Neapliekamā minimuma, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu piemērošanas iespējas	68
7.3. Neto ienākumu izmaiņas	82
8. NEAPLIEKAMĀ MINIMUMA UN IZTIKAS MINIMUMA KORELĀCIJA	111
9. NODOKĻA ADMINISTRĒŠANA	143
SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS	171
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	205

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

EDS – VID Elektroniskās deklarēšanas sistēma

EEZ- Eiropas Ekonomiskā zona

ES – Eiropas Savienība

FM – Finanšu ministrija

GID – gada ienākumu deklarācija

GMI – garantētais minimālais ienākums

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis

IKP – iekšzemes kopprodukts

LM – Labklājības ministrija

MK – Ministru kabinets

MUN - mikrouzņēmumu nodoklis

NM – neapliekamais minimums

NVO – nevalstiskā organizācija

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija

PVN – pievienotās vērtības nodoklis

UIN – uzņēmumu ienākuma nodoklis

VID – Valsts ieņēmumu dienests

VN režīms – vispārējais nodokļu maksāšanas režīms

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

6. FAKTISKO DATU ANALĪZE

NODAĻAS KOPSAVILKUMS

1. Sakarā ar to, ka pastāv vairāki nodokļu režīmi, veidojas arī atšķirīgas tiesības, piemērot NMNM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus. Personai, strādājot vispārējā nodokļu maksāšanas režīmā, ir tiesības piemērot atvieglojumu, NM, attaisnotos izdevumus. Attiecīgā pārskata gada laikā, ja persona iesniegusi algas nodokļu grāmatiņu darba devējam, darba devējs ir tiesīgs piemērot NM, atvieglojumus un attiecīgajā laikā piemērojamos attaisnotos izdevumus. Savukārt, ja nodarbinātais strādā tikai MUN režīmā, turklāt vienā vai vairākos, personai nav tiesību piemērot nedz NM, nedz attaisnotos izdevumus un atvieglojumus. Līdz ar to visus valsts paredzētos labumus par apgādājamajiem nav iespējams piemērot, kaut gan valsts devusi tiesības tos piemērot. Ja nodarbinātais strādā VN režīmā un MUN režīmā, tad viņam ir tiesības piemērot tikai attaisnotos izdevumus.

2. 2017. gadā 23,2% no visiem nodarbinātajiem strādā vairākās darbavietās.

3. Kā būtisks trūkums uzskatāms apstākļi, ka personai, strādājot mikrouzņēmumā, darba devējs nav tiesīgs piemērot atvieglojumus par apgādājamajiem, līdz ar to apgādājamā materiālais stāvoklis atkarīgs no nodarbinātā darbavietas nodokļu režīma, kā rezultātā veidojas nevienlīdzība.

4. No 2019. gada ir ierobežojumi strādāt vairākos mikrouzņēmumos, kā rezultātā attiecīgs normatīvais regulējums ietekmē 5258 nodarbinātos, kuri guva ienākumus no vairākiem mikrouzņēmumiem. Līdz ar mikrouzņēmuma nodokļa regulējuma maiņu, kas sevī ietvēra MUN likmes

palielināšanu, vērojama neliela mikrouzņēmumos nodarbināto samazināšanās, bet vairākos mikrouzņēmumos - strādājošo pieaugums.

5. Vidējā gada darba samaksa kopā tiem, kas strādā vairākās darbavietās, ir augstāka. Vismazākā darba samaksa ir darbiniekiem, kas strādā vienā MUN režīmā strādājošā uzņēmumā. Personas, kas strādā uzņēmumā, kas ir VN režīmā, guvušas lielākus ienākumus, bet vismazākie ienākumi ir nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos.

6. Vidējam atalgojumam VN režīmā nodarbinātajiem, tāpat arī mediānai ir tendence pieaugt, tomēr mediānas lielums 2018. gadā ir par 234 *euro* mazāks par vidējo atalgojumu, ko var uzskatīt par lielu novirzi.

7. Mediānas rādītājs var tikt izmantots, lai precīzāk raksturotu reālo atalgojuma līmeņa situāciju. Ja vidējo atalgojumu būtiski ietekmē skaitliski nelielā lielo atalgojumu saņēmēju grupa, tad, rēķinot mediānu, mazāku ietekmi uz to rada īpaši liels un mazs atalgojums. Analizējot vidējā atalgojuma un mediānas izmaiņas pret iepriekšējo laika periodu, tieši mediānas rādītājs parāda mazākas svārstības, tāpēc var tikt izmantots, lai precīzāk attēlotu situāciju atalgojuma jomā.

8. Analizējamajā periodā gan vidējais atalgojums, gan mediāna pakāpeniski pieaug, palielinoties arī to pieauguma tempam. Pozitīvas izmaiņas parāda pakāpeniska starpības sarūkšana starp vidējo algu un mediānu.

9. Tā kā 67,2% no visiem nodarbinātajiem VN režīmā saņem atalgojumu robežās līdz 1000 *euro*, kas atbilst diferencētajam NM, bet NM apjoms

tiek noteikts provizoriski, tiem visiem nepieciešams iesniegt gada ienākuma deklarāciju. Turklāt, ja ienākumu apjoms ir pieaudzis, pastāv iespējamība, ka būs jāveic papildus IIN maksājums.

10. Nestabili, tomēr vērojama nodarbināto īpatsvara samazinājuma tendence, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai. To var saistīt ar pieprasījuma pieaugumu pēc darbaspēka.

11. Nodarbināto īpatsvars, kas saņem atalgojumu līdz minimālajai algai svārstās no 26,6% 2017. gada decembrī, kad tas bija vismazākais, līdz 39,3% 2015. gada februārī. Kopējā tendence ir samazinoša.

12. 2018. gada jūnijā kopumā MUN režīmā bija nodarbināti 74597 darba ņēmēju (saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem IIN aprēķinam netiek pielietots ne NM, ne atvieglojumi par apgādībā esošām personām). No tiem 93% strādā vienā uzņēmumā. 36% no visiem MUN nodarbinātajiem strādā arī VN režīma uzņēmumā (pieaugoša tendence).

13. No MUN strādājošajiem 2018. gada jūnijā 7200 personu apgādībā ir viens vai vairākas apgādājamās personas, kas ir 9,7% no visiem MUN strādājošiem. Šādu darbinieku skaits ne tikai samazinās absolūtos skaitļos, bet arī procentuāli no visiem MUN nodarbinātajiem.

14. Samazinājums saistāms ar MUN likmes paaugstināšanu un ierobežojumu pastiprināšanu. Vienlaikus var uzskatīt, ka, pamatojoties uz to, ka darba samaksai ir tendence pieaugt, bet mikrouzņēmumos strādājošajiem ir ierobežotas darba samaksas apmēra summas līdz 720 *euro* mēnesī, tad daļa darbinieku pāriet uz VN režīmā strādājošajiem, kā arī samazinās mikrouzņēmumu skaits.

15. Nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos ir reģistrēti apgādājamie, bet, neskatoties uz apgādājamo skaita samazinājumu, jāsecina, ka 7201 apgādājamais nesaņem valsts

piešķiros labumus, kurus paredz IIN regulējums.

16. MUN nodarbinātajiem vidējais atalgojums ir aptuveni divas reizes zemāks nekā vidējais atalgojums valstī. Turklāt, augot vidējai algai valstī, atšķirības turpina palielināties. Analizējot iemeslus, kāpēc ir tik lielas atalgojuma atšķirības starp vidējo algu valstī un MUN nodarbinātajiem, redzams, ka MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0, veido aptuveni 20% no visiem MUN nodarbinātajiem.

17. Saskaņā ar informāciju par darba ņēmēju skaitu sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita pie VN režīmā strādājošiem darba devējiem laika periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam nostrādāto stundu skaits pakāpeniski ir pieaudzis.

18. Saskaņā ar informāciju par 2018. gada pirmajiem astoņiem mēnešiem, augustā 36,3% no nodarbinātajiem strādājuši vairāk kā 181 stundu mēnesī.

19. Vidējās bruto samaksas un vidējās stundas apmaksas aprēķins parāda, ka vidējā bruto samaksa, pieaugot nostrādāto stundu skaitam, palielinās. Tā kā vidējā stundas apmaksa parasti paliek nemainīga, tad lielais nostrādāto stundu skaits ir skaidrojams ar nepieciešamību iegūt lielākus naudas līdzekļus. Vienlaikus tas parāda, ka nodarbinātie saņem nevis virsstundu dubulto samaksu, bet gan strādā citās darbavietās.

20. Analizējot valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objektu apmēru, jāsecina, ka valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts līdz minimālajai algai 2018. gadā ir 24% nodarbināto. Tas ir liels skaits, jo nākotnē šiem nodarbinātajiem būs zems sociālais nodrošinājums - pensijas, pabalsti utt. 39% valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts ir līdz vidējai algai 934 *euro*.

21. Rekomendējams veikt padziļinātu analīzi nozaru un profesiju griezumā par nostrādāto stundu skaitu, tādējādi atklājot tās nozares, kurās vērojams vislielākais nostrādāto stundu skaits.

6.1. Nodarbināto skaita un atalgojuma analīze

Sakarā ar to, ka pastāv vairāki nodokļu režīmi, kā arī atšķirīgas tiesības piemērot NM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus, darba gaitā tika analizēta situācija par to, cik nodarbināto strādā VN režīmā un cik - mikrouzņēmumos. Analīze veikta, balstoties uz pieprasītajiem datiem no VID.

Saskaņā ar VID sniegto informāciju 2017. gadā 23,2% no visiem nodarbinātajiem strādā vairākās darba vietās (sk. pielikumos “Informācija par nodarbināto gada kopējā ienākuma apjoma sadalījumu pēc ienākumu apmēra un darba vietām pie vispārējā nodokļu maksāšanas režīmā strādājošiem darba devējiem un mikrouzņēmumu nodokļa maksātājiem 2015. - 2017. gadā”).

6.1.tabula

Nodarbināto darba vietu skaits vispārējā nodokļu režīmā un mikrouzņēmumos

	2015	2016	2017
Viena darba vieta VN	730 529	727 528	734 063
Vairākas darbavietas VN	118 756	117 105	125 025
Viena darba vieta MUN	45 597	49 252	43 501
Vairākas darbavietas MUN	4 943	5 599	5 258
Vienlaikus nodarbināts VN un MUN	53 371	54 360	48 023
Vairākas darbavietas	222 667	226 316	221 807
Kopējais darbinieku skaits	953 196	953 844	955 870
Viena darba vieta VN (% no visiem)	76,64%	76,27%	76,80%
Vairākas darba vietas VN (% no visiem)	12,46%	12,28%	13,08%
Viena darba vieta MUN (% no visiem)	4,78%	5,16%	4,55%
Vairākas darbavietas MUN (% no visiem)	0,52%	0,59%	0,55%

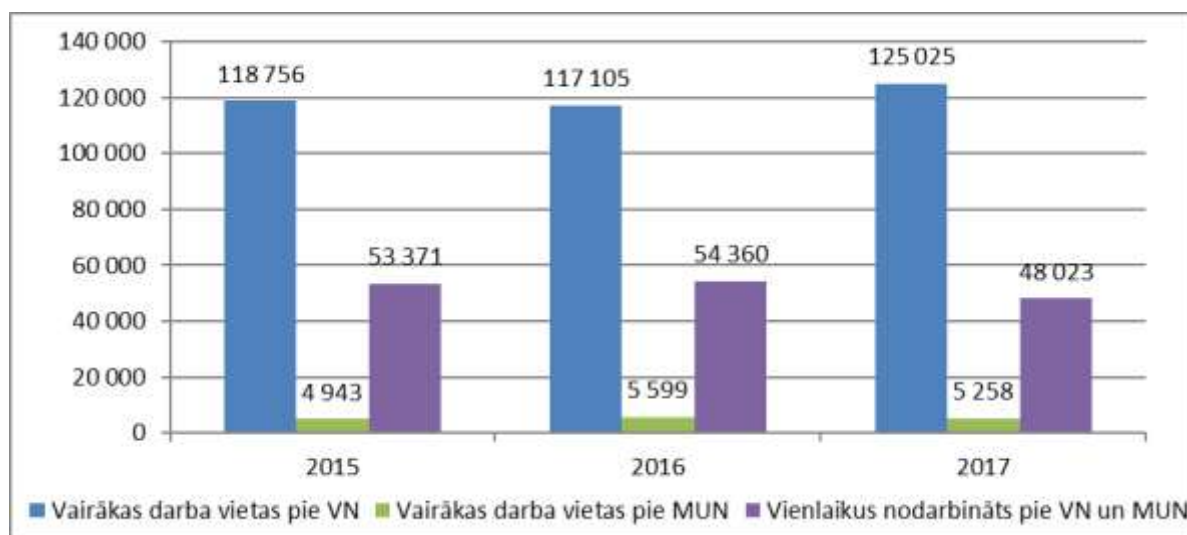
	2015	2016	2017
Vienlaikus nodarbināts VN un MUN (% no visiem)	5,60%	5,70%	5,02%
Vairākas darbavietas (% no visiem)	23,36%	23,73%	23,20%

Personai, strādājot VN režīmā, ir tiesības piemērot atvieglojumu, NM, attaisnotos izdevumus. Attiecīgā pārskata gada laikā, ja persona iesniegusi algas nodokļu grāmatiņu darba devējam, tad darba ņēmējs ir tiesīgs piemērot NM, atvieglojumus un attiecīgajā laikā piemērojamos attaisnotos izdevumus. Savukārt, ja nodarbinātais strādā tikai MUN režīmā, turklāt vienā vai vairākos uzņēmumos, personai nav tiesību piemērot nedz NM, nedz attaisnotos izdevumus un atvieglojumus. Tādējādi visus valsts paredzētos labumus par apgādājamajiem nav iespējams piemērot. Ja nodarbinātais strādā VN režīmā un MUN režīmā, tad viņam ir tiesības piemērot tikai attaisnotos izdevumus.

Ja persona strādā vairākās darbavietās VN režīmā, tad darbavietā, kurā ir iesniegta algas nodokļu grāmatiņa, tiek piemērota 20% likme, bet pārējās darbavietās, kas ir VN režīmā, tiek piemērota 23% IIN likme. Ja persona strādā vairākās darba vietās, kas ir VN režīmā, tad jāsecina, ka 2017. gadā 13,08%, tas ir 125 025 nodarbinātie strādā vairākās VN režīmā esošās darbavietās. Tabulā apkopotie dati parāda, ka nodarbinātībai ir vērojama stabilitāte, tādējādi, pieņemot, ka 2018. gadā būs līdzīga situācija, var secināt, ka 125 025 nodarbinātajiem veidosies pārmaksāts IIN.

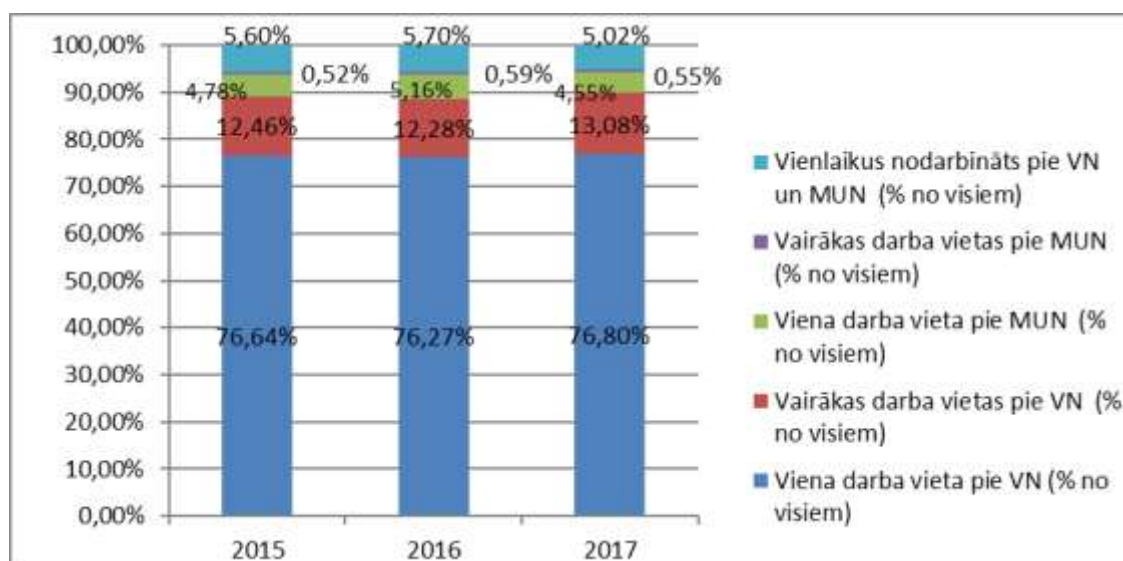
Mikrouzņēmumu darbiniekiem nav tiesību piemērot NM, atvieglojumus, bet vienlaikus ir ierobežojums algas apmērā, kas ir 720 *euro* mēnesī. Tāpat algas ierobežojums 2017. gadā bija 43 501 nodarbinātajam, kas strādā tikai vienā mikrouzņēmumā un vēl 5 258 nodarbinātajiem, kas strādā vairākos mikrouzņēmumos. 2017. gadā 48 759 nodarbinātajiem nevarēja piemērot nodokļu labumus, ko piedāvā IIN sistēma un pastāv ierobežojums algas apmēram. Kā būtisks trūkums uzskatāms apstāklis, ka personai, strādājot mikrouzņēmumā, darba devējs nav tiesīgs piemērot atvieglojumus par apgādājamajiem, līdz ar to apgādājamā materiālais stāvoklis atkarīgs no nodarbinātā darbavietas nodokļu režīma, kā rezultātā veidojas nevienlīdzība.

Jāatzīmē, ka par personām, kas strādā mikrouzņēmumos, netiek iesniegtas VID atskaites, deklarācijas par nostrādātajām stundām, līdz ar to nav iespējams zināt par stundas tarifa likmi nodarbinātajiem un nostrādāto stundu skaitu mēnesī.

6.1.att. Nodarbināto skaits vairākās darba vietās 2015.-2017. gadā, tūkst. cilvēku

No 2019. gada ir ierobežojumi strādāt vairākos mikrouzņēmumos, kā rezultātā attiecīgs normatīvais regulējums ietekmē 5 258 nodarbinātos, kuri guva ienākumus no vairākiem mikrouzņēmumiem. Līdz ar MUN regulējuma maiņu, kas sevī ietvēra MUN likmes palielināšanu, vērojama neliela mikrouzņēmumos nodarbināto samazināšanās, bet vienlaikus vairākos mikrouzņēmumos strādājošo skaita pieaugums.

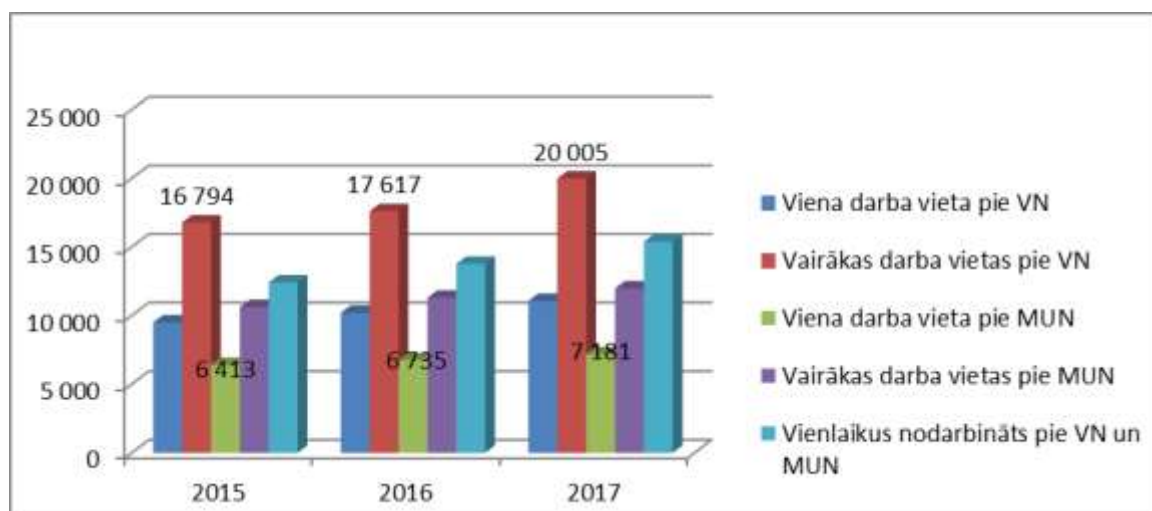

6.2.att. Nodarbināto skaita sadalījums pēc darba vietu skaita 2015. - 2017. gadā, %

Saskaņā ar VID sniegto informāciju par nodarbināto gada kopējo ienākumu apjoma sadalījumu pēc ienākumu apmēra un darba vietām VN režīmā un MUN režīmā strādājošos uzņēmumos, 2015. - 2017. gadā vidējā gada darba samaksa kopā tiem, kas strādā vairākās darba vietās, ir augstāka (datus sk. pielikumos). Viszemākā darba samaksa ir darbiniekiem, kas strādā vienā MUN režīmā strādājošā uzņēmumā.

Vidējā gada darba samaksa uz vienu nodarbinātu personu 2015.-2017. gadā, *euro*

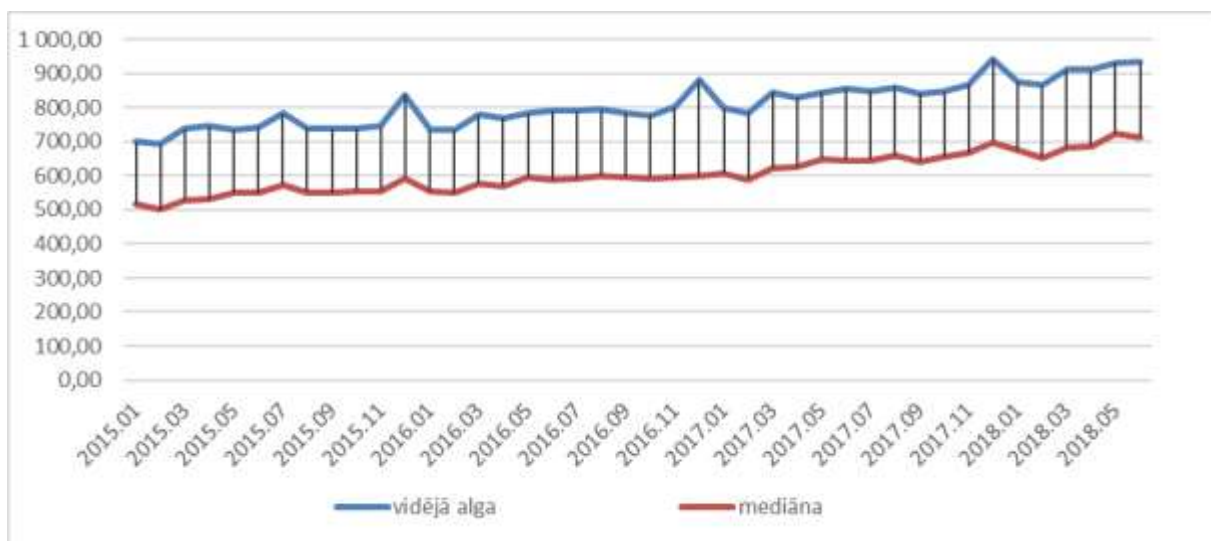
	2015	2016	2017
Viena darba vieta VN	9 510	10 216	11 075
Vairākas darba vietas VN	16 794	17 617	20 005
Viena darba vieta MUN	6 413	6 735	7 181
Vairākas darba vietas MUN	10 628	11 311	11 986
Vienlaikus nodarbināts VN un MUN	12 424	13 779	15 390

6.3.att. Vidējā gada samaksa atkarībā no darba devēju veida un darba vietu skaita 2015.-2017.gadā., *euro*

Īpaši jāuzsver apstākļi, kas vērojams, ka personas, kas strādā VN režīmā reģistrētā uzņēmumā, guvušas lielākus ienākumus, bet vismazākie ienākumi ir nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos.

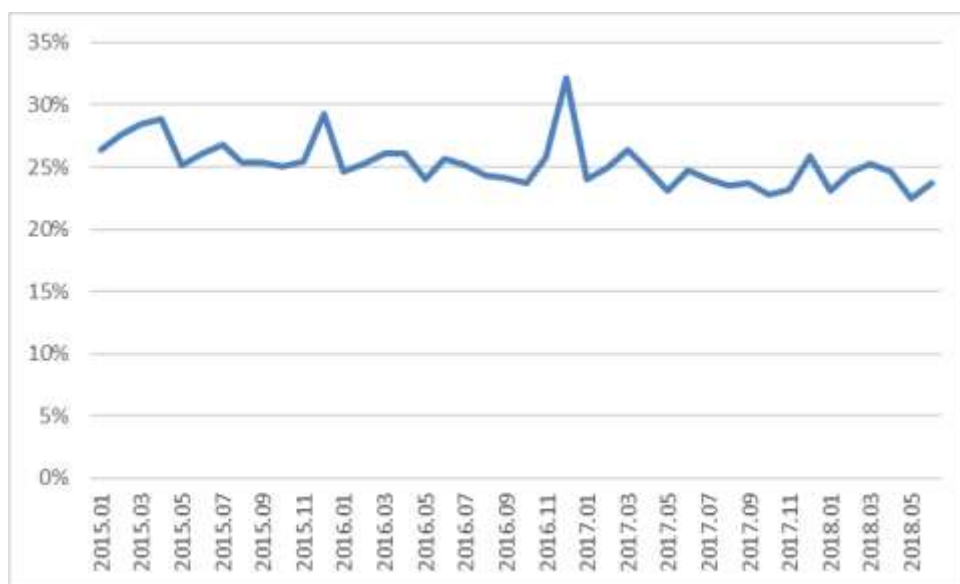
Vidējam atalgojumam VN režīmā nodarbinātajiem, tāpat arī mediānai ir tendence pieaugt, tomēr mediānas lielums 2018. gadā ir par 234 *euro* mazāks par vidējo atalgojumu, ko var uzskatīt par lielu novirzi.

VN režīmā Mediānas rādītājs var tikt izmantots, lai precīzāk raksturotu reālo atalgojuma līmeņa situāciju. Ja vidējo atalgojumu būtiski ietekmē skaitliski nelielā lielo atalgojumu saņēmēju grupa, tad, rēķinot mediānu, mazāku ietekmi uz to rada īpaši lielas un mazas atalgojuma vērtības.

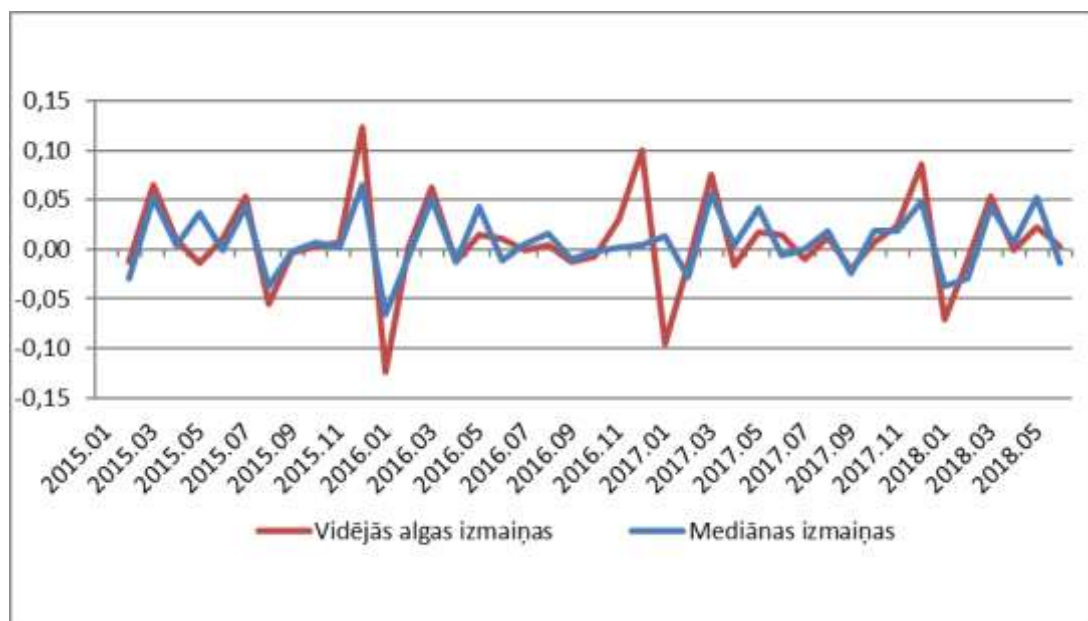
6.4.att. Vidējās bruto algas / mediānas izmaiņas 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, euro

Mediāna ir līdz pat 32% zemāka nekā vidējais atalgojums. Šāda atšķirība atzīstama par ļoti augstu. Tas nozīmē, ka vidējās algas aprēķinu būtiski ietekmē nelielais nodarbināto skaits, kuru atalgojums ir īpaši liels. Tai pašā laikā mediānas rādītājs parāda, ka pusei nodarbināto atalgojums ir zemāks nekā aprēķinātais mediānas rādītājs. 2018.gada jūnijā mediāna ir par 221 euro mazāka par vidējo atalgojumu. Starpība veido 24%. Pozitīvi ir, ka šai atšķirībai tomēr ir tendence nedaudz samazināties.

6.5.att. Vidējās bruto algas / mediānas atšķirības 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, %

Analizējot vidējā atalgojuma un mediānas izmaiņas pret iepriekšējo laika periodu, tieši mediānas rādītājs parāda mazākas svārstības, tāpēc var tikt izmantots, lai precīzāk attēlotu situāciju atalgojuma jomā.

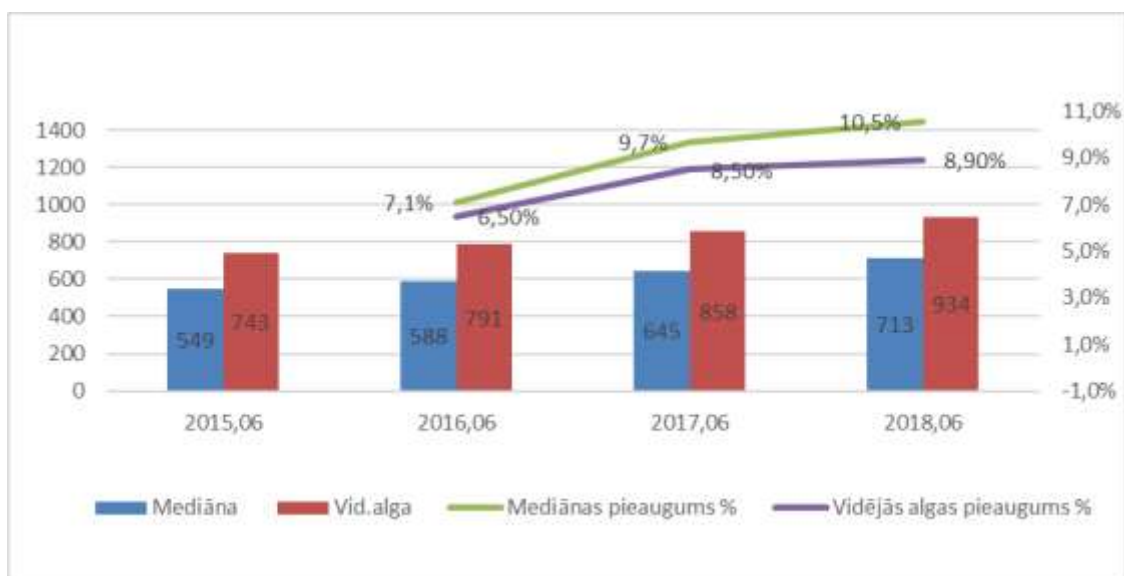
6.6.att. Atalgojuma izmaiņas pret iepriekšējo mēnesi 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, %

Gan vidējais atalgojums, gan mediāna pakāpeniski pieaug, palielinoties arī to pieauguma tempam. Pozitīvas izmaiņas parāda pakāpeniska starpības sarūkšana starp vidējo algu un mediānu.

6.3.tabula

Vidējās bruto algas / mediānas izmaiņas 2015. gada jūnijā - 2018. gada jūnijā, euro un %

Gadi	Mediāna	Mediānas pieaugums %	Vid.alga	Vidējās algas pieaugums %	% starpība starp vidējo algu un mediānu
2015	549		743		26%
2016	588	7,1%	791	6,50%	26%
2017	645	9,7%	858	8,50%	25%
2018	713	10,5%	934	8,90%	24%

6.7.att. Vidējās bruto algas / mediānas izmaiņas 2015. gada jūnijā - 2018. gada jūnijā, euro un %

Tā kā 67,2% no visiem nodarbinātajiem VN režīmā reģistrētos uzņēmumos saņem atalgojumu robežās līdz 1000 *euro*, kas atbilst diferencētajam NM, bet NM apjoms tiek noteikts provizoriski, tiem visiem nepieciešams iesniegt GID. Turklāt, ja ienākumu apjoms ir pieaudzis, pastāv iespējamība, ka būs jāveic papildus IIN maksājums.

Pētījuma ietvaros detalizētāk tika analizēti ienākumi nodarbinātajiem, kas strādā uzņēmumos ar VN maksāšanas režīmu. Analīze rāda, ka ap 6% no visiem nodarbinātajiem nav ienākumu. Tādu situāciju var redzēt visā analizējamajā periodā no 2015. gada. Vairāk kā 64% 2018. gadā nodarbināto saņem darba samaksu līdz vidējai algai, bet ap 28% saņem darba samaksu, kas mazāka par minimālo algu. Jākonstatē, ka vērojama liela nevienlīdzība ienākumu lielumā, kā arī liels skaits nodarbināto ar zemiem ienākumiem.

Tabula 6.4. parāda detalizētus datus par mēneša vidējo atalgojumu VN režīmā nodarbinātajiem.

6.4.tabula

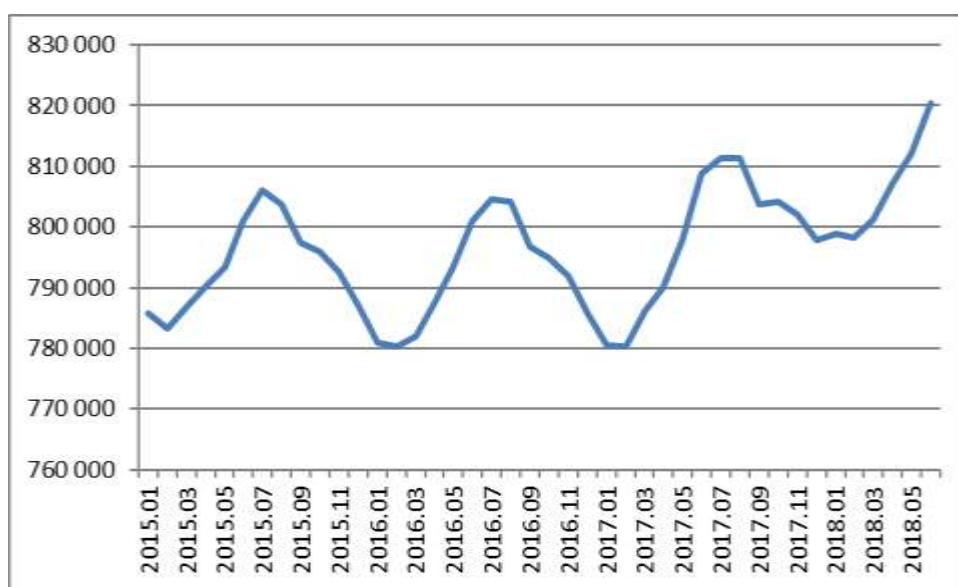
Detalizēti dati (mēneša) vidējais atalgojums VN režīmā nodarbinātajiem 2015. gada janvārī - 2018. gada jūnijā, euro un %

Periods	Vidējais bruto atalgojums	Vidējā atalgojuma izmaiņas (%)	Mediāna	Nodarbināto skaits	Nodarbināto skaits (līdz vidējai algai)	% līdz vidējai algai	min alga	Nodarbināto skaits (līdz minimālai algai)	% līdz minimālai algai	Nodarbināto skaits (ienākumu nav)	% bez ienākumiem
2015.01	701		516,26	785 860	529 651	67,4%	360	298 611	38.0%	48 792	6,2%
2015.02	692	-1,2%	501,44	783 259	506 525	64,7%	360	307 912	39.3%	49 581	6,3%
2015.03	738	6,5%	527,91	786 938	521 296	66,2%	360	289 788	36.8%	47 790	6,1%
2015.04	745	1,0%	530,00	790 210	515 411	65,2%	360	286 729	36.3%	46 491	5,9%
2015.05	735	-1,4%	549,50	793 327	513 508	64,7%	360	281 949	35.5%	46 901	5,9%
2015.06	743	1,1%	549,33	800 956	516 462	64,5%	360	286 516	35.8%	48 307	6,0%
2015.07	783	5,4%	573,23	806 005	515 759	64,0%	360	266 061	33.0%	48 671	6,0%
2015.08	740	-5,5%	551,89	803 643	515 759	64,2%	360	284 147	35.4%	49 364	6,1%
2015.09	738	-0,3%	550,57	797 327	513 814	64,4%	360	279 966	35.1%	47 384	5,9%
2015.10	740	0,3%	554,50	795 872	509 919	64,1%	360	277 015	34.8%	47 078	5,9%
2015.11	745	0,7%	555,57	792 506	506 676	63,9%	360	279 443	35.3%	47 088	5,9%
2015.12	838	12,4%	592,06	787 124	523 508	66,5%	360	257 376	32.7%	43 201	5,5%
2016.01	734	-12,4%	553,21	781 006	504 542	64,6%	370	273 845	35.1%	50 722	6,5%

Periods	Vidējais bruto atalgojums	Vidējā atalgojuma izmaiņas (%)	Mediāna	Nodarbināto skaits	Nodarbināto skaits (līdz vidējai algai)	% līdz vidējai algai	min alga	Nodarbināto skaits (līdz minimālai algai)	% līdz minimālai algai	Nodarbināto skaits (ienākumu nav)	% bez ienākumiem
2016.02	735	0,1%	548,83	780 342	505 294	64,8%	370	273 233	35.0%	50 969	6,5%
2016.03	780	6,2%	576,86	782 051	488 932	62,5%	370	254 080	32.5%	49 439	6,3%
2016.04	771	-1,2%	570,02	787 696	519 749	66,0%	370	263 652	33.5%	48 559	6,2%
2016.05	783	1,5%	594,90	793 402	509 747	64,2%	370	249 757	31.5%	48 407	6,1%
2016.06	791	1,0%	588,01	800 914	516 989	64,5%	370	259 476	32.4%	49 911	6,2%
2016.07	791	-0,1%	591,70	804 641	515 673	64,1%	370	256 741	31.9%	50 983	6,3%
2016.08	794	0,5%	600,92	804 185	508 962	63,3%	370	250 354	31.1%	50 859	6,3%
2016.09	784	-1,2%	595,17	796 869	509 627	64,0%	370	254 162	31.9%	49 142	6,2%
2016.10	778	-0,8%	593,91	794 861	510 939	64,3%	370	254 578	32.0%	48 568	6,1%
2016.11	801	3,0%	595,17	791 959	498 352	62,9%	370	245 550	31.0%	47 914	6,1%
2016.12	882	10,1%	597,87	785 836	493 742	62,8%	370	226 802	28.9%	44 834	5,7%
2017.01	798	-9,5%	606,23	780 483	494 815	63,4%	380	236 432	30.3%	50 247	6,4%
2017.02	785	-1,6%	589,01	780 300	504 512	64,7%	380	249 481	32.0%	50 369	6,5%
2017.03	845	7,6%	621,81	786 126	511 396	65,1%	380	231 983	29.5%	48 389	6,2%
2017.04	831	-1,6%	624,19	790 074	513 317	65,0%	380	233 903	29.6%	48 373	6,1%

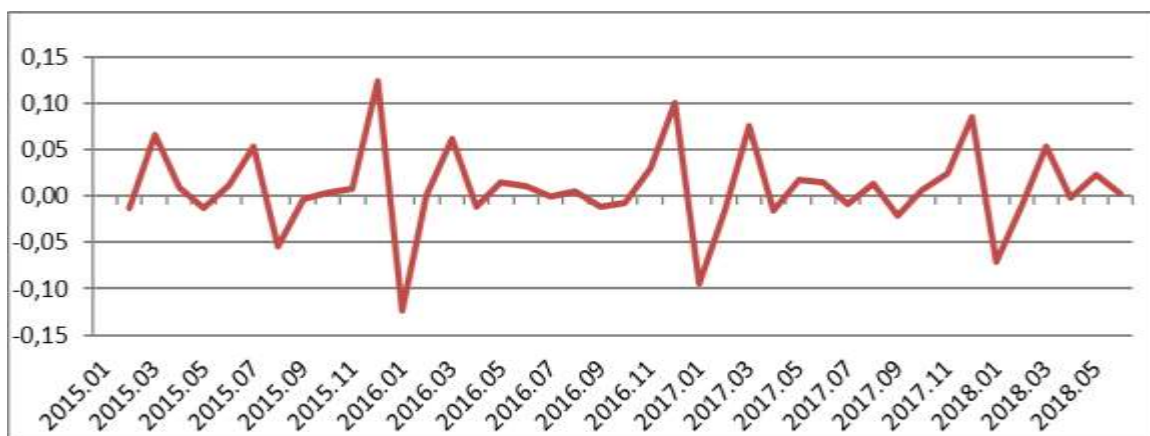
Periods	Vidējais bruto atalgojums	Vidējā atalgojuma izmaiņas (%)	Mediāna	Nodarbināto skaits	Nodarbināto skaits (līdz vidējai algai)	% līdz vidējai algai	min alga	Nodarbināto skaits (līdz minimālai algai)	% līdz minimālai algai	Nodarbināto skaits (ienākumu nav)	% bez ienākumiem
2017.05	846	1,8%	650,01	797 905	502 730	63,0%	380	224 450	28.1%	47 479	6,0%
2017.06	858	1,4%	645,85	808 746	531 631	65,7%	380	229 741	28.4%	49 275	6,1%
2017.07	850	-0,9%	645,85	811 313	510 997	63,0%	380	230 745	28.4%	50 798	6,3%
2017.08	860	1,3%	658,14	811 235	503 183	62,0%	380	225 827	27.8%	49 897	6,2%
2017.09	843	-2,1%	642,38	803 701	509 537	63,4%	380	232 068	28.9%	48 531	6,0%
2017.10	848	0,7%	654,69	804 104	504 502	62,7%	380	225 862	28.1%	47 733	5,9%
2017.11	869	2,4%	666,94	802 013	494 671	61,7%	380	221 010	27.6%	47 195	5,9%
2017.12	943	8,5%	699,42	797 767	515 723	64,6%	380	212 603	26.6%	44 168	5,5%
2018.01	876	-7,1%	673,56	798 888	490 992	61,5%	430	244 970	30.7%	50 586	6,3%
2018.02	866	-1,1%	653,70	798 303	501 415	62,8%	430	255 624	32.0%	50 586	6,3%
2018.03	912	5,3%	681,79	801 106	512 744	64,0%	430	240 414	30.0%	49 217	6,1%
2018.04	911	-0,1%	686,82	807 204	513 366	63,6%	430	241 480	29.9%	48 795	6,0%
2018.05	932	2,3%	722,76	812 130	520 350	64,1%	430	226 595	27.9%	47 428	5,8%
2018.06	934	0,3%	712,75	820 455	527 836	64,3%	430	234 972	28.6%	50 414	6,1%

Nodarbināto skaitam ir izteikti sezonāls raksturs, tomēr ar pieaugošu tendenci, ko var skaidrot, ar celtniecības un lauksaimniecības nozaru aktivizēšanos. Vienlaicīgi - jo lielākas svārstības nodarbināto skaitā, jo lielākas novirzes GID sastādīšanas rezultātā būs IIN pārrēķinos.

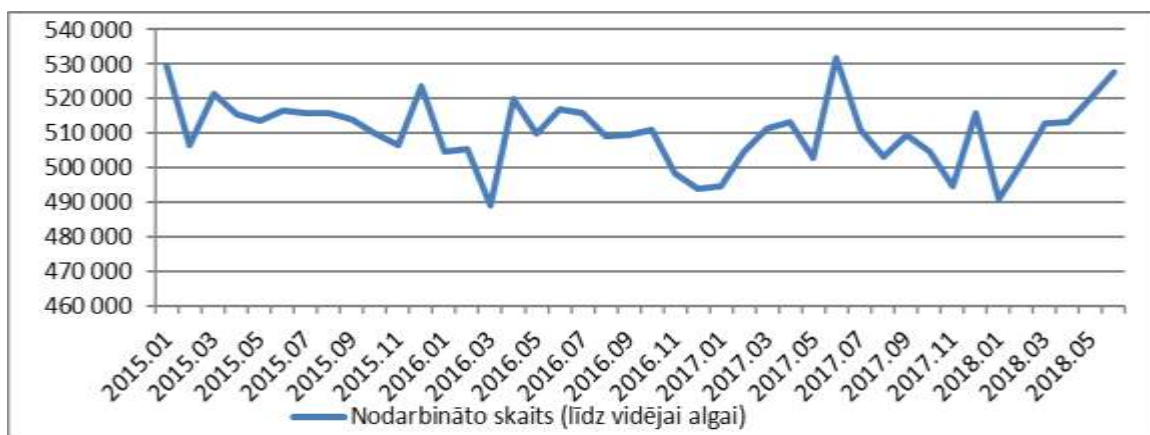
6.8.att. Nodarbināto kopējais skaits 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, civl.

Vidējās algas izmaiņas pret iepriekšējo mēnesi parāda nestabilitāti, ko var skaidrot ar neregulāriem, ar projektu finansējumu saistītiem nodarbināto ienākumiem.

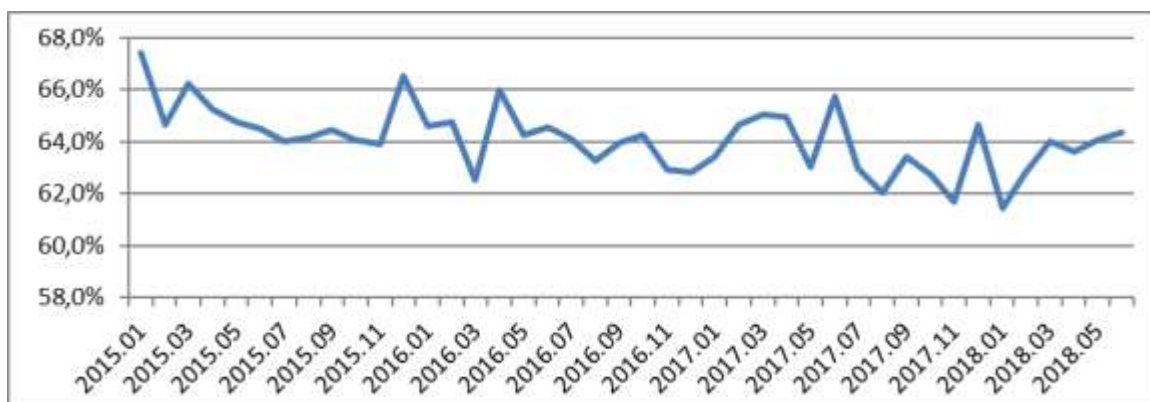

6.9.att. Vidējās algas izmaiņas pret iepriekšējo mēnesi 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, %

Nodarbināto īpatsvars, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai, svārstās no 61,5% 2018. gada janvārī, kad tas bija vismazākais, līdz 67,4%, 2015. gada janvārī, kad tas bija visaugstākais.

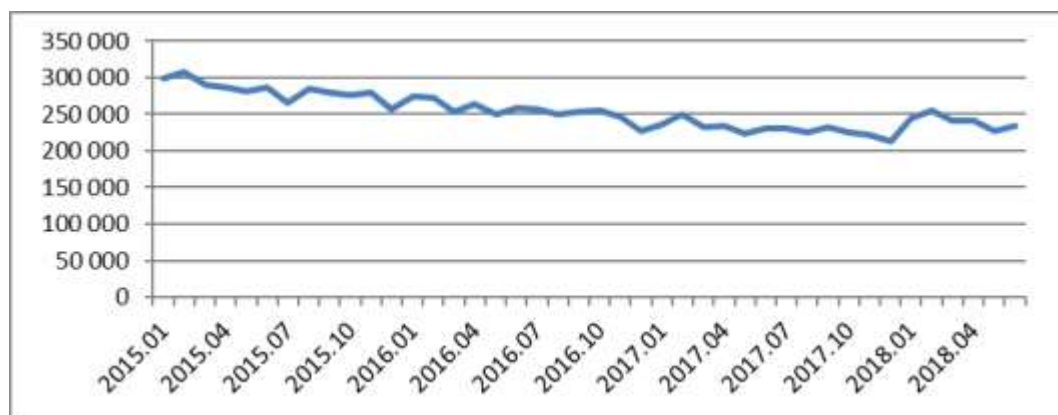
6.10.att. Nodarbināto skaits, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, cilv.

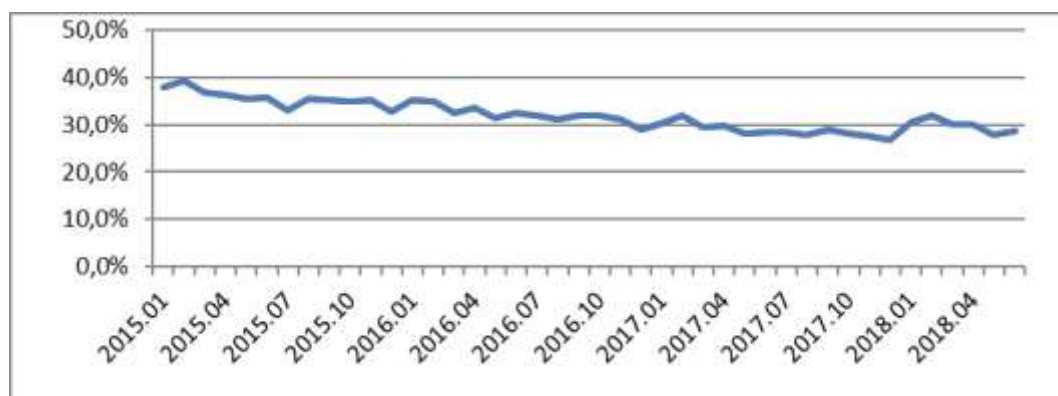
6.11.att. Nodarbināto skaits, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, %

Kopumā atalgojumam nav vērojama izteikta stabilitāte. Neskatoties uz to, ka 2018. gadā ekonomiskais stāvoklis ir vērtējams ar pozitīvu tendenci, atalgojums svārstās. Nestabili, tomēr ar samazinājuma tendenci vērojams nodarbināto īpatsvara samazinājums tiem nodarbinātajiem, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai. To var saistīt ar pieprasījuma pieaugumu pēc darbaspēka.

Nodarbināto īpatsvars, kas saņem atalgojumu līdz minimālajai algai, svārstās no 26,6% 2017. gada decembrī, kad tas bija vismazākais, līdz 39,3% 2015. gada februārī. Kopējā tendence ir samazinoša.

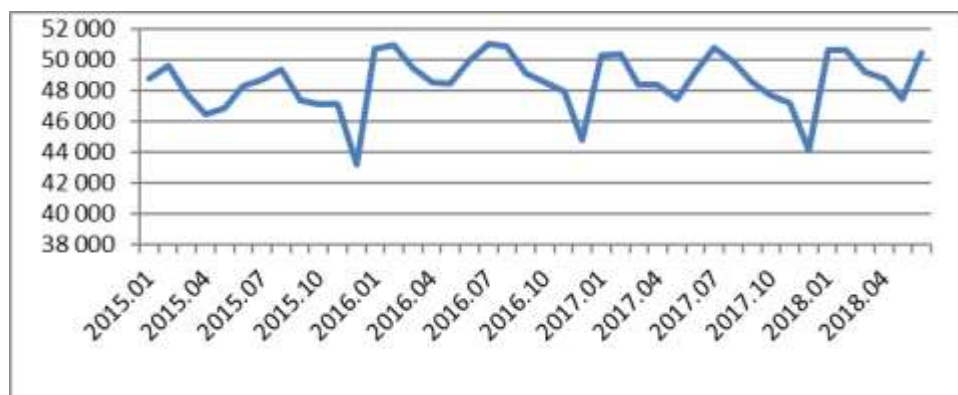

6.12.att. Nodarbināto skaits, kas saņem atalgojumu līdz min. algai 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, cilv.

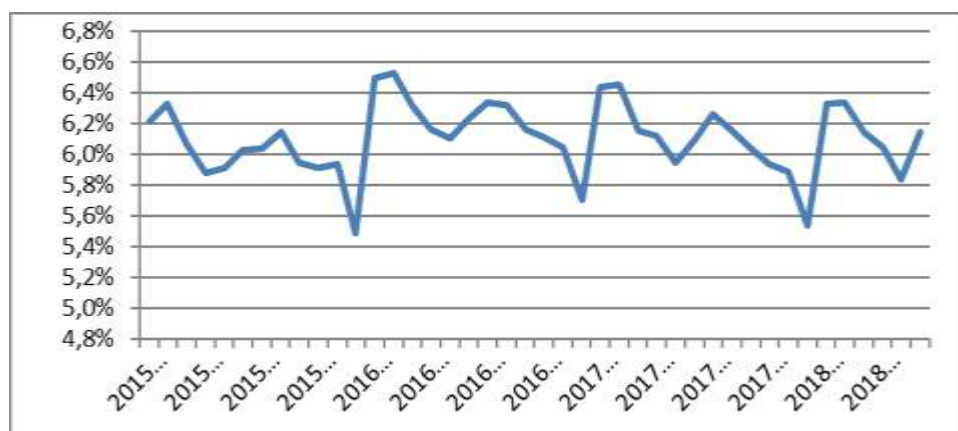

6.13.att. Nodarbināto skaits, kas saņem atalgojumu līdz min. algai 2015. gada janvārī - 2018. gada maijā, %

Dati parāda arī nodarbinātos, kuriem nav ienākumu. Gan absolūtos, gan relatīvos skaitļos parādās sezonāla tendence, īpaši tam samazinoties gada pēdējā mēnesī, kā arī vasaras mēnešos. Vismazāk šādu nodarbināto bija 2015. gada decembrī (5,5%), vislielākais īpatsvars bija 2016. gada februārī (6,5%).

6.14. att. Nodarbināto skaits, kuri tiek nodarbināti bez atalgojuma 2015. gada janvārī - 2018. gada aprīlī, cilvēki.

6.15. att. Nodarbināto īpatsvars, kuri tiek nodarbināti bez atalgojuma 2015. gada janvārī - 2018. gada aprīlī, cilvēki.

Attiecībā uz mikrouzņēmumos strādājošajiem pastāv regulējums, kas noteic, ka no 2018. gada persona no jauna nevar uzsākt strādāt vairākos mikrouzņēmumos, bet no 2019. gada pastāv ierobežojums strādāt vairākos mikrouzņēmumos vienlaicīgi. Ja tas tiek darīts, tad palielinās MUN likme, kā arī nākotnē uzņēmums zaudē mikrouzņēmuma statusu. Kā būtiskāko problēmu var atzīmēt, ka mikrouzņēmumos nodarbinātajiem pastāv algas ierobežojums 720 euro apmērā¹. Mikrouzņēmumos strādājošo darba stundu uzskaites rezultāts nav zināms VID, kā arī citām iestādēm, tādējādi nav arī zināms šo cilvēku nostrādātais stundu apjoms.

Nākotnē būtu rekomendējams MUN deklarāciju papildināt ar informāciju par nodarbinātā nostrādātajām stundām, kas ļautu analizēt situāciju mikrouzņēmumos.

¹ Mikrouzņēmumu nodokļa likums, 2. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/215302-mikrouzņemumu-nodokļa-likums>

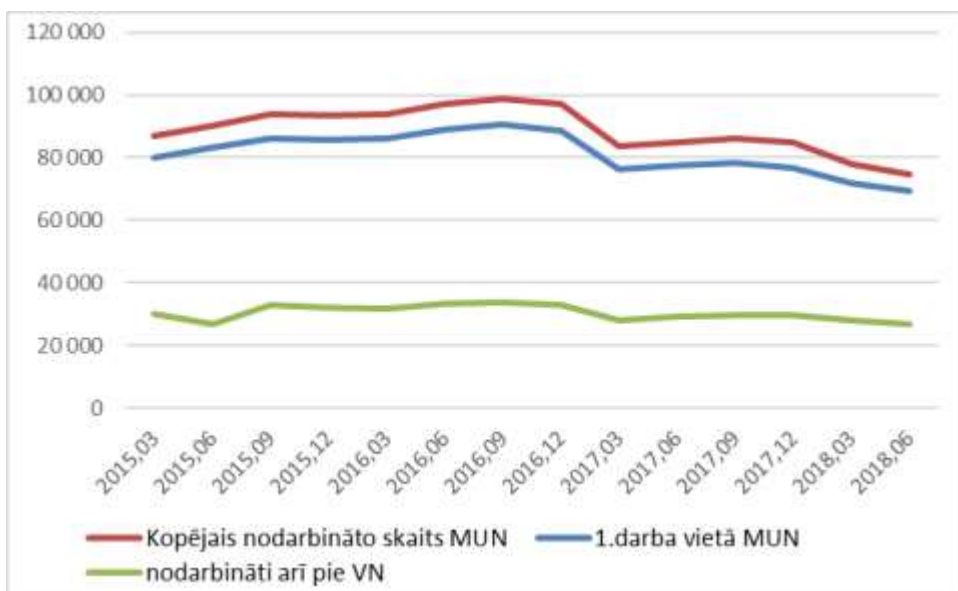
2018. gada jūnijā kopumā MUN režīmā bija nodarbināti 74597 darba ņēmēju (saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem IIN aprēķinam netiek pielietots nedz NM, nedz atvieglojumi par apgādībā esošām personām). No tiem 93% strādā vienā uzņēmumā. 36% no visiem MUN nodarbinātajiem strādā arī pie VN režīma uzņēmumiem (pieaugoša tendence).

Tabula 6.5. un 6.16. attēls atspoguļo iepriekš minētās tendences.

6.5.tabula

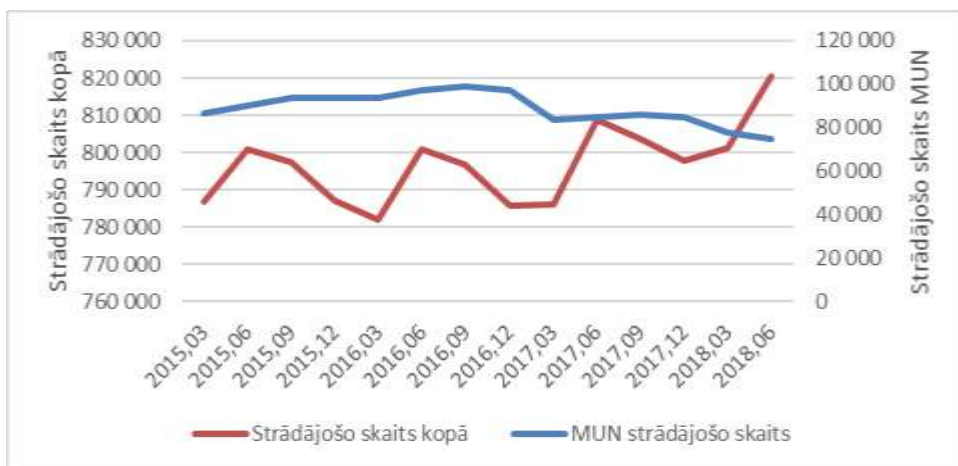
MUN režīmā nodarbināto skaits 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, cilv. un %

Periods	Nodarbināto skaits MUN kopā	Nodarbināto skaits, kas strādā vairāk kā vienā MUN uzņēmumā	Strādā pie viena MUN (% no visiem MUN nodarbinātajiem)	Nodarbināto skaits MUN un arī VN	Nodarbināti MUN un arī VN (% no MUN)	Strādājošo skaits kopā	MUN nodarbināti (% no kopējiem strādājošajiem)
2015.03	86869	6738	92.2%	30187	34.8%	786939	11,04%
2015.06	90322	7181	92.0%	26770	29.6%	800957	11,28%
2015.09	93832	7616	91.9%	32829	35.0%	797327	11,77%
2015.12	93474	7718	91.7%	32155	34.4%	787124	11,88%
2016.03	93743	7753	91.7%	31817	33.9%	782052	11,99%
2016.06	97044	8199	91.6%	33252	34.3%	800914	12,12%
2016.09	98872	8455	91.4%	33850	34.2%	796869	12,41%
2016.12	97081	8583	91.2%	32979	34.0%	785836	12,35%
2017.03	83492	7213	91.4%	28167	33.7%	786126	10,62%
2017.06	84958	7319	91.4%	29450	34.7%	808748	10,50%
2017.09	85951	7494	91.3%	29890	34.8%	803702	10,69%
2017.12	84829	8025	90.5%	29746	35.1%	797767	10,63%
2018.03	77963	6208	92.0%	28160	36.1%	801106	9,73%
2018.06	74597	5140	93.1%	26973	36.2%	820455	9,09%

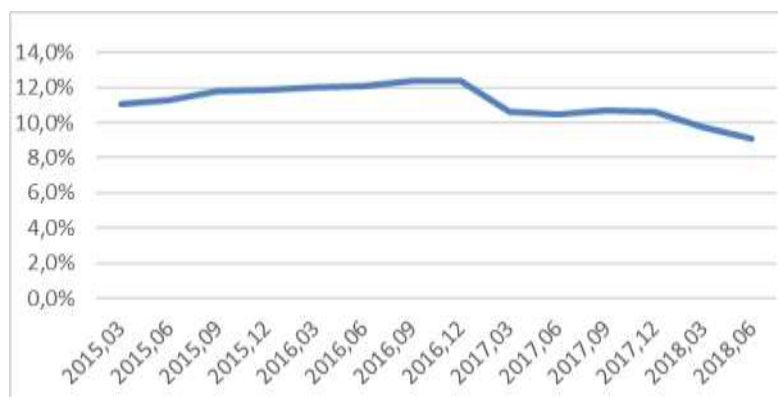
6.16.att. MUN režīmā nodarbināto skaits 2015. gada martā - 2018.gada jūnijā, cilv.

MUN strādājošo skaits samazinās. Salīdzinot ar kopējo nodarbināto skaita izmaiņām, tam nav sezonālītātes tendences.

6.17.att. Strādājošo skaits kopā un MUN 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, cilv.

Samazinās ne tikai MUN nodarbināto skaits absolūtos skaitļos, bet arī % daļa no MUN strādājošajiem attiecībā pret kopējo nodarbināto skaitu.

6.18.att. Strādājošo skaits kopā un MUN 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, %

No MUN strādājošajiem 2018. gada jūnijā 7200 personu apgādībā ir viens vai vairāki apgādājamie, kas ir 9,7% no visiem MUN strādājošajiem. Šādu darbinieku skaits ne tikai samazinās absolūtos skaitļos, bet arī procentuāli no visiem MUN nodarbinātajiem.

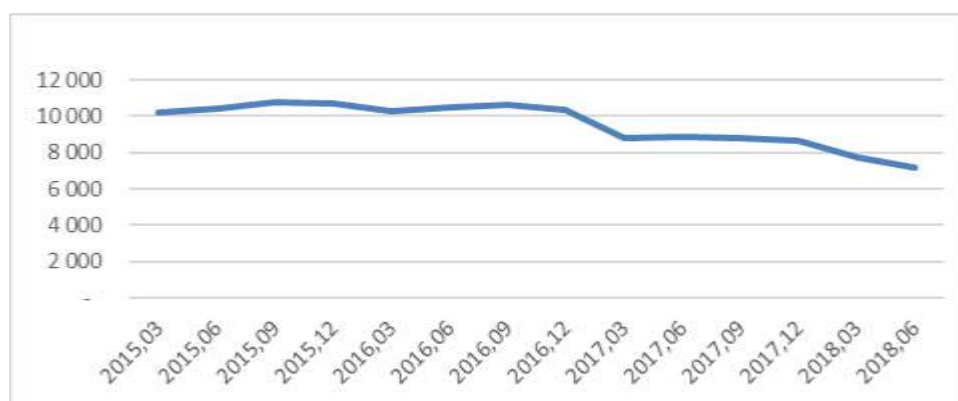
6.6.tabula

Nodarbināto skaits MUN, kam ir apgādājamie, 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, cilv. un %

Periods	Nodarbināto skaits MUN, kam ir apgādājamie	MUN strādājošo (% no visiem MUN nodarbinātajiem, kam ir apgādājamie)
2015.03	10174	11,71%
2015.06	10430	11,55%
2015.09	10749	11,46%
2015.12	10696	11,44%
2016.03	10260	10,94%
2016.06	10455	10,77%
2016.09	10611	10,73%
2016.12	10377	10,69%
2017.03	8775	10,51%
2017.06	8847	10,41%
2017.09	8813	10,25%

Periods	Nodarbināto skaits MUN, kam ir apgādājamie	MUN strādājošo (% no visiem MUN nodarbinātajiem, kam ir apgādājamie)
2017.12	8677	10,23%
2018.03	7723	9,91%
2018.06	7201	9,65%

Samazinājums saistāms ar MUN likmes paaugstināšanu un ierobežojumu pastiprināšanu. Vienlaikus var uzskatīt, ka, pamatojoties uz to, ka darba samaksai ir tendence pieaugt, bet mikrouzņēmumos strādājošajiem ir ierobežotas darba samaksas apmēra summas līdz 720 euro mēnesī, daļa darbinieku pāriet uz VN maksāšanas režīmā strādājošiem darba devējiem, kā arī samazinās mikrouzņēmumu skaits.

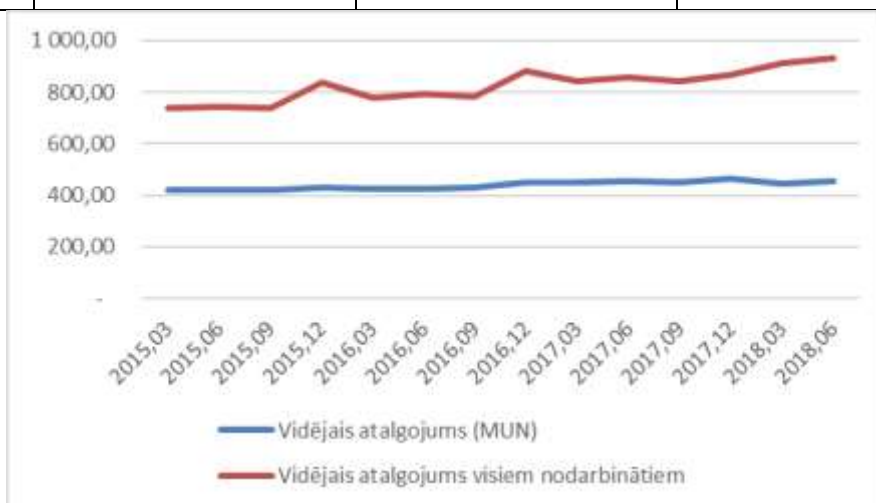
6.19.att. Nodarbināto skaits MUN, kam ir apgādājamie, 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, cilv.

Nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos, ir reģistrēti apgādājamie, bet, neskatoties uz apgādājamo skaita samazinājumu, jāsecina, ka 7201 apgādājamais nesaņem valsts piešķiros labumus, kurus paredz IIN sistēma.

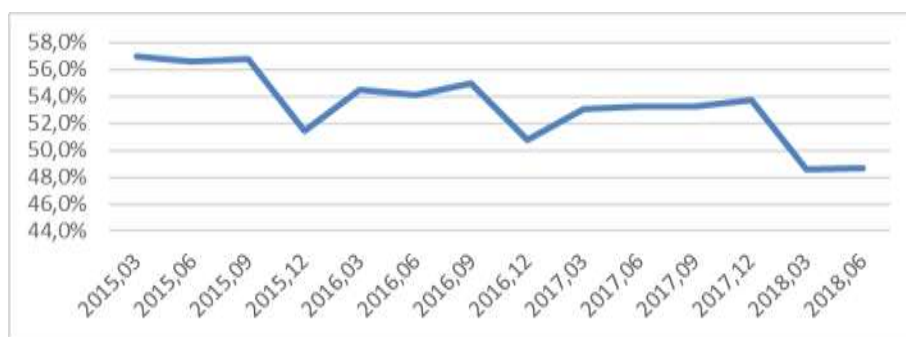
MUN nodarbinātajiem vidējais atalgojums ir aptuveni divas reizes zemāks nekā vidējais atalgojums valstī. Turklāt, augot vidējai algai valstī, atšķirības turpina palielināties.

MUN nodarbināto vidējais atalgojums 2015. gada martā - 2018.gada jūnijā, euro un %

Periods	Vidējais atalgojums (MUN)	Vidējais atalgojums visiem nodarbinātiem	MUN atalgojuma attiecība (%) pret visu nodarbināto
2015.03	420.57	737.67	57,01%
2015.06	420.35	742.99	56,58%
2015.09	418.95	737.70	56,79%
2015.12	431.14	837.63	51,47%
2016.03	425.24	780.38	54,49%
2016.06	427.90	791.02	54,10%
2016.09	431.31	784.33	54,99%
2016.12	448.21	881.86	50,83%
2017.03	447.98	844.81	53,03%
2017.06	456.52	857.74	53,22%
2017.09	449.13	842.60	53,30%
2017.12	465.62	866.32	53,75%
2018.03	443.54	912.44	48,61%
2018.06	454.44	934.35	48,64%

6.20.att. Vidējais atalgojums euro MUN un visiem nodarbinātajiem

6.21.att. MUN atalgojuma attiecība *euro* pret visu nodarbināto atalgojumu 2015. gada martā - .2018. gada jūnijā, %

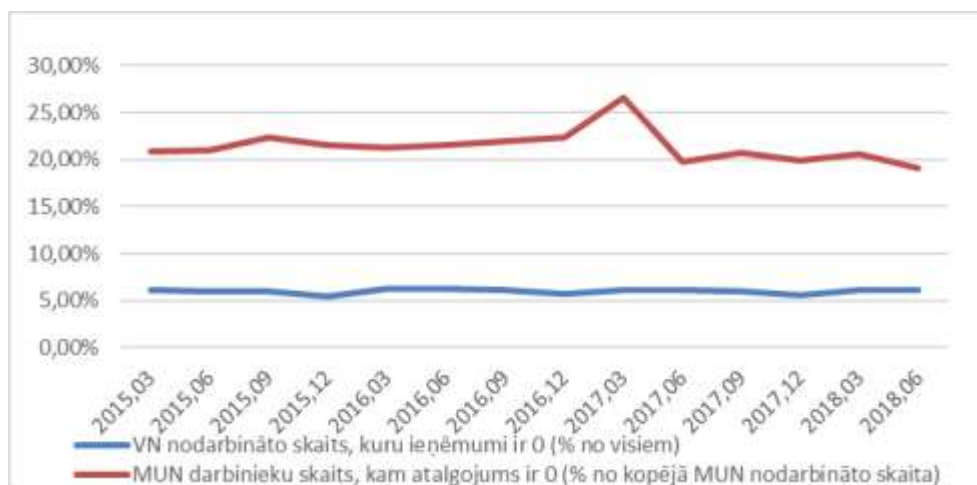
Analizējot iemeslus, kāpēc ir tik lielas atalgojuma atšķirības starp vidējo algu valstī un MUN nodarbinātajiem, redzamas, ka MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0, veido aptuveni 20% no visiem MUN nodarbinātajiem. VN režīmā strādājošo uzņēmumu nodarbinātībā darbinieku īpatsvars, kuru atalgojums ir 0, veido aptuveni 6%, parādot arī sezonālu tendenci, to skaitam samazinoties gada beigās.

6.8.tabula

MUN un VN nodarbināto skaits, kam atalgojums ir 0, 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, cilvē. un %

Periods	Kopā	MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0	MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0 (% no kopējā MUN nodarbināto skaita)	VN nodarbināto skaits, kuru ieņēmumi ir 0 (% no visiem)
2015.03	86 869	18 158	21%	6,07%
2015.06	90 322	19 018	21%	6,03%
2015.09	93 832	21 011	22%	5,94%
2015.12	93 474	20 138	22%	5,49%
2016.03	93 743	19 920	21%	6,32%
2016.06	97 044	20 843	21%	6,23%
2016.09	98 872	21 683	22%	6,17%
2016.12	97 081	21 660	22%	5,71%

Periods	Kopā	MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0	MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0 (% no kopējā MUN nodarbināto skaita)	VN nodarbināto skaits, kuru ieņēmumi ir 0 (% no visiem)
2017.03	83 492	22 209	27%	6,16%
2017.06	84 956	16 762	20%	6,09%
2017.09	85 951	17 800	21%	6,04%
2017.12	84 829	16 826	20%	5,54%
2018.03	77 963	16 058	21%	6,14%
2018.06	74 597	14 245	19%	6,14%

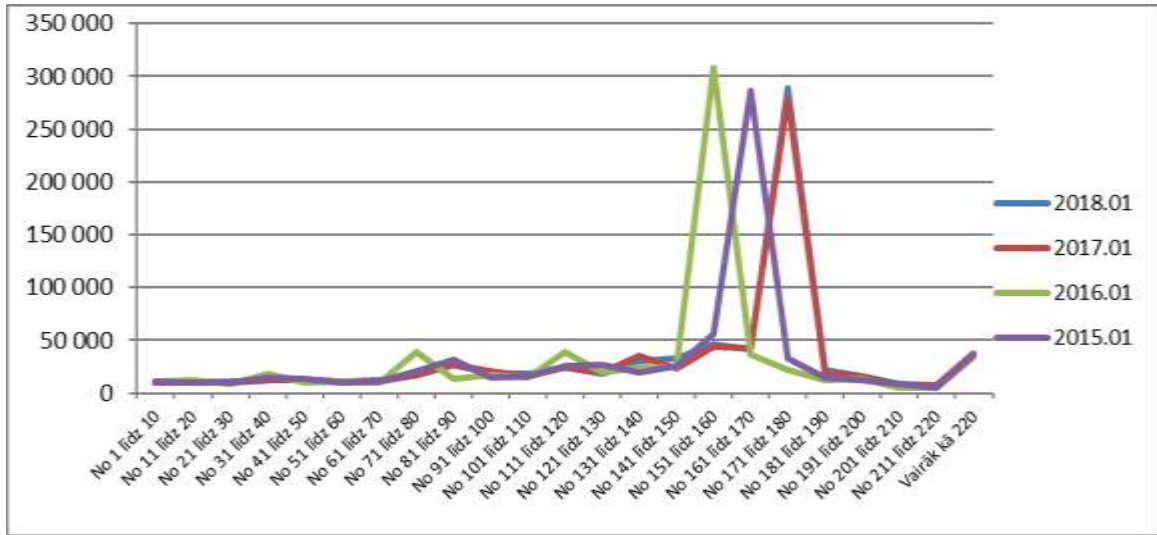
6.22.att. Nodarbināto īpatsvars, kam atalgojums ir 0, 2015. gada martā - 2018. gada jūnijā, %

6.2. Nostrādāto stundu skaita analīze

Lai detalizētāk varētu atspoguļot situāciju, tika veikta analīze par nostrādāto stundu skaitu mēnesī. Darbā jau iepriekš tika konstatēts, ka par MUN režīmā strādājošajiem uzņēmumu darbiniekiem netiek iesniegta atskaite par nostrādātajām darba stundām, tādējādi par mikrouzņēmumos nodarbinātajiem informācijas nav.

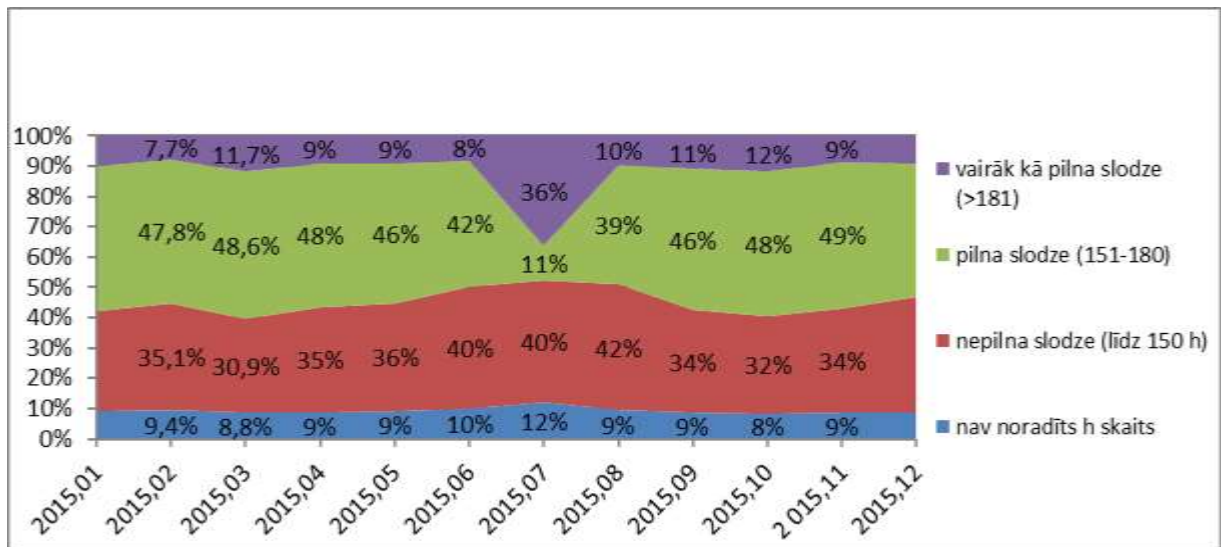
Saskaņā ar informāciju par darba ņēmēju skaitu sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita pie VN režīmā strādājošiem darba devējiem laika periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam

(sk. pielikumos), nostrādāto stundu skaits pakāpeniski ir pieaudzis (attēlā atspoguļoti dati par katra norādītā gada janvāri).

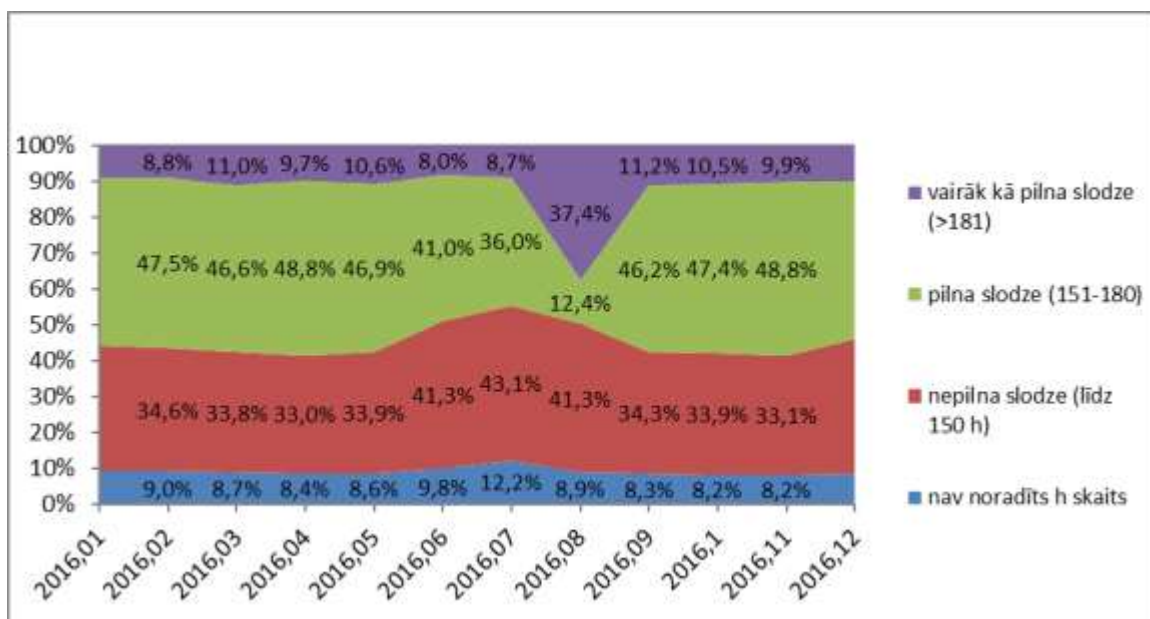
6.23.att. Darbinieku skaita sadalījums pēc nostrādāto stundu skaita 2015.-2018. gada janvārī, cilvēki.

Aplūkojot darbinieku skaita sadalījumu pēc nostrādāto stundu skaita 2015. gada mēnešos, 9% darbinieku tas netiek norādīts, 40% darbinieku strādā nepilna laika darbu (līdz 150h mēnesī), pilnu slodzi (no 151 līdz 180h, kas ir atkarīgs no noteiktā mēneša) strādā līdz 50% darbinieku. Vairāk kā 180h mēnesī regulāri strādā 10% darbinieku, kas vasaras mēnešos pieaug līdz 36% 2015. gadā.

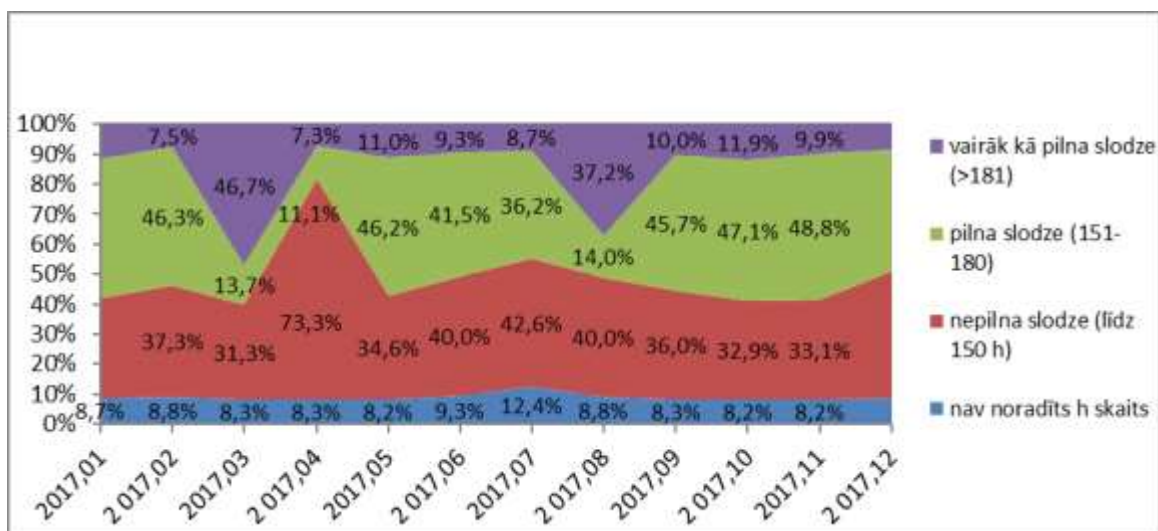
6.24.att. Darbaņēmēju skaits sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita VN režīma uzņēmumos pa mēnešiem 2015. gadā, %

Līdzīga situācija parādās arī 2016. gadā - vairāk kā pilnu slodzi nodarbinātajiem strādājot tieši vasaras mēnešos.

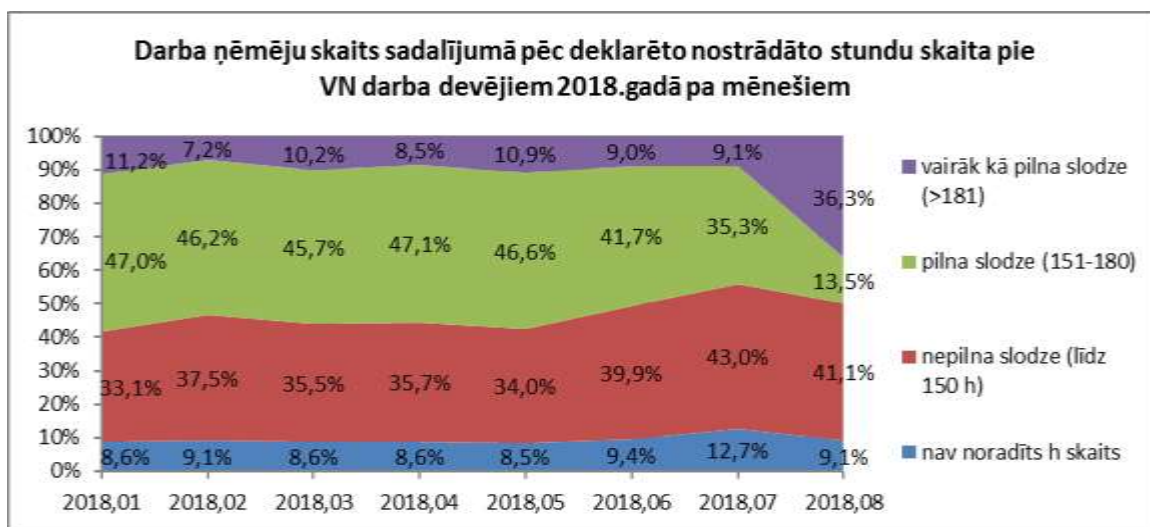
6.25.att. Darba ņēmēju skaits sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita VN režīma uzņēmumos pa mēnešiem 2016. gadā, %

2017. gadā vairāk kā pilnu slodzi nodarbinātie strādāja gan martā, gan augustā.

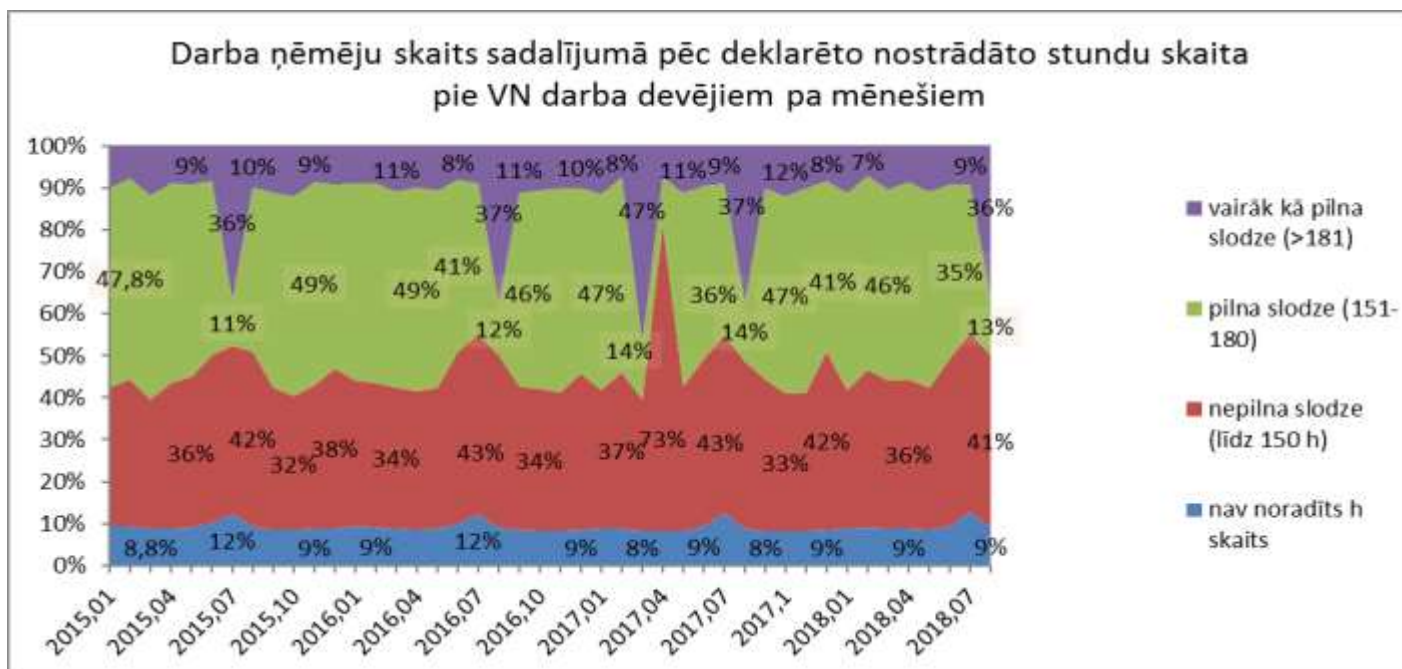
6.26.att. Darba ņēmēju skaits sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita VN režīma uzņēmumos pa mēnešiem 2017. gadā, %

Saskaņā ar informāciju par 2018. gada pirmajiem astoņiem mēnešiem, augustā 36,3% nodarbināto strādājuši vairāk kā 181 stundu mēnesī.

6.27.att. Darba ņēmēju skaits sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita VN režīma uzņēmumos, 2018. %

Attēls Nr. 6.28. parāda darba ņēmēju sadalījuma pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita pie VN darba devējiem 01.2015.- 07.2018.gadu perioda datu apkopojumu.

6.28.att. Darba ņēmēju skaits sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita VN režīma uzņēmumos pa mēnešiem 2015. gada janvārī - 2018. gada jūlijā, %

Rekomendējams veikt padziļinātu analīzi nozaru un profesiju griezumā par nostrādāto stundu skaitu, tādējādi atklājot tās nozares, kurās vērojams vislielākais nostrādāto stundu skaits.

6.3. Vidējie bruto ieņēmumi mēnesī un vidējā bruto stundas apmaksā

Vidējās bruto samaksas un vidējās stundas apmaksas aprēķins parāda, ka vidējā bruto samaksa, pieaugot nostrādāto stundu skaitam, palielinās (datus sk. pielikumos). Tā kā vidējā stundas apmaksā paliek nemainīga (izņemot tos darba ņēmējus, kas strādā nepilnu laiku līdz 40h mēnesī), tad lielais nostrādāto stundu skaits ir skaidrojams ar nepieciešamību iegūt lielākus naudas līdzekļus. Tajā pašā laikā tas parāda, ka nodarbinātie saņem nevis virsstundu dubulto samaksu, bet gan strādā citās darbavietās.

6.29.att. Bruto ieņēmumi un vidējās stundas apmaksā 2018. gada janvārī, euro

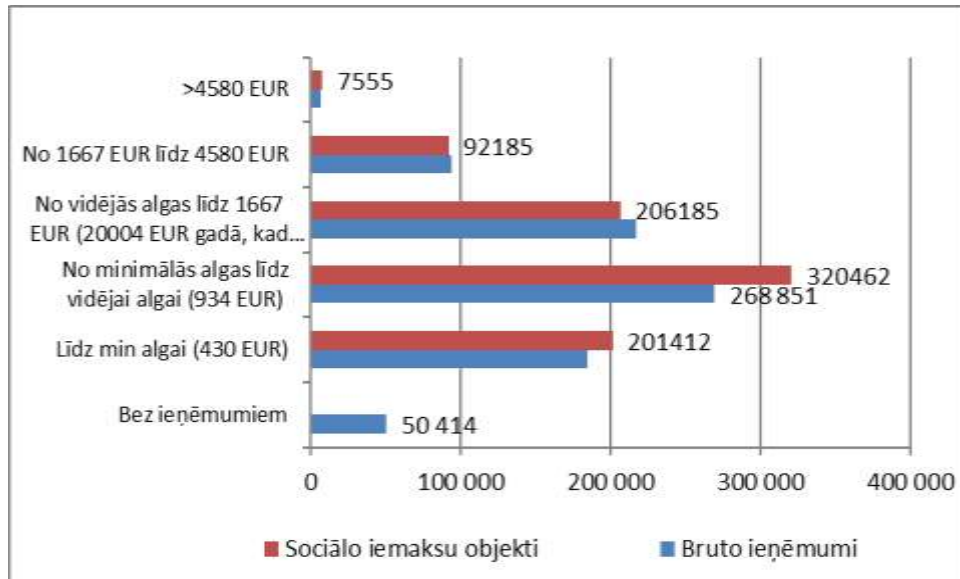
Turpmāk tiek salīdzināti bruto ieņēmumu un sociālo iemaksu objektu aprēķini par 2018. gada jūniju.

6.9.tabula

Nodarbināto sadalījums pēc skaita VN režīmā (bruto ieņēmumi) 2018. gada jūnijā

Nodarbināto skaits	Bruto ieņēmumi (VN režīmā nodarbinātajiem)	Sociālo iemaksu aprēķinātie objekti (kopā pa visiem statusiem)
Vidējie ieņēmumi	934 EUR	953,78 EUR
Bez ieņēmumiem	50 414	
Līdz min algai (430 EUR)	184 558	201 412
No minimālās algas līdz vidējai algai (934 EUR)	268 851	320 462
No vidējās algas līdz 1000 EUR (tiek pielietots diferencēts)	216 612	206 185

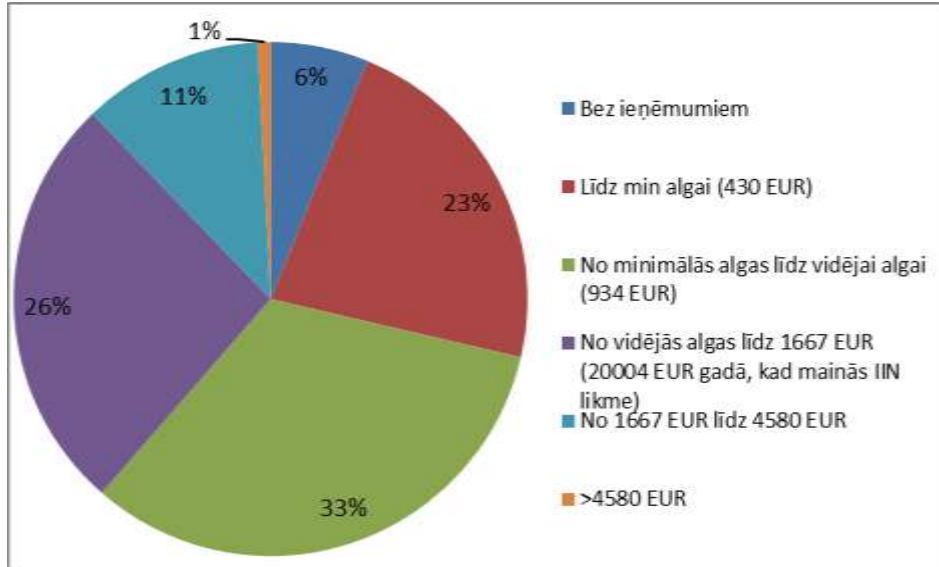
apliekamais minimums)		
No 1000 līdz 4650 EUR (20004 EUR gadā, kad mainās IIN likme)	93 442	92 185
>4650 EUR	6 578	7 555
Kopā	820 455	827 799

6.30.att. Nodarbināto sadalījums pēc skaita VN režīmā (bruto ieņēmumi) 2018. gada jūnijā

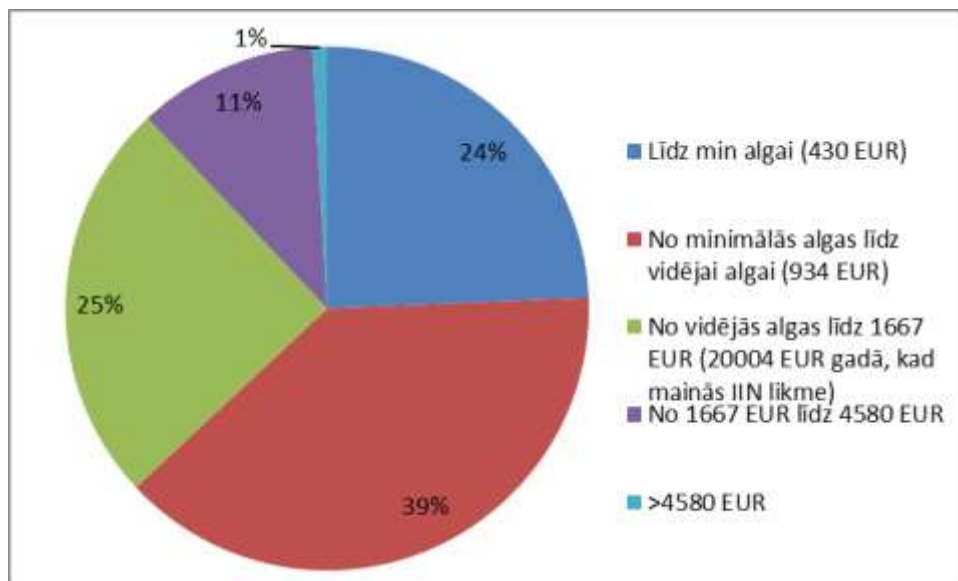
Procentuālā sadalījumā nav būtisku atšķirību starp salīdzināto nodarbināto skaitu noteiktā ieņēmumu grupā.

Tā kā valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objektu aprēķinos nav grupas “bez ieņēmumiem”, ir pieaudzis vidējais ieņēmumu lielums, kā arī pieaudzis to nodarbināto skaits, kuru ieņēmumi ir gan līdz minimālajai, gan vidējai algai, lielo algu grupā sociālo iemaksu saņemšo skaitam atkal samazinoties.

6.31.att. Nodarbināto sadalījums pēc skaita VN režīmā (bruto ieņēmumi) 06.2018.

Analizējot valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekta apmēru, jāsecina, ka VSAOI objekts līdz minimālajai algai 2018. gadā ir 24% nodarbināto. Tas ir liels skaits, jo nākotnē šiem nodarbinātajiem būs zems sociālais nodrošinājums - pensijas, pabalsti utt. 39% valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts ir līdz vidējai algai 934 *euro*. Vērojamas atšķirības starp VID datiem par bruto ienākumu un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objektu, kur valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekta dati ir nedaudz lielāki.

6.32.att. Nodarbināto sadalījums pēc skaita VN režīmā (sociālo iemaksu objekts) 2018. gada jūnijā

6.4. Spēkā esošā darbaspēka nodokļu analīze

Pirms analīzes izklāsta jāmin, ka, vērtējot jauno gada diferencētā NM sistēmu, pēc analogijas ir vērā ņemamas Satversmes tiesas atziņas par jauna nodokļa noteikšanu, tā kā tās pietiekami abstraktā pakāpē atspoguļo principus, pēc kuriem ir meklējams taisnīgs līdzsvars jebkurās nodokļu tiesību attiecībās. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, nosakot jaunu nodokli, valstij ir jāpārlicinās par vienlīdzības principa un citu no Satversmes izrietošo nodokļu politikas principu ievērošanu, samērojot personas tiesības ar nepieciešamību nodrošināt visas sabiedrības labklājību un radot tādu nodokļa regulējumu, kas būtu vērsts uz šo principu iedzīvināšanu un īstenošanu pēc būtības². Nodokļu tiesību jomā ir jānodrošina arī noteiktība nodokļu administrēšanā un jāparedz efektīva nodokļu iekasēšanas kārtība, un tas ir būtiski ne tikai nodokļa maksātājam, bet arī sabiedrībai kopumā. Likumdevēja pienākums ir noteikt tādu nodokļa iekasēšanas kārtību, kas būtu efektīva un vienlaikus taisnīgi līdzsvarotu sabiedrības un indivīda intereses³.

Šīs sadaļas jautājumu analīzē ir izmantojama arī Satversmes tiesas izveidotā tiesiskā regulējuma samērīguma analīzes metodoloģija. Lai arī to tradicionāli pielieto, vērtējot konkrētas tiesību normas atbilstību pamattiesībām, taču nav rodami šķēršļi to izmatot pēc analogijas attiecībā uz plašāku tiesiskā regulējuma vērtējumu, jo arī tiesiskais regulējums kopumā atsevišķos aspektos var un ierobežo pamattiesības. Turklāt ar šo metodoloģiju visprecīzāk var sniegt atbildi uz jautājumiem: vai nodokļu normatīvais regulējums rada vai nerada nesamērīgu slogu adresātam; vai nodokļu normatīvais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem; vai nodokļu regulējums ir pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu, leģitīma mērķa labad⁴.

Konstatējot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt ierobežojuma atbilstību samērīguma principam. Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jānoskaidro, vai:

² Satversmes tiesas 2017.gada 19.oktobra sprieduma lietā Nr.2016-14-01 27.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.209 (6036), 20.10.2017.

³ Satversmes tiesas 2018.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2018-04-01 19.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.208 (6294), 22.10.2018.

⁴ Satversmes tiesas 2005.gada 22.decembra sprieduma lietā Nr.2005-19-01 9.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.209 (3367), 29.12.2005.

1. izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai – vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;
2. šāda rīcība ir nepieciešama – vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
3. ierobežojums ir atbilstošs – vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu⁵.

Pētījuma ietvaros tika veikti aprēķini par periodu no 2015. gada līdz 2020. gadam (sk. pielikumos). Balstoties uz IIN, solidaritātes nodokļa, valsts sociālās obligātās apdrošināšanas iemaksu regulējumu tika veikti aprēķini mēneša un gada deklarācijas ietvariem. Aprēķinos nav ņemtas vērā attaisnoto izdevumu summas (medicīnas, izglītības izdevumi utt.). 2018. gada aprēķinos izmantots pieņēmums, ka mēneša aprēķinā darba devējs nepiemēro prognozējamo NM, bet gada aprēķinā tiek piemērots diferencētais gada NM. 2019. gads un 2020. gads aprēķināts divos variantos, tas ir, pēc sākotnējā reformas ietvaros paredzētā regulējuma un otrs aprēķins, kas veikts, balstoties uz 2018. gadā veikto nodokļu grozījumu pamata, kad IIN trešā likme 31,4 % tiek piemērota no jaunā sliekšņa 62 800 *euro*.

Analizējot spēkā esošo NM tiesisko regulējumu, visupirms jānorāda, ka tas veido daļu no nodokļu reformas ietvaros veiktās darbaspēka nodokļu reformas. Ministru kabineta 2017. gada 24. maija rīkojumā Nr. 245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021. gadam” (turpmāk arī - Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēs 2018.–2020. gadam) noteikts, ka darbaspēka nodokļu reformas mērķis ir samazināt IIN slogu un palielināt strādājošo iedzīvotāju ienākumus, nosakot zemāku IIN likmi, paaugstinot NM, kā arī minimālo algu⁶.

Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.-2021. gadam V sadaļas “Rīcības virzieni un uzdevumi” 1.1.2. apakšpunktā ir rodama minētā mērķa sasniegšanas uzstādījumu motivācija, proti, ka nepieciešams būtiski paaugstināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo diferencēto minimumu (atsakoties no neapliekamā minimuma atmaksas nākamajā gadā, to piemērojot pilnā apmērā tekošajā gadā)⁷.

Vērtējot šo mērķi, retoriski var uzdot virkni jautājumu. Ko ar to saprast? Vai tas ir saprotams, ka ieguvums ir bez pārmaksām? Vai tas ir iespējams? Vai politiski deklarētais

⁵ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra sprieduma lietā Nr.2015-25-01 11.3.punktu. Latvijas Vēstnesis, Nr.224 (5796), 16.11.2016.

⁶ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021.gadam”. V sadaļa. “Rīcības virzieni un uzdevumi”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>

⁷ Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumi Nr. 676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” anotācija, <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40438733>

uzstādījums īstenojas tiesiskajā regulējumā un attiecīgi vai īstenojas realitātē? Vai realitātē ir kaut kas pa “vidu”, bet nenovērtētās (vai noklusētās) sekas – parāda risks, birokrātija, sarežģītība u.c., tomēr rada pārlietu slogu IIN maksātājam iepretim likumdevēja identificētajam labumam (IIN maksātājam, iespējams, ir relatīvi niecīgais papildus neto ienākums). Vai šāds labums nav tikai šķietams?

Vadoties no darbā izklāstītā, pirmšķietami var redzēt, ka jaunā nodokļu reforma no 2018. gada radīja vēl lielāku IIN pārmaksas iespējamo apmēru, bet papildus arī IIN parāda risku, kuru varēs konstatēt pēc pārskata gada beigām. Attaisnotie izdevumi līdz 2018. gadam no ziedojumiem politiskajām partijām varēja radīt līdz 49,45 *euro* lielu IIN pārmaksu. Attaisnotie izdevumi līdz 2018. gadam no izglītības, medicīnas izdevumiem varēja radīt līdz 49,45 *euro* uz cilvēku lielu IIN pārmaksu gadā, bet no zobārstniecības, zobu protezēšanas, plānveida operāciju izdevumiem konkrētu summu nevarēja prognozēt, jo nepastāvēja ierobežojums attaisnotajos izdevumos iekļaujamajai summai, bet nodokļa pārmaksa nevarēja būt lielāka, kā attiecīgajā gadā ieturētā IIN summa. Savukārt attiecībā uz attaisnotajiem izdevumiem par iemaksām privātajos pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanā pastāvēja ierobežojums, kā rezultātā maksimālo iedzīvotāju ienākuma pārmaksas summu var izteikt kā formulu:

IIN pārmaksa no iemaksām pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanā = gada apliekamie ienākumi*20%*23%

No 2018. gada IIN pārmaksa no attaisnoto izdevumu par iemaksām pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanā var būt līdz 800 *euro*.

No diferencētā NM piemērošanas IIN pārmaksas summa 2016. gadā varēja būt līdz 69 *euro*, bet 2017. gadā 151,80 *euro*.

Savukārt no 2018. gada, kad gada laikā piemēro prognozēto NM un GID sastādīšanai piemēro diferencēto gada NM, no diferencētā NM piemērošanas IIN pārmaksas summa 2018. gadā, var būt no 480 *euro* pārmaksas līdz 480 *euro* parādam pret valsti. 2019. gadā no 552 *euro* parāda līdz 552 *euro* pārmaksai, bet jau 2020. gadā no 600 *euro* parāda līdz 600 *euro* pārmaksai.

Attiecībā uz NM piemērošanu pēc nodokļu reformas jāsecina, ka pārmaksātā summa palielinās, bet parādās Latvijā pilnīgi neraksturīga situācija, ka nodokļu maksātājs gada beigās var kļūt par nodokļu parādnieku par summu līdz 480 *euro*. Pārmaksu summu apmērs gan ir vairāk ierobežots, bet summas pēc reformas ir lielākas, turklāt NM piemērošana rada arī VID

lielāku darba apjomu, programmu nodrošinājumu nepieciešamību un praktiski rada situāciju, ka visiem nodokļu maksātājiem būtu jāiesniedz GID.

Atbilstoši minētajam, arī spēkā esošajā normatīvajā regulējumā ir paredzēts, ka NM sistēmas mērķis ir nodrošināt, ka maksātājam piemēro atbilstošu NM jau taksācijas gada laikā, nevis veic lielas atmaksas uz GID pamata. Šāds risinājums, likumdevēja skatījumā, ir īpaši būtisks zemāku ienākumu saņēmējiem, kam lielāks NM tiks piemērots jau taksācijas gada laikā⁸.

Pēc reformas tieši personām ar zemākiem ienākumiem, tas ir, tām personas, kurām ir tiesības uz diferencēto NM, var rasties nodokļa parāda risks un pienākums iesniegt GID. Reforma nav samazinājusi pēc deklarācijas pārrēķina pārmaksas summas. Tādējādi reformas rezultātu nevar uzskatīt kā nopelnīto ienākumu tuvināšanu laikam, kad strādājošam rodas uz tiem ir tiesības.

Tādējādi, likumdevējs ir atzinis, ka šī mērķa sasniegšanai kā vienīgais risinājums ir nepieciešamība piemērot nevis minimālo mēneša NM, bet gan VID prognozēto mēneša NM, lai maksātājiem būtu iespēja izmantot jau taksācijas gada laikā gada diferencētajam NM pēc iespējas tuvinātu neapliekamā minimuma apmēru⁹.

Minētais mērķis attiecībā uz NM būtībā nav jauns, jo NM paaugstināšanu paredzēja arī 2016. gada tiesiskais regulējums. Lai viestu skaidrību par likumdevēja un valdības mērķi, it īpaši apstākļos, ka tas principiāli turpina mazināt sociālo nevienlīdzību, kā arī par izvēlēto līdzekļa efektivitāti minētā mērķa sasniegšanai, ir nepieciešams noskaidrot ieguvumus un trūkumus, ko attiecīgā sistēma sniedz IIN maksātājam.

Lai to noskaidrotu, salīdzināšanai cita starpā ir nepieciešams ņemt vērā NM sistēmas, kura bija spēkā no 2016. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 31. decembrim, pozitīvo un negatīvo ietekmi uz IIN maksātāju, jo acīmredzams ir fakts, ka valsts tajā nav saskatījusi pietiekamus ieguvumus, salīdzinot ar šobrīd spēkā esošo sistēmu.

Visupirms jāšāk ar to, ka diferencētā NM ieviešanas pamatā ar 2016. gada 1. janvāri ir bijis nevienlīdzības mazināšanas politikas īstenošanas turpinājums¹⁰.

⁸ Likumprojekta (977/Lp12) „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/FDE50450C2B3A295C225815A0054340B?OpenDocument>

⁹ Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-2420) „Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40438733>

¹⁰ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021.gadam”. Pielikums “Esošas situācijas raksturojums”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>

Diferencētā NM ieviešanas pārejas periodā no 2016. gada līdz 2019. gada beigām paralēli bija plānots piemērot divus NM - mēneša un gada. Tāpat tika plānots, ka tikai 2020. gadā pāries uz sistēmu, kad mēneša NM vairs nepiemēros (nevienai personai, t.sk. mazo algu saņēmējiem), bet NM būs atgūstams, iesniedzot GID nākamajā gadā. Proti, brīdī, kad minimālais mēneša NM vairāk nebūs noteikts, tad nodokļa maksātāji diferencēto NM varēs piemērot un saņemt nodokļa pārmaksu, ja tāda veidosies, nākamā gada sākumā iesniedzot VID GID (par iepriekšējo taksācijas periodu).

Lūkojoties no nevienlīdzības mazināšanas perspektīvas, jānorāda, ka likumdevējs un valdība IIN sistēmā iezīmēja progresīvāku NM politiku, vienlaikus uz noteiktu laiku saglabājot iepriekšējās politikas uzstādījumus, tādējādi nodrošinot samērīgu pāreju uz pilnīgu diferencēta NM sistēmu, kopumā vērtējami pozitīvi. Likumdevēja un valdības ieviestā diferencētā NM sistēmā iezīmēja ilgtspējības, sociālā taisnīguma un solidaritātes principu elementus.

Tomēr jāatzīst, lai arī no valsts atbalsta perspektīvas mazāko algu saņēmēji gala rezultātā saņēma lielāku atbalstu naudas izteiksmē, veids, kā šis atbalsts tiek realizēts, t.i., IIN pārmaksas veidā, perspektīvā varētu nebūt taisnīgs un efektīvs šādu apsvērumu dēļ.

Pirmkārt, šāda pieeja neatbilst NM idejiskajai būtībai, proti, ka tie ir naudas līdzekļi, kas ir pietiekami, lai nodrošinātu cilvēka minimālās eksistences vajadzības ik mēnesi atbilstoši vispārpieņemtajai praksei Latvijā. Valsts atbalsts NM veidā pēc gada, nevis atbilstoši vispārpieņemtajai tradīcijai, nav samērīgs un taisnīgs.

Otrkārt, sistēmu, kur valsts sniedz nodokļu atbalstu NM veidā, atmaksājot IIN pārmaksu tikai nākamā taksācija gada vidū, ir pamats atzīt par netaisnīgu, jo IIN maksātāji pēc būtības tādā veidā kreditē valsti, kura savukārt attiecīgo naudas aizturējumu neatlīdzina. Šāda situācija ir uzskatāma par nodokļu neitralitātes principa pārkāpumu¹¹, plašākā nozīmē par neatbilstošu taisnīguma principam.

Treškārt, tā kā šīs sistēmas ietvaros IIN maksātājam diferencēto NM varēja piemērot tikai pēc gada, un attiecīgi IIN pārmaksu atgūt gandrīz pēc pusotra gada, var atzīt, ka valsts atbalsts nevienlīdzības mazināšanai tiek sniegts ar nobīdi laikā, tas nav tūlītējs. Pa šo laiku naudas vērtība attiecībā pret patēriņa cenām samazinās, kas līdz ar to mazina arī IIN maksātāja kopējo ieguvumu, attiecīgi mazinās arī valsts atbalsts.

¹¹ Lai arī nodokļu neitralitātes principu tradicionāli attiecina uz PVN, tomēr šajā gadījumā ir pamats šo principu pēc analogijas attiecināt arī uz IIN pārmaksu, kas veidojās neapliekamā minimuma sistēmas ietvaros analizējamajā posmā.

Pārmaksas summa var tikt konstatēta laika periodā no 1. marta līdz 1. jūnijam, kad nodokļu maksātājs iesniedz GID, pie nosacījuma, ja personai GID jāiesniedz obligāti. GID brīvprātīgi var iesniegt trīs gadu laikā.

Lai parādītu, kā valsts piešķirtais labums pārmaksāta nodokļa veidā maina savu vērtību, veikta pārmaksātā nodokļa diskontēšana. Diskontēšanai izmantotas vairākas likmes, tas ir, 1%, kas saistīts ar noguldījuma procentiem, 3%, jo prognozētais inflācijas līmenis ir 2,6%, bet diskontēšanai tiek noapaļots līdz 3%. Kā trešā diskontēšanas likme izmantota 6%, kuras pamatojums ir valsts attīstības finanšu institūcijas ALTUM aizdevumu likme.

6.10.tabula

Pārmaksātā iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas diskontēšana

Diskonta likme	1%		3%		6%	
	diskonta faktors	diskontētā vērtība	diskonta faktors	diskontētā vērtība	diskonta faktors	diskontētā vērtība
0	1	480	1	480	1	480
1	0,99	475,2	0,971	466,08	0,943	452,64
2	0,98	470,4	0,943	452,64	0,89	427,2
3	0,971	466,08	0,915	439,2	0,84	403,2
0	1	120	1	120	1	120
1	0,99	118,8	0,971	116,52	0,943	113,16
2	0,98	117,6	0,943	113,16	0,89	106,8
3	0,971	116,52	0,915	109,8	0,84	100,8
0	1	800	1	800	1	800
1	0,99	792	0,971	776,8	0,943	754,4
2	0,98	784	0,943	754,4	0,89	712
3	0,971	776,8	0,915	732	0,84	672

Jo ilgāk nodokļu maksātājs nesaņem pārmaksāto nodokļu summu un jo lielāks ir procents, kura ietekmē mazinās naudas vērtība, jo vairāk nodokļu maksātājs zaudē.

To var redzēt tabulā.

6.11.tabula

Vērtības samazinājums pie dažādām diskonta likmēm

Diskonta likme / Gads	Pie 1 %	Pie 3%	Pie 6%
1.gads	1	2,9	5,7
2.gads	2	5,7	11
3.gads	2,9	8,5	16

Bez minētā jānorāda, ka IIN pārmaksu sistēmā Valsts kontrole 2016. gadā konstatēja virkni sistēmisku problēmu, kas cita starpā skar un raksturo arī diferencētā NM sistēmu. Piemēram, IIN pārmaksu atmaksas termiņi tiek kavēti, par kavētajām dienām IIN maksātājam netiek aprēķināta nokavējuma nauda, taču iepretim tam par IIN maksātāja IIN maksāšanas kavējumu nokavējuma nauda tiek rēķināta u.c.¹²

Par pārejas periodu diferencētā NM ieviešanā secināms, ka - lai arī likumdevējs un valdība IIN sistēmā iezīmēja progresīvāku NM politiku, pakāpeniski šajā sistēmā ieviešot sociālā taisnīgumu un solidaritātes principu elementus, tomēr:

- tā finansiālu atbalstu radīja tikai vispārīgi;
- tā ilgtermiņā neradīja straujāku, ik mēnesi finansiāli sajūtamam sociālās nevienlīdzības mazināšanu, kas attiecīgi nesaskanēja ar šīs sistēmas ieviešanas mērķi.

Sekas, ko IIN maksātājam radīja NM sistēma pārejas periodā, galvenokārt saistās ar IIN maksātāja pasivitāti izmantot savas tiesības, proti, ka IIN maksātāji neizmanto tiesības piemērot diferencēto NM, iesniedzot GID un atgūstot pārmaksāto IIN.

¹² Valsts kontroles revīzijas ziņojuma "Par Latvijas Republikas 2016.gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem" 3.12.nodaļa. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/par-latvijas-republikas-2016-gada-parskatu-par-valsts-budzeta-izpildi-un-par-pasvaldibu-budzetiem/>

Satversmes tiesa lietā Nr. 2017-12-01 izskatīja jautājumu par PVN atmaksas saprātīgu termiņu, kurā tika konstatēts, ka PVN sistēmai ir jābūt neitrālai, tā nedrīkst radīt finanšu nastu saimnieciskās darbības veicējam. Satversmes tiesa arī vērtēja, vai šāds nodokļa pārmaksas atmaksas aizkavējums rada vai nerada nodokļu maksātājam nesamērīgu finanšu slogu.

Saeima un Finanšu ministrija Satversmes tiesai pauda, ka apstrīdētās normas tika pieņemtas krīzes apstākļos, kad sevišķi svarīga bija valsts budžeta aizsardzība pret nodokļu nemaksāšanu un to izkrāpšanu.

Savukārt tiesa spriedumā norāda: “Krīzes apstākļi negatīvi ietekmē ne vien valsts, bet arī katras personas finansiālo stāvokli. Īpaši negatīvu ietekmi tie atstāj uz nodokļu maksātājiem, kuri veic saimniecisko darbību un kuriem jāpielāgojas, no vienas puses, klientu pirktspējai un, no otras puses, valsts ekonomiskās situācijas stabilizēšanas pasākumiem. Šādos apstākļos arī uz valsts ekonomikas fona salīdzinoši neliela summa var būtiski ietekmēt nodokļu maksātāja saimniecisko darbību, piemēram, viņa spēju norēķināties ar kreditoriem, iepirkt jaunas izejvielas, izmaksāt darba algu saviem darbiniekiem u. tml. Arī pieteicējai administratīvajā lietā apstrīdētās normas tika piemērotas ekonomiskās krīzes laikā.”¹³

Attiecīgais Satversmes tiesas spriedums tiek minēts, jo attiecībā uz IIN atmaksas termiņš pēc taksācijas gada ir apmēram seši mēneši, jo pēc GID iesniegšanas atmaksa tiek veikta trīs mēnešu laikā. Tanī pašā laikā maksimālais atmaksas laiks var būt arī trīs gadi, tas ir, ja persona GID iesniedz trīs pēctaksācijas gadu laikā. Līdz šim, ja personai ir tiesības uz pārmaksāto IIN, bet persona nav iesniegusi GID, pārmaksātais nodoklis no valsts puses netiek atmaksāts. Jāatzīmē, ka atmaksas summa var būt pat lielāka par minimālo algu. Neskatoties uz to, ka Satversmes tiesas lēmums bija par PVN, nodokļu neitralitātes princips saistībā ar nesamērīgu finanšu slogu ir piemērojams. Līdz ar to nodokļu reformas rezultātā radītā situācija par pārmaksas un parāda iespējamību un summu palielinājumu salīdzinājumā ar pirmsreformas nodokļu regulējumu pasliktina situāciju, kaut gan personām, ņemot vērā esošo ienākumu apjomu, tas var būt arī nozīmīgi.

Tāpat jānorāda – tā kā sistēma, salīdzinot ar iepriekšējo, kļuva sarežģītāka, tā radīja lielāku administratīvo slogu IIN maksātājiem, proti, attiecībā uz vēl vienu IIN atvieglojuma elementa pilnvērtīgu izmantošanu – bija jāiesniedz GID. Līdz ar to lielākais risks IIN maksātājam bija nesaņemt IIN pārmaksu savas pasivitātes, nezināšanas vai citu iemeslu dēļ.

¹³ Satversmes tiesas 2018.gada 11.aprīļa spriedums Nr.2017-12-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.73 (6159), 12.04.2018.

Šai sakarā attiecīgā sistēma arī ir kritizējama kā sava veida budžeta papildināšanas elements uz to IIN maksātāju rēķina, kas aktīvi neizmanto savas tiesības. Tāpēc godīgu un līdzvērtīgu attiecību veidošanai ir svarīga atklāta IIN maksātāju informēšana no valsts puses par diferencētā NM piemērošanu un IIN pārmaksas atgūšanu. Tikpat svarīgs ir šī procesa maksimāls automatizācijas process, ņemot vērā nodokļu politikas pamatnostādnēs plānoto – pāriet un nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanu tikai e-vidē, ierobežojot fizisku personu, kas neveic saimniecisko darbību, tiesības iesniegt minētās deklarācijas papīra dokumenta veidā¹⁴.

Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2020. gadam pielikumā atzīts, ka minētā pārejas perioda NM sistēmas kārtība pamatoti neapmierina zemāko atalgojumu saņēmējus, jo gada laikā uzkrātā summa sastāda ievērojamu daļu pret viņu ik mēneša ienākumiem¹⁵. Lai arī šis apgalvojums nav balstīts datos, kas atspoguļo iedzīvotāju viedokļus, tomēr to var atzīt par visnotaļ ticamu, jo tas izriet no sistēmas būtības, kura paredzēja ar katru nākamo gadu mazo algu saņēmējiem palielināt gada diferencētā NM apmēru, ko var piemērot tikai pēc pusotra gada, bet samazināt mēneša NM. Tas attiecīgi nozīmē, ka mazo algu saņēmēji katru mēnesi fiziski saņēma mazāku neto ienākumu, savukārt pēc taisnības piemērojamais diferencētais NM deva iespēju tikai nākotnē saņemt ik mēnesi nesaņemto ienākumu.

Ievērojot pārejas perioda sistēmas analīzi, var atzīt, ka likumdevēja un valdības politikas maiņai attiecībā uz gada diferencētā NM piemērošanu ir saskatāmas racionālas likumsakarības. Vienlaikus jāatzīmē, ka - lai arī atbilstoši pārejas posma gada diferencētā NM sistēmas politikas maiņai vajadzēja sākt īstenoties tikai ar 2020. gadu, tomēr tā ir notikusi straujāk - ar nodokļu reformu no 2018. gada. No vienas puses to var vērtēt kā nodokļu politikas īstenošanas nekoncekvenci – atkāpšanos no normatīvajos aktos nostiprinātajām tiesībām, uz ko IIN maksātāji varēja paļauties. Šāda rīcība varētu mazināt uzticību nodokļu sistēmai un varai kopumā, bet īpaši tiem IIN maksātājiem, kuri cerēja, ka līdz 2020. gadam tiks saglabāta konstanta mēneša NM summa. Taču no otras puses nepārprotams ir fakts, ka šī sistēma neveicināja efektīvu kopējā mērķa sasniegšanu – sociālās nevienlīdzības mazināšanu.

Ievērojot minēto, kā arī valsts rīcības brīvības robežas šajā jomā, var teikt, ka NM sistēmas maiņas mērķis - nodrošināt, ka maksātājam piemēro atbilstošu NM jau taksācijas gada

¹⁴ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.-2021.gadam", V sadaļas 3.2.4.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>.

¹⁵ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.-2021.gadam". Pielikums "Esošas situācijas raksturojums". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>

laikā, nevis veic lielas atmaksas uz GID pamata, ir atzīstams par leģitīmu, jo tas paredz straujāku labklājības nodrošināšanu nabadzīgākajiem cilvēkiem.

Tomēr pastāv problēma apstākļi, ka nodokļu maksātājam regulējums attiecībā uz NM dubulto piemērošanu ar prognozējamo NM un gada diferencēto NM ir sarežģīts un līdz šim esošais skaidrojums nav pietiekams, lai izprastu sarežģīto nodokļa piemērošanu. Ja uzņēmējs vēlas vienoties ar darba ņēmēju par neto ienākumu, kuru saņemtu darba ņēmējs, pastāv problēma, jo uzņēmēja izmaksas par darba ņēmēju var būtiski svārstīties atkarībā no tā, kāds prognozējamais NM un atvieglojumi pienākas. Uzņēmuma darba spēka izmaksas veidojas no VSAOI (darba devēja daļa), bruto ienākuma un uzņēmējdarbības riska nodevas. Tā, piemēram, ja vēlas darbiniekam noteikt neto darba samaksu 500 *euro*, bet persona ir bez NM un bez apgādājamajiem, tad uzņēmuma mēneša izmaksas par darbinieku ir 871,78 *euro*, bet ja darbinieks ir bez NM un ar vienu apgādājamo, tad uzņēmuma izmaksas ir 802,07 *euro*. Mēneša izmaksu atšķirība ir 69,71 *euro*, bet gadā tie ir 836,52 *euro*.

Kā jau pētījumā konstatēts, šī mērķa sasniegšanai kā vienīgais risinājums tika noteikta nepieciešamība piemērot nevis minimālo mēneša NM, bet gan VID prognozēto mēneša NM, lai maksātājiem būtu iespēja izmantot jau taksācijas gada laikā gada diferencētajam NM pēc iespējas tuvinātu NM apmēru.

Tiesa gan jāatzīst, ka skaidrs un nepārprotams vērtējums, kāpēc šāds risinājums ir vienīgais un labākais, nav rodams ne Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēs 2018. - 2021. gadam, ne normatīvo aktu pamatojumā. Attiecīgajos dokumentos no valsts puses nav arī aplūkoti citi alternatīvie risinājumi.

Lai viestu skaidrību par likumdevēja un valdības izvēlēto līdzekļa efektivitāti minētā mērķa sasniegšanai, turpmāk ir nepieciešams apzināt ieguvumus un trūkumus, ko attiecīgā sistēma sniedz IIN maksātājam, kā arī salīdzināt to ar pārejas perioda diferencētā NM sistēmu.

Atšķirībā no iepriekšējās – pārejas perioda NM sistēmas, kur lielākais trūkums bija, ka IIN maksātājs perspektīvā valsts atbalstu NM veidā saņem no valsts tikai kā IIN pārmaksu nākamajā taksācijas periodā, t.i., pēc pusotra gada, tad jaunā sistēma šo trūkumu daļēji novērš, paredzot stabilu katrā mēnesī piemērojamu VID mēneša prognozēto NM. No vienas puses nodokļu pamatnostādņēs formulētā netaisnība tiek novērsta, taču no otras puses nav konstatējams, ka tiek analizētas sekas, ko rada šis jaunievedums, un tas, vai IIN maksātājs pat ar šo šķietamo ieguvumu gala rezultātā ir ieguvējs.

MK noteikumu projekta “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” anotācijā ir norādīts¹⁶:

1. ja maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma nesasniedz maksātāja gada diferencētā NM apmēru, t.i., maksātājam taksācijas gada laikā piemērota mazāka NM summa, nekā tam pienākošais gada diferencētais NM, iesniedzot GID rezumējošā kārtībā, tiek veikta apliekamā ienākuma precizēšana gada diferencētā NM pozīcijā, kas attiecīgi kopējā rezultātā var radīt IIN pārmaksu un attiecīgi tiesības uz IIN nodokļa atmaksu;
2. ja maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma ir vienāda ar gada diferencētā NM apmēru, maksātājam jau taksācijas gada laikā pilnā apmērā ir piemērots tam pienākošais gada diferencētais NM un, iesniedzot GID rezumējošā kārtībā, apliekamā ienākuma precizēšana gada diferencētā NM pozīcijā vairs netiek veikta;
3. ja maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma pārsniedz maksātāja gada diferencētā NM apmēru, t.i., maksātājam taksācijas gada laikā piemērota lielāka NM summa, nekā tam pienākošais gada diferencētais NM, iesniedzot GID rezumējošā kārtībā, tiek veikta apliekamā ienākuma precizēšana gada diferencētā NM pozīcijā, kas attiecīgi kopējā rezultātā var radīt pienākumu piemaksāt IIN.

No minētā izriet, ka ar ieviesto sistēmu, lai arī likumdevējs un valdība ir izpildījusi definēto mērķi - nodrošināt, ka maksātājam piemēro atbilstošu NM jau taksācijas gada laikā, tomēr šo panākumu var atzīt par formālu, jo tas vienlaikus ir radījis IIN maksātājam virkni citu seku.

Pirmkārt, jākonstatē, ka ar šo sistēmu likumdevējs nesasniedz Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēs (politiskā līmenī) izvirzīto mērķi - atteikties no NM atmaksas nākamajā gadā, to piemērojot pilnā apmērā tekošajā gadā¹⁷.

Otrkārt, šī sistēma joprojām saglabā IIN pārmaksas, kuras, kā jau tika noskaidrots šajā pētījumā, rada zināmas negatīvās sekas IIN maksātājam.

¹⁶ Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-2420) „Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40438733>

¹⁷ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.-2021.gadam”. V sadaļas 1.1.2.apakšpunkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>.

Treškārt, šī sistēma rada jaunu un, jāsaka, daudz nopietnāku slogu IIN maksātājam, proti, tā var veidot IIN parādsaistības pret valsti, kas savukārt paredz virkni procedūru saistītu ar IIN nomaksu.

Ceturtkārt, tā kļuvusi vēl sarežģītāka, par ko liecina, piemēram, VID prognozētā mēneša NM aprēķināšanas un koriģēšanas kārtība.

Analizējot minētās sekas, būtiski uzsvērt, ka tās tika apzinātas jau šīs sistēmas ieviešanas brīdī. Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (ar šiem grozījumiem ievieša jauno NM sistēmu) anotācija¹⁸ paredz, ka šī tiesiskā regulējuma ietekme uz tautsaimniecību un administratīvo slogu palielināsies, proti, administratīvais slogs palielināsies attiecībā uz IIN maksātājiem, kuriem:

- radīsies pienākums piemaksāt IIN saistībā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 15.panta otrajā daļā minētās progresīvās likmes piemērošanu vai iesniegt GID, lai saņemtu atpakaļ pārmaksāto nodokli;
- radīsies pienākums piemaksāt IIN saistībā ar gada diferencētā NM piemērošanu vai iesniegt GID, lai saņemtu atpakaļ pārmaksāto nodokli.

Savukārt MK noteikumu projektā “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” anotācijā tika paredzēts, ka:

- pieaugs nodokļa maksātāju skaits, kuriem būs jāiesniedz GID, lai izmantotu gada NM taksācijas gada laikā neizmantoto daļu vai arī lai veiktu IIN piemaksu;
- tiesiskais regulējums ietekmēs ne tikai IIN maksātājus, bet arī VID un darba devējus, pie kuriem iesniegta algas nodokļa grāmatiņa¹⁹.

Tātad likumdevēja un valdības rīcība mērķtiecīgi paredzēja gan IIN maksātājam, gan valstij (VID personā), gan darba devējam krietni lielāku administratīvo slogu saistībā ar NM piemērošanu. Tomēr nevienā minēto normatīvo aktu izstrādes dokumentā nav minēti apsvērumi, vai un kā šis slogs atsver labumu, ko IIN maksātājs iegūs katru mēnesi.

Ja pārejas posma NM sistēma paredzēja tikai risku, ka IIN maksātājs valsts atbalstu gada diferencētā NM piemērošanas veidā pēc GID iesniegšanas saņem kā IIN pārmaksu ar nobīdi laikā vai arī savas pasivitātes vai nezināšanas dēļ to nesaņem vispār, tad spēkā esošā sistēma bez šiem riskiem paredz arī risku palikt parādā valstij, jo no NM sistēmas var veidoties situācija, ka

¹⁸ Likumprojekta (977/Lp12) „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama:

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/FDE50450C2B3A295C225815A0054340B?OpenDocument>

¹⁹ Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-2420) „Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40438733>

VID aprēķinātais un piemērotais prognozētais NM ir lielāks nekā personai piemērojamais gada diferencētais NM.

Ja iepriekš GID iesniegšana bija brīvprātīga (likums to neuzlika par obligātu pienākumu) – tā bija tikai IIN maksātāja izvēle, kura IIN maksātājam radīja vienīgi risku nesaņemt IIN pārmaksu (vienīgās negatīvās sekas), tad līdz ar spēkā esošās NM sistēmas ieviešanu aktuāls ir jautājums, vai GID iesniegšana ir obligāts pienākums visiem IIN maksātājiem, kuriem piemēro NM.

Šis jautājums nodokļu tiesībās ir īpaši svarīgs, jo, kā jau šajā pētījumā tika norādīts, nodokļu tiesībās īpaša liela nozīme ir tiesiskās drošības principam, kas uzliek likumdevējam pienākumu pieņemt tādas tiesību normas, kas ir pietiekami skaidras. No otras puses, taisnīguma princips prasa nodrošināt to, ka tiesību piemērotājs ar tiesību normu palīdzību spēj atrisināt ikvienu dzīves gadījumu²⁰. Par būtisku kritēriju, kas apliecina to, ka tiesību norma ir formulēta skaidri, Satversmes tiesa ir atzinusi tās seku paredzamību, proti, normai jābūt formulētai tā, lai ļautu personām skaidri paredzēt precīzu tās piemērošanas jomu un nozīmi²¹. Pretrunā ar konstitucionālajām normām būtu tik sarežģīts nodokļu likums, ka cilvēks to nespētu saprast²².

Analizējot jautājumu, vai līdz ar nodokļu reformas ieviešanu no tiesību normām skaidri izriet IIN maksātāja pienākums iesniegt GID, ja tiek piemērots VID prognozētais NM, jākonstatē, ka šāds pienākums likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” tiešā tekstā nav noteikts. Vienlaikus jākonstatē, ka likums “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” neparedz normas, kas vienkopos definētu personas, kurām ir obligāti iesniedzama GID.

Internetā pārlūkprogrammā “Google”, ievadot frāzi “gada ienākumu deklarācija”, meklēšanas rezultātā uzrāda VID mājaslapas saiti “Obligāti iesniedzamā gada ienākumu deklarācija”. Ielūkojoties šajā saitē²³, konstatējams, ka VID ir izveidojis infografiku par obligāti iesniedzamo GID, kā arī vairākas skaidrojošas sadaļas, starp kurām ir arī sadaļa “Kam obligāti ir jāiesniedz gada ienākumu deklarācija?”²⁴. Šajā sadaļā ir norādīta informācija par obligāti iesniedzamo GID tikai par 2017. gadu, t.i., par laika posmu, kurā netiek piemērots VID prognozētais NM. Sadaļā “Kam obligāti ir jāiesniedz gada ienākumu deklarācija?” VID

²⁰ Satversmes tiesas 2012.gada 19.decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01 18.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.200 (4803), 20.12.2012.

²¹ Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.2010-60-01 15.2.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.51 (4449), 31.03.2011.; Satversmes tiesas 2012.gada 19.decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01 18.3.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.200 (4803), 20.12.2012.

²² Satversmes tiesas 2010.gada 19.jūnija sprieduma lietā Nr.2010-02-01 9.4.2.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.100 (4292), 28.06.2010.

²³ VID mājas lapa. Pieejama: <https://www.vid.gov.lv/lv/obligati-iesniedzama-gada-ienakumu-deklaracija> (skatīts 18.12.2018.).

²⁴ Kam obligāti ir jāiesniedz gada ienākumu deklarācija? Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/obligati-iesniedzama-gada-ienakumu-deklaracija> (skatīts 18.12.2018.).

neskaidro, vai GID ir obligāti iesniedzama personām, kurām ir piemērots VID prognozējamais NM, kaut gan VID prognozētais NM tiek piemērots jau gadu.

No IIN maksātāju informēšanas viedokļa šāda pieeja nav nodokļu maksātāja intereses veicinoša.

Toties no citētā skaidrojuma izriet, ka pienākumu identificēt sevi kā personu, kurai ir obligāts pienākums iesniegt GID, nodokļu maksātājam ir jānoskaidro, analizējot likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” kopumā.

Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 1. panta otrā daļa noteic, ka IIN tiek aprēķināts un iemaksāts budžetā divējādā kārtībā: avansā, arī algas nodokļa veidā, un rezumējošā kārtībā, sastādot GID, arī MUN un patentmaksas veidā.

No minētās tiesību normas izriet vispārīgais princips, ka GID ir pienākums iesniegt tiem, kas saņem tādus ienākumus, par kuriem nav samaksāts IIN avansā, arī kā algas nodoklis, vai arī likums paredz citu kārtību (izņēmumus).

Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 20.pants paredz ienākumu deklarēšanas atvieglojumus. Šajā pantā ir noteiktas personas, kam ir tiesības neiesniegt GID. Cita starpā minētās normas ceturtnā daļa noteic, ka (..) atvieglojumi nav attiecināmi uz maksātājiem:

1. kuri gūst ienākumus no saimnieciskās darbības;
2. kuriem rodas pienākums piemaksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli saistībā ar šā likuma 15.panta otrajā daļā minētās progresīvās likmes piemērošanu;
3. kuriem rodas pienākums piemaksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli saistībā ar gada diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanu²⁵.

Ar minēto tiesību normu likuma līmenī likumdevējs ir paredzējis pienākumu iesniegt GID tiem IIN maksātājiem, kuriem ir ticis piemērots VID prognozējamais mēneša NM lielākā apmērā, nekā pienāktos, ņemot vērā visu gada ienākumu summu.

Vērtējot, vai vidējam nodokļu maksātājam bez grūtībām ir iespējams noskaidrot tiesisko pamatojumu pienākumam obligāti iesniegt GID, kuram ir ticis piemērots VID prognozējamais mēneša NM, jāsecina - tas ir iespējams tikai ar piepūli.

Pirmkārt, lai secinātu, ka pienākums obligāti iesniegt GID izriet no likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 1.panta otrā daļas un 20.panta ceturtnā daļas, ir nepieciešamas specifiskas zināšanas par nodokļu tiesībām.

²⁵ Minētā norma tika iestrādāta ar 2017.gada 28.jūlija likumu “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”.

Otrkārt, kā jau tika konstatēts, VID mājaslapā šādu tiesisko pamatojumu sadaļā “Kam obligāti ir jāiesniedz GID?”, kurā pirmšķietami tas būtu meklējams, 2018. gadā nemaz nenorāda. Tiesa gan jāatzīst, ka VID interneta mājaslapā pietiekami plaši un skaidri izklāsta situācijas un gadījumus, kad var rasties IIN pārmaxa un IIN parāds²⁶. No sabiedrības informēšanas viedokļa šis informatīvais materiāls ir vērtējams pozitīvi.

Treškārt, pat ja par šādu pienākumu nodokļu maksātājs var izlasīt likumprojekta “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” anotācijā, kurā norādīts: “Gada diferencētais NM tiks aprēķināts saskaņā ar Ministru kabineta noteiktu formulu un piemērots rezumējošā kārtībā, maksātājam iesniedzot taksācijas GID. Atkarībā no maksātājam aprēķinātā taksācijas gada diferencētā neapliekamā minimuma apmēra, maksātājam, iespējams, radīsies iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemaksa un pienākums iesniegt VID taksācijas GID,”²⁷ tad šī pienākuma formulējumu cilvēks visticamāk meklēs likuma 12. pantā, jo minētais anotācijas teksts komentē grozījumus minētā likuma 12.pantā. Taču likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 12. pants to nemaz neparedz.

Ceturtkārt, jānorāda, ka skaidrāks formulējums rodams Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumu Nr. 676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” 7. punktā, kas nosaka: “Gada diferencēto NM nodokļa maksātājam piemēro reizi gadā, iesniedzot GID. Gada diferencētais NM var atšķirties no taksācijas gada laikā piemērotās prognozēto mēneša NM summas. Ja minētie lielumi atšķiras, radusies starpība ietekmē (attiecinīgi palielina vai samazina) maksājamā nodokļa apmēru.” Iespējams, izlasot šo normu nodokļu maksātājam viestos lielāka skaidrība, taču jāatceras, ka pienākumu iesniegt deklarāciju nav tiesīgs noteikt Ministru kabinets, bet gan likumdevējs, līdz ar to ir būtiska likuma skaidrība minētajā jautājumā no pamattiesību viedokļa.

Tātad no minētā izriet - ja IIN maksātājs piekrīt valsts izveidotajai atbalsta sistēmai un vēlas saņemt katru mēnesi lielāku neto atalgojumu, tad IIN maksātājam, ja viņš patstāvīgi nespēj noteikt, vai taksācijas gada griezumā ir veidojusies IIN pārmaxa vai arī IIN parāds, nākamajā taksācijas gadā ir obligāti jāiesniedz GID.

Saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 19. panta piektās daļas pirmo teikumu deklarācija ar tai pievienotajiem dokumentiem iesniedzama VID taksācijas gadam

²⁶ VID mājaslapa. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/esmu-darba-nemejs>.

²⁷ Likumprojekta (977/Lp12) „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/FDE50450C2B3A295C225815A0054340B?OpenDocument>

sekojošajā gadā no 1. marta līdz 1. jūnijam, bet, ja taksācijas gada ienākumi pārsniedz 55 000 *euro*, — no 1. aprīļa līdz 1. jūlijam.

Savukārt likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 19. panta trešā daļa nosaka: “Maksātājs ne vēlāk kā 15 dienu laikā no šajā likumā noteiktās deklarācijas iesniegšanas dienas iemaksā budžetā aprēķinātā nodokļa summu, bet, ja aprēķinātā nodokļa summa pārsniedz 640 *euro*, maksātājs to var iemaksāt budžetā trijās reizēs — līdz 16. jūnijam, 16. jūlijam un 16. augustam, iemaksājot katru reizi trešo daļu no šīs summas. Turklāt šī summa ir samazināma par to nodokļa daļu, kuru taksācijas gada laikā darba devēji samaksājuši kā algas nodokli vai pats maksātājs — kā avansu vai nodokli, kas ieturēts no maksātāja ienākuma, izmaksājot viņam šā likuma 17. panta desmitajā daļā minētos ienākumus.”

Ja IIN maksātājs, kas piekrīt ieviestajai valsts sistēmai, bet neiesniedz GID situācijā, kad gada diferencētais NM būs izrādījies mazāks, nekā VID aprēķinātais un piemērotais prognozētais mēneša NM, tad pastāv risks, ka IIN maksātājs var tikt administratīvi sodīts. Saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 159.⁸ pantu, par nodokļu deklarācijas iesniegšanu, pārkāpjot nodokļu normatīvajos aktos noteikto iesniegšanas termiņu:

- līdz 15 kalendāra dienām - uzliek naudas sodu fiziskajām un juridiskajām personām līdz septiņdesmit *euro*.
- no 16 līdz 30 kalendāra dienām, - uzliek naudas sodu fiziskajām un juridiskajām personām no septiņdesmit viena līdz divsimt astoņdesmit *euro*.
- vairāk par 30 kalendāra dienām, - uzliek naudas sodu fiziskajām un juridiskajām personām no divsimt astoņdesmit viena līdz septiņsimt *euro*²⁸.

Ja IIN maksātājam sakarā ar gada diferencētā NM un VID aprēķinātā prognozētā mēneša NM piemērošanu ir pienākums piemaksāt IIN, bet IIN maksātājs to neizdara, tad **valstij ir** pienākums to piedzīt. Saskaņā ar likuma “Par nodokļiem un nodevām” 18. panta pirmās daļas 11. punktu nodokļu administrācijai ir pienākums piedzīt bezstrīda kārtībā termiņā nesamaksātos nodokļus, nokavējuma naudas, soda naudas un citus valsts noteiktos maksājumus šā likuma 26. pantā paredzētajā kārtībā. Minētā likuma 26. panta pirmā daļa paredz, ka nodokļu maksājumus atbilstoši nodokļu deklarācijai, avansa maksājumu aprēķinam, kā arī citiem dokumentiem par maksājumiem budžetā vai pēc nodokļu administrācijas kontroles (pārbaudes, revīzijas) aprēķinātos nodokļu maksājumus (arī soda naudu), kuri nav samaksāti nodokļu likumos vai citos normatīvajos aktos noteiktajā termiņā, un ar tiem saistīto nokavējuma naudu, kā arī

²⁸ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 159.⁸ pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/89648-latvijas-administrativo-parkapumu-kodekss>.

izdevumus par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu bezstrīda kārtībā nodokļu administrācija piedzen bezstrīda kārtībā, pamatojoties uz lēmumu par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu. Jāpiezīmē, ka piedziņu var veikt ne tikai nodokļu administrācija, bet arī zvērināts tiesu izpildītājs²⁹. Piedziņa cita starpā nozīmē tiesības piemērot šādus izpildes nodrošinājuma līdzekļus: 1) parādniekam piederošās kustamās mantas apķīlāšana; 2) prasības nodrošinājuma atzīmes (aizlieguma vai ķīlas atzīmes) ierakstīšana zemesgrāmatā, kuģu reģistrā vai citos īpašuma reģistros; 3) aizliegums parādniekam veikt noteiktas darbības, kas vērstas uz izvairīšanos no nodokļu maksāšanas; 4) pie citas personas esošās parādniekam piederošās mantas apķīlāšana³⁰.

Turklāt laicīga IIN nesamaksāšana nozīmē arī nokavējuma naudas uzrēķināšanu. Likuma „Par nodokļiem un nodevām” 29. panta otrā daļa paredz, ka par nodokļu un nodevu maksājuma samaksas termiņa nokavējumu maksātājam tiek aprēķināta nokavējuma nauda — no laikā nenomaksātā pamatparāda 0,05 procenti par katru nokavēto dienu, ja konkrētā nodokļa likumā nav noteikti citi nokavējuma naudas apmēri.

Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 31.¹ panta otrā daļa paredz IIN maksātāja atbildību par termiņā nesamaksāto nodokli, nosakot, ja maksātājs šā likuma 19. panta trešajā daļā noteiktajā termiņā, t.i., līdz taksācijas gada 16. jūnijam, neiemaksā budžetā rezumējošā kārtībā aprēķināto nodokli, viņam, sākot ar nākamo maksājuma termiņam sekojošo dienu, ir aprēķināma nokavējuma nauda atbilstoši šā likuma 31. panta trešās daļas noteikumiem, t.i., par noteiktajā termiņā budžetā neiemaksāto nodokļa summu (pamatparādu) tiek aprēķināta nokavējuma nauda no laikā nesamaksātā pamatparāda 0,05 procentu apmērā par katru nokavēto nodokļa samaksas dienu.

VID mājaslapā skaidrojumā par diferencēto NM ir minēts piemērs situācijai, kad IIN maksātājam var veidoties nodokļa parāds, proti: “Kārlis ir students, kurš darba gaitas uzsāka 2018. gada janvārī. Viņa darba alga bija 1200 *euro*. VID prognozētais mēneša NM laika periodā no 1. janvāra līdz 31. jūlijam ir 100 *euro* mēnesī, jo periodā no 2016. gada 1. oktobra līdz 2017. gada 30. septembrim ienākumi nav gūti. Tā kā faktiskie ienākumi ir virs 1000 *euro*, tad pārrēķina rezultātā veidosies nodokļa parāds 140 *euro*.”³¹

Attiecinot šo piemēru uz situāciju, ja students Kārlis nākamajā taksācijas periodā no 1. marta līdz 1. jūnijam neiesniegtu GID un laikā nenomaksātu radušos parādu, tad viņam, sākot

²⁹ Likuma “Par nodokļiem un nodevām” 26.panta astotā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>

³⁰ Likuma “Par nodokļiem un nodevām” 26.¹ pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>

³¹ VID mājaslapa. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/esmu-darba-nemejs>.

ar 16. jūliju, par katru dienu tiks rēķināta nokavējuma nauda 1 cents ($140 \times 0,05/100 = 0,07$ centi) par katru kavēto dienu.

Saskaņā ar pētījumā iegūtajiem datiem maksimālais parāds, kas var veidoties 2018. gadā IIN maksātājam saistībā ar gada diferencētā NM piemērošanu ir 480 *euro*.

Minētais acīmredzami apliecina, ka šādas sekas pārejas posma NM sistēma neparedzēja. Vienlaikus jāatzīst, ka šādu seku riska pastāvēšana NM sistēmā pati par sevi liek apšaubīt tās efektivitāti un taisnīgumu.

Minētās sekas ne vien nonāk pretrunā nodokļu teorijas atziņām, proti, ka: „(..) nodokļu sistēmā³² jāparedz pēc iespējas mazāks obligāto maksājumu skaits. Šī prasība nozīmē, ka līdz minimumam jāsamazina procedūru skaits, kas jāpilda nodokļu maksātājiem, rezultātā samazinot, gan nodokļu saistības izpildes, gan iekasēšanas izmaksas (..)”³³, bet arī pārkāpj vispārpieņemto principu, ka nodokļu maksātājs, kas godprātīgi maksā nodokļus, nevar ciest no nodokļu sistēmas nepilnībām. Šobrīd NM sistēma paredz pretējo.

To, ka sistēma paredz nopietnas potenciālas problēmas, apliecina arī likumdevēja rīcība. Likumdevējs 2018. gada ietvaros ir centies mazināt minēto seku iestāšanās risku, kā arī pašas sistēmas negatīvo ietekmi. Proti, ar 2018. gada 31. maija likumu „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” tika noteikts, ka:

1. IIN maksātājam ir tiesības veikt nodokļu grāmatiņā atzīmi par to, ka no nākamās dienas pēc atzīmes veikšanas ienākumu izmaksātājs maksātājam nepiemēro Valsts ieņēmumu dienesta prognozēto mēneša NM³⁴.
2. Valsts ieņēmumu dienests ienākuma izmaksātājam, kuram ir iesniegta algas nodokļa grāmatiņa, nodrošina ierakstu par Valsts ieņēmumu dienesta prognozētā mēneša neapliekamā minimuma apmēru maksātājam Valsts ieņēmumu dienesta elektroniskās deklarēšanas sistēmās par to, ka no nākamās dienas pēc ieraksta veikšanas līdz taksācijas gada 31. decembrim maksātājam nepiemēro VID prognozēto mēneša NM. Šādu ierakstu veic, pamatojoties uz Valsts ieņēmumu dienesta rīcībā esošo informāciju, ka maksātāja ienākumi, kurus ņem vērā viņa gada diferencētā neapliekamā minimuma apmēra noteikšanai, taksācijas gada laikā ir sasnieguši

³² Runa ir par tiešo nodokļu sistēmu.

³³ Kārlis Ketners, Nodokļi un nodevas Latvijā un Eiropā. Vispārīgie aspekti, Rīgā: Info Tilts, 2013., 136.lp.

³⁴ Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 30.panta 1.⁶ daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>

Ministru kabineta noteikto gada apliekamā ienākuma apmēru, virs kura nepiemēro gada diferencēto NM³⁵.

Lai arī noteiktais VID pienākums kopumā ir vērtējams pozitīvi, tomēr tas vismaz 2018. gada ietvaros nenovērsīs negatīvās sekas ar IIN piemaksu.

Savukārt IIN maksātāju tiesības atteikties no valsts ieviestās NM sistēmas piemērošanas būtībā nozīmē, ka IIN maksātājam, lai neradītu administratīvo slogu, jāpieņem, ka IIN atmaksā jāsaņem nākamajā taksācijas periodā. Būtībā tas nozīmē, ka spēkā esošā sistēma paredz atgriešanos pie iepriekšējās sistēmas, kuru likumdevējs un valdība atzina par sliktu esam. Tāpat atzīmējams, ka šīs izmaiņas ir tapušas 2018. gada vidū un spēkā stājās 2018. gada 1. oktobrī. Tas nozīmē, ka attiecīgās personas izvēle, uzņemties atbildību par to, kā tiks piemērots NM, no tiesiskā viedokļa neattiecas uz 2018. gada lielāko daļu. Kas savukārt nozīmē, ka potenciāli negatīvās sekas iestāsies tieši valsts izveidotās sistēmas piemērošanas rezultātā.

Tāpat jāatzīst, ka iepriekš minēto seku iestāšanos pilnībā neizslēgs VID informēšanas pasākumi IIN maksātājiem par IIN piemaksu VID EDS ietvaros³⁶, jo ne visi Latvijas nodokļu maksātāji pietiekami aktīvi lieto internetu³⁷, kā arī nav nonivelējams cilvēciskās pasivitātes faktors.

Cilvēktiesību doktrīnā ir atzīts, ka pamattiesību ierobežojums ir samērīgs vienīgi tad, ja nav nekādu citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un, kurus izvēloties, pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk jūtami. Izvērtējot, vai leģitīmo mērķi var sasniegt saudzējošāk, jāņem vērā, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Noskaidrojot saudzējošāka risinājuma iespējamību, tiesa nevar darboties likumdevēja un valsts pārvaldes vietā³⁸.

Kā jau tika norādīts, nevienā spēkā esošās NM sistēmas regulējošo normatīvo aktu izstrādes dokumentā nav minēti alternatīvi risinājumi izvirzītā mērķa sasniegšanai, kas būtībā dotu pamatu apšaubīt ieviestās sistēmas satversmību.

Izpētes laikā FM norādīja, ka, piemēram, alternatīvs diferencētā NM piemērošanas modelis, kad katrai personai pašai ir jāprognozē sava NM apmērs, pārnesot aprēķina pienākumu

³⁵ Likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 12.panta 8.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>

³⁶ Par VID plāniem informēt IIN maksātājus sk. https://xtv.lv/rigatv24/program/gB8AGoz7Q2W-finansu_un_nodoklu_labirinti

³⁷ Par interneta lietošanās paražām Latvijā sk. <https://www.tvnet.lv/4575566/petijums-latvija-internetu-regulari-lieto-1-2-miljoni-iedzivotaju>

³⁸ Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, Nr.77 (3235), 17.05.2005.

uz fizisko personu, kā rāda Lietuvas pieredze, rada papildu pienākumus personām, bet būtiski nemazina rezumējošā kārtībā aprēķinātās IIN starpības³⁹.

Pētījuma autoru skatījumā minētais alternatīvais modelis attiecīgus rezultātus uzrādīja tā iemesla dēļ, ka tas rada pārlietu slogu nodokļu maksātājam, kas savukārt izvēlas mazāko ļaunumu no diviem. Būtiski uzsvērt, ka spēkā esošās sistēmas ietvaros nav analizēti IIN maksātājam mazāk negatīvas sekas izraisoši NM modeļi.

Arīdzan ar jauno NM sistēmas ieviešanu nav redzams, ka likumdevējs un valstība ir veikusi IIN maksātāja sloga izvērtējumu iepretim IIN maksātāja ieguvumiem.

Izpētes laikā FM ar dažiem piemēriem ir atainojusi darbaspēka nodokļu reformas ietekmi uz fiziskās personas neto ienākumu ģimenē ar bērniem⁴⁰. Piemēram, ja fiziskās personas darba alga 2017. gadā un 2018. gadā būtu nemainīga 700 *euro* mēnesī un tās apgādībā būtu trīs personas, pat pie piemērā minētā VID prognozētā mēneša NM – 45,08 *euro* mēnesī (kas tiek aprēķināts, ņemot vērā VID rīcībā esošos datus par ienākumiem periodā no 01.10.2016. līdz 30.09.2017.), neveidojas ar IIN apliekams ienākums 2018. gadā.

6.12.tabula

FM piemērs par neto algas aprēķinu

Gads	Bruto darba alga, EUR mēnesī	Darba ņēmēja VSAOI		Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN)						Neto ienākums, EUR mēn.
				Neapliekamais minimums (NM)	Atvieglojums par apgādībā esošo personu (AP)			IIN likme	IIN, EUR mēn.	
					EUR mēn.	EUR mēn.	AP sk.			
	1.	2.	3.=1. x 2.	4.	5.	6.	7.=5. x 6.	8.	9.=(1.-3.-4.-7.) x 8.	10.=1.-3.-9.
2017	700	<i>10,5%</i>	<i>73,5</i>	<i>60,00</i>	<i>175</i>	<i>3</i>	<i>525</i>	<i>23%</i>	<i>9,55</i>	616,96
2018	700	<i>11,0%</i>	<i>77,0</i>	<i>45,08</i>	<i>200</i>	<i>3</i>	<i>600</i>	<i>20%</i>	<i>0,00</i>	623,00
									Starpība	6,04

³⁹ Finanšu ministrijas 16.03.2018. Nr. 4.1-6/4//1362.

⁴⁰ Finanšu ministrijas 16.03.2018. Nr. 4.1-6/4//1362.

Tas pats piemērs par fiziskās personas ienākumu, ja apgādībā ir divi bērni.

6.13.tabula

FM piemērs par neto algas aprēķinu

Periods	Bruto darba alga, EUR mēn.	Darba ņēmēja VSAOI		Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN)						Neto ienākums, EUR mēn.
				Neapliekamais minimums (NM)	Atvieglojums par apgādībā esošo personu (AP)			IIN likme	IIN, EUR mēn.	
					EUR mēn.	EUR mēn.	AP sk.			
	1.	2.	3.=1. x 2.	4.	5.	6.	7.=5. x 6.	8.	9.=(1.-3.-4.-7.) x 8.	10.=1.-3.-9.
01.01.-31.07.2018.	700	11,0%	77,0	45,08	200	2	400	20%	35,58	587,42
01.08.-31.12.2018.	700	11,0%	77,0	194,02	200	2	400	20%	5,80	617,20
									Starpība	29,78

Tātad, ja fiziskajai personai ir divas apgādībā esošas personas un no 2018. gada 1. augusta VID ir noteicis VID prognozēto mēneša NM 194,02 *euro* apmērā, fiziskās personas neto ienākums no 2018. gada 1. augusta palielināsies vēl par 29,78 *euro* mēnesī.

Šie piemēri liecina tikai par neto ienākuma pieaugumu. Kā jau tika atzīts, šie piemēri un arī ieviestā sistēma kopumā formāli izvirzīto mērķi sasniedz. Taču būtu jāatzīmē divi apstākļi, kas liek kritizēt sasniegto rezultātu būtību. Pirmkārt, vai attiecīgais ieguvums ir patiesi ieguvums realitātē. Piemēram, tās pašas Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes paredzēja celt akcīzes nodokli benzīnam un dīzeļdegvielai, kā arī kurināmajam⁴¹, kas līdz ar 2018. gada sākumu arī tika realizēts⁴². Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem patēriņa cenas 2018. gadā, salīdzinot

⁴¹ Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.-2021.gadam". V sadaļas 1.6.9. - 1.6.12.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam> .

⁴² VID mājaslapa. Akcīzes nodokļa likmes. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/akcizes-nodokla-likmes-0>

ar 2017. gadu, ir kāpušas⁴³. Piemēram, šī gada pavasarī tika konstatēts 2018. gada maijā, salīdzinot ar aprīli, patēriņa cenas palielinājās par 0,3%, līdz ar to arī gada inflācija nedaudz paātrinājusies, sasniedzot 2,3%, salīdzinājumā ar 2017. gada maiju. Galvenais virzošais faktors patēriņa cenu izmaiņām 2018. gada maijā bija straujais degvielas un cietā kurināmā cenu pieaugums⁴⁴. Minētais liek izdarīt secinājumu, ka neto ienākumu pieaugums no IIN, t.sk. NM, reformas vistīcāmāk realitātē nav izjūtams. Otrkārt, vai attiecīgais labums (neto ienākumu izteiksmē) visdažādākajās situācijās kopējo ekonomikas procesu ietekmē attaisno ieviestās sistēmas potenciālo slogu IIN maksātājam, jo būtībā IIN maksātājs, saņemot šķietamu labumu ik mēnesi, gada laikā nemaz nevar zināt, vai gada beigās nekļūs par nodokļu parādnieku.

FM, iespējams, lai mazinātu priekšstatu par nelielajiem materiālajiem NM sistēmas ieguvumiem attiecībā uz IIN maksātājiem, kuriem tiek piemērots NM, kā kopējo labumu piesauc valsts paaugstinātās piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta. Proti, no 2018. gada 1. marta ir ieviesta piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu no viena līdz 20 gadu vecumam audzināšanu, kas paaugstina personu ar vairākiem apgādībā esošiem bērniem ienākumus. Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu no viena līdz 20 gadu vecumam audzināšanu ir piešķirta šādā apmērā:

- par diviem bērniem – 10 *euro* mēnesī;
- par trim bērniem – 66 *euro* mēnesī.

Savukārt, par katru nākamo bērnu piemaksa ir par 50 *euro* lielāka nekā par iepriekšējo bērnu, t.i.:

- par četriem bērniem – 116 *euro* mēnesī;
- par pieciem bērniem – 166 *euro* mēnesī;
- par sešiem bērniem – 216 *euro* mēnesī.

Finanšu ministrija norāda, ka tādējādi pirmajā piemērā aplūkotajai fiziskajai personai ar darba algu 700 *euro* mēnesī un trīs apgādībā esošām personām, ieguvums 2018. gadā (ar piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta no 2018. gada 1. marta), salīdzinot ar 2017. gadu, būtu 72,04 *euro* mēnesī⁴⁵.

⁴³ Centrālā statistikas pārvalde. Publikācijas. Pieejams: https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/ekonomika/pci/meklet-tema?keyword=&publication_date%5B0%5D=&publication_date%5B1%5D=&page=0.

⁴⁴ Centrālā statistikas pārvalde. Vidējais patēriņa cenu līmenis gada laikā palielinājās par 2,3%. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/ekonomika/pci/meklet-tema/2318-paterina-cenu-parmainas-2018-gada-majja>; sk. arī FM: Inflāciju maijā ietekmēja degvielas cenu kāpums, Sk. <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/fm-inflaciju-majja-ietekmeja-degvielas-cenu-kapums-14199064>

⁴⁵ Finanšu ministrijas 16.03.2018. Nr. 4.1-6/4//1362.

Pētījuma autoru skatījumā, šāda pieeja nav korekta, jo NM un piemaksām pie ģimenes valsts pabalsta ir dažādi mērķi, lai arī tas kopējo labklājību vairo. Šāda valsts pieeja drīzāk maldina iedzīvotājus par iedzīvotājiem labvēlīgas nodokļu politikas veidošanu.

Apzinoties, ka politiskais uzstādījums ieviest diferencēto NM, iespējams, ir neizbēgams, šī darba autori uzskata, ka tomēr korekti būtu atgriezties pie pārejas perioda NM sistēmas ar diviem iespējamiem risinājumiem:

- vai nu atstājot nemainīgu valdības noteiktu mēneša NM nelielo algu saņēmējiem un pārējo atstājot kā diferencēto NM. Tādējādi tiktu sasniegts likumdevēja un valdības izvirzītais mērķis – piemērot NM katru mēnesi taksācijas gada laikā. Tas vienlaikus saglabātu sociālo taisnīgumu un solidaritāti attiecībā uz lielo algu saņēmējiem. Šāda sistēma arī novērstu negatīvās sekas, ko rada VID prognozējamais NM;

- vai arī visiem bez izņēmuma saglabājot valdības noteiktu mēneša NM un pārējo atstājot kā diferencēto NM nelielo algu saņēmējiem.

7. REFORMAS IETEKMES ANALĪZE

NODAĻAS KOPSAVILKUMS

1. IIN reformas ietekmi var analizēt daudzu rādītāju griezumā. Par svarīgākajām izmaiņām liecina nodokļu sloga dinamika, neto ienākumu izmaiņas, izmaiņas nodokļu maksātāju iespējas piemērot NM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus.
2. Laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam nodokļu slogs personām bez apgādājamajiem auga, bet 2018. gadā samazinājās līdz 2015. gada līmenim. Attiecīgas tendences var ieraudzīt arī personām ar vienu un diviem apgādājamajiem. Savukārt, personām ar trim apgādājamajiem nodokļu slogs stabili auga, bet, ja apgādājamo skaits ir no četri līdz seši, laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam rādītājs nemainījās, bet 2018. gadā pieauga.
3. Kopumā nodokļu sloga pieaugumu personām ar apgādājamajiem nevar vērtēt pozitīvi, īpaši gadījumos ar lielu apgādājamo skaitu un uz tā fona, ka personām ar mazāku apgādājamo skaitu 2018. gadā nodokļu slogs nedaudz samazinājās, bet ar trim līdz sešiem apgādājamajiem - pieauga.
4. Nodokļu sloga aprēķini attiecībā uz mediānas atalgojumu nevienai grupai nerada samazinājumu, 2015. - 2018. gadā tas pieauga visiem, pie tā visbūtiskāk tieši personām ar diviem un trim apgādājamajiem. Šāda attīstība arī novērtējama negatīvi.
5. 2018. gada jūnija datu analīze parāda, ka:
 - 1) maksimālais NM pienāktos 28,6% no visiem nodarbinātajiem, reāli tiek piemērots maksimālais NM 16% no visiem nodarbinātajiem vai 56% no tiem, kam tas var tikt piemērots;
 - 2) NM ir nulle 32,8 % no visiem nodarbinātajiem;
 - 3) bez apgādājamajiem ir 75,8% no visiem nodarbinātajiem;
 - 4) visvairāk strādājošo bez apgādājamajiem ir algu grupās līdz 500 *euro*, tais ir, līdz pat 89% no visiem nodarbinātajiem šajā algu grupā;
 - 5) NM nav iespējams piemērot 14% no personām bez apgādājamajiem;
 - 6) Ar vienu reģistrētu apgādājamo ir 15,3% no visiem nodarbinātajiem;
 - 7) Nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 14% no nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo;
 - 8) Ar divām reģistrētām apgādājamām personām ir 7,3% no visiem nodarbinātajiem;
 - 9) Nevar pilnībā izmantot atvieglojumus, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 24,2% no nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem;
 - 10) Ar trim reģistrētām apgādājamām personām ir 1,4% no visiem nodarbinātajiem;
 - 11) Nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi, 36,7% no nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem;
 - 12) Ar četrām reģistrētām apgādājamām personām ir 0,2% no visiem nodarbinātajiem;
 - 13) Nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi, 50% no nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem;
 - 14) Nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 66,4% no nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem;

- 15) Kopumā nevar piemērot atvieglojumus (NM vai atvieglojumu par apgādājamajiem veidā) 15,2% no visiem nodarbinātajiem;
- 16) Vienā darba vietā strādā 84,5 % no visiem nodarbinātajiem.
6. Algas apjoms, kas ir nepieciešams, lai tiktu attiecināti atvieglojumi personām ar vienu apgādājamo 2015. - 2017. gadā palielinājās; ar diviem apgādājamajiem auga no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā palika 2017. gada līmenī; personām ar trim līdz sešiem apgādājamajiem tāpat kā visiem algas apjoms palielinājās no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā samazinājās. Jāatzīmē, ka nepieciešamais algas līmenis personām ar četriem līdz sešiem apgādājamajiem parasti ir tuvs vai augstāks par vidējo algu valstī.
7. Pieņemot, ka vidējam bruto atalgojumam tiek piemēroti atvieglojumi, var novērot, ka pie noteikta apgādājamo skaita aprēķinātais IIN paliek negatīvs. Šāda situācija veidojās pie četriem apgādājamajiem 2015. un 2016. gadā, bet pie pieciem un sešiem apgādājamajiem - visā periodā no 2015. līdz 2017. gadam. No 2016. gada IIN negatīvais rezultāts samazinās, bet jāatceras, ka, pastāvot šādam rezultātam, nodokļu maksātājam katrā gadījumā nav iespējas pilnībā piemērot pienākošos atvieglojumus, kas ir vērtējams negatīvi.
8. Vērtējot IIN piemērošanu mediānas atalgojumam pie atvieglojumu pastāvēšanas, rezultāti sanāk vēl negatīvāki un jau pie trim apgādājamajiem.
9. Veicot aprēķinus saistībā ar iespēju piemērot attaisnotos izdevumus, var secināt, ka arī šajā gadījumā eksistē bruto ienākumu lielums, kurš iepriekš minētās tiesības ierobežo. Sliksnis paliek arvien augstāks gan vēsturiski, gan pieaugot apgādājamo skaitam. Analizējot nodarbināto skaitu, kuriem neveidojas pietiekami ienākumi attaisnoto izdevumu piemērošanai, var secināt, ka 2015. - 2017. gadā to skaits samazinājās divās grupās: nodarbinātajiem

bez apgādājamajiem un ar trim līdz pieciem apgādājamajiem. Savukārt no 2017. gada šis skaits palielinājās visās grupās.

10. Iepriekš minētie apsvērumi ietekmē arī GID datus, kā rezultāts veidojas iespaidīgas negatīvas IIN summas un izdevumu procentu daļa, kas nevar tikt atgūta attiecībā pret kopējo attaisnoto izdevumu apjomu. Kopš 2015. gada procentu daļa no iesniegtās summas, kas nevar tikt atgūta ir pieaugusi no 49% līdz 54%.

11. 2016. gadā neto ienākumu pieaugums atkarībā no apgādājamo skaita bija līdz 11,50 *euro* mēnesī nodarbinātajam ar piecām apgādībā esošām personām, turklāt pieaugums bija lielāks, palielinoties apgādājamo skaitam.

12. 2017. gadā neto ienākumu pieaugums bija no 3,63 *euro* mēnesī personām bez apgādājamajiem samazinoties līdz 0,99 *euro* nodarbinātajam ar trim apgādājamajiem, savukārt ar četrām un piecām apgādībā esošām personām ieguvums bija 0.

13. 2018. gadā vislielākais neto ienākumu pieaugums 24,02 *euro* mēnesī tika novērots personām bez apgādājamajiem, vismazākais - 17,42 *euro* - nodarbinātajiem ar divām apgādībā esošām personām, pārējiem neto ienākumu pieaugums bija ap 23 *euro* mēnesī.

14. 2016. - 2018. gadu datu analīze ļauj secināt, ka līdzvērtīgs neto ienākumu pieaugums netika panākts.

15. Analīze parādīja, ka tiesības uz atvieglojumu piemērošanu nodarbinātajiem bieži veidojas tikai pie papildu ienākumu esamības, bet atalgojuma lielums ir nepietiekams, lai piemērotu atvieglojumus mēneša ienākumiem. Tātad atvieglojumu piemērošana var kļūt iespējama tikai GID aizpildīšanas brīdī, tāpēc līdzekļi kļūst pieejami vēlāk.

16. Spriežot no vienlīdzības un sociālā taisnīguma principu skatījuma, nešķiet pieņemama situācija, kad ieguvumi no IIN reformas vairāk izpaužas nodarbinātajiem

bez apgādājamajiem vai personām ar ienākumu līmeni, kurš būtiski pārsniedz vidējo algu valstī.

17. 2019.gada plānotais neto ienākuma pieaugums ir no 6 *euro* personām bez apgādājamajiem līdz 26,90 *euro* personām ar četriem apgādājamajiem, ieguvumam pieaugot ar apgādājamo skaitu.

7.1. Nodokļu sloga attīstības tendences

IIN reformas ietekmi var analizēt daudzu rādītāju griezumā. Par svarīgākajām izmaiņām liecina nodokļu sloga dinamika, neto ienākumu izmaiņas, izmaiņas nodokļu maksātāju iespējās piemērot NM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus. Analīzē izmantots ieturēto nodokļu slogs, kas tiek aprēķināts, kā VSAOI darba devēja un IIN kopsumma attiecināta pret bruto ienākumu.

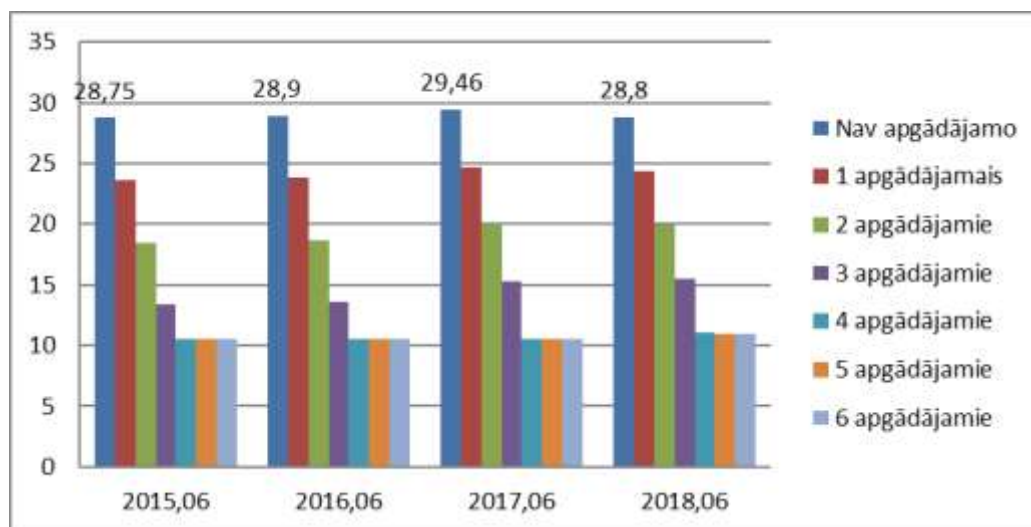
Kopējais nodokļu slogs tiek aprēķināts kā ieturētā nodokļa attiecība pret bruto vidējo atalgojumu. Rādītāja attīstības dinamika ir atspoguļota 7.1.tabulā.

7.1.tabula

Ieturētie nodokļi (IIN, VSAOI DŅ) pret vidējo bruto atalgojumu 2015.-2018. gada jūnijā, %

Gads	Nav apgādājamo	Viens apgādājama	Divi apgādājami	Trīs apgādājami	Četri apgādājami	Pieci apgādājami	Seši apgādājami
2015.	28,75	23,62	18,5	13,37	10,5	10,5	10,5
2016.	28,9	23,81	18,71	13,61	10,5	10,5	10,5
2017.	29,46	24,72	19,99	15,25	10,5	10,5	10,5
2018.	28,8	24,36	19,91	15,46	11,02	11	11

Laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam nodokļu slogs personām bez apgādājamajiem auga, bet 2018. gadā samazinājās līdz 2015. gada līmenim. Attiecīgas tendences var ieraudzīt arī personām ar vienu un diviem apgādājamajiem. Savukārt personām ar trim apgādājamajiem nodokļu slogs stabili auga, bet, ja apgādājamo skaits ir no četri līdz seši, laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam rādītājs nemainījās, bet 2018. gadā pieauga. Iepriekš minētā attīstība tiek vizualizēta 7.1. attēlā.

7.1. Nodokļu slogs vidējam bruto atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, %

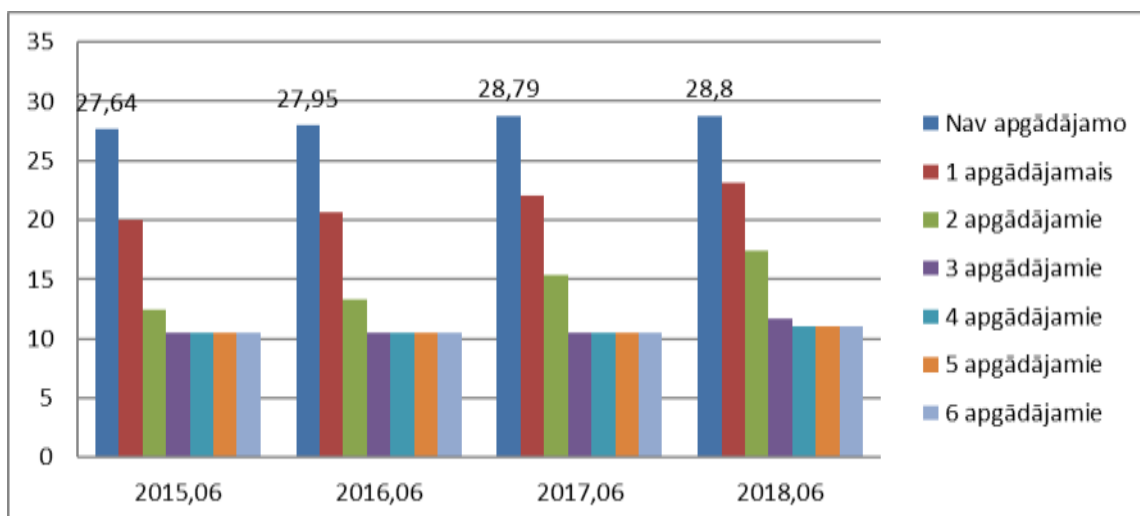
Kopumā nodokļu sloga pieaugumu personām ar apgādājamajiem nevar vērtēt pozitīvi, īpaši gadījumos ar lielu apgādājamo skaitu un uz tā fona, ka personām ar mazāku apgādājamo skaitu 2018. gadā nodokļu slogs nedaudz samazinājās, bet ar trim līdz sešiem apgādājamajiem - pieauga.

Nodokļu sloga aprēķini attiecībā uz mediānas atalgojumu nevienai grupai nerāda samazinājumu, 2015. - 2018. gadā tas pieauga visiem, turlāt visbūtiskāk tieši personām ar diviem un trim apgādājamajiem. Šāda attīstība arī novērtējama negatīvi.

7.2.tabula

Ieturētie nodokļi pret mediānas bruto atalgojumu 2015.-2018.g. jūnijā, %

	Nav apgādājamo	Viens apgādājamais	Divi apgādājamie	Trīs apgādājamie	Četri apgādājamie	Pieci apgādājamie	Seši apgādājamie
2015.	27,64	20,04	12,45	10,5	10,5	10,5	10,5
2016.	27,95	20,63	13,31	10,5	10,5	10,5	10,5
2017.	28,79	22,08	15,37	10,5	10,5	10,5	10,5
2018.	28,8	23,09	17,37	11,65	11	11	11

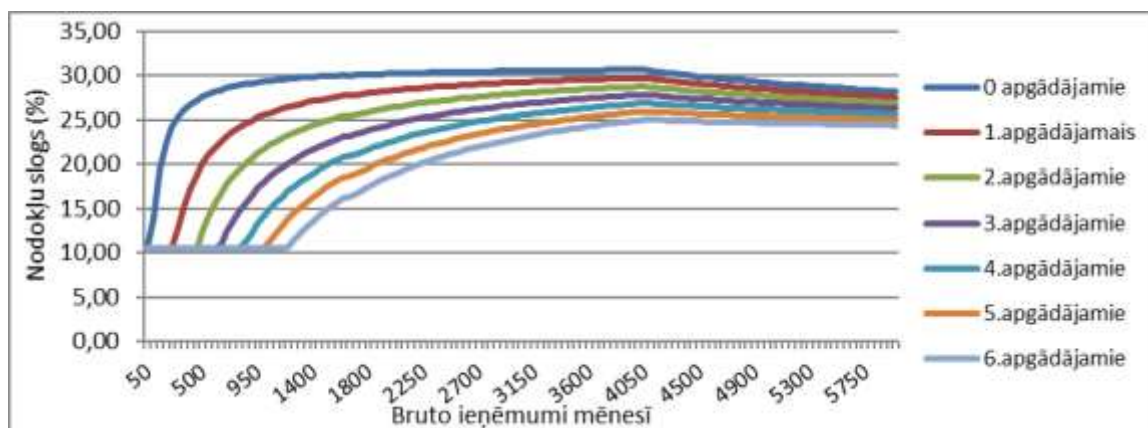

7.2.att. Nodokļu slogs mediānas atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, %

Tālāk seko iepriekš minēto rādītāju atšifrējums pa gadiem.

2015. gads.

Lielākais slogs - 30,66% - ir ieņēmumiem 4050 *euro* mēnesī ar apgādājamo skaitu nulle, pēc tam slogam samazinoties.

7.3.att. Nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita 2015.gadā, %

Mazākais nodokļu slogs – 10,5% - ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

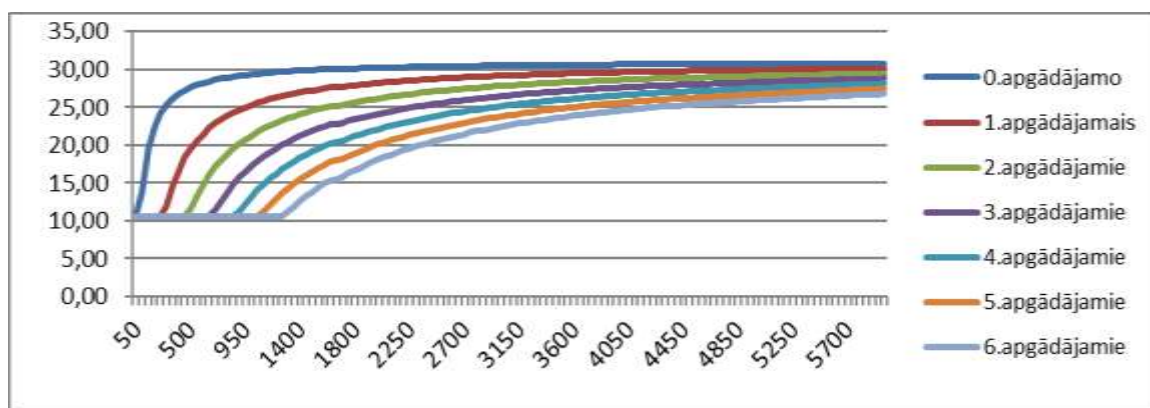
Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5% 2015.gadā, euro

Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5%
Apgādājamo nav	50
Viens apgādājamais	250
Divi apgādājāmie	450
Trīs apgādājāmie	600
Četri apgādājāmie	800
Pieci apgādājāmie	1000
Seši apgādājāmie	1150

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums.

2016. gads.

Slogs pakāpeniski pieaug, pieaugot ieņēmumu apjomam.

7.4.att. Nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita 2016. gadā, %

Mazākais nodokļu slogs – 10,5% - ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

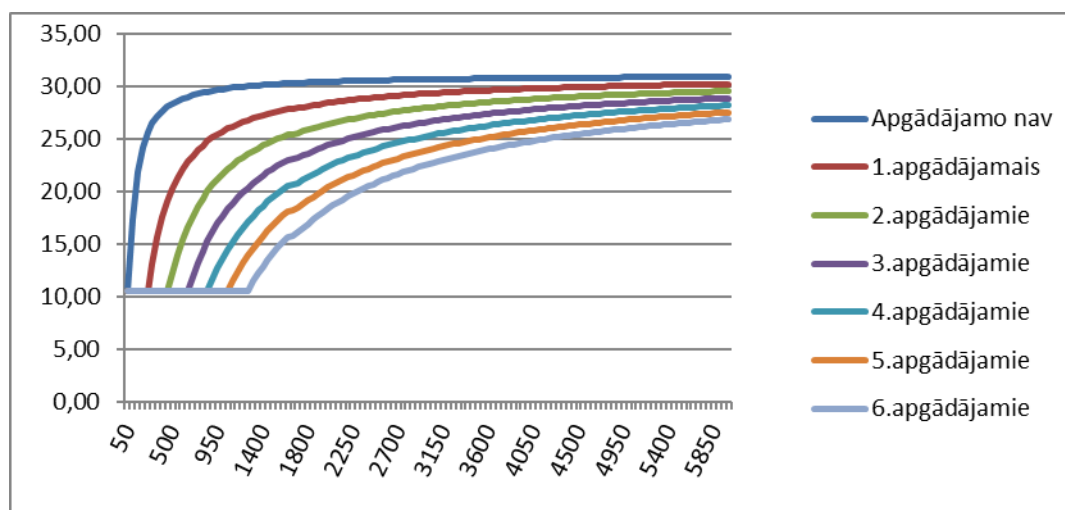
Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5% 2016. gadā, EUR

Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5%
Apgādājamo nav	50
Viens apgādājamais	250
Divi apgādājамie	450
Trīs apgādājамie	650
Četri apgādājамie	850
Pieci apgādājамie	1050
Seši apgādājамie	1250

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums.

2017. gads.

Slogs pakāpeniski pieaug, pieaugot ieņēmumu apjomam.

7.5.att. Nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita 2017. gadā, %

Mazākais nodokļu slogs – 10,5% - ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

7.5.tabula

Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5% 2017. gadā, EUR

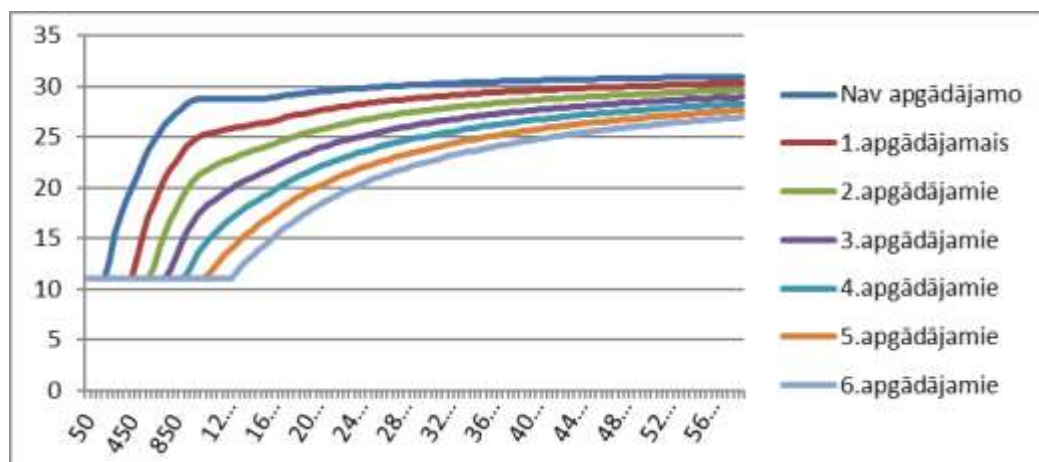
Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 10,5%
Apgādājamo nav	50
Viens apgādājamais	250
Divi apgādājамie	450
Trīs apgādājамie	650
Četri apgādājамie	800
Pieci apgādājамie	1000
Seši apgādājамie	1200

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums.

2018. gads.

No 2018. gada, palielinot VSAOI likmi par 1% punktu, tas ir 0,5% punkti darba devēja likmi un 0,5 % darba ņēmēja likmi, arī minimālais ieturamo nodokļu slogs palielinājās no 10,5% uz 11%. Tas arī nozīmē, ka, ja personai neveidojas ar IIN apliekams ienākums, tomēr ieturamo nodokļu slogs pieaug. Šāda situācija veidojas pie maziem ienākumiem.

Nodokļu slogs pakāpeniski pieaug, pieaugot ieņēmumu apjomam.

7.6.att. Nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita 2018. gadā, %

Mazākais nodokļu slogs 11,0% ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

7.6.tabula

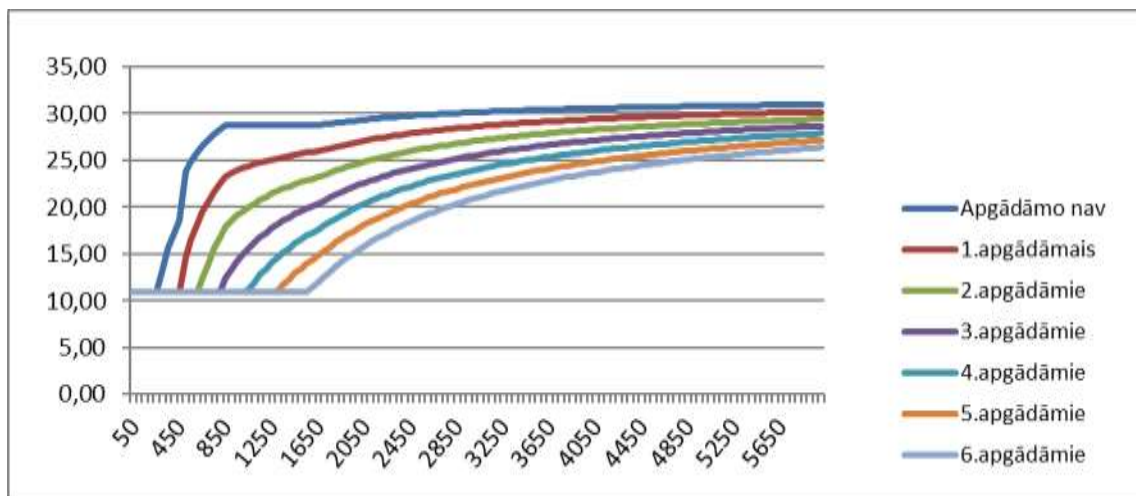
Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11% 2018. gadā, euro

Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11%
Apgādājamo nav	200
Viens apgādājамais	400
Divi apgādājамie	600
Trīs apgādājамie	750
Četri apgādājамie	900
Pieci apgādājамie	1100
Seši apgādājамie	1300

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums.

Plānotais 2019. gadā (pēc apstiprinātajām nodokļu izmaiņām).

Īpaši jāizceļ straujāks ieturamo nodokļu sloga kāpums personām bez apgādājamiem.

7.7.att. Plānotais nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita
2019. gadā, %

Mazākais nodokļu slogs 11,0% ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

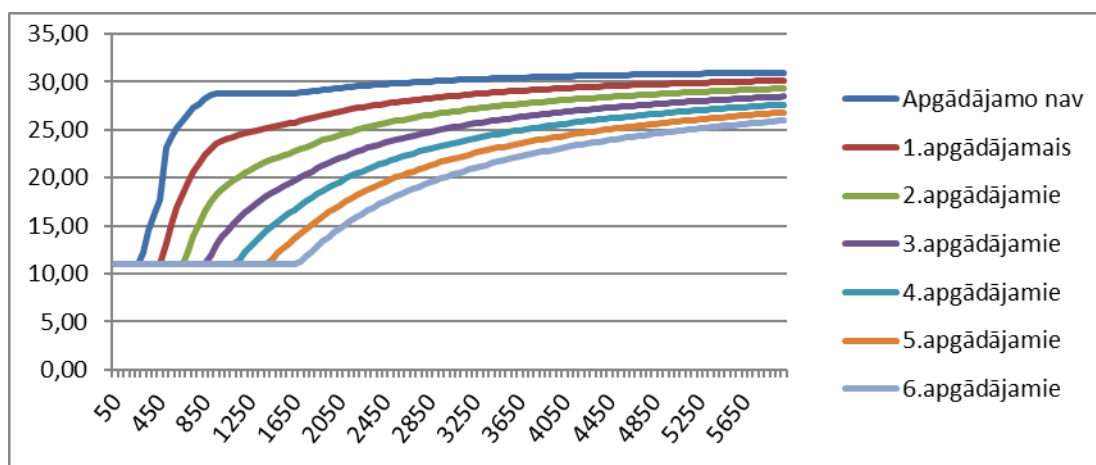
7.7.tabula

Plānotā bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11% 2019. gadā, euro

Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11%
Apgādājamo nav	250
Viens apgādājamais	450
Divi apgādājāmie	600
Trīs apgādājāmie	750
Četri apgādājāmie	1000
Pieci apgādājāmie	1250
Seši apgādājāmie	1550

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums.

Plānotais 2020. gadā (pēc apstiprinātajām nodokļu izmaiņām).

7.8.att. Plānotais nodokļu slogs atkarībā no bruto ieņēmumiem un apgādājamo skaita 2020. gadā, %

Mazākais nodokļu slogs 11,0% ir līdz noteiktam ieņēmumu apjomam, kas ir atšķirīgs atkarībā no apgādājamo skaita.

7.8.tabula

Plānotā bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11% 2020. gadā, EUR

Apgādājamo skaits	Bruto ienākumu apjoma augšējā robeža, līdz kuram nodokļu slogs ir 11%
Apgādājamo nav	250
Viens apgādājama	450
Divi apgādājamie	650
Trīs apgādājamie	850
Četri apgādājamie	1100
Pieci apgādājamie	1400
Seši apgādājamie	1650

Ja nodarbinātā ienākumi ir mazāki par šo robežu, veidojas negatīvs apliekamais ienākums. Savukārt tas nozīmē, ka personai nevar piemērot tos labumus atvieglojumu vai attaisnoto izdevumu veidā. Tātad tiesības ir, bet iespējas nav. Galvenā problēma nespējai piemērot valsts piešķirtos labumus ir zemi ienākumi, kā arī ļoti zemā minimālā alga, kura nav saistāma ar pienācīgu valsts sniegto tiesību izmantošanu. Veidojas šķietams labums, kuru nevar izmantot.

7.2. Neapliekamā minimuma, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu piemērošanas iespējas

Balstoties un IIN regulējumu, tika veikti aprēķini par nodokļa piemērošanu mēnesī, kā arī par GID veicamajiem aprēķiniem. Sākotnēji tika veikts 2015. - 2020. gada mēneša darba samaksas aprēķins. Sākot ar 2018. gadu prognozētais NM mēneša aprēķinos tika piemērots 0, bet GID modelējumā tika piemērots gada diferencētais NM atbilstoši ienākumiem, kā arī tika piemērotas atvieglojumu summas par apgādājamajiem. Izejot no IIN piemērošanas aprēķinos gūtās informācijas un sliekšņiem, pie kuriem personai veidojas iespējas piemērot vai nepiemērot valsts piešķiros atvieglojumus, tika veikta faktisko datu analīze, kuras rezultātā tika konstatēts, cik personām un pie kādiem nosacījumiem piemēro atvieglojumus gan absolūtā, gan procentuālā izteiksmē.

Apkopojot informāciju par nodarbināto skaitu un bruto ienākumu sadalījumu pēc bruto ienākumu apjoma VN režīmā strādājošiem darba ņēmējiem (datus sk. pielikumos) par 2018. gada jūniju, var redzēt šādus datus:

7.9.tabula

NM un atvieglojumu piemērošanas iespējas 2018. gada jūnijā

Rādītājs	2018. gada jūnijs
Vidējā alga	934 EUR
Bruto algas mediāna ⁴⁶	700 EUR
Maksimālais NM pienāktos	28,6% no visiem nodarbinātajiem (alga līdz 440 EUR)
Reāli tiek piemērots maksimālais NM	16% no visiem nodarbinātajiem vai 56% no tiem, kam tas var tikt piemērots (alga > 200 EUR)
NM ir nulle	32,8% no visiem nodarbinātajiem (alga > 1000 EUR)
Bez apgādājamajiem	75,8% no visiem nodarbinātajiem
Visvairāk bez apgādājamiem ir algu grupās līdz 500 EUR	līdz pat 89% no visiem nodarbinātajiem noteiktā algu grupā
NM nav iespējams piemērot (bez apgādājamām personām)	14% no personām bez apgādājamajiem
Ar vienu reģistrētu apgādājamo personu	15,3% no visiem nodarbinātajiem

⁴⁶ Tā kā vidējās algas aprēķinu ietekmē samaksas ekstrēmās vērtības, mediāna palīdz raksturot atalgojuma "tipisko" vērtību pēc tās aprēķināšanas metodoloģijas. Aprēķinot mediānu, visi darba ņēmēji tiek sakārtoti pēc darba ienākumiem augošā secībā, un šo sakārtoto datu viduspunkts ir mediāna, t.i., pusei darbinieku atalgojums būs zemāks par mediānu un pusei – augstāks.

Rādītājs	2018. gada jūnijs
Atvieglumus nevar pilnībā izmantot, jo alga ir mazāka kā atvieglājumi	14% no nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo
Ar divām reģistrētām apgādājamām personām	7,3% no visiem nodarbinātajiem
Atvieglumus nevar pilnībā izmantot, jo alga ir mazāka kā atvieglājumi	24,2% no nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem
Ar trim reģistrētām apgādājamām personām	1,4 % no visiem nodarbinātajiem
Atvieglumus nevar pilnībā izmantot, jo alga ir mazāka kā atvieglājumi	36,7% no nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem
Ar četrām reģistrētām apgādājamām personām	0,2 % no visiem nodarbinātajiem
Atvieglumus nevar pilnībā izmantot, jo alga ir mazāka kā atvieglājumi	50% no nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem
Atvieglumus nevar pilnībā izmantot, jo alga ir mazāka kā atvieglājumi	66,4% no nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem
Kopumā nevar piemērot atvieglumus (neapliekamā minimuma vai atvieglojumu par apgādājamajiem veidā)	15,2% no visiem nodarbinātajiem
Strādā vienā darba vietā	84,5 % no visiem nodarbinātajiem

Tabula 7.10. parāda iepriekš minēto un citu svarīgu datu vēsturisko attīstību.

Vērojama tendence, ka, neskatoties uz valsts centieniem palielināt NM un atvieglojumu summas par apgādājamajiem, personu skaits, kurām nevar pilnā apmērā tos piemērot, tātad, izmantot savas tiesības, pieaug. To var redzēt apkopotā veidā 7.10. un 7.11.tabulā.

7.10.tabula

Salīdzinoši dati par neapliekamā minuma un atvieglojuma par apgādājamajiem pielietojumu 2015.-2018. gada jūnijā

	2015	2016	2017	2018
Vidējā bruto alga	743 EUR	791 EUR	858 EUR	934 EUR
Bruto algas mediāna	500 EUR	550 EUR	600 EUR	700 EUR
Mīnīmālā alga mēnesī	360 EUR	370 EUR	380 EUR	430 EUR
Mīnīmālais mēneša NM mēnesī tiek piemērots	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 75 EUR mēnesī)	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 75 EUR mēnesī)	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 60 EUR mēnesī)	0 EUR Netiek piemērots

	2015	2016	2017	2018
Reāli tiek piemērots NM	91% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	90% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	92% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	
Maksimālais NM	-	Pienākas 32% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 70% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 100 EUR mēnesī, algām līdz 380 EUR mēnesī)	Pienākas 27% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 72% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 115 EUR mēnesī, algām līdz 400 EUR mēnesī)	Pienākas 28,6% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 56% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 200 EUR mēnesī, algām līdz 440 EUR mēnesī)
Nodarbinātie ar apgādājamajiem, kuriem nevar tikt piemērots NM un atvieglojumi par apgādājamo, jo alga ir mazāka nekā atvieglojumi	18% no nodarbinātajiem ar apgādājamajiem nevar pilnā mērā izmantot tiem pienākušos atvieglojumus	18% no nodarbinātajiem ar apgādājamajiem nevar pilnā mērā izmantot tiem pienākušos atvieglojumus	15,9% no nodarbinātajiem ar apgādājamajiem nevar pilnā mērā izmantot tiem pienākušos atvieglojumus	19% no nodarbinātajiem ar apgādājamajiem nevar pilnā mērā izmantot tiem pienākušos atvieglojumus
Nevar tikt piemēroti atvieglojumi pilnā mērā	11,1% no visiem nodarbinātajiem	12,9% no visiem nodarbinātajiem	12,0% no visiem nodarbinātajiem	13,9% no visiem nodarbinātajiem
Saskaņā ar GID nodarbināto skaits, kas noteiktā gadā nevar saņemt attaisnoto izdevumu atmaksu pilnā apmērā, jo to nomaksātais IIN (ienākumi) ir mazāki nekā attaisnoto izdevumu apjoms	80 967 nodarbināto (10,3% no visiem nodarbinātajiem)	88 990 nodarbināto (11,3% no visiem nodarbinātajiem)	74 437 nodarbināto (9,3% no visiem nodarbinātajiem)	

Salīdzinoši dati par NM un atvieglojuma par apgādājamiem piemērošanu 2015.-2018.gada jūnijā

	2015	2016	2017	2018
Vidējā alga	743 EUR	791 EUR	858 EUR	934 EUR
Bruto algas mediāna ⁴⁷	549,33 EUR	588,01 EUR	645,85 EUR	713 EUR
Minimālā alga mēnesī	360 EUR	370 EUR	380 EUR	430 EUR
Minimālais mēneša NM mēnesī tiek piemērots	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 75 EUR mēnesī)	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 75 EUR mēnesī)	100% visiem nodarbinātajiem (fiksēts 60 EUR mēnesī)	0 EUR Netiek piemērots
Reāli tiek piemērots NM	91% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	90% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	92% no visiem nodarbinātajiem (atlikušajiem alga ir mazāka par NM)	
Maksimālais NM	-	Pienākas 32% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 70% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 100 EUR mēnesī, algām līdz 380 EUR mēnesī)	Pienākas 27% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 72% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 115 EUR mēnesī, algām līdz 400 EUR mēnesī)	Pienākas 28,6% no visiem nodarbinātajiem, Var piemērot 56% no tiem, kam tas pienākas (maksimālais NM 200 EUR mēnesī, algām līdz 440 EUR mēnesī)
Nodarbināto skaits % bez ienākumiem	6,0%	6,2%	6,1%	6,1%
Nodarbināto skaits % līdz minimālajai algai	35,8%	32,4%	28,4%	28,6%
Nodarbināto skaits % līdz vidējai algai	64,5%	64,5%	65,7%	64,3%

⁴⁷ Tā kā vidējās algas aprēķinu ietekmē samaksas ekstrēmās vērtības, mediāna palīdz raksturot atalgojuma "tipisko" vērtību pēc tās aprēķināšanas metodoloģijas. Aprēķinot mediānu, visi darba ņēmēji tiek sakārtoti pēc darba ienākumiem augošā secībā, un šo sakārtoto datu viduspunkts ir mediāna, t.i., pusei darbinieku atalgojums būs zemāks par mediānu un pusei – augstāks.

	2015	2016	2017	2018
Bez apgādājamiem (% no visiem nodarbinātiem)	73,7%	75,0%	75,2%	75,8%
NM nav iespējams piemērot (% no personām bez apgādājamajiem)	9%	9,9%	8%	14%
Nodarbināto skaits ar vienu reģistrētu apgādājamo personu	130 101	128 061	126 985	125 858
Nevar izmantot pilnībā NM un atvieglojumus par apgādājamo, jo alga ir mazāka (% no tiem, kas ir reģistrēti ar vienu apgādājamo)	12,8%	12,2%	12,6%	14%
Nodarbināto skaits ar divām reģistrētām apgādājamām personām	60 995	59 059	60 018	60 086
Nevar izmantot pilnībā NM un atvieglojumus par apgādājamiem, jo alga ir mazāka (% no tiem, kas ir reģistrēti ar diviem apgādājamiem)	24%	25,5%	17,4%	24,2 %
Nodarbināto skaits ar trim reģistrētām apgādājamām personām	15 704	11 130	11 760	11 842
Nevar izmantot pilnībā NM un atvieglojumus par apgādājamiem, jo alga ir mazāka (% no tiem, kas ir reģistrēti ar trim apgādājamiem)	34,5%	38%	36,4%	36,7%
Nodarbināto skaits ar četrām reģistrētām apgādājamām personām	3 189	1 632	1703	1650
Nevar izmantot pilnībā NM un atvieglojumus par apgādājamiem, jo alga ir mazāka (% no tiem, kas ir reģistrēti ar četriem apgādājamiem)	48%	54,5%	50,7%	49,2%

	2015	2016	2017	2018
Nodarbināto skaits ar piecām reģistrētām apgādājamām personām	547	298	311	307
Nevar izmantot pilnībā NM un atvieglojumus par apgādājamiem, jo alga ir mazāka (% no tiem, kas ir reģistrēti ar četriem apgādājamiem)	62,5%	66,1%	63,7%	66,4%

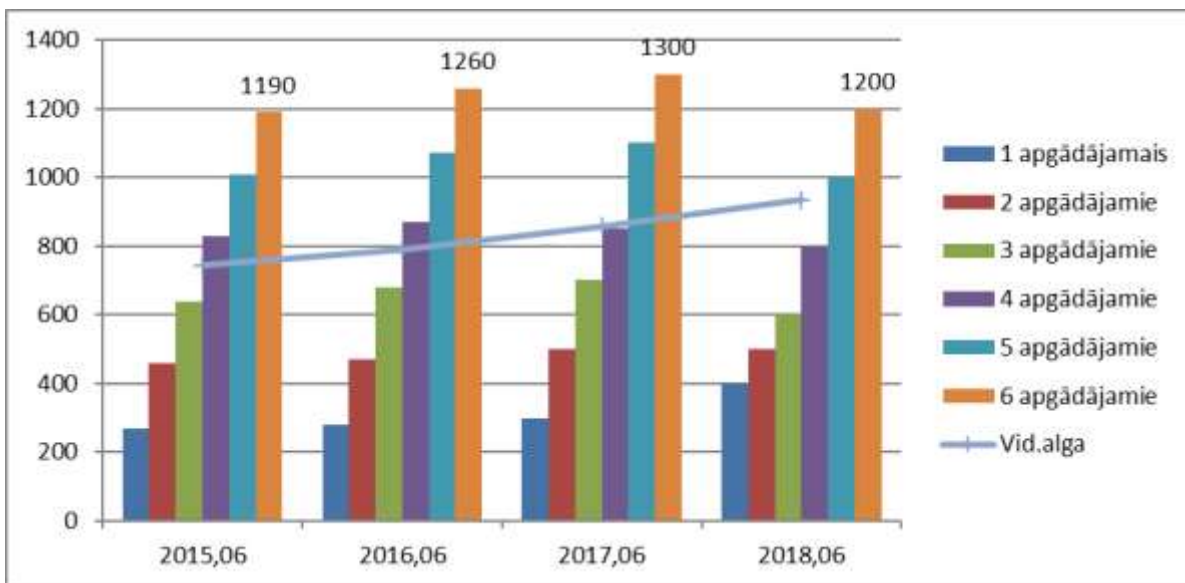
Lai atvieglojumi tiktu piemēroti, ir nepieciešams sasniegt noteiktu algas apjomu.

7.12.tabula

Algas apjoms, kas nepieciešams, lai tiktu attiecināti atvieglojumi 2015.-2018. gada jūnijā, euro

	Viens apgādājama	Divi apgādājama	Trīs apgādājama	Četri apgādājama	Pieci apgādājama	Seši apgādājama
2015.06.	270	460	640	830	1010	1190
2016.06.	280	470	680	870	1070	1260
2017.06.	300	500	700	850	1100	1300
2018.06.	400	500	600	800	1000	1200

Personām ar vienu apgādājamo nepieciešamais algas apjoms palielinājās visā periodā; ar diviem apgādājamajiem tas auga no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā palika 2017. gada līmenī; personām ar trim līdz sešiem apgādājamajiem tāpat ka visiem algas apjoms palielinājās no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā samazinājās. Jāatzīmē, ka nepieciešamais algas līmenis personām ar četriem līdz sešiem apgādājamajiem parasti ir tuvs vai augstāks par vidējo algu valstī. Attiecīgas tendences var ieraudzīt arī 7.9.attēlā.

7.9.att. Algas apjoms, kas nepieciešams, lai tiktu attiecināti atvieglojumi 2015.-2018.gada jūnijā,

euro

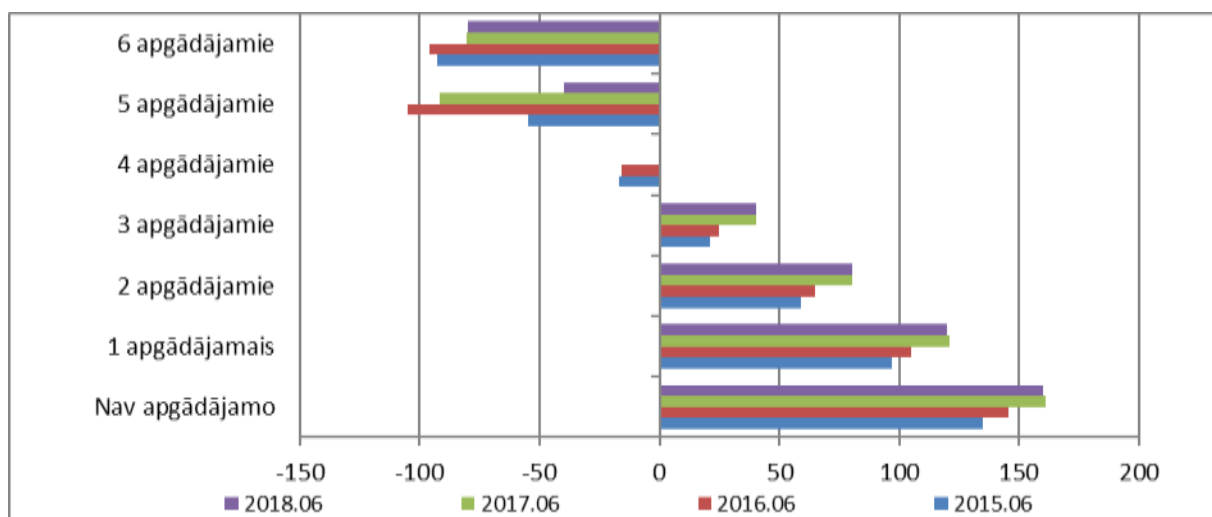
Pieņemot, ka vidējam bruto atalgojumam tiek piemēroti atvieglojumi, var ieraudzīt, ka pie noteikta apgādājamo skaita aprēķinātais IIN paliek negatīvs. Šāda situācija veidojās pie četriem apgādājamajiem 2015. un 2016. gadā, bet pie pieciem un sešiem apgādājamajiem - visā periodā.

7.13.tabula

IIN aprēķina rezultāts, piemērojot pienākošos atvieglojumus noteiktā perioda vidējam atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, euro

Gads	Nav apgādājamo	Viens apgādājama	Divi apgādājama	Trīs apgādājama	Četri apgādājama	Pieci apgādājama	Seši apgādājama
2015.	135,08	97,13	59,18	21,23	-16,72	-54,67	-92,62
2016.	145,37	105,12	64,87	24,62	-15,63	-105,27	-96,13
2017.	161,17	120,92	80,67	40,42	0,17	-91,54	-80,32
2018.	160,2	120,2	80,2	40,2	0,2	-39,8	-79,8

Arī 7.10. attēlā var redzēt, ka no 2016. gada IIN negatīvais rezultāts samazinās, bet jāatceras, ka, pastāvot šādam rezultātam, nodokļu maksātājam katrā gadījumā nav iespējas pilnībā piemērot pienākošos atvieglojumus, kas ir komentējams negatīvi.

7.10.att. IIN aprēķina rezultāts, piemērojot pienākošos atvieglojumus noteiktā perioda vidējam atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, euro

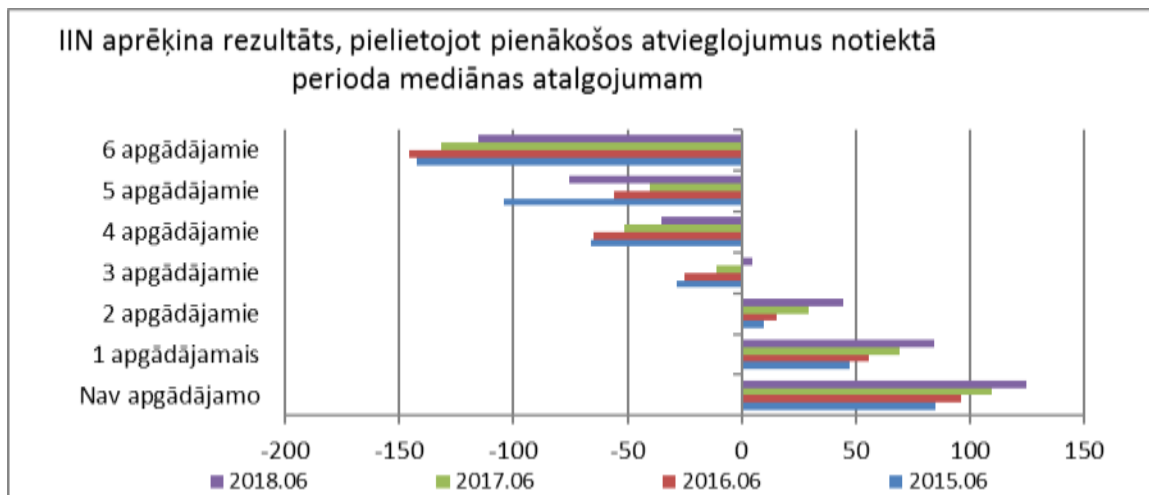
Vērtējot IIN piemērošanu mediānas atalgojumam pie atvieglojumu pastāvēšanas, rezultāti sanāk vēl negatīvāki un jau pie trim apgādājamajiem.

7.14.tabula

IIN aprēķina rezultāts, piemērojot pienākošos atvieglojumus noteiktā perioda mediānas atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, euro

Gads	Nav apgādājamo	Viens apgādājama	Divi apgādājama	Trīs apgādājama	Četri apgādājama	Pieci apgādājama	Seši apgādājama
2015.	85	47,13	9,78	-28,18	-66,13	-104,08	-142,03
2016.	95,97	55,72	15,47	-24,78	-65,03	-55,88	-145,53
2017.	109,71	69,46	29,21	-11,04	-51,29	-40,08	-131,79
2018.	124,6	84,6	44,6	4,6	-35,4	-75,4	-115,4

Attīstības tendences ir līdzīgas vidējam bruto atalgojumam, bet negatīvie rezultāti atsevišķos gadījumos ir krietni lielāki, ko var redzēt arī 7.11. attēlā.

7.11.att. IIN aprēķina rezultāts, piemērojot pienākošos atvieglojumus noteiktā perioda vidējam atalgojumam 2015.-2018. gada jūnijā, euro

Veicot aprēķinus saistībā ar tiesībām piemērot attaisnotos izdevumus, var secināt, ka arī šajā gadījumā eksistē bruto ienākumu lielums, kurš iepriekš minētās tiesības ierobežo.

7.15.tabula

Bruto ienākumu lielums, līdz kuram nevar piemērot attaisnotos izdevumus un atvieglojumus pilnā apmērā 2015.-2019. gadā, euro

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
nav apgādājamo	līdz 600 EUR	līdz 1200 EUR	līdz 1200 EUR	līdz 3600 EUR	līdz 3600 EUR
Viens apgādājamais	līdz 3000 EUR	līdz 3600 EUR	līdz 4200 EUR	līdz 5400 EUR	līdz 6000 EUR
Divi apgādājамie	līdz 5400 EUR	līdz 6000 EUR	līdz 6600 EUR	līdz 8400 EUR	līdz 8400 EUR
Trīs apgādājамie	līdz 7200 EUR	līdz 7800 EUR	līdz 8400 EUR	līdz 10200 EUR	līdz 10800 EUR
Četri apgādājамie	līdz 9600 EUR	līdz 10200 EUR	līdz 10800 EUR	līdz 12600 EUR	līdz 13200 EUR
Pieci apgādājамie	līdz 12000 EUR	līdz 13200 EUR	līdz 13200 EUR	līdz 15000 EUR	līdz 15600 EUR
Seši apgādājамie	līdz 13800 EUR	līdz 15000 EUR	līdz 15600 EUR	līdz 16200 EUR	līdz 19200 EUR

No tabulas datiem var redzēt, ka sliekšnis paliek arvien augstāks gan vēsturiski, gan pieaugot apgādājamo skaitam.

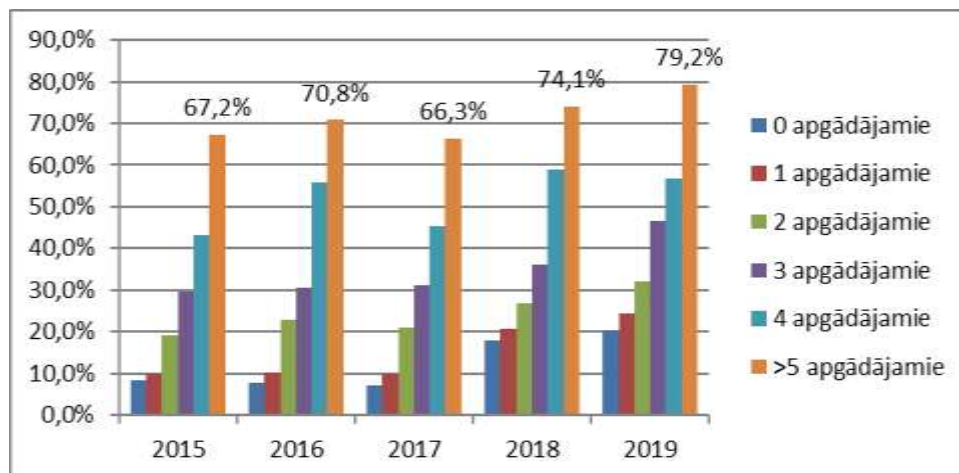
Analizējot nodarbināto skaitu, kuriem neveidojas pietiekami ienākumi attaisnoto izdevumu piemērošanai, var secināt, ka 2015. - 2017. gadā to skaits samazinājās divas grupās: nodarbinātajiem bez apgādājamajiem un ar trim līdz pieciem apgādājamajiem. Savukārt no 2017. gada šis skaits palielinājās visas grupās (2019. gadā tiek pieņemts, ka ienākumu līmenis paliek iepriekšējais).

7.16.tabula

Nodarbināto skaits pa gadiem atbilstošā bruto ienākumu līmenī, kuriem nav iespēju piemērot atvieglojumus un attaisnotos izdevumus pilnā apmērā 2015. - 2019. gadā, cilv.

	2015	2016	2017	2018	2019
Nav apgādājamo	62149	57194	57009	139851	160121
Viens apgādājamais	13809	14146	10776	22399	26534
Divi apgādājamie	12157	14249	10850	13765	16469
Trīs apgādājamie	4725	3561	3180	3683	4773
Četri apgādājamie	1412	957	653	849	818
Pieci un vairāk apgādājamie	507	306	246	275	294

Procentuāli apjoms no noteiktās grupas nodarbināto skaita pa gadiem atbilstošā bruto ienākumu līmenī, kuriem nav iespēju piemērot attaisnotos izdevumus (2019. gadā tiek pieņemts, ka ienākumu līmenis paliek iepriekšējais) izskatās šādi:

7.12.att. Nodarbināto skaits pa gadiem atbilstošā bruto ienākumu līmenī, kuriem nav iespēju piemērot attaisnotos izdevumus 2015.-2019. gadā, %

Iepriekš minētie apsvērumi ietekmē arī GID datus, kā rezultātā veidojas iespaidīgas negatīvas IIN summas un izdevumu procentu daļa, kas nevar tikt atgūta attiecībā pret kopējo attaisnoto izdevumu apjomu.

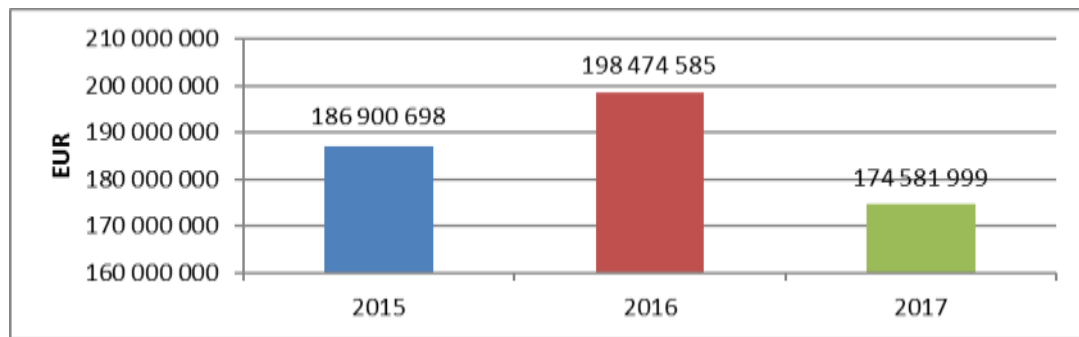
7.17.tabula

**Informācija par GID darba ņēmēju norādīto attaisnoto izdevumu apmēru un iesniedzēju skaitu
2015. - 2017. gadā**

		2015	2016	2017
1.	Kopējais nodarbināto skaits	959 534	959 812	961 063
2.	GID darba ņēmēju norādīto attaisnoto izdevumu apmērs (t.sk. VSAOI), EUR	658 394 291	740 209 756	673 563 305
3.	GID darba ņēmēju norādīto attaisnoto izdevumu apmērs (medicīna, izglītība, ziedojumi u.c., VSAOI), EUR	186 900 698	198 474 585	174 581 999
4.	Uz vienu nodarbināto attaisnotie izdevumi (bez VSAOI) [=3/1], EUR	195	207	182
5.	Darba ņēmēju skaits, kuri GID ir norādījuši 3.rindas vērtību mazāku nekā 5., 11. un 12.rindas kopsumma	42 947	52 915	44 476
6.	Darba ņēmēju skaits, kuri GID ir aizpildījuši 13.rindu un 3.rindā norādījuši vērtību, kas mazāka nekā 5., 11., 12. un 13.rindas kopsumma	35 037	35 021	29 973
7.	Darba ņēmēju skaits, kuri GID 3.rindā ir norādījuši vērtību, kas mazāka nekā 10., 11., 12. un 17.rindas kopsumma	80 967	88 990	74 437
8.	% no kopējā nodarbināto skaita [=7/1]	8,4%	9,3%	7,7%
9.	GID 3.rindas un GID 10., 11., 12., 17.rindu kopsummas starpība, EUR	-91 197 302	-106 755 981	-93 929 354
10.	Negatīvā summa uz vienu iesniedzēju [=9/7], EUR	-1 126	-1 200	-1 262

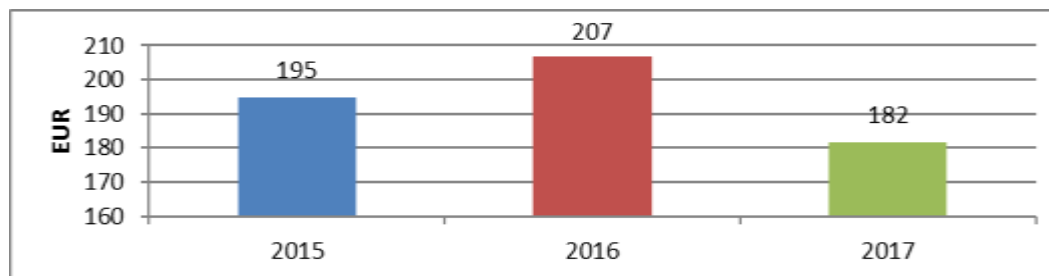
		2015	2016	2017
11.	% daļa, kas nevar tikt atgūta attiecībā pret kopējo attaisnoto izdevumu apjomu [=9/3]	49%	54%	54%

2016. gadā GID tika iesniegts vislielākais attaisnoto izdevumu apjoms.

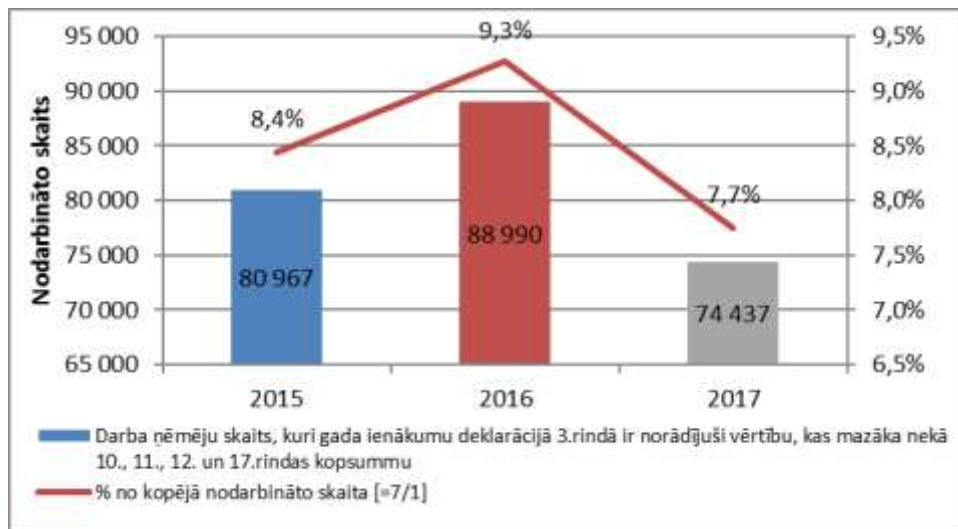
7.13.att. GID darba ņēmēju norādīto attaisnoto izdevumu apmērs (bez VSAOI) 2015.-2017., euro

Arī uz vienu nodarbināto (tiek izmantots kopējais nodarbināto skaits noteiktā periodā), tieši 2016. gadā tika iesniegts vislielākais attaisnoto izdevumu apjoms.

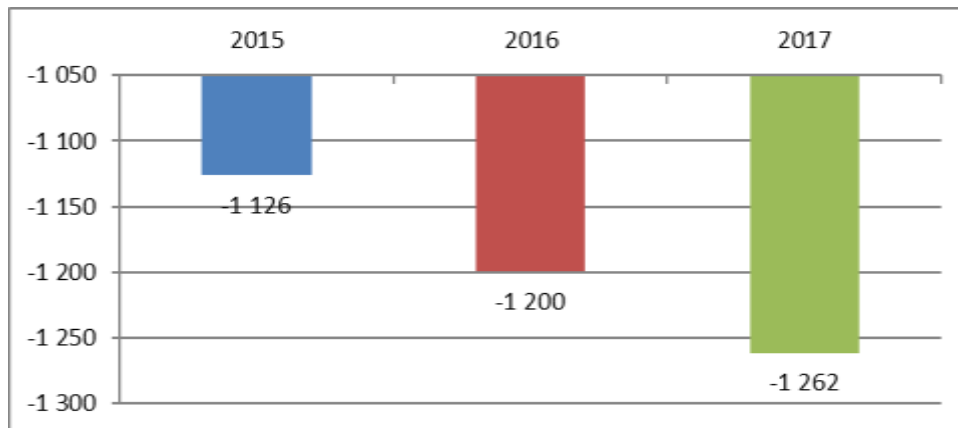
7.14.att. Attaisnotie izdevumi uz vienu nodarbināto 2015.-2017., EUR

Nodarbināto skaitam, kas iesniegtajā GID 3. rindā ir norādījuši vērtību, kas ir mazāka nekā 10., 11., 12. un 17.rindas kopsumma, nav izteiktas dinamikas, bet arī analizējamā perioda viszemākais rādītājs 7,7% ir ievērojams.

7.15.att. Darba ņēmēju skaits un to proporcija pret kopējo nodarbināto skaitu, kuri GID 3.rindā ir norādījuši vērtību, kas ir mazāka nekā 10., 11., 12. un 17.rindas kopsumma 2015.-2017. gadā, cilvēki un %

Lai gan kopējo iesniedzēju skaits, kas nevar atgūt attaisnotos izdevumus, ir samazinājies, summas uz vienu iesniedzēju palielinās.

7.16.att. Negatīvā attaisnoto izdevumu summa uz vienu iesniedzēju 2015.-2017., euro

Kopš 2015. gada procentuālā daļa no iesniegtās summas, kas nevar tikt atgūta, ir pieaugusi no 49% līdz 54%.

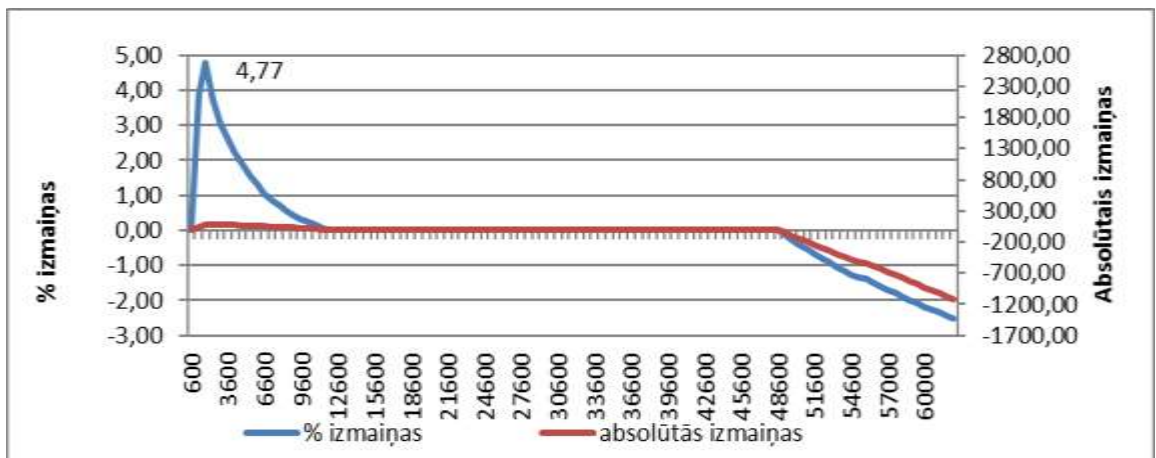
7.3. Neto ienākumu izmaiņas

Balstoties uz VID sniegto informāciju un IIN, VSAOI, solidaritātes nodokļa piemērojamu laikā no 2015. līdz 2020. gadam, tika veikta neto ienākumu salīdzināšana pie attiecīgā ienākumu līmeņa (datus sk. pielikumos).

Neto ienākumu izmaiņu tendences tiek analizētas pakāpeniski, salīdzinot to dinamiku dažādos griezumos periodā no 2015. līdz 2018. gadam, kā arī prognozējot 2019. gada ienākumus pie dažādiem ienākuma līmeņiem.

1. Neto ienākumu izmaiņu salīdzinājums, 2016. un 2015. gads.

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem bez apgādībā esošām personām 2016. gadā bija 4,77% pie gada ieņēmumiem 1800 *euro* (mēnesī 150 *euro*), kas absolūtos skaitļos veidoja 69 *euro* gadā (5,75 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 12000 *euro* līdz 48600 *euro* gadā ieguvums bija nulle, pēc šīs robežas sākoties negatīvām izmaiņām neto summās.

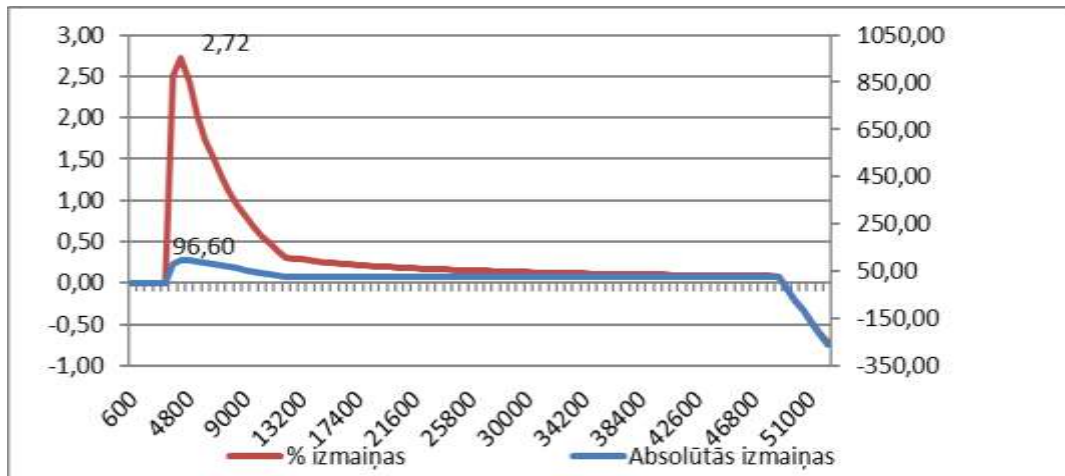

7.17.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem bez apgādājamajiem 2016./2015.gads, %

Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem bez apgādājamajiem un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Izmaiņas absolūtos skaitļos (EUR) gadā	Nodarbināto skaits 2016. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Mēnesī	Gadā	Gadā	Ieguvums %			
50	600	537,00	0,00%	-	13 002	1,7%
100	1200	1074,00	3,87%	40,02	15 069	1,9%
150	1800	1516,47	4,77%	69,00	13 299	1,7%
200	2400	1929,96	3,71%	69,00	20 047	2,6%
250	3000	2343,45	3,03%	69,00	14 246	1,8%
300	3600	2756,94	2,57%	69,00	16 107	2,1%
350	4200	3170,43	2,22%	69,00	16 678	2,1%
400	4800	3581,69	1,90%	66,77	71 712	9,2%
450	5400	3989,62	1,56%	61,21	33 493	4,3%
500	6000	4397,55	1,28%	55,65	30 108	3,9%
550	6600	4805,47	1,05%	50,08	24 203	3,1%
600	7200	5213,40	0,86%	44,52	25 681	3,3%
650	7800	5621,32	0,70%	38,95	20 807	2,7%
700	8400	6029,25	0,56%	33,39	20 043	2,6%
750	9000	6437,17	0,43%	27,82	20 203	2,6%
800	9600	6845,10	0,33%	22,26	19 117	2,4%
850	10200	7253,02	0,23%	16,69	16 551	2,1%
900	10800	7660,95	0,15%	11,13	15 700	2,0%
950	11400	8068,87	0,07%	5,56	13 579	1,7%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar vienu apgādībā esošo personu 2016. gadā bija 2,72% pie gada ieņēmumiem 4200, 4800 *euro* (mēnesī 350/400 *euro*), kas absolūtos skaitļos veidoja 96,60 *euro* gadā (8,05 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 12000 *euro* līdz 48600 *euro* gadā ieguvums bija 27,60 *euro* (2,3 *euro* mēnesī), pēc šīs robežas sākoties negatīvām izmaiņām neto summās.

7.18.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajam ar vienu apgādājamo 2016. un 2015. gadā, %

Tabula 7.19. atspoguļo nodarbināto skaitu ar vienu apgādājamo 2016. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums.

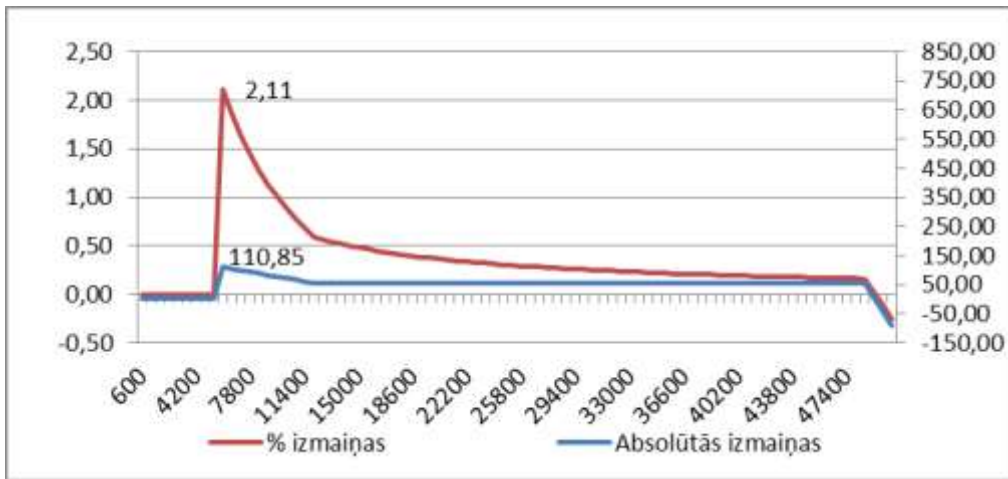
7.19.tabula

Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2016.gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
Līdz 3000	līdz 250		0	0	9375	1,20%
3600	300	3222,00	2,50%	78,66	3234	0,41%
4200	350	3653,43	2,72%	96,60	13966	1,79%
4800	400	4066,92	2,43%	96,60	6603	0,85%

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos 88,81	Nodarbināto skaits 6086	% no kopējiem nodarbinātajiem 0,78%
5400	450	4472,62	2,03%			
6000	500	4880,55	1,74%	83,25	5013	0,64%
6600	550	5288,47	1,49%	77,68	5424	0,69%
7200	600	5696,40	1,28%	72,12	4843	0,62%
7800	650	6104,32	1,10%	66,55	4590	0,59%
8400	700	6512,25	0,95%	60,99	4499	0,58%
9000	750	6920,17	0,81%	55,42	4518	0,58%
9600	800	7328,10	0,69%	49,86	3990	0,51%
10200	850	7736,02	0,58%	44,29	3899	0,50%
10800	900	8143,95	0,48%	38,73	3622	0,46%
11400	950	8551,87	0,39%	33,16	3668	0,47%
12000- 48600	1000- 4050	8959,80	0,31%- 0,001%	27,60	33012	4,2%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar divām apgādībā esošām personām 2016. gadā bija 2,11% pie gada ieņēmumiem 6000 *euro* (mēnesī 500 *euro*), kas absolūtos skaitļos veidoja 110,85 *euro* gadā (9,24 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 12000 *euro* līdz 48600 *euro* gadā ieguvums bija 55,20 *euro* (4,6 *euro* mēnesī). Pēc 49800 *euro* gada bruto ienākumu summai sākas negatīvas izmaiņas neto summās.

7.19att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajam ar 2 apgādājamajiem 2016./2015.gads, %

Tabula 7.20. rāda nodarbināto skaitu ar diviem apgādājamajiem 2016. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums. Nodarbinātajiem ar ienākumiem līdz 5400 euro gadā ieguvums neveidojās.

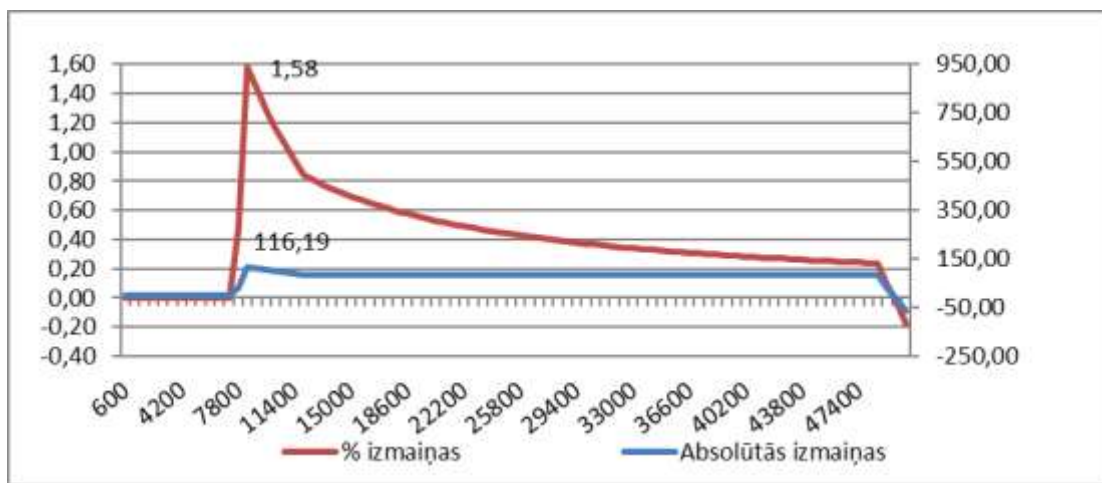
7.20.tabula

Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 5400	līdz 450		0	0	13 790	1,76%
6000	500	5363,55	2,11	110,85	2 148	0,28%
6600	550	5771,47	1,86	105,28	2 363	0,30%
7200	600	6179,40	1,64	99,72	1 918	0,25%
7800	650	6587,32	1,45	94,15	2 046	0,26%
8400	700	6995,25	1,28	88,59	2 038	0,26%
9000	750	7403,17	1,13	83,02	1 993	0,26%
9600	800	7811,10	1,00	77,46	1 843	0,24%

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
10200	850	8219,02	0,88	71,89	1 826	0,23%
10800	900	8626,95	0,77	66,33	1 646	0,21%
11400	950	9034,87	0,68	60,76	1 772	0,23%
no 12000 līdz 48600	no 1000 līdz 4050	9442,80	līdz 0,59	55,2	18 049	2,31%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar trim apgādībā esošām personām 2016. gadā bija 1,58% pie gada ieņēmumiem 8400 *euro* (700 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 116,19 *euro* gadā (9,68 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 12000 *euro* līdz 48600 *euro* gadā ieguvums bija 82,80 *euro* (6,90 *euro* mēnesī). Pēc 49800 *euro* gada bruto ienākumu summai sākas negatīvas izmaiņas neto summās.

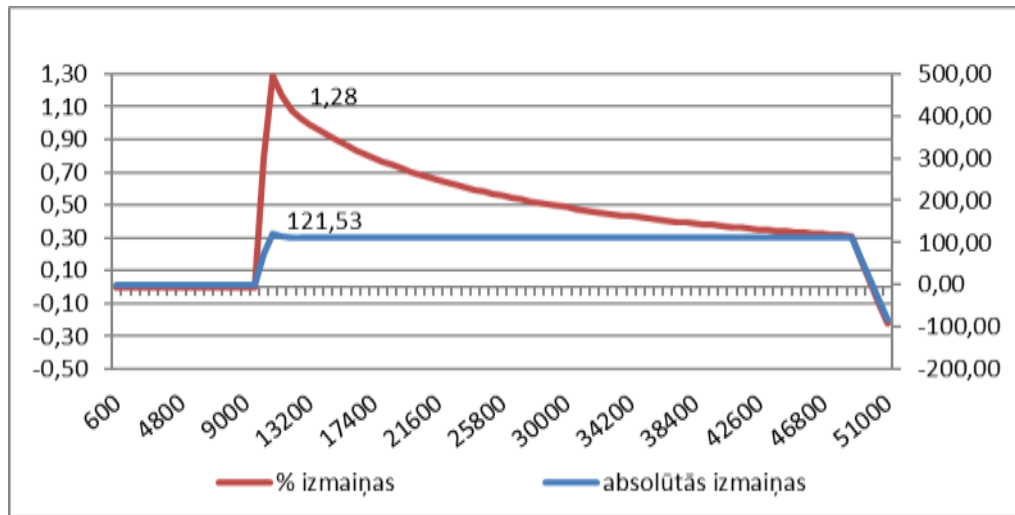
7.20att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajam ar trim apgādājamajiem 2016. un 2015. gadā, %

Nodarbināto skaits ar trim apgādājamajiem, uz kuriem attiecas neto ienākumu pieaugums, un neto ienākuma izmaiņas ir atspoguļoti 7.21.tabulā.

Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016.gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 7800	līdz 650		0	0	4 480	0,57%
7800	650	6981,00	0,47	32,43	347	0,04%
8400	700	7478,25	1,58	116,19	376	0,05%
9000	750	7886,17	1,42	110,62	327	0,04%
9600	800	8294,10	1,28	105,06	289	0,04%
10200	850	8702,02	1,16	99,49	326	0,04%
10800	900	9109,95	1,04	93,93	255	0,03%
11400	950	9517,87	0,94	88,36	328	0,04%
no 12000 līdz 48600	no 1000 līdz 4050	9 925,80	no 0,01 līdz 0,84	82,8	3 398	0,44%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar četrām apgādībā esošām personām 2016. gadā bija 1,28% pie gada ieņēmumiem 10800 *euro* (900 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 121,53 *euro* gadā (10,12 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 12000 *euro* līdz 48600 *euro* gadā ieguvums bija 110,40 *euro* (9,2 *euro* mēnesī). Pēc 50400 *euro* gada bruto ienākumu summai sākas negatīvas izmaiņas neto summās.

7.21att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajam ar četriem apgādājamajiem 2016. un 2015. gadā, %

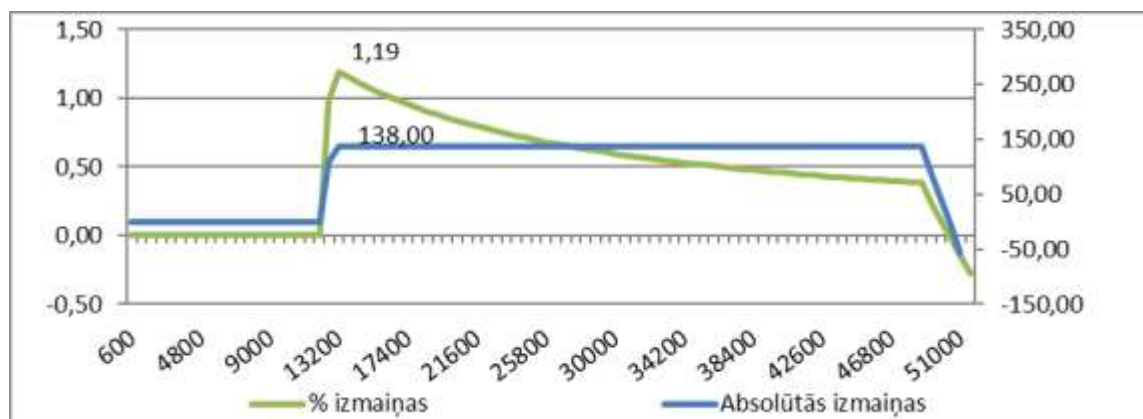
Nodarbināto skaits ar četrām apgādībā esošām personām, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums, un neto ienākuma izmaiņas ir atspoguļoti 7.22.tabulā.

7.22.tabula

Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 9600	līdz 800		0	0	900	0,115%
10200	850	8294,10	0,786	71,07	48	0,006%
10800	900	8702,02	1,28	121,53	38	0,005%
11400	950	9109,95	1,17	115,96	27	0,003%
no 12000 līdz 48600	no 1000 līdz 4050		no 0,04 līdz 1,07	110,40	396	0,051%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar piecām apgādībā esošām personām 2016. gadā bija 1,19% pie gada ieņēmumiem 13200 *euro* (1100 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 138,00 *euro* gadā (11,50 *euro* mēnesī). Šāds ieguvums absolūtos skaitļos ir līdz ienākumu līmenim 48600 *euro* gadā. Pēc 50400 *euro* gada bruto ienākumu summai sākas negatīvas izmaiņas neto summās.

7.22att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajam ar pieciem apgādājamajiem 2016. un 2015. gadā, %

Kā var redzēt arī no 7.23. tabulas datiem, ieguvums nodarbinātajam ar piecām apgādībā esošām personām veidojas pie ienākumiem, sākot ar 12600 *euro* gadā. Zemākiem gada ienākumiem neto ienākumu pieaugums ir tuvu nullei.

7.23.tabula

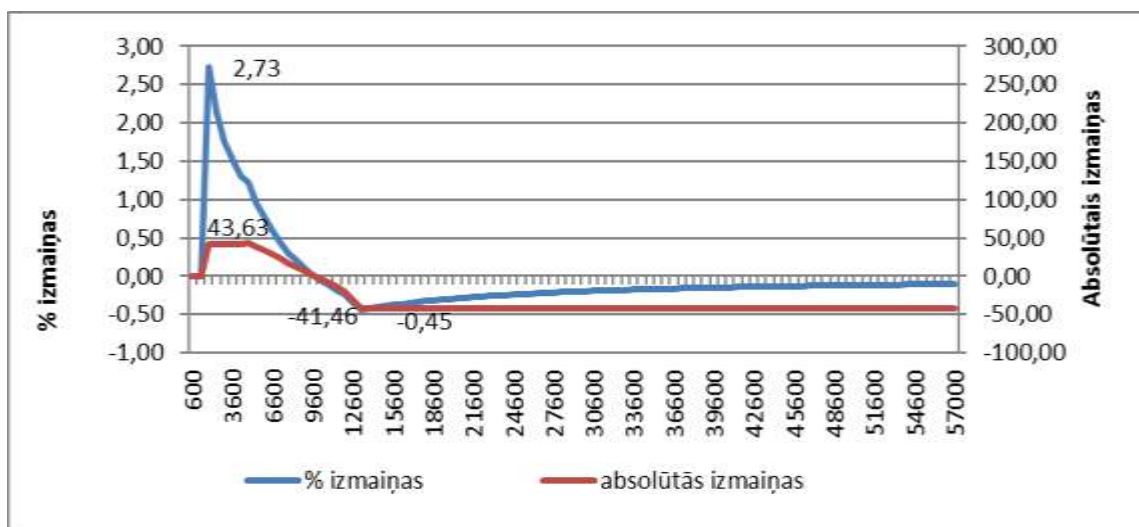
Neto ienākuma pieaugums nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem un to skaits uz 2016. gada janvāri

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016.gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 12000	līdz 1000		0	0	2 150	0,28%
12600	1050	11277	0,98	109,71	4	0,00%

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2016.gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
no 13200 līdz 48600	no 1100 līdz 4050		No 0,11 līdz 1,19	138,00	60	0,01%

2. Neto ienākumu izmaiņu salīdzinājums, 2017. un 2016. gadā.

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem bez apgādībā esošām personām 2017.gadā bija 2,73% pie gada ieņēmumiem 1800 *euro* (mēnesī 150 *euro*), kas absolūtos skaitļos veidoja 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 43,63 *euro* gadā (3,46 *euro* mēnesī) bija pie ienākumiem 4800 *euro* gadā (400 *euro* mēnesī). Sākot ar bruto ienākumiem 10200 *euro* gadā (850 *euro* mēnesī), izmaiņas kļūst negatīvas, kas absolūtā summā ir 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī), veidojot samazinājumu līdz pat -0,45% pie ienākuma līmeņa 13200 *euro* gadā (1100 *euro* mēnesī)

7.23.att. Neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajam bez apgādājamajiem 2017. gadā

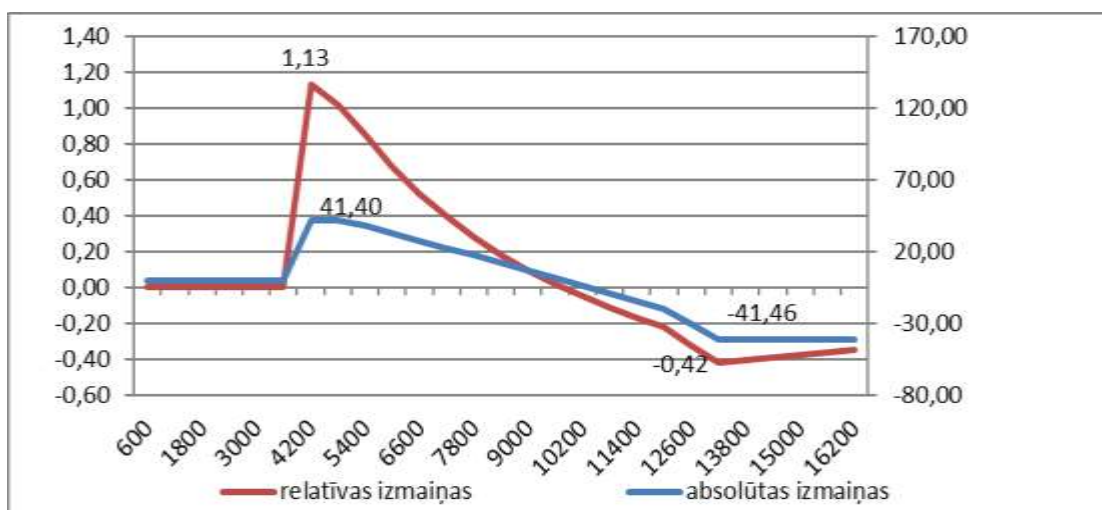
Kā var ieraudzīt arī no 7.24. tabulas, maziem ienākumiem līdz 1200 *euro* gadā ieguvums neveidojas.

7.24.tabula

Nodarbināto skaits bez apgādājamajiem, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums 2017. gada janvārī

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 1200	līdz 100		0	0	24219	3,10%
1800	150	1074,00	2,73	41,40	12 125	1,55%
2400	200	1557,87	2,15	41,40	15 596	2,00%
3000	250	1971,36	1,77	41,40	13 798	1,77%
3600	300	2384,85	1,50	41,40	14 264	1,83%
4200	350	2798,34	1,31	41,40	14 944	1,91%
4800	400	3211,83	1,22	43,63	56 771	7,27%
5400	450	3625,32	0,96	38,34	35 640	4,57%
6000	500	4027,96	0,75	33,06	30 612	3,92%
6600	550	4430,61	0,58	27,78	24 884	3,19%
7200	600	4833,25	0,43	22,49	24 156	3,09%
7800	650	5235,89	0,31	17,22	20 788	2,66%
8400	700	5638,54	0,20	11,93	19 913	2,55%
9000	750	6041,18	0,10	6,65	20 635	2,64%
9600	800	6443,82	0,02	1,37	18 820	2,41%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar vienu apgādībā esošo personu 2017. gadā bija 1,13% pie gada ieņēmumiem 3600 *euro* (300 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī). Sākot ar ieņēmumu līmeni 10200 *euro* gadā (850 *euro* mēnesī), ienākumu izmaiņas bija negatīvas. Vislielākās negatīvās izmaiņas bija pie ienākumu līmeņa 13200 *euro* gadā (1100 *euro* mēnesī) – 0,42%, pēc tam tām procentuāli samazinoties, absolūtos skaitļos paliekot nemainīgi 41,40 *euro* gadā (3,45 mēnesī).

7.24.att. Neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajam ar vienu apgādājamo 2017. gadā

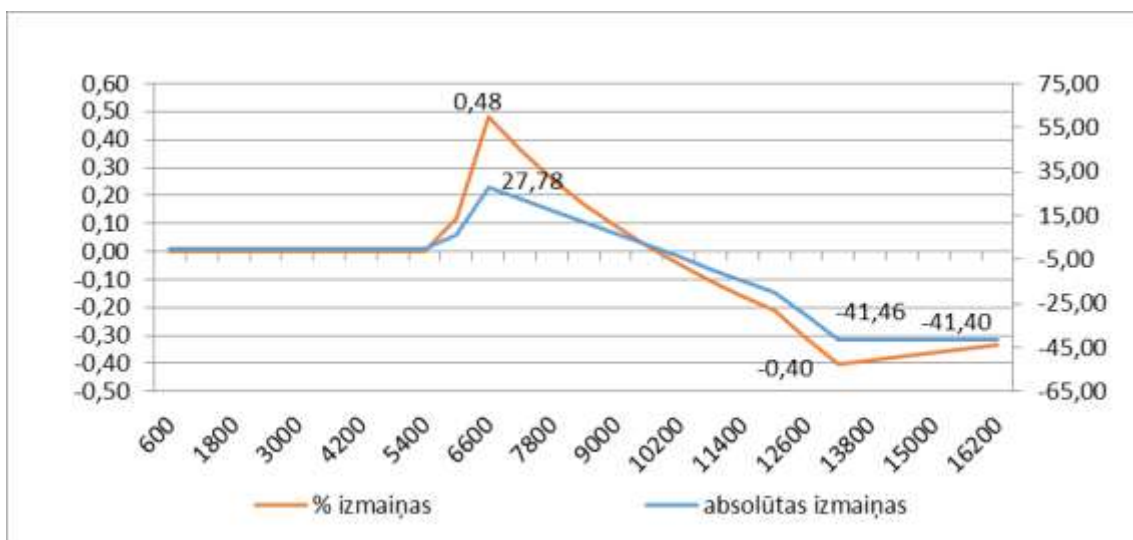
7.25.tabula

Nodarbināto skaits ar vienu apgādājamo 2017. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
3600	300	3653,43	1,13	41,40	2844	0,36%
4200	350	4066,92	1,02	41,40	10509	1,35%
4800	400	4472,62	0,86	38,34	6958	0,89%
5400	450	4880,55	0,68	33,06	6052	0,78%

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
6000	500	5288,47	0,53	27,78	4950	0,63%
6600	550	5696,40	0,39	22,49	5100	0,65%
7200	600	6104,32	0,28	17,22	4628	0,59%
7800	650	6512,25	0,18	11,93	4500	0,58%
8400	700	6920,17	0,10	6,65	4637	0,59%
9000	750	7328,10	0,02	1,37	4424	0,57%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar divām apgādībā esošām personām 2017. gadā bija 0,48% pie gada ieņēmumiem 6600 *euro* (500 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 27,78 *euro* gadā (2,32 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 10200 *euro* ir negatīvas izmaiņas, kas maksimumu sasniedz pie bruto ienākuma 13200 *euro* gadā (1100 *euro* mēnesī). Sākot ar šo ienākumu līmeni absolūtos skaitļos samazinājums ir 41,46 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī), sākot ar 13800 *euro* gadā (1150 *euro* mēnesī) samazinājums ir – 40,46 *euro* gadā (3,40 *euro* mēnesī).

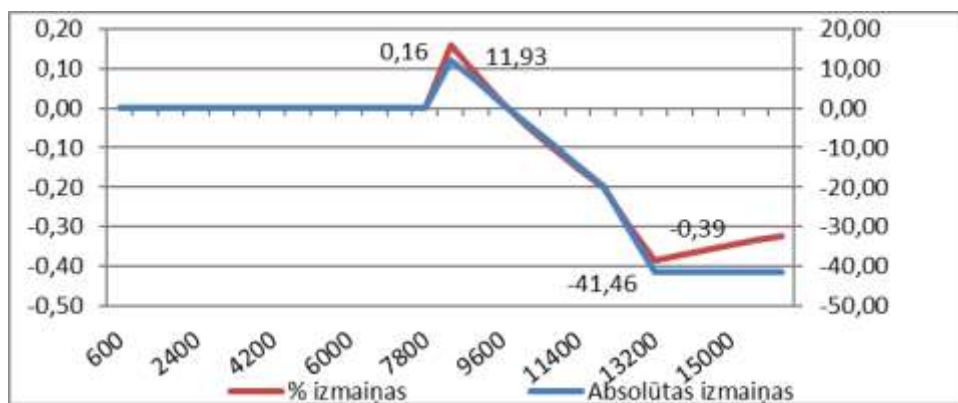
7.25.att. Neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajam ar 2 apgādājamajiem 2017.gadā

Kā rāda 7.26. tabula, ienākumiem līdz 5400 *euro* gadā ieguvums neveidojas.

Nodarbināto skaits ar diviem apgādājamajiem 2017. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums:

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
Līdz 5400	Līdz 450		0.00	0	11809	1.51%
6000	500	5363.55	0.12	6.45	2179	0.28%
6600	550	5771.47	0.48	27.78	2224	0.28%
7200	600	6179.40	0.36	22.49	1979	0.25%
7800	650	6587.32	0.26	17.22	2050	0.26%
8400	700	6995.25	0.17	11.93	2025	0.26%
9000	750	7403.17	0.09	6.65	1919	0.25%
9600	800	7811.10	0.02	1.37	1924	0.25%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar trim apgādībā esošām personām 2017. gadā bija 0,16% pie gada ieņēmumiem 8400 *euro* (700 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos veidoja 11,93 *euro* gadā (0,99 *euro* mēnesī). Ieņēmumu summās no 10200 *euro* gadā ir negatīvas izmaiņas, kas maksimumu sasniedz pie bruto ienākuma 13200 *euro* gadā (1100 mēnesī). Sākot ar šo ienākumu līmeni absolūtos skaitļos, samazinājums ir 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī).

7.26.att. Neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajam ar trim apgādājamajiem 2017. gadā

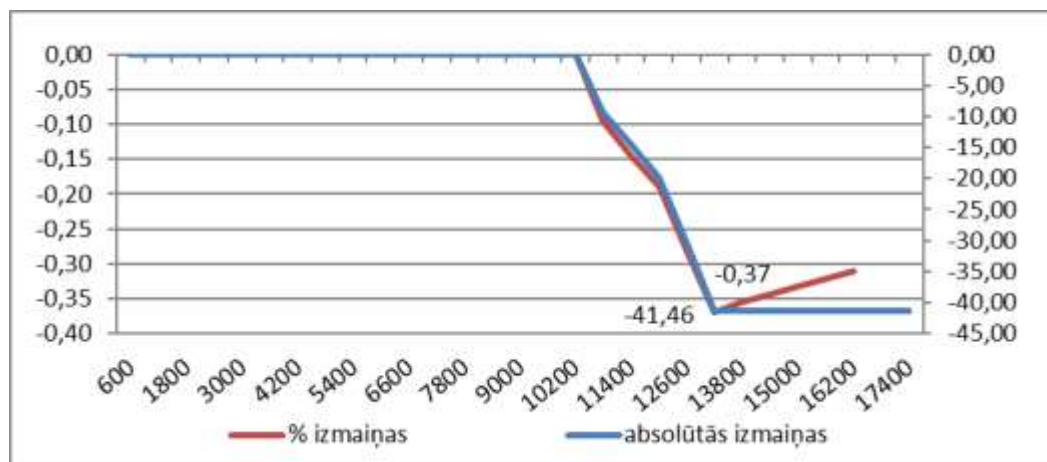
Kā var redzēt no 7.27. tabulas, nodarbinātajiem ar trim apgādībā esošām personām ieguvēju loks paliek vēl šaurāks.

7.27.tabula

Nodarbināto skaits ar trim apgādājamajiem 2017. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 7800	līdz 650		0,00	0	3790	0,49%
8400	700	7478,25	0,16	11,93	388	0,05%
9000	750	7886,17	0,08	6,65	339	0,04%

Līdz bruto ieņēmumiem 10200 *euro* gadā (850 *euro* mēnesī) ieguvums nodarbinātajiem ar četrām apgādājamajām personām 2017. gadā bija nulle, pēc tam ieņēmumiem samazinoties līdz pat -0,37%, kas absolūtos skaitļos veidoja 41,46 *euro* gadā (3,46 *euro* mēnesī). Sākot ar šo ienākumu līmeni absolūtos skaitļos samazinājums ir 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī).

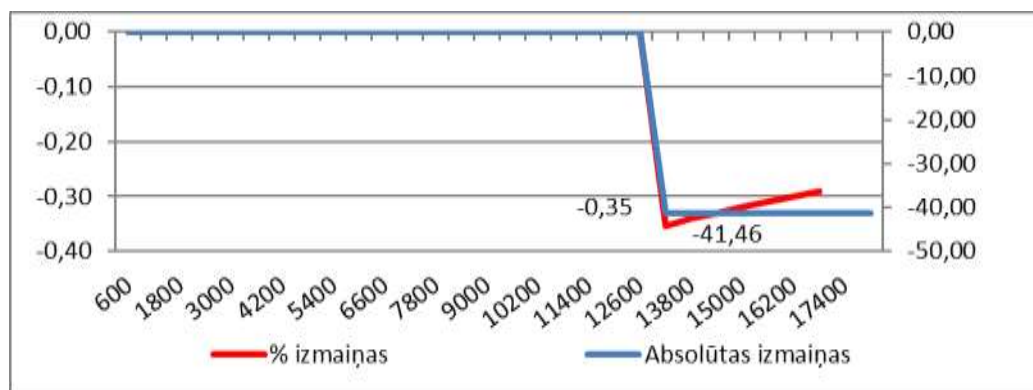
7.27.att. Neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem 2017. gadā

7.28.tabula

Nodarbināto skaits ar četriem apgādājamajiem 2017. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %			
līdz 10200	līdz 850		0,00	0	869	0,11%

Līdz bruto ieņēmumiem 12600 *euro* gadā (1050 *euro* mēnesī) ieguvums ar piecām apgādājamajām personām 2017. gadā bija nulle, pēc tam ieņēmumiem samazinoties līdz pat -0,35%, kas absolūtos skaitļos veidoja 41,46 *euro* gadā (3,46 *euro* mēnesī). Sākot ar šo ienākumu līmeni absolūtos skaitļos, samazinājums ir 41,40 *euro* gadā (3,45 *euro* mēnesī).

7.28.att. **Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem 2017. gadā**

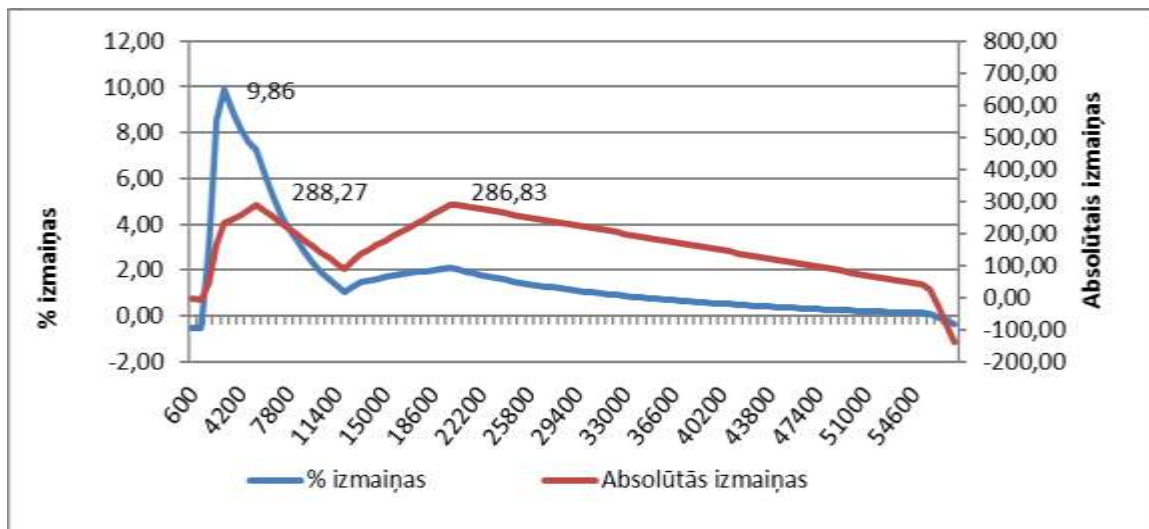
7.29.tabula

Nodarbināto skaits ar pieciem apgādājamajiem 2017. gada janvārī, uz kuriem attiecās neto ienākumu pieaugums

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR		Ieguvums absolūtos skaitļos (gadā)	Nodarbināto skaits 2017. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem grupā	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Ieguvums %				
Līdz 12600	Līdz 1100		0	0	194	66,4%	0,02%

3. Neto ienākumu izmaiņu salīdzinājums, 2018. un 2017. gadā

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem bez apgādībā esošām personām 2018. gadā bija 9,86% pie gada ieņēmumiem 3000 *euro* (250 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 288,27 *euro* gadā (24,02 *euro* mēnesī) bija pie gada ieņēmumiem 5400 *euro* (mēnesī 450 *euro*). Līdz 1200 *euro* gada ieņēmumiem un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

7.29.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem bez apgādājamajiem 2018. gadā

Jāatzīmē, ka uz 65,2% no nodarbinātajiem bez apgādājamajiem attiecās neto ienākumu pieaugums 2018. gada janvārī. 2018. gadā bija arī attiecīgās grupas nodarbinātie, kuriem izveidojās negatīvie rezultāti.

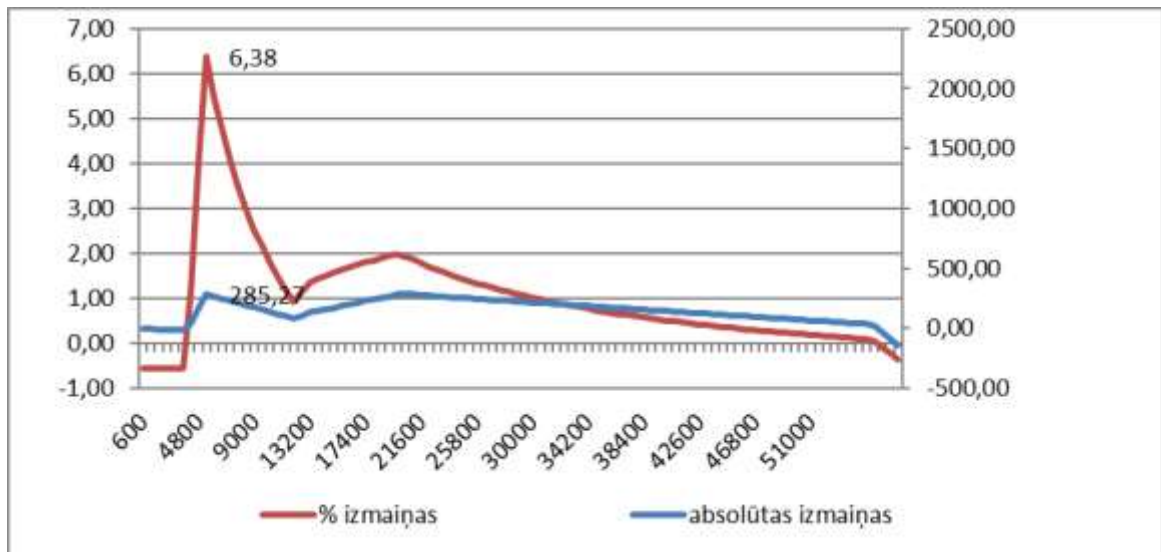
7.30.tabula

Neto ienākuma negatīvas izmaiņas personām bez apgādājamajiem 2018. gadā

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR	Izmaiņas absolūtos skaitļos (gadā)	Izmaiņas %	Nodarbināto skaits 2018. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātajiem
Gadā	Mēnesī	Gadā				
600	50	534	-3,00	-0,56	10 588	1,3%

Bruto ieņēmumi, EUR		Neto ieņēmumi, EUR	Izmaiņas absolūtos skaitļos	Izmaiņas %	Nodarbināto skaits 2018. gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātaj iem
Gadā	Mēnesī	Gadā	(gadā)			
1200	100	1068	-6,00	-0,56	12 195	1,5%
no 55800	no 4650				3210	0,4%

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar vienu apgādībā esošu personu 2018. gadā bija 6,38% pie gada ieņēmumiem 5400 *euro* (450 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums - 285,27 *euro* gadā (23,77 *euro* mēnesī) - bija pie gada ieņēmumiem 6000 *euro* (500 *euro* mēnesī). Līdz 3600 *euro* gada ieņēmumiem (300 *euro* mēnesī) un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

7.30.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo 2018. gadā

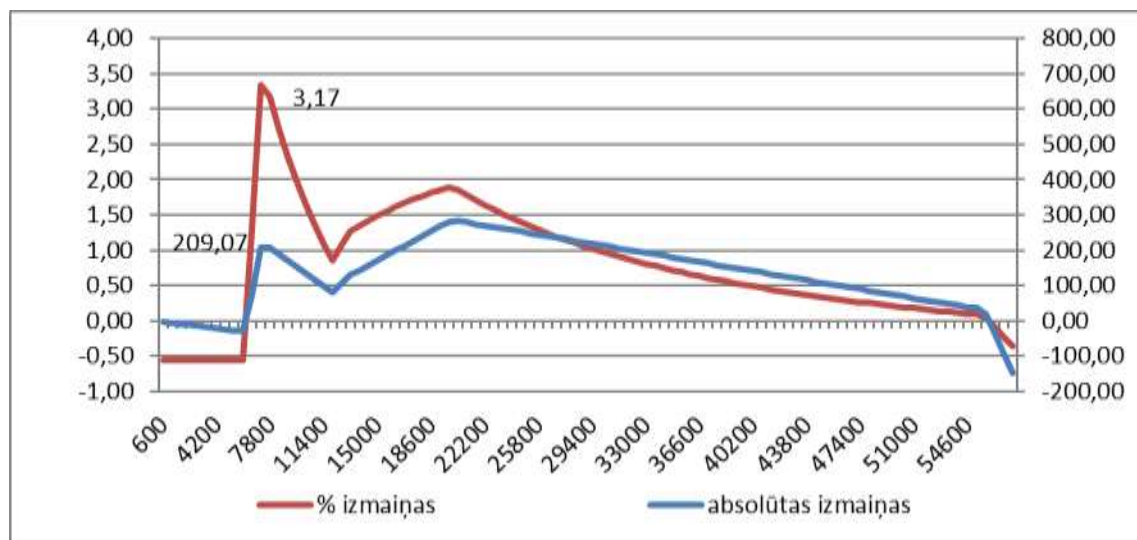
Uz 1,13% no nodarbinātajiem (10088 pēc skaita) ar vienu apgādājamo attiecās neto ienākumu pieaugums 2018. gada janvārī.

Ar negatīvām izmaiņām 2018. gadā ar vienu apgādājamo sastapās praktiski tikpat liels nodarbināto skaits.

Neto ienākuma negatīvas izmaiņas personām ar 1 apgādājamo 2018.gadā

Bruto ieņēmumi		Neto ieņēmumi	Izmaiņas absolūtos skaitļos	Izmaiņas %	Nodarbināto skaits 2018.gada janvārī	% no kopējiem nodarbinātiem
Gadā	Mēnesī	Gadā	Gadā			
Līdz 3600	Līdz 300	Līdz 3204	No -3,00 EUR līdz -18.00 EUR	-0,56%	8429	1,1%
No 55800	No 4650	No 39103			1256	0,2%

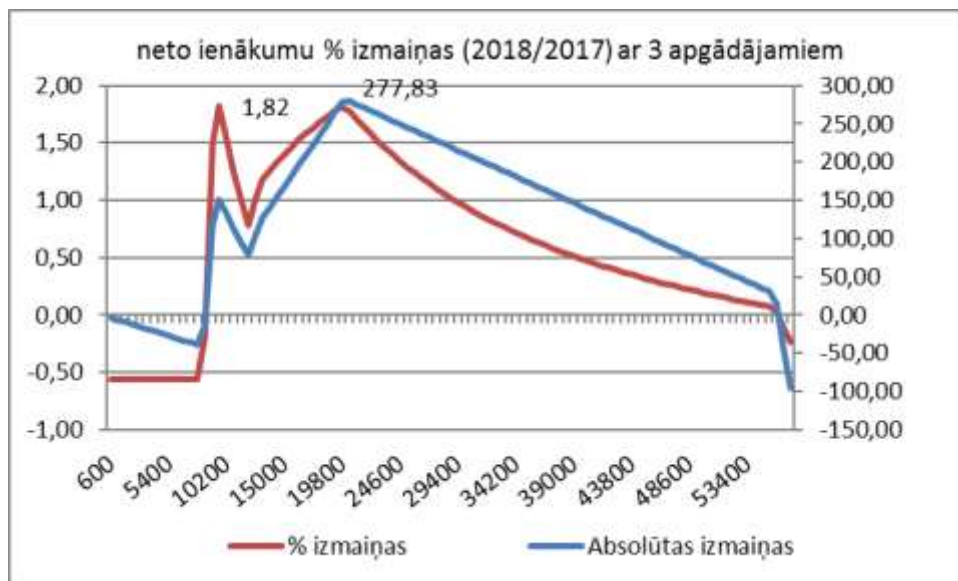
Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar divām apgādībā esošām personām 2018. gadā bija 3,17% pie gada ieņēmumiem 7200 *euro* (600 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 209,07 EUR gadā (17,42 *euro* mēnesī) bija pie gada ieņēmumiem 7800 *euro* (650 *euro* mēnesī). Līdz 6000 *euro* gada ieņēmumiem (500 *euro* mēnesī) un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

7.31.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem 2018. gadā

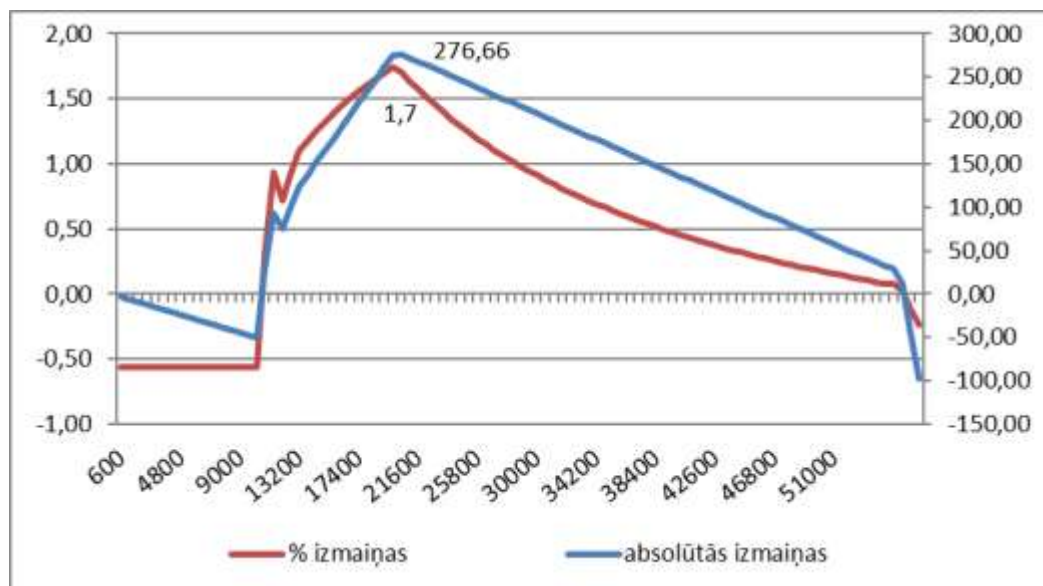
Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar trim apgādībā esošām personām 2018. gadā bija 1,82% pie gada ieņēmumiem 9600 *euro* gadā (800 *euro* mēnesī) un 19800 *euro* (1650 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 277,83 *euro* gadā (23,15 *euro* mēnesī) bija pie

gada ieņēmumiem 19800 *euro* (1650 *euro* mēnesī). Līdz 8400 *euro* gada ieņēmumiem (700 *euro* mēnesī) un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

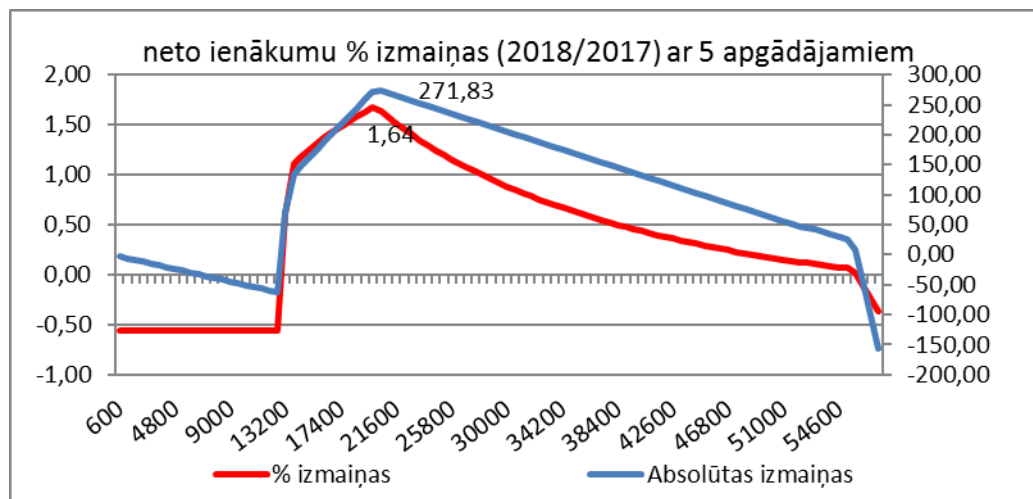
7.32.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar trim apgādājamiem 2018. gadā

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar četrām apgādībā esošām personām 2018. gadā bija 1,74% pie gada ieņēmumiem 20400 *euro* (1700 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 276,66 *euro* gadā (23,05 *euro* mēnesī) bija pie gada ieņēmumiem 20400 *euro* (1700 *euro* mēnesī). Līdz 10200 *euro* gada ieņēmumiem (850 *euro* mēnesī) un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

7.33.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem 2018. gadā

Maksimālais ieguvums nodarbinātajiem ar piecām apgādībā esošām personām 2018. gadā bija 1,67% pie gada ieņēmumiem 19800 *euro* (1650 *euro* mēnesī). Absolūtos skaitļos lielākais ieguvums 271,83 *euro* gadā (22,65 *euro* mēnesī) bija pie gada ieņēmumiem 20400 *euro* (1700 *euro* mēnesī). Līdz 12600 *euro* gada ieņēmumiem (1050 *euro* mēnesī) un sākot ar 55800 *euro* gadā (4650 *euro* mēnesī) izmaiņas ir negatīvas.

7.34.att. Neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem 2018. gadā

Apkopojot datus par izmaiņām neto ieņēmumos, īpaša uzmanība tiek pievērsta izmaiņām, kas radās 2018. gadā, kad stājās spēkā izmaiņas normatīvajos aktos. Datu apkopojums parāda, ka kopumā 84,8% nodarbināto bija pozitīvas izmaiņas, tomēr, ja aplūko datus jau pa atsevišķām grupām atkarībā no apgādājamo skaita, pozitīvas izmaiņas ieguva proporcionāli mazāk nodarbināto. Tā, piemēram, nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem pozitīvas izmaiņas bija tikai 30,4% no nodarbinātajiem.

7.32.tabula

Kopsavilkums par izmaiņu ietekmi 2018. un 2017. gadā

	Pozitīvas izmaiņas		Negatīvas izmaiņas	
	Nodarbināto skaits	% no noteiktās grupas	Nodarbināto skaits	% no noteiktās grupas
Kopā nodarbinātie	677457	84,8%	59320	7,4%

Kopsavilkums	Pozitīvas izmaiņas		Negatīvas izmaiņas	
	Nodarbināto skaits	% no noteiktās grupas	Nodarbināto skaits	% no noteiktās grupas
Bez apgādājamiem	520677	87,1%	25993	4,3%
ar vienu apgādājamo	107716	85,0%	9685	7,6%
ar diviem apgādājamiem	41077	69,6%	17644	29,9%
ar trim apgādājamiem	7144	59,6%	4808	40,1%
ar četriem apgādājamiem	748	43,5%	973	56,5%
ar pieciem apgādājamiem	95	30,4%	217	69,6%

Salīdzinot datus par vairākiem gadiem, bet tos nedalot atsevišķās grupās pēc apgādājamo skaita, redzams, ka kopumā pozitīvas izmaiņas izjuta lielākā daļa nodarbināto.

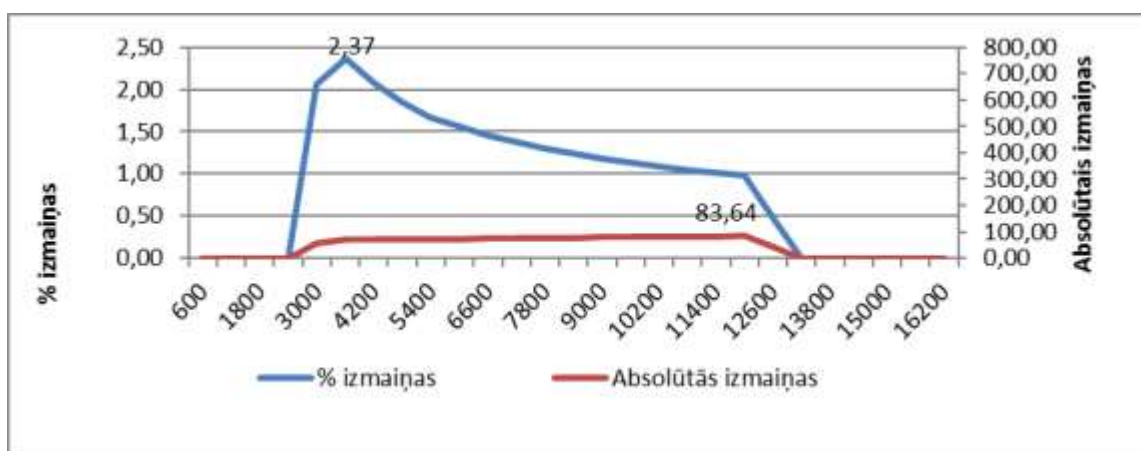
7.33.tabula

Atsevišķu gadu salīdzinājums

	Nodarbināto skaits, kopā	Pozitīvas izmaiņas		Negatīvas izmaiņas	
		Nodarbināto skaits	% no visiem nodarbinātajiem	Nodarbināto skaits	% no visiem nodarbinātajiem
2016/2015	781 006	557 391	71,4%	4523	0,6%
2017/2016	780 487	333207	42,7%	265412	34,0%
2018/2017	798 890	677457	84,8%	59320	7,4%

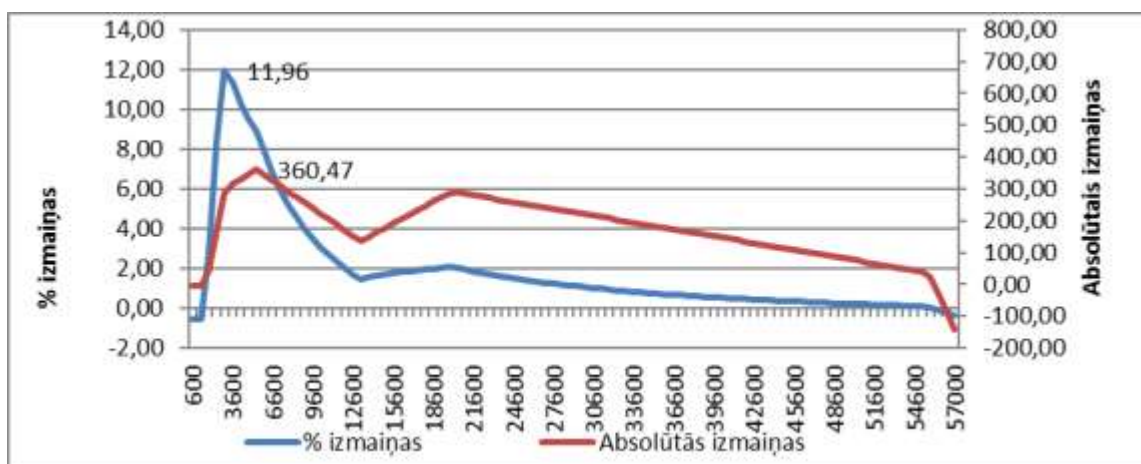
4. Plānotās izmaiņas 2019. gadā (pēc nodokļu grozījumiem).

Salīdzinot plānotās 2019. gada neto ieņēmumu izmaiņas pret 2018. gadu, parādās šāda informācija par nodarbinātajiem bez apgādājamajiem: nodarbinātajiem ar ienākumiem līdz 2400 *euro* gadā (200 *euro* mēnesī) un ienākumiem virs 13200 *euro* gadā (1100 *euro* mēnesī) neto ienākumu izmaiņu nebūs. Neto ienākumu maksimālais procentuālais pieaugums būs pie ienākumiem 3600 *euro* gadā (300 *euro* mēnesī) 2,37% apjomā, kas absolūtos skaitļos būs 72 *euro* gadā (6 *euro* mēnesī). Lielākais ieguvums absolūtos skaitļos 83,64 *euro* gadā (6,97 *euro* mēnesī) būs nodarbinātajiem bez apgādājamajiem, kuru bruto ieņēmumi būs 12000 *euro* gadā (1000 *euro* mēnesī).

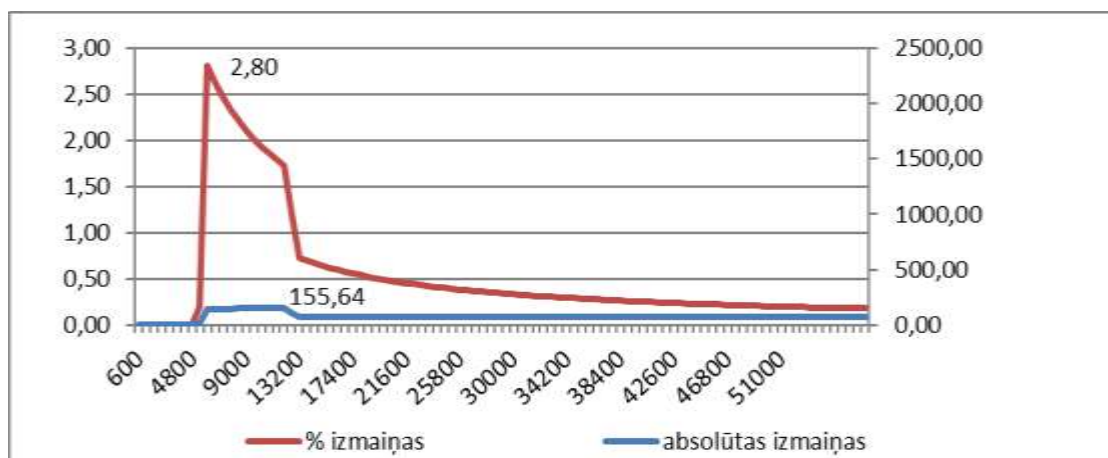
7.35.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem bez apgādājamajiem 2019. gadā

Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ienākumos pret 2017. gadu nodarbinātajiem bez apgādājamajiem, lielākās procentuālās izmaiņas (11,96% pieaugums) attieksies uz bruto ienākumiem 3000 *euro* gadā (250 *euro* mēnesī), absolūtos skaitļos lielākajām izmaiņām (360,47 *euro* gadā, 30,04 *euro* mēnesī) attiecoties uz 5400 *euro* gada (450 *euro* mēneša) bruto algas saņēmējiem. Sākot ar 55800 *euro* gada ienākumiem (4650 *euro* mēnesī), neto algas izmaiņas ir negatīvas.

7.36.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem bez apgādājamajiem 2019. gadā pret 2017. gadu

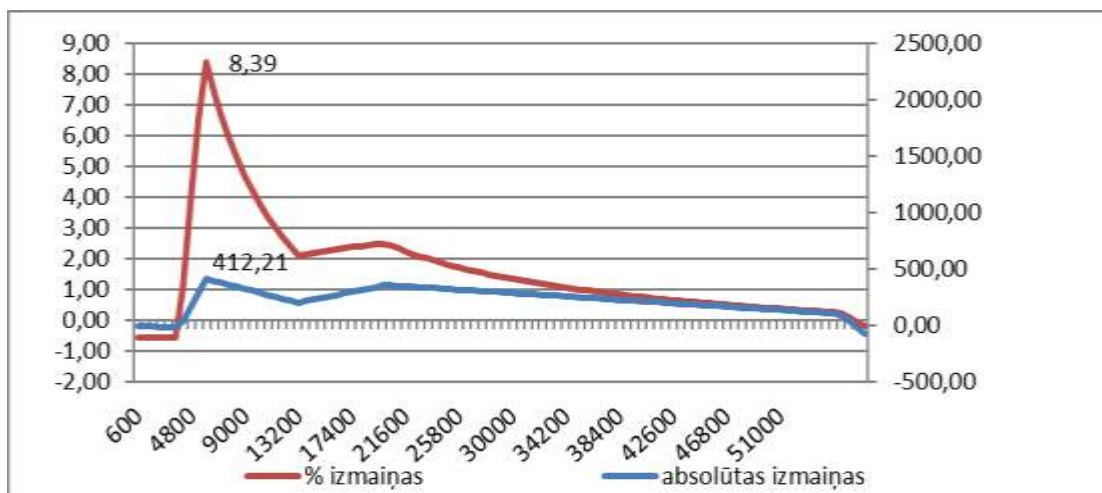
Salīdzinot plānotās 2019. gada neto ienākumu izmaiņas ar 2018. gadu, parādās šāda informācija par nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo personu: līdz ienākumiem 5400 *euro* gadā (450 *euro* mēnesī) neto ienākumos izmaiņu nebūs. Neto ienākumu maksimālais procentuālais pieaugums būs pie ienākumiem 6000 *euro* gadā (500 *euro* mēnesī) 2,8% apjomā, kas absolūtos skaitļos būs 145,25 *euro* gadā (12,1 *euro* mēnesī). Lielākais ieguvums absolūtos skaitļos 155,64 *euro* gadā (12,97 *euro* mēnesī) būs nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo, kuru bruto ieņēmumi būs 12000 *euro* gadā (1000 *euro* mēnesī).

7.37.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo 2019. gadā pret 2018. gadu

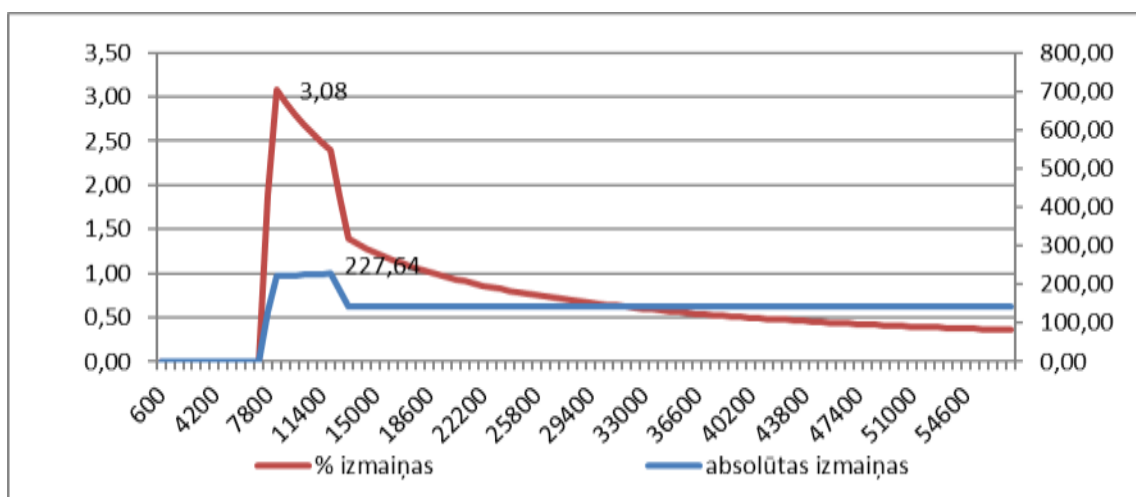
Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ienākumos pret 2017. gadu, nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo lielākās procentuālās izmaiņas (8,39% pieaugums)

attieksies uz bruto ienākumiem 6000 *euro* gadā (500 *euro* mēnesī), arī absolūtos skaitļos parādot lielākās izmaiņas – 412,21 *euro* gadā (34,35 *euro* mēnesī). Bruto ienākumiem līdz 3600 *euro* gadā (300 *euro* mēnesī) un no 56400 *euro* ienākumiem gadā (4700 *euro* mēnesī), neto algas izmaiņas ir negatīvas.

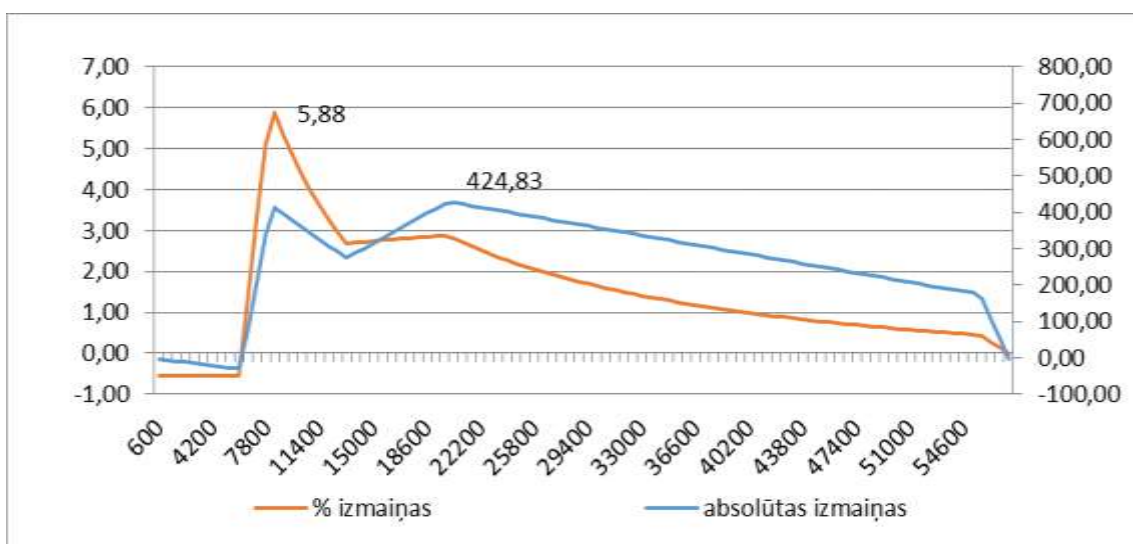
7.38.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo 2019. gadā pret 2017. gadu

Salīdzinot plānotās 2019. gada neto ienākumu izmaiņas ar 2018. gadu, parādās šāda informācija par nodarbinātajiem ar divām apgādājamām personām: līdz ienākumiem 7800 *euro* gadā (650 *euro* mēnesī) neto ienākumos izmaiņu nebūs. Neto ienākumu maksimālais procentuālais pieaugums būs pie ienākumiem 8400 *euro* gadā (700 *euro* mēnesī) 3,08% apjomā, kas absolūtos skaitļos būs 221,40 *euro* gadā (18,45 *euro* mēnesī). Lielākais ieguvums absolūtos skaitļos 227,64 *euro* gadā (18,97 *euro*) mēnesī būs nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem, kuru bruto ienākumi būs 12000 *euro* gadā (1000 *euro* mēnesī).

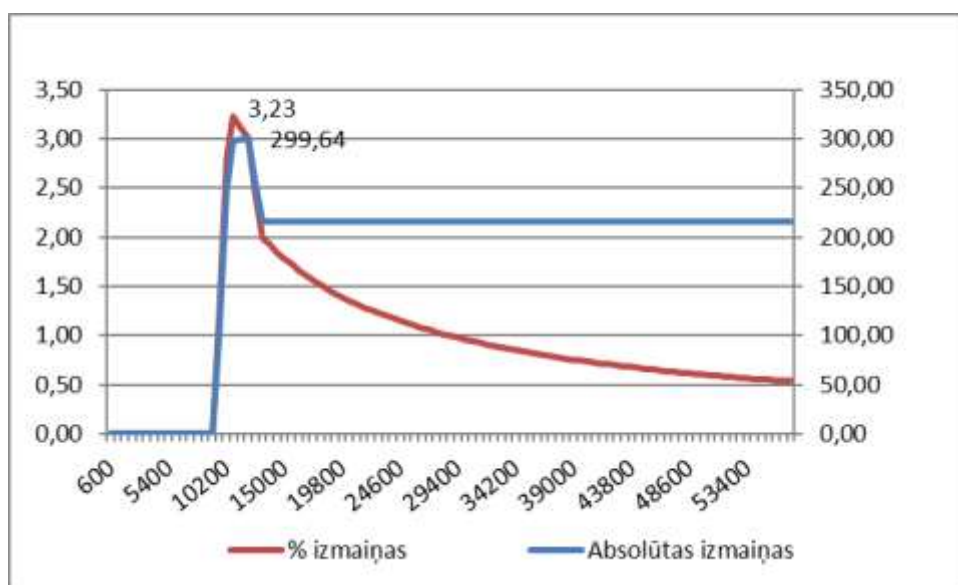
7.39.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem 2019. gadā pret 2018.gadu

Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ienākumos pret 2017. gadu nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem, lielākās procentuālās izmaiņas (5,88% pieaugums) attieksies uz bruto ienākumiem 8400 *euro* gadā (700 *euro* mēnesī), absolūtos skaitļos parādot lielākās izmaiņas 424,83 *euro* gadā (35,40 *euro* mēnesī) pie ieņēmumiem 21000 EUR gadā (1750 EUR mēnesī). Bruto ienākumiem līdz 6600 *euro* gadā (550 *euro* mēnesī) un no 57000 *euro* gada ienākumiem gadā (4750 *euro* mēnesī), neto algas izmaiņas ir negatīvas.

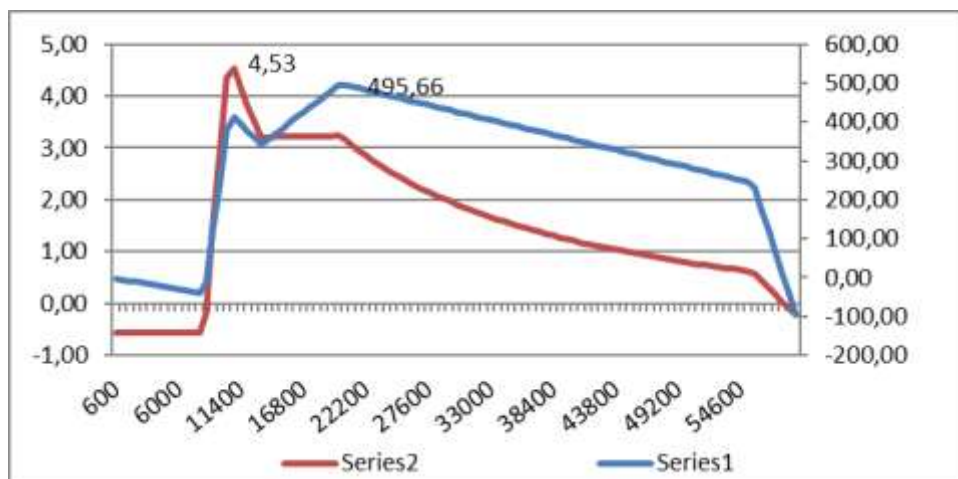
7.40.att. Plānotās neto ienākuma izmaiņas nodarbinātajam ar diviem apgādājamajiem 2019.gadā

Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ieņēmumos ar 2018. gadu, parādās šāda informācija par nodarbinātajiem ar trim apgādājamajām personām: līdz ieņēmumiem 9000 *euro* gadā (800 *euro* mēnesī) neto ienākumos izmaiņu nebūs. Neto ienākumu maksimālais procentuālais pieaugums būs pie ienākumiem 10800 *euro* gadā (900 *euro* mēnesī) 3,23% apjomā, kas absolūtos skaitļos būs 299,64 *euro* gadā (24,97 *euro* mēnesī), kas arī ir lielākais neto ieguvums. Sākot ar 13200 *euro* gada bruto ieņēmumiem (1100 *euro* mēnesī), nodarbinātajiem ar trim apgādājamām personām neto ieguvums ir konstants – 216 *euro* gadā (18 *euro* mēnesī).

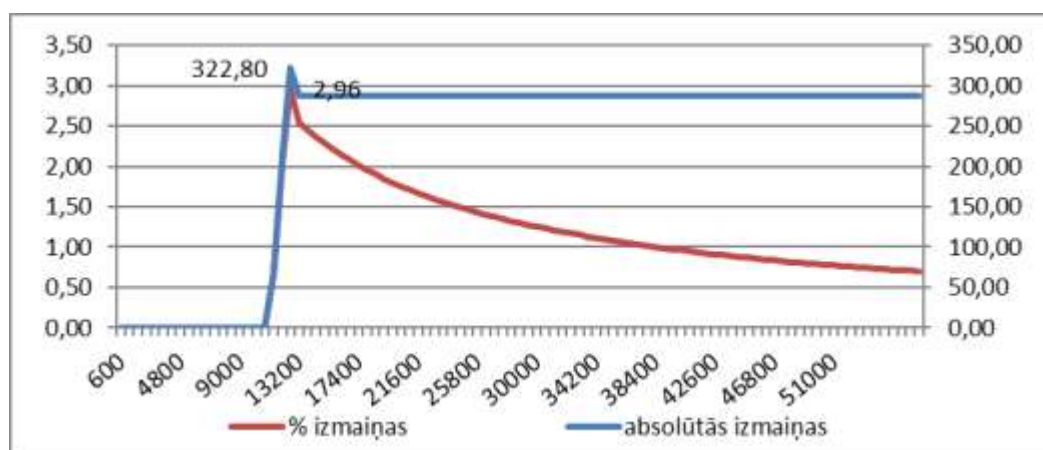
7.41.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem 2019. gadā pret 2018.gadu

Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ieņēmumos pret 2017. gadu nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem, lielākās procentuālās izmaiņas (4,53% pieaugums) attieksies uz bruto ieņēmumiem 10800 *euro* gadā (900 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos ir 412,13 *euro* gadā (34,34 *euro* mēnesī). Tomēr lielākās neto izmaiņas absolūtos skaitļos 495,66 *euro* gadā (41,31 *euro* mēnesī) ir pie bruto atalgojuma 20400 *euro* gadā (1700 *euro* mēnesī). Bruto ieņēmumiem līdz 9000 *euro* gadā (750 *euro* mēnesī) un no 58200 *euro* gada ieņēmumiem (4850 *euro* mēnesī), neto algas izmaiņas ir negatīvas.

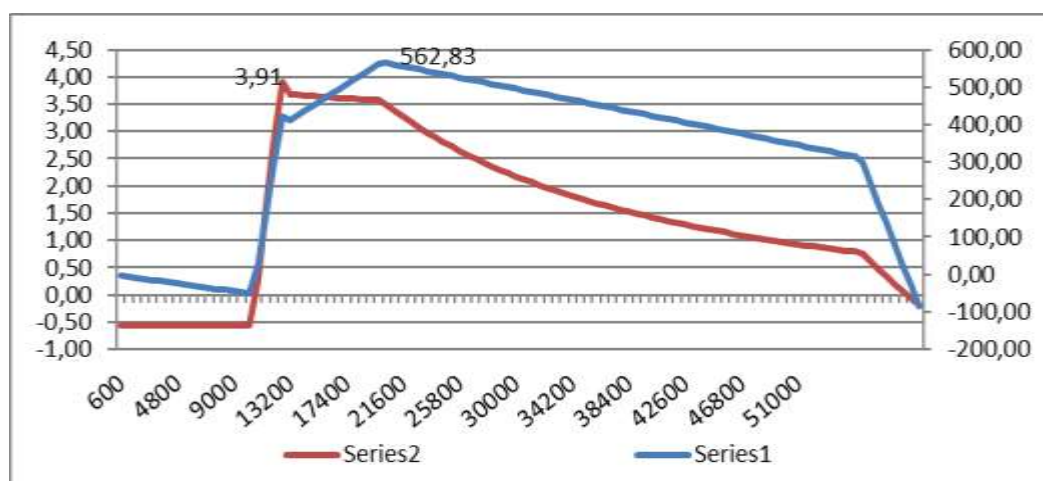
7.42.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem 2019. gadā pret 2017.gadu

Salīdzinot 2019. gada plānotās neto ieņēmumu izmaiņas ar 2018. gadu, parādās šāda informācija par nodarbinātajiem ar četrām apgādājamām personām: līdz ieņēmumiem 10800 *euro* gadā (900 *euro* mēnesī) neto ienākumos izmaiņu nebūs. Neto ienākumu maksimālais procentuālais pieaugums būs pie ienākumiem 12600 *euro* gadā (1050 *euro* mēnesī) 2,96% apjomā, kas absolūtos skaitļos būs 322,8 *euro* gadā (26,90 *euro* mēnesī), kas arī ir lielākais neto ieguvums. Sākot ar 13200 *euro* gada bruto ieņēmumiem (1100 *euro* mēnesī), nodarbinātajiem ar četrām apgādājamām personām neto ieguvums ir konstants – 288 *euro* gadā (24 *euro* mēnesī).

7.43.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem 2019. gadā pret 2018. gadu

Ja salīdzina 2019. gada plānotās izmaiņas neto ieņēmumos pret 2017. gadu nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem, lielākās procentuālās izmaiņas (3,91% pieaugums) attieksies uz bruto ieņēmumiem 12600 *euro* gadā (1050 *euro* mēnesī), kas absolūtos skaitļos ir 422,32 *euro* gadā (35,19 *euro* mēnesī). Tomēr lielākās neto izmaiņas absolūtos skaitļos 562,83 *euro* apjomā gadā (46,90 *euro* mēnesī) ir pie bruto atalgojuma 19800 *euro* gadā (1650 *euro* mēnesī). Bruto ieņēmumiem līdz 10200 *euro* gadā (850 *euro* mēnesī) un no 58800 *euro* gadā (4900 *euro* mēnesī) neto algas izmaiņas ir negatīvas.

7.44.att. Plānotās neto ienākumu izmaiņas nodarbinātajiem ar četriem apgādājamajiem 2019. gadā pret 2017. gadu

Neto ienākumu palielinājums pēc nodokļa reformas vērojams 2018. gadā, bet 2019. un turpmākajos gados neto ienākumu pieaugums būs minimāls. Ja personai ir tiesības uz NM, tad neto ienākums mēnesī no NM 2019. gadā ir no nulles līdz 6 *euro*, bet 2020. gadā ir no nulles līdz 4 *euro* mēnesī. Par katru apgādājamo personu 2019. gadā atvieglojumu rezultātā varēja iegūt 6 *euro* mēnesī, bet 2020. gadā - 4 *euro* mēnesī.

Nodokļu piemērošana kļuvusi sarežģītāka, taču faktiskais neto ieguvums ir minimāls un nesedz sadārdzinājumus, ar ko mēnesī ģimenei nākas saskarties. Arī fakts, ka IIN pārmaksa var tikt saņemta ar būtisku laika novirzi, mazina neto palielinājuma naudas vērtību.

8. NEAPLIEKAMĀ MINIMUMA UN IZTIKAS MINIMUMA KORELĀCIJA

NODAĻAS KOPSAVILKUMS

1. Nodokļu teorija kā vienu no galvenajām tēzēm izvirza nepieciešamību NM sasaistīt ar konkrētās valsts definētu iztikas minimumu. Latvijā nav vienota rādītāja, kas raksturotu nodokļu teorijā minēto ienākuma daļu, kas minimālā līmenī nodrošina personas eksistencei nepieciešamos naudas līdzekļus.
2. Latvijā valstiskā līmenī šobrīd iztikas minimumu kā nosacītu cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanas rādītāju var sasaistīt ar vairākiem rādītājiem: valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, garantēto minimālo ienākumu, ienākumu līmeni trūcīgas personas statusa iegūšanai, kuri savukārt nosaka minimumu daudziem citiem pabalstiem.
3. Ministru kabineta pirmreizēji noteiktais NM, kā arī vēlākos gados noteiktās NM summas matemātiski nav tikušas sasaistītas ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu.
4. Apkopojot datus par nabadzības riska sliekšņa tendencēm un NM summām, jāsecina, ka nav nodrošināta savstarpējā sakarība.
5. Apkopojot un salīdzinot informāciju par NM attīstību ar nabadzības riska sliekšņa attīstību, jāsecina, ka Latvijā NM un nabadzības riska sliekšņa vēsturiskā attīstība neliecina par tiešu un likumsakarīgu šo parādību korelāciju. Tādējādi teorijā atzītā tēze, ka NM ir jābūt sasaistītam ar valstī noteiktu iztikas minimumu, Latvijā netika un netiek īstenota.
6. 2014. gada koncepcijā par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu kā viens no risinājumiem tika paredzēts samazināt darbaspēka nodokļu slogu darba ņēmējiem ar zemu atalgojumu (ar algu zem vidējās), palielinot IIN NM, lai palielinātu minētajai mērķa grupai ienākumus sasaistē ar minimālā ienākuma līmeni.
7. Latvijā saglabājas relatīvi augsts nabadzības risks, jo iedzīvotāju minimālie ienākumi gan no algota darba, gan sociālās aizsardzības sistēmas nav pietiekami, lai mazinātu nabadzību valstī. Lai arī nabadzības problemātika visiem ir zināma, taču līdz šim nav rasts risinājums vienotas sistēmas izstrādei, kā arī nav bijusi politiskā griba minimālā ienākuma līmeņa noteikšana nav tikusi īstenota.
8. Atskatoties uz minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas attīstību līdz 2013. gadam Latvijā tika aprēķināti un noteikti pieci minimālā ienākuma līmeņi/nabadzības riska sliekšņi:
 - a. (1991–2013) pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza vērtība vienam iedzīvotājam (iztikas minimums);
 - b. (1993) trūcīgas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (trūcīga persona);
 - c. (1993) maznodrošinātas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (maznodrošināta persona);
 - d. (2003) garantētā minimālā ienākuma līmenis (GMI līmenis);
 - e. (2004) Eiropas Savienības līmenī noteiktais nabadzības riska sliekšnis (nabadzības riska sliekšnis).
9. Nacionālā līmenī normatīvajos aktos definētie minimālie ienākumu līmeņi ir noteikti nevis, pamatojoties uz konkrētu aprēķina metodoloģiju, bet gan, ņemot vērā valsts un pašvaldību finansiālās iespējas konkrētajā brīdī. Turklāt nepastāv skaidra šo

līmeņu indeksācijas kārtība. Tanī pat laikā tie dod iespēju personām kvalificēties dažādu pakalpojumu un pabalstu saņemšanai, piemēram, pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai, atvieglojumiem trūcīgām personām dažādu pakalpojumu pieejamībai.

10. Savukārt iepriekš lietotais iztikas minimums un nabadzības riska sliekšnis, kurš ir šobrīd Latvijā vienīgais metodoloģiski korekti veiktais rādītājs, nav normatīvajos aktos definēti, un tos pārsvarā izmanto statistiskiem nolūkiem, nevis palīdzības un atbalsta sniegšanai iedzīvotājiem.

11. Būtiskākās problēmas, pastāvot dažādajiem minimālo ienākumu līmeņiem/nabadzības riska sliekšņiem:

a. nav iespējams izstrādāt mērķtiecīgu un izmērāmu politiku, jo resursi netiek koncentrēti mērķa sasniegšanai;

b. atšķirīgas interpretācijas iespējas. Pastāvot dažādiem minimālo ienākumu līmeņiem ar atšķirīgu to izmantošanas nolūku, nabadzības problēmas atspoguļošanai tiek izmantoti dažādi rādītāji. Tādējādi katra ieinteresētā puse (piemēram, plašsaziņas līdzekļi, iedzīvotāji, valsts un pašvaldību institūcijas, NVO) izmanto to rādītāju, ko tā uzskata par piemērotu konkrētam gadījumam, atbilstošu esošajai sociālekonomiskajai situācijai, kā arī izpratnei par noteiktā rādītāja aprēķināšanas metodi un noteikšanas vai piemērošanas mērķi;

c. minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas metodoloģijas trūkuma dēļ nevar sniegt argumentus par to pamatotību un adekvātumu. Tieši šāds viedoklis pastāvēja 2014. gadā izstrādātajā koncepcijā, kam pilnībā jāpiekrīt arī 2019. gadā, jo būtiskākās iepriekš minētās problēmas nav atrisinātas.

12. Tomēr visbūtiskāk ir palielināt ienākumus no algota darba, kur nozīmīga loma ir nodokļu pārdales mehānismiem. Tieši tāpat svarīgs ir bruto ienākuma pieaugums, kas Latvijā ir viens no nabadzības riska cēloņiem un arī pastāvošā augstā ienākumu nevienlīdzība.

Koncepcijā tika piedāvāti trīs risinājumu varianti.

1. variants. Minimālā ienākuma līmeni noteikt 40% apmērā no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu (1; 0,7; 0,7).

2. variants. Papildus risinājuma 1. variantam izstrādāt jaunu pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozu dažādiem māsaimniecību veidiem atbilstoši teritoriālajam sadalījumam.

3. variants. Esošo situāciju nemainīt, saglabājot spēkā esošo minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas un piemērošanas kārtību.

13. Parasti ES dalībvalstīs atbalsts iedzīvotājiem tiek sniegts, ja iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par 30% no māsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, vai vienādi ar to. Tāpēc tiek ierosināts izmantot to līmeni, kas ir līdzvērtīgs Pasaules Bankas piedāvājumam (106,72 *euro*) un esošajam trūcīgās personas ienākumu līmenim (128,06 *euro*). Attiecīgi 2014. gadā (atbilstoši 2012. gada ienākumu datiem) 40% veido 129 *euro* pirmajai personai māsaimniecībā.

14. Patēriņa pieauguma dēļ māsaimniecību vajadzības palielinās līdz ar katru nākamo māsaimniecības locekli, taču patēriņš nepieaug proporcionāli cilvēku skaitam, tāpēc tiek izmantotas ekvivalences skalas, lai atbilstoši māsaimniecībā esošo cilvēku skaitam piešķirtu katram māsaimniecības loceklim vērtību proporcionāli viņa vajadzībām. Piešķirot šīs vērtības, parasti tiek ņemti vērā divi faktori – māsaimniecības lielums (cilvēku skaits ģimenē) un māsaimniecības locekļu vecums (bērni un pieaugušie līdz un pēc darbības vecuma).

15. Ņemot vērā Latvijas demogrāfisko situāciju, tiek piedāvāts piemērot OECD 3. ekvivalences skalu, nosakot, ka pirmajam pieaugušajam tiek piešķirta vērtība 1, bet pārējiem māsaimniecību locekļiem, tai skaitā bērnam, – 0,7 (patēriņš 70% apmērā

no pirmā mājražniecības locekļa), tādējādi veicinot demogrāfijas situācijai labvēlīgāku politikas veidošanu. Piedāvātajai minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodei ir vairākas priekšrocības salīdzinājumā ar citām nabadzības noteikšanas metodēm.

16. Rezumējot analizēto, secināms - nav šaubu, ka NM noteikšana tiek veidota kā sociālo politiku ietekmējošs līdzeklis nolūkā mazināt sociālās nevienlīdzības riskus, tomēr NM joprojām tiek noteikts pēc politiskiem un finansiāliem apsvērumiem (budžeta ieņēmumu un izdevumu tvērumā), nevis pēc vienotas un paredzamas metodoloģijas, kas loģiski ir sasaistīta ar aktuāliem iztikas minimuma rādītājiem.

17. Iespējams, šāda pieeja ir kritizējama no sociālās un nodokļu kā savstarpēji cieši saistāmu sistēmu ilgtspējības viedokļa, taču tā ir pieļaujama, jo valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Valsts rīcības brīvībā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Likumdevēja izšķiršanās par to, kāds nodoklis būtu samērīgs un nepieciešams, ir politikas un lietderības jautājums.

18. Dati liecina, ka atvieglojums par apgādājamām personām tiek pacelts, bet atvieglojums par invaliditāti, kā arī pārējie atvieglojumi, to summas netiek palielinātas. Tas praktiski liecina, ka nodokļu reforma nav uzlabojusi to personu ienākumu līmeni, kuriem ir vislielākais risks būt pakļautiem nabadzībai. Neskatoties uz ierobežotām finanšu iespējām budžetā, veiktie grozījumi atvieglojumu jomā nav pietiekami un ir fragmentāri problēmu risinājumi. Nav vērojama kompleksa pieeja.

19. Personām ar invaliditāti un represētajiem, gadam beidzoties, būtu jāiesniedz deklarācija, lai tiktu izmantotas visas tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu, jo, balstoties uz Valsts kontroles atklāto, faktiski mēdz būt gadījumi, ka daudzi pensijas saņēmēji nodokļa maksātāji savas tiesības nav zinājuši.

20. Apstākļi, ka valstij nav vienotas un paredzamas NM sasaistes ar iztikas minimuma līmeni, satur lielākus riskus tās apšaubīšanai no cilvēktiesību viedokļa.

21. Viens no svarīgākajiem pētījuma secinājumiem ir tas, ka valsts tikai daļēji ievēro progresīvās attīstības principu.

Kā jau tika minēts, nodokļu teorija kā vienu no galvenajām tēzēm izvirza nepieciešamību NM sasaistīt ar konkrētās valsts definētu iztikas minimumu. No apkopotās informācijas par NM attīstību Latvijā nav iespējams secināt, vai šo tēzi ir ievērojusi Latvijas valsts. Attiecīgo secinājumu izdarīšanai ir jāaplūko, kā un kādi iztikas minimuma rādītāji valstiskā līmenī bija un šobrīd ir noteikti.

Visupirms šai sakarā jāatzīst, ka Latvijā nav vienota rādītāja, kas raksturotu nodokļu teorijā minēto ienākumu daļu, kura minimālā līmenī nodrošina personas eksistencei nepieciešamos naudas līdzekļus jeb iztikas minimumu.

Latvijā valstiskā līmenī šobrīd iztikas minimuma kā nosacītu cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanas rādītāju var sasaistīt ar vairākiem rādītājiem, kas ieviesti pakāpeniski laika gaitā.

Viens no pamatrādītājiem ir valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts. To piešķir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību.⁴⁸ Šis pabalsts arī iedzīvotāju starpā tiek uzskatīts par minimālo nodrošinājumu, tāpēc tiek saukts par sociālo pensiju. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs pamatā ir 64,03 *euro*⁴⁹ (nemainīgs no 2006. gada 1. janvāra, iepriekš 45 lati)⁵⁰.

Lielāku valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu valsts ir noteikusi personām ar invaliditāti:

- valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts personām ar invaliditāti kopš bērnības ir noteikts 106,72 *euro* (nemainīgs no 2009. gada 1. janvāra);
- personām ar I grupas invaliditāti valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir nosakāms, pabalsta apmēram piemērojot koeficientu 1,3, t.i., 83,24 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības 138,74 *euro* (spēkā no 2014. gada 1. jūlija);
- personām ar II grupas invaliditāti valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir nosakāms, pabalsta apmēram piemērojot koeficientu 1,2, t.i., 76,84 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības 128,06 *euro* (spēkā no 2014. gada 1. jūlija).

⁴⁸ Valsts sociālo pabalstu likums, 13.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68483-valsts-socialo-pabalstu-likums>;

⁴⁹ Ministri kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību", Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=295500>

⁵⁰ Uzziņai – vēsturiski valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra noteikšanu likumdevējs 1995.gada 26.oktobra likumā "Par sociālo palīdzību" (pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37776-par-socialo-palidzibu> [zaudējis spēku]) jau sākotnēji bija deleģējis Ministru kabinetam. Ministri kabinets 1995.gadā valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu noteica 25 lati mēnesī, no 2003 gada vidus 30 lati mēnesī, kas saglabājās līdz 2005.gada vidum, kad tika noteikti līdzšinējais pabalsta apmērs 45 lati jeb 64,03 *euro*.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta summai (64,03 *euro*) tiek piesaistītas citas sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās izmaksas. Vecuma pensijas⁵¹ minimālais apmērs nevar būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram atkarībā no personas uzkrātā apdrošināšanas stāža (pilnos gados) piemērots šāds koeficients:

- personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 10 gadiem līdz 20 gadiem, – 1,1 (70,4 *euro*);
- personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 21 gada līdz 30 gadiem, – 1,3 (83,24 *euro*);
- personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 31 gada līdz 40 gadiem, – 1,5 (96,05 *euro*);
- personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk gadu, – 1,7 (108,85 *euro*).

Tāpat ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu ir saistīts minimālās invaliditātes pensijas apmērs⁵²:

- personām ar I grupas invaliditāti pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par pamata valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,6 (102,45 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības 170,75 *euro*);
- personām ar II grupas invaliditāti pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots koeficients 1,4 (89,64 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības 149,41 *euro*);
- personām ar III grupas invaliditāti pensijas apmērs ir valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā (64,03 *euro*, personām ar invaliditāti kopš bērnības 106,72 *euro*).

Visu izdienas pensiju minimālais apmērs arī ir piesaistīts valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam.

Minimālajam invaliditātes pensijas apmēram ir piesaistīts apdrošināšanas atlīdzības par darbspēju zaudējumu minimālais apmērs, t.i., piešķirtā atlīdzība par darbspēju zaudējumu nedrīkst būt mazāka par likumā “Par valsts pensijām” atbilstošajai invaliditātes grupai noteikto invaliditātes pensijas minimālo apmēru.⁵³

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts apgādnieka zaudējuma gadījumā, apgādnieka zaudējuma pensija, atlīdzība par apgādnieka zaudējumu – apgādnieka zaudējuma pensijas

⁵¹ Likums “Par valsts pensijām” 12.panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048-par-valsts-pensijam>. Ministru kabineta 2011.gada 5.decembra noteikumi Nr.924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/240909-noteikumi-par-vecuma-pensijas-minimalo-apmeru>

⁵² Likums “Par valsts pensijām” 16. panta pirmās daļas 2.punkts un 16. panta otrā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048-par-valsts-pensijam>

⁵³ Likums “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”, 13. panta trešā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37968-par-obligato-socialo-apdrosinasanu-pret-nelaimes-gadijumiem-darba-un-arodslimibam>

minimālais apmērs tika tuvināts minimālajam uzturlīdzekļu apmēram (spēkā no 2017.gada 1. prīļa).⁵⁴

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā, apgādnieka zaudējuma pensijas un atlīdzības par apgādnieka zaudējumu minimālais apmērs katram bērnam ir:

- no dzimšanas līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai – 92,50 *euro*;
- no septiņu gadu vecuma – 111,00 *euro*;
- bērnam ar invaliditāti kopš bērnības no dzimšanas līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai ir 106,72 *euro*.

Papildus tam iedzīvotāju pamatvajadzību nodrošināšanai ir ieviests pašvaldības atbalsts. Kā obligāts pašvaldības pienākums ir noteikts pienākums izmaksāt pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalstu.⁵⁵ GMI līmenis no 2018. gada 1. janvāra ir 53 *euro*⁵⁶. Dzīvokļa pabalsta apmēra, izmaksas kārtības un personu, kuras ir tiesīgas saņemt šo pabalstu, noteikšana ir pilnībā atstāta pašvaldību kompetencē, līdz ar to pašvaldībām nav vienotas pieejas dzīvokļa pabalsta reglamentēšanā.

Visubeidzot dažādus atvieglojumus iedzīvotāji ir tiesīgi saņemt, ja tie likumā noteiktā kārtībā tiek atzīti par trūcīgiem. Ienākumu līmenis trūcīgas personas (ģimenes) statusa iegūšanai nedrīkst pārsniegt 128,06 *euro* (nemainīgs no 2011. gada 1. janvāra)⁵⁷.

Vērtējot, kā teorijā atzītā tēze, ka NM ir jābūt sasaistītam ar valstī noteiktu iztikas minimumu, īstenojās Latvijā, visupirms jānorāda, ka vēsturiski sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra pamatsummu (64,03 *euro*) Ministru kabinets noteica 2005. gada 26. jūlijā un tā pašā gada 1. jūlijā to sāka piemērot, t.sk. šo summu kā pamatu izmantojot citu pabalstu aprēķināšanai. Vienlaikus konstatējams, ka ar 2005. gadu likumdevējs uz kādu brīdi ekskluzīvi īstenoja funkciju

⁵⁴ Likums "Par valsts pensijām", 23. panta devītā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048-par-valsts-pensijam>. Ministru kabineta 2017.gada 21.marta noteikumi Nr.156 "Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/289586-noteikumi-par-apgadnieka-zaudejuma-pensijas-atlidzibas-par-apgadnieka-zaudejumu-un-valsts-sociala-nodrosinajuma-pabalsta-apgadn...>

⁵⁵ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 35. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

⁵⁶ Ministru kabineta 2012. gada 18.decembra noteikumi Nr.913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni", <https://likumi.lv/doc.php?id=253731>. No 2013.gada 1.janvāra līdz 2017.gada 31.decembrim garantētais minimālā ienākuma līmenis bija 49,80 *euro*.

⁵⁷ Ministri kabineta 2010.gada 30.marta noteikumi Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu", <https://likumi.lv/doc.php?id=207462>. Sk. arī skaidrojumu L.Dārziņa, Trūcīgā statuss un maznodrošinātā statuss (II), LV portāls, 29.06.2015., <https://lvportals.lv/skaidrojumi/272881-truciga-statuss-un-maznodrosinata-statuss-ii-2015>.

- noteikt NM - deleģēja Ministru kabinetam⁵⁸. Ministru kabinets 2015. gada 28. jūnijā noteica, ka ar 2006. gadu NM Latvijā būs 32 lati.

8.1.tabula

**Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta noteikšanas dinamika Latvijā 1996.-
2019. gadā**

Periods	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts LVL	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts EUR
01.01.1996. – 31.06.2003.	25	35,5
01.07.2003. – 29.07.2005.	30	42,6
30.07.2005. – šim brīdim	45	64,03

Ja pieņemam, ka vēsturiski valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta pamatsumma ir atskaites punkts iztikas minimuma noteikšanai, kas joprojām valstī ir spēkā, tad ne Ministru kabineta pirmreizēji noteiktais NM, ne arī vēlākos gados noteiktās NM summas matemātiski nav tikušas sasaistītas ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu.

2017. gadā Latvijā nabadzības riskam bija pakļauti 446 tūkstoši jeb 23,3 % iedzīvotāju – par 1,2 procentpunktiem vairāk nekā 2016. gadā, liecina Centrālās statistikas pārvalde. Šo iedzīvotāju rīcībā esošie ienākumi bija zem nabadzības riska sliekšņa.

Šeit gan jāpaskaidro, ka CSP 2017. gada nabadzības un sociālās atstumtības rādītājos iekļauj datus par iedzīvotāju ienākumiem 2017. gadā. Pretstatā CSP pieejai ES statistikas birojs *Eurostat* publicē nabadzības un sociālās atstumtības rādītājus ar atsauci uz apsekojuma norises gadu, lai arī rādītājos iekļautie iedzīvotāju ienākumi ir par iepriekšējo kalendāro gadu.

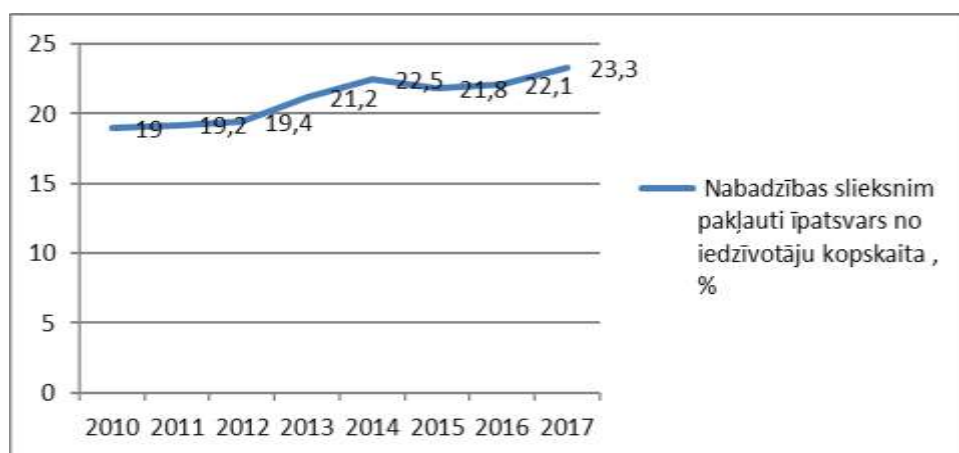
⁵⁸ Uzziņai – vēsturiski likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (redakcijā 01.05.2004.-31.12.2004.) 12.pants paredzēja, ka mēneša neapliekamā minimuma apmērs tiek noteikts gadskārtējā valsts budžeta likumā. Piemēram, likuma “Par valsts budžetu 2004.gadam” 28.pants iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja mēneša NM noteica 21 lata apmērā. <https://likumi.lv/ta/id/81599-par-valsts-budzetu-2004-gadam>. Neapliekamā minimuma noteikšanu likumdevējs deleģēja Ministru kabinetam ar 2014.gada 20.decembra grozījumiem likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, <https://likumi.lv/ta/id/98461-grozijumi-likuma-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli>.

2019. gada 15. janvārī *Eurostat* publicēja rādītājus par nabadzību un sociālo atstumtību, izmantojot 2016. gada datus par Latviju.

Ar nabadzības riska indeksu jāsaprot iedzīvotāju īpatsvars (procentos), kuru ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir zem nabadzība riska sliekšņa. Nabadzības riska sliekšnis ir 60% no ekvivalento rīcībā esošo ienākumu mediānas. Mediāna ir augošā vai dilstošā kārtībā sakārtotu novērojumu centra vērtība jeb sadalījuma viduspunkts. Aprēķinot nabadzības riska sliekšni, nosaka rīcībā esošo (neto) ienākumu summu, kura ir naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātais darba ņēmēja natūrā gūtais ienākums, izmantojot firmas vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni līdz 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta sakarā ar ienākuma nodokļa pārmaksu (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.)⁵⁹

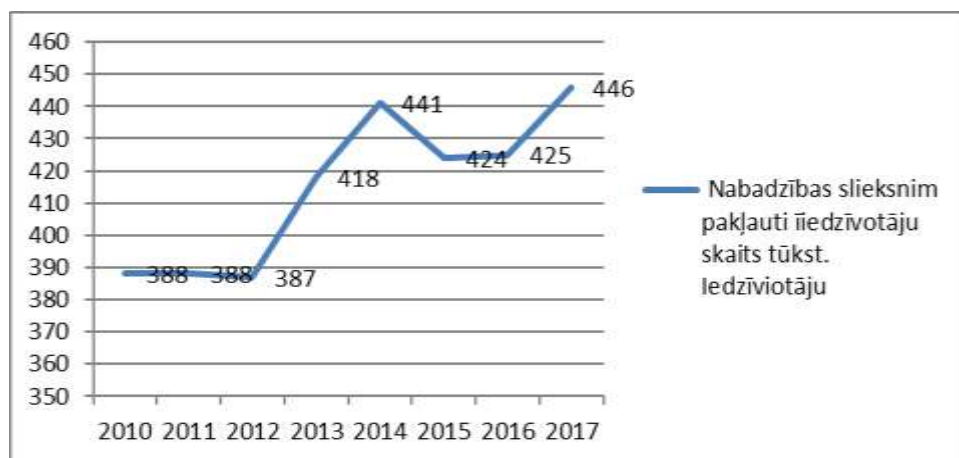
2017. gadā, palielinoties iedzīvotāju rīcībā esošajiem ienākumiem, pieauga arī nabadzības riska sliekšnis – līdz 367 *euro* mēnesī vienas personas mājsaimniecībai (2016. gadā – 330 *euro* mēnesī). Mājsaimniecībām ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem līdz 14 gadu vecumam nabadzības riska sliekšnis 2017. gadā sasniedza 770 eiro mēnesī (2016. gadā – 694 *euro* mēnesī).

Nabadzības sliekšnim pakļauto iedzīvotāju skaits tomēr palielinās gan absolūtos skaitļos, gan procentos no iedzīvotāju kopskaita. To vizuāli var redzēt attēlos.

⁵⁹ Centrālā statistikas pārvalde. Nabadzības riskam Latvijā pakļauti 23,3% iedzīvotāju. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2530-monetara-nabadziba-un-ienakumu-nevienlidziba>

8.1.att. Nabadzības sliekšnim pakļauto īptasvars no iedzīvotāju kopskaita 2010.-2017. gadā,
%

8.2.att. Nabadzības sliekšnim pakļauto īpatsvars no iedzīvotāju kopskaita 2010.-2017. gadā,
tūkst.cilv.

Apkopojot datus par nabadzības riska sliekšņa tendencēm un NM summām, jāsecina, ka savstarpējā sakarība nav nodrošināta.

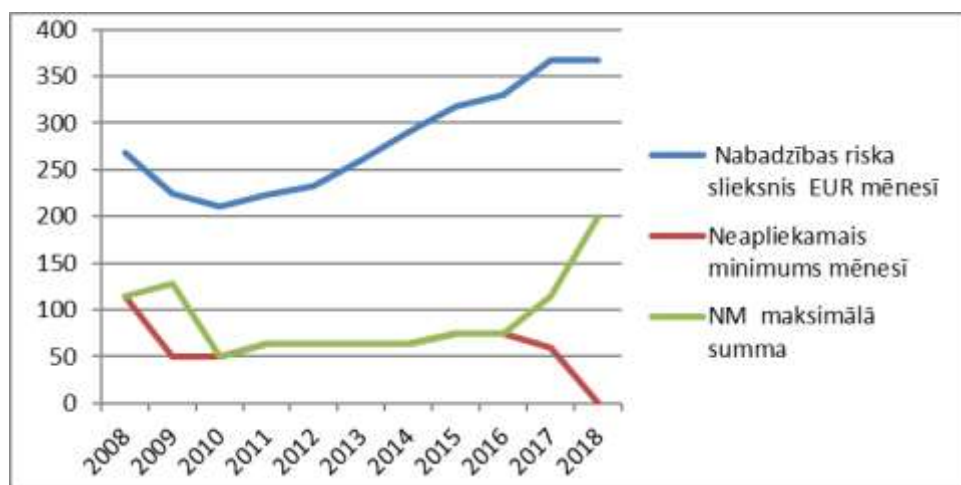
8.2.tabula

Nabadzības riska sliekšņa un neapliekamā minimuma salīdzinājums 2008.
2018. gadā.

Gads	Nabadzības riska sliekšnis, EUR mēnesī ⁶⁰	NM mēnesī, EUR	NM maksimālā summa, EUR	NM pret nabadzības sliekšni %
2008.	268	113,83	113,83	42,5%
2009.	224	49,8	128,06	22,2%
2010.	210	49,8	49,8	23,7%
2011.	223	64,03	64,03	28,7%

⁶⁰ Centrālā statistikas pārvalde. Nabadzības riskam Latvijā pakļauti 23,3% iedzīvotāju. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2530-monetara-nabadziba-un-ienakumu-nevienlidziba>

Gads	Nabadzības risika sliekšnis, EUR mēnesī ⁶⁰	NM mēnesī, EUR	NM maksimālā summa, EUR	NM pret nabadzības sliekšni %
2012.	233	64,03	64,03	27,5%
2013.	260	64,03	64,03	24,6%
2014.	291	64,03	64,03	22,0%
2015.	318	75	75	23,6%
2016.	330	75	75	22,7%
2017.	367	60	115	16,3%
2018.	367	0	200	0,0%

8.3.att. Nabadzības riska sliekšņa un neapliekamā minimuma salīdzinājums 2008. un 2018. gadā

Laikā no 2017. gada ir NM diapazons, kas tiek piemērots. Tanī pašā laikā NM ir būtiski zemāks par nabadzības riska sliekšni.

8.4.att. NM pret nabadzības sliekšni 2008. un 2018. gadā, %

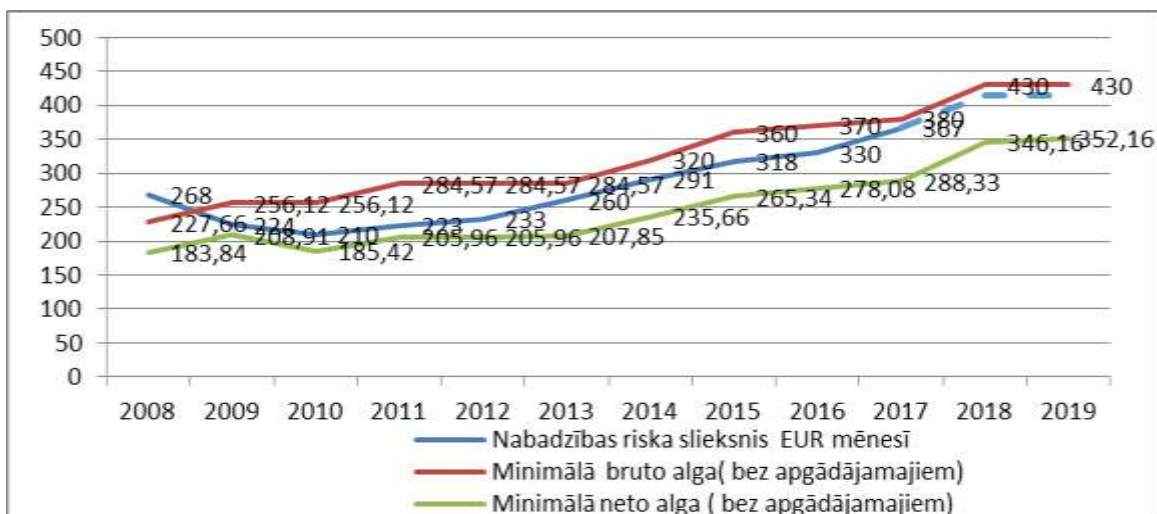
Kopš 2009. gada valstī noteiktā minimālā bruto alga ir lielāka, bet ļoti tuva nabadzības riska sliekšnim, 2017. gadā starpība kļuva minimāla –13 *euro*.

8.3.tabula

Nabadzības riska sliekšņa un minimālās bruto algas salīdzinājums 2008. 2018. gadā

Gads	Nabadzības riska sliekšnis, EUR mēnesī	Minimālā bruto alga, EUR
2008.	268	227,66
2009.	224	256,12
2010.	210	256,12
2011.	223	284,57
2012.	233	284,57
2013.	260	284,57
2014.	291	320
2015.	318	360
2016.	330	370
2017.	367	380

Gads	Nabadzības riska sliekšnis, EUR mēnesī	Minimālā bruto alga, EUR
2018. plānots		430

8.5.att. Nabadzības riska sliekšņa un minimālās algas attīstības tendences 2008. un 2018. gadā, euro

Tanī pašā laikā neaizmirsīsim, ka nabadzības sliekšnis ir neto summa, bet minimālā alga ir bruto summa, līdz ar to situācija nav raksturojama pozitīvi. Personas, kuras saņem minimālo algu 2018. gadā, bet nav apgādājamo saņem neto summu 346,16 euro, līdz ar to personas faktiskā situācija liecina, ka personas ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa.

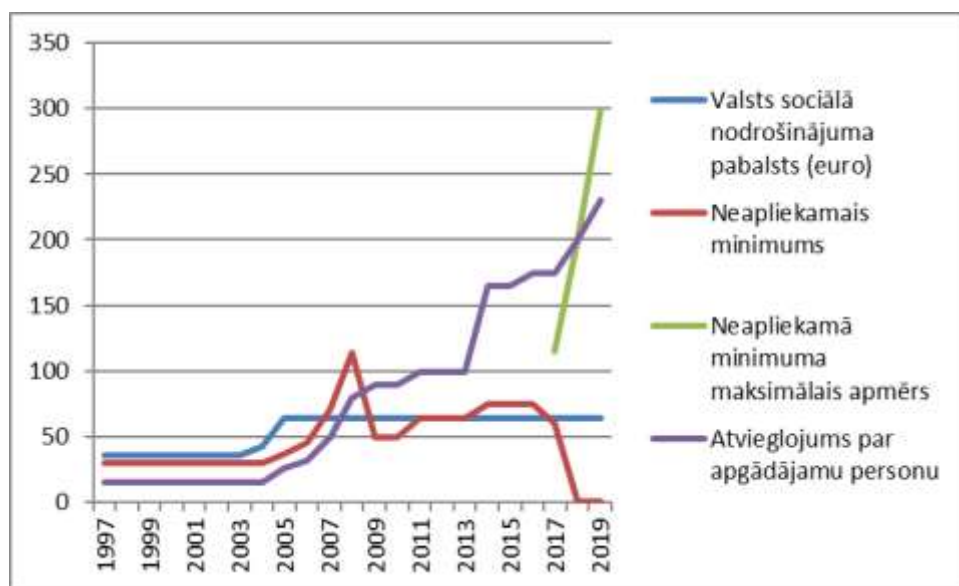
8.4.tabula

**Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, NM un atvieglojumu par apgādājamo attīstība
1997. - 2019. gadā, euro**

Gads	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	NM	Neapliekamā minimuma maksimālais apmērs	Atvieglojums par apgādājamo personu

Gads	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	NM	Neapliekamā minimuma maksimālais apmērs	Atvieglojums par apgādājamo personu
1997	35,5	29,88		14,94
1998	35,5	29,88		14,94
1999	35,5	29,88		14,94
2000	35,5	29,88		14,94
2001	35,5	29,88		14,94
2002	35,5	29,88		14,94
2003	35,5	29,88		14,94
2004	42,6	29,88		14,94
2005	64,03	36,99		25,61
2006	64,03	45,53		31,3
2007	64,03	71,14		49,8
2008	64,03	113,83		79,68
2009	64,03	49,8	128,06	89,64
2010	64,03	49,8		89,64
2011	64,03	64,03		99,6
2012	64,03	64,03		99,6
2013	64,03	64,03		99,6
2014	64,03	75		165
2015	64,03	75		165
2016	64,03	75		175
2017	64,03	60		175
2017	64,03	115		175

Gads	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	NM	Neapliekamā minimuma maksimālais apmērs	Atvieglojums par apgādājamo personu
2018	64,03	0	200	200
2019	64,03	0	300	230

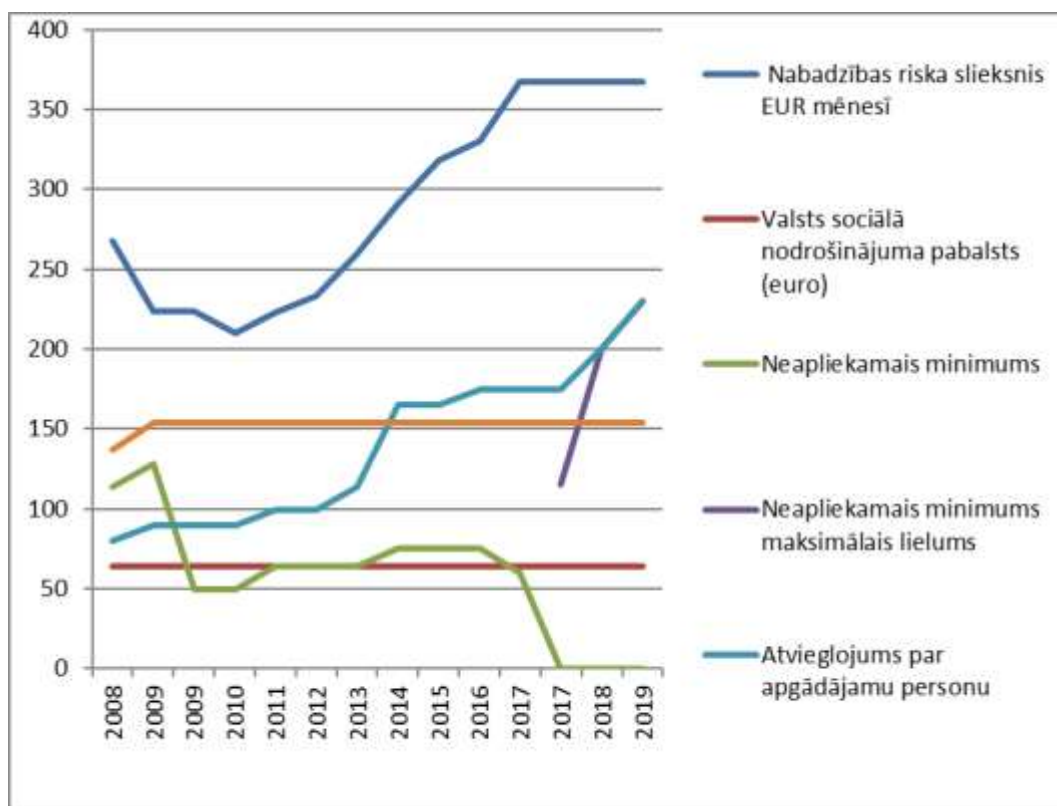

8.6.att. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, NM un atvieglojumu par apgādājamo attīstība 1997.-2019.gadā, euro

Dati skaidri parāda, ka nav bijusi vienota sistēma un konsekvence, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, NM un atvieglojumu par apgādājamo summas. Kaut gan no ekonomiskās loģikas atvieglojums, pabalsts ir tas instruments, ar kura palīdzību var nodrošināt personai noteiktu ienākumu līmeni, tad caur katru atsevišķo instrumentu tas tika darīts atšķirīgā vērtībā. Nekas nav mainījies arī pēc nodokļu reformas, jo reforma nav skārusi visu instrumentu lielumus.

Nabadzības riska sliekšņa un citu minimumu attīstība 2008. - 2019.gadā, euro

Gads	Nabadzības riska sliekšnis EUR mēnesī	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts EUR	Neapliekamais minimums	Neapliekamais minimums maksimālais lielums	Atvieglojums par apgādājamo personu	Atvieglojums politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem
2008.	268	64,03	113,83		79,68	136,6
2009.	224	64,03	128,06		89,64	153,67
2009.	224	64,03	49,8		89,64	153,67
2010.	210	64,03	49,8		89,64	153,67
2011.	223	64,03	64,03		99,6	153,67
2012.	233	64,03	64,03		99,6	153,67
2013.	260	64,03	64,03		113,83	153,67
2014.	291	64,03	75		165	154
2015.	318	64,03	75		165	154
2016.	330	64,03	75		175	154
2017.	367	64,03	60		175	154
2017.	367	64,03	0	115	175	154
2018.	367	64,03	0	200	200	154
2019.	367	64,03	0	230	230	154

8.7.att. Nabadzības riska sliekšņa un citu minimumu attīstība 2008.-2019.gadā, EUR

Otrs rādītājs, ar kuru vispārīgi valsts līdz šim raksturo iztikas minimumu, ir ienākumu līmenis trūcīgas personas (ģimenes) statusa iegūšanai, t.i., 128,06 *euro* vienam cilvēkam.

Vēsturiski līdz 2010. gada 31. decembrim ģimene (persona) bija atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedza 50 % no attiecīgā gada 1. janvārī valstī spēkā esošās minimālās mēneša darba algas apmēra un izpildījās vairāki papildu nosacījumi⁶¹. Tātad trūcīgums tika sasaistīts ar ekonomisku rādītāju, kas labvēlīgas ekonomiskās attīstības apstākļos gandrīz ik gadu pieauga.

Ar 2011. gada 1. janvāri trūcīgas personas ienākumi vairs netika aprēķināti pēc minētās formulas. Ministru kabinets, īstenojot 2011. gada valsts budžeta fiskālās konsolidācijas pasākumus, nolēma noteikt, ka trūcīgas ģimenes (personas) statusa noteikšanai tiek piemērota

⁶¹ Ministru kabineta 2003.gada 25.februāra noteikumi Nr.97 "Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par trūcīgu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72052-kartiba-kada-gimene-vai-atseviski-dzivojosa-persona-atzistama-par-trucigu/redakcijas-datums/2005/05/10> [zaudējis spēku]; Ministru kabineta 2009.gada 3.marta noteikumi Nr.214 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu.". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/189237-noteikumi-par-gimenes-vai-atseviski-dzivojosas-personas-atzisanu-par-trucigu> [zaudējis spēku]

90 latu robeža⁶². Lai arī politiski tas bija plānots kā pasākums tikai 2011. un 2012. gadam, tomēr šobrīd konstatējams, ka attiecīgā robeža ir palikusi spēkā joprojām.

8.6.tabula

Trūcīgas personas ienākumu noteikšanas dinamika 2003. - 2019.gadā., latos un euro

Periods	Trūcīgas personas vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī	Trūcīgas personas vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī
	LVL	EUR
06.03.2003. – 31.12.2003.	70 / 2 = 35	49
01.01.2004. – 31.12.2004.	80 / 2 = 40	56
01.01.2005. – 31.12.2005.	80 / 2 = 40	56
01.01.2006. – 31.12.2006.	90 / 2 = 45	63
01.01.2007. – 31.12.2007.	120 / 2 = 60	85
01.01.2008. – 31.12.2008.	160 / 2 = 80	113
01.01.2009. – 31.12.2010.	180 / 2 = 90	127,06
01.01.2011. - – šim brīdim	90	128,06

Apkopojot un salīdzinot informāciju par NM attīstību ar nabadzības riska sliekšņa attīstību, jāsecina, ka Latvijā NM un nabadzības riska sliekšņa vēsturiskā attīstība neliecina par tiešu un likumsakarīgu šo parādību korelāciju. Tādējādi teorijā atzītā tēze, ka NM ir jābūt sasaistītam ar valstī noteiktu iztikas minimumu, Latvijā netika un netiek īstenota.

Minētos secinājumus cita starpā apstiprina Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobrī aptīrpinātā koncepcija “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (turpmāk arī – Koncepcija par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu)⁶³.

⁶² Noteikumu projekts (TA-03378) “Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumos Nr.299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu””. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40200064>

Šajā koncepcijā nākotnes perspektīvās jau 2014. gadā tika atzīts, ka:

- sociālās drošības sistēmas jomu (valsts sociālie pabalsti, sociālā apdrošināšana, sociālā palīdzība) ietvaros noteikto atbalsta pasākumu pilnveidošanai, kā arī līdztekus tam darbaspēka nodokļu sistēmas pilnveidošanā ir jādefinē un jāizmanto metodoloģiski pamatots un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošs minimālā ienākuma līmenis, kas neveicinātu motivāciju pasīvi saņemt atbalstu, bet līdztekus palīdzības saņemšanai stimulētu arī aktīvi līdzdarboties darba tirgū⁶⁴;

- lai nodrošinātu nodokļu sloga samazinājumu zemu atalgotajiem darba ņēmējiem, kuriem nav apgādībā esošu personu, būtu nepieciešams veikt pakāpenisku NM palielināšanu, ņemot vērā attiecīgajā gadā spēkā esošo minimālā ienākuma līmeni⁶⁵.

Koncepcijā par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu kā viens no risinājumiem tika paredzēts samazināt darbaspēka nodokļu slogu darba ņēmējiem ar zemu atalgojumu (ar algu zem vidējās), palielinot IIN NM, lai palielinātu minētajai mērķa grupai ienākumus sasaistē ar minimālā ienākuma līmeni⁶⁶. Latvijā saglabājas relatīvi augsts nabadzības risks, jo iedzīvotāju minimālie ienākumi gan no algota darba, gan sociālās aizsardzības sistēmas nav pietiekami, lai mazinātu nabadzību valstī. Lai arī nabadzības problemātika visiem ir zināma, taču līdz šim nav rasts risinājums vienotas sistēmas izstrādei, kā arī nav bijusi politiskā griba ieviest sociāli ekonomiskajai situācijai atbilstošu minimālā ienākuma līmeni.

Atskatoties uz minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas attīstību, līdz 2013. gadam Latvijā tika aprēķināti un noteikti pieci minimālā ienākuma līmeņi/nabadzības riska sliekšņi:

- (1991–2013) pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza vērtība vienam iedzīvotājam (iztikas minimums);
- (1993) trūcīgas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (trūcīga persona);
- (1993) maznodrošinātas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (maznodrošināta persona);
- (2003) garantētā minimālā ienākuma līmenis (GMI līmenis);

⁶³ Ministru kabineta 2014.gada 30.oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu->, 5.lp. Plašāk par sociālās vienlīdzības veicināšanu ar nodokļu politiku sk. 31. - 32. lp.

⁶⁴ Turpat, 31. - 32. lp.

⁶⁵ Turpat, 32. lp.

⁶⁶ Ministru kabineta 2014.gada 30.oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu->, 38.lp. Jāatzīmē, ka koncepcijas apstiprināšanas brīdī iedzīvotāju ienākuma nodokļa NM bija 75 euro mēnesī, kas valdības skatījumā bija zems.

- (2004) Eiropas Savienības līmenī noteiktais nabadzības riska sliekšnis (nabadzības riska sliekšnis).

Nacionālā līmenī normatīvajos aktos definētie minimālie ienākumu līmeņi ir noteikti nevis, pamatojoties uz konkrētu aprēķina metodoloģiju, bet gan, ņemot vērā valsts un pašvaldību finansiālās iespējas konkrētajā brīdī. Turklāt nepastāv skaidra šo līmeņu indeksācijas kārtība. Tanī pat laikā tie dod iespēju personām kvalificēties dažādu pakalpojumu un pabalstu saņemšanai, piemēram, pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai, atvieglojumiem trūcīgām personām dažādu pakalpojumu pieejamībai. Savukārt iepriekš lietotais iztikas minimums un nabadzības riska sliekšnis, kurš šobrīd Latvijā ir vienīgais metodoloģiski korekti veiktais rādītājs, nav normatīvajos aktos definēti, un tos pārsvarā izmanto statistiskiem nolūkiem, nevis palīdzības un atbalsta sniegšanai iedzīvotājiem.

Būtiskākās problēmas, pastāvot dažādajiem minimālo ienākumu līmeņiem/nabadzības riska sliekšņiem:

- nav iespējams izstrādāt mērķtiecīgu un izmērāmu politiku, jo resursi netiek koncentrēti mērķa sasniegšanai;

- atšķirīgas interpretācijas iespējas. Pastāvot dažādiem minimālo ienākumu līmeņiem ar atšķirīgu to izmantošanas nolūku, nabadzības problēmas atspoguļošanai tiek izmantoti dažādi rādītāji. Tādējādi katra ieinteresētā puse (piemēram, plašsaziņas līdzekļi, iedzīvotāji, valsts un pašvaldību institūcijas, NVO) izmanto to rādītāju, ko tā uzskata par piemērotu konkrētam gadījumam un atbilstošu esošajai sociālekonomiskajai situācijai, kā arī izpratnei par noteiktā rādītāja aprēķināšanas metodi un noteikšanas vai piemērošanas mērķi;

- minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas metodoloģijas trūkuma dēļ nevar sniegt argumentus par to pamatotību un adekvātumu. Tieši šāds viedoklis pastāvēja 2014. gadā izstrādātajā koncepcijā un pilnībā jāpiekrīt arī 2019. gadā, jo būtiskākās iepriekš minētās problēmas nav atrisinātas.

Sociālās drošības sistēmas ietvaros ne valsts, ne pašvaldību sociālie transferti nav pietiekami mērķēti, lai trūcīgajiem iedzīvotājiem novērstu nabadzības risku un mazinātu nabadzības dziļumu⁶⁷.

Tomēr visbūtiskāk ir palielināt ienākumus no algota darba, kur nozīmīga loma ir nodokļu pārdales mehānismiem. Tieši tāpat svarīgs ir bruto ienākuma pieaugums, kas Latvijā viens no nabadzības riska cēloņiem un arī pastāvošā augstā ienākumu nevienlīdzība.

⁶⁷ Ministru kabineta 2014.gada 30.oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"", 46.lp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu->

Koncepcijā tika piedāvāti trīs risinājumu varianti.

1. variants. Minimālā ienākuma līmeni noteikt 40% apmērā no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu (1; 0,7; 0,7).

2. variants. Papildus risinājuma 1. variantam izstrādāt jaunu pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozu dažādiem mājsaimniecību veidiem atbilstoši teritoriālajam sadalījumam.

3. variants. Esošo situāciju nemainīt, saglabājot spēkā esošo minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas un piemērošanas kārtību⁶⁸.

Parasti Eiropas Savienības dalībvalstīs atbalsts iedzīvotājiem tiek sniegts, ja iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par 30% no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, vai vienādi ar to. Tāpēc tiek ierosināts izmantot to līmeni, kas ir līdzvērtīgs Pasaules Bankas piedāvājumam (106,72 *euro*) un esošajam trūcīgās personas ienākumu līmenim (128,06 *euro*). Attiecīgi 2014. gadā (atbilstoši 2012. gada ienākumu datiem) 40% veido 129 *euro* pirmajai personai mājsaimniecībā⁶⁹.

Patēriņa pieauguma dēļ mājsaimniecību vajadzības palielinās līdz ar katru nākamo mājsaimniecības locekli, taču patēriņš nepieaug proporcionāli cilvēku skaitam – vajadzība pēc mājokļa platības, elektrības u. c. nepieaug trīs reizes, ja mājsaimniecībā dzīvo trīs cilvēki. Tāpēc tiek izmantotas ekvivalences skalas, lai atbilstoši mājsaimniecībā esošo cilvēku skaitam piešķirtu katram mājsaimniecības loceklim vērtību proporcionāli viņa vajadzībām. Piešķirot šīs vērtības, parasti tiek ņemti vērā divi faktori – mājsaimniecības lielums (cilvēku skaits ģimenē) un mājsaimniecības locekļu vecums (bērni un pieaugušie līdz un pēc darbības vecuma).

Ņemot vērā Latvijas demogrāfisko situāciju, tiek piedāvāts piemērot *OECD* ekvivalences skalu, nosakot, ka pirmajam pieaugušajam tiek piešķirta vērtība 1, bet pārējiem mājsaimniecību locekļiem, tai skaitā bērnam, – 0,7 (patēriņš 70% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa), tādējādi veicinot demogrāfijas situācijai labvēlīgāku politikas veidošanu.

Piedāvātajai minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodei ir vairākas galvenās priekšrocības salīdzinājumā ar citām nabadzības noteikšanas metodēm, kā arī esošo situāciju Latvijā:

⁶⁸ Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu>.

⁶⁹ Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu>.

1. minimālā ienākuma līmenis tiek aprēķināts, pamatojoties uz kopējo sociālekonomisko situāciju valstī, t. i., tas ir pamatots un sasaistīts ar indivīda situāciju raksturojošiem rādītājiem – ienākumiem. Tas nozīmē, ka nepastāv iespējas pieņemt patvaļīgu lēmumu par minimālā ienākuma līmeni, jo ir skaidri tā noteikšanas kritēriji, un ar šīs metodes palīdzību tiek novērsts risks, ka, pastāvot dažādiem minimālo ienākumu līmeņiem, katra ieinteresētā puse izmanto to ienākumu līmeni, kas tai sniedz priekšrocības;

2. ir noteikts konkrēts ienākumu līmenis, kas cilvēkam ir jānodrošina pašam ar algotu darbu, un (vai) šo līmeni ir jāpalīdz sasniegt ar dažādu ienākumus ietekmējošo sistēmu (nodokļu, pabalstu) palīdzību;

3. minimālā ienākuma līmenis ir rādītājs, lai novērtētu nodokļu sistēmas ietekmi uz ienākumu nevienlīdzību un lai izdarītu secinājumus, vai visi iedzīvotāji gūst labumu no makroekonomiskās izaugsmes, kas ir svarīgi saistībā ar iekļaujošu nodarbinātību;

4. nerodas nevajadzīgas un emocionālas diskusijas par to, ko par šādu summu var vai vajadzētu atļauties nopirkt, pieņemot, ka brīvā tirgus ekonomikā indivīds var atļauties tik, cik tas var nopelnīt ar algotu darbu;

5. šādu metodi izmanto daudzas Eiropas valstis, uzskatot to par piemērotāko veidu nabadzības riska sliekšņa noteikšanai, atbilstoši plānojot nepieciešamās izmaiņas dažādās nozaru politikās, kas rada ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem.

Koncepcija paredz - lai būtiski samazinātu personu skaitu ar augstu nabadzības risku un sniegtu reālu ieguvumu, ir nepieciešams izveidot minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodoloģiju, un aprēķināto rezultātu sasaistīt ar :

- darbaspēka nodokļiem, lai palielinātu ienākumus strādājošajiem ar zemu darba atalgojumu;
- sociālo palīdzību;
- valsts sociālajiem pabalstiem;
- minimālo valsts pensiju, lai uzlabotu situāciju pensionāriem ar minimālajiem ienākumiem.

Lai arī sākotnēji Koncepcijā par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu paredzēto minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodoloģiju un attiecīgi vienotu un paredzamu šī rādītāja noteikšanu bija paredzēts ieviest jau 2016. gadā⁷⁰, tomēr tas nav izdarīts. Attiecīgi

⁷⁰ Ministru kabineta 2014.gada 30.oktobra rīkojums Nr.619 "Par koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu->

nodokļu teorijā atzītā iedzīvotāju ienākuma NM noteikšana šobrīd nav sasaistāma ar minimālā ienākuma līmeni Latvijā.

Rezumējot analizēto, secināms - nav šaubu, ka NM noteikšana tiek veidota kā sociālās politikas ietekmējošs līdzeklis, nolūkā mazināt sociālās nevienlīdzības riskus, tomēr NM joprojām tiek noteikts pēc politiskiem un finansiāliem apsvērumiem (budžeta ieņēmumu un izdevumu tvērumā), nevis pēc vienotas un paredzamas metodoloģijas, kas loģiski ir sasaistīta ar aktuāliem iztikas minimuma rādītājiem.

Iespējams, šāda pieeja ir kritizējama no sociālās un nodokļu kā savstarpēji cieši saistāmas sistēmas ilgtspējības viedokļa, taču tā ir pieļaujama, jo valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Valsts rīcības brīvībā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Likumdevēja izšķiršanās par to, kāds nodoklis būtu samērīgs un nepieciešams, ir politikas un lietderības jautājums⁷¹. Kā ir atzīts valsts ieņēmumu teorijā, nodokļu politika ir instruments, ar kura palīdzību var ietekmēt valsts ekonomiku un stimulēt vai bremsēt kādas nozares (tautsaimniecības sektora) attīstību, ietekmēt kādas valsts teritorijas attīstības tempus, noteikt īpašus nosacījumus kādai noteiktai nodokļu maksātāju kategorijai⁷². Valsts noteiktais nodokļa maksāšanas pienākums pats par sevi neaizskar personas pamattiesības. Līdz ar to attiecībā uz kārtību, kādā tiek aprēķināts nodokļu apmērs, konstitucionālās kontroles tvērums ir šaurāks⁷³. Taču nodokļu tiesību jomas specifika nosaka arī konstitucionālās kontroles robežas - no pamattiesību ierobežošanas viedokļa Satversmes tiesa galvenokārt var vērtēt to, vai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam un vai nodokļu normatīvais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem. Nodokļu regulējumam ir jābūt pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem⁷⁴. Tas izriet no pamatnormas un Satversmes ievadā iekļautā demokrātiskas sociāli atbildīgas valsts principa. Tāpat likumdevējam, īstenojot savu rīcības brīvību nodokļu politikas jomā, ir jāievēro efektivitātes, taisnīguma, solidaritātes un savlaicīguma principi⁷⁵.

⁷¹ Satversmes tiesas 2008.gada 3.aprīļa sprieduma lietā Nr.2007-23-01 7. un 11.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.56 (3840), 10.04.2008.

⁷² Andrejeva, V., Ketners, K. Valsts ieņēmumu teorijas pamati, mācību grāmata, RTU Izdevniecība. Rīga, 2007, 73.lp.

⁷³ Satversmes tiesas 2007.gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-28-01 13. un 19.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.62 (3638), 17.04.2007., Satversmes tiesas 2008.gada 3.aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. un 11.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.56 (3840), 10.04.2008.

⁷⁴ Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija sprieduma lietā Nr.2007-01-01 24.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.95 (3671), 14.06.2007., Satversmes tiesas 2011.gada 20.maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 9.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.82 (4480), 27.05.2011.

⁷⁵ Satversmes tiesas 2017.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.209 (6036), 20.10.2017.

Tikpat liela rīcības brīvība valstij ir, veidojot un īstenojot sociālo politiku, proti, valsts iespējas izveidot efektīvu un funkcionējošu sociālās drošības sistēmu ir atkarīgas no valsts finansiālajām iespējām un kopējās ekonomiskās situācijas⁷⁶. Tomēr šī rīcības brīvība nav neierobežota, proti, valstij ir pienākums ar aktīvu rīcību radīt: 1) efektīvu; 2) taisnīgu un 3) ilgtspējīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu⁷⁷.

No minētajām atziņām secināms, ka, lai arī valstij ir liela rīcības brīvība nodokļu un sociālās politikas īstenošanā, tomēr tā nav neierobežota. Tā ir ierobežota ar Satversmes regulētu principu un pamattiesību ietvaru.

Apkopojot minēto, jāsecina, pirmkārt, apstākļi, ka valstij nav vienotas un paredzamas NM sasaistes ar iztikas minimuma līmeni, satur lielākus riskus tās apšaubīšanai no cilvēktiesību viedokļa. Otrkārt, jāatzīst, ka valsts tikai daļēji ievēro progresīvās attīstības principu. Ir acīmredzams, ka progress nav pietiekams. Ir aktīvāk jāveido vienota sistēma, kas sevī ietver NM un iztikas minimumam likumsakarīgu sasaisti. Treškārt, jāuzsver, ka pats galvenais nosacījums, kas nodrošinās labklājību un nevienlīdzības mazināšanu, arī izmantojot valsts piedāvāto nodokļu atvieglojumus, ir algas, t.sk., arī minimālās algas, līmeņa celšanu.

Šie secinājumi izmantojami arī attiecībā uz atvieglojumu piemērošanu.

Atvieglojumi nodokļu maksātājam ir noteikti likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 13. pantā. Lai konstatētu gadu laikā notikušās izmaiņas, tika apkopota informācija par atvieglojumu izmaiņām.

⁷⁶ Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra sprieduma lietā Nr.2006-10-03 13.3.punkts. Latvijas Vēstnesis, Nr.201 (3569), 19.12.2006.

⁷⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības A.Kovaļevska, 109.panta komentārs, 562.lp.

IIN piemērojami atvieglojumi politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem un atvieglojums par apgādājamām personām mēnesī

	Atvieglojums politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām, ja persona saņem pensiju, EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām, ja personai nav tiesības uz pensiju, EUR mēnesī	Atvieglojums par apgādājamu personu, EUR mēnesī
1997.		35,57	65,45	14,94
1998.		35,57	65,45	14,94
1999.		35,57	65,45	14,94
2000.		35,57	65,45	14,94
2001.		35,57	65,45	14,94
2002.		35,57	65,45	14,94
2003.		35,57	65,45	14,94
2004.		35,57	65,45	14,94
2005.		35,57	65,45	25,61
2006.		54,07	99,60	31,3
2007.		85,37	156,52	49,8
2008.		136,60	250,43	79,68
2009.	153,67			89,64
2010.	153,67			89,64
2011.	153,67			99,6
2012.	153,67			99,6
2013.	153,67			99,6
2014.	154			165

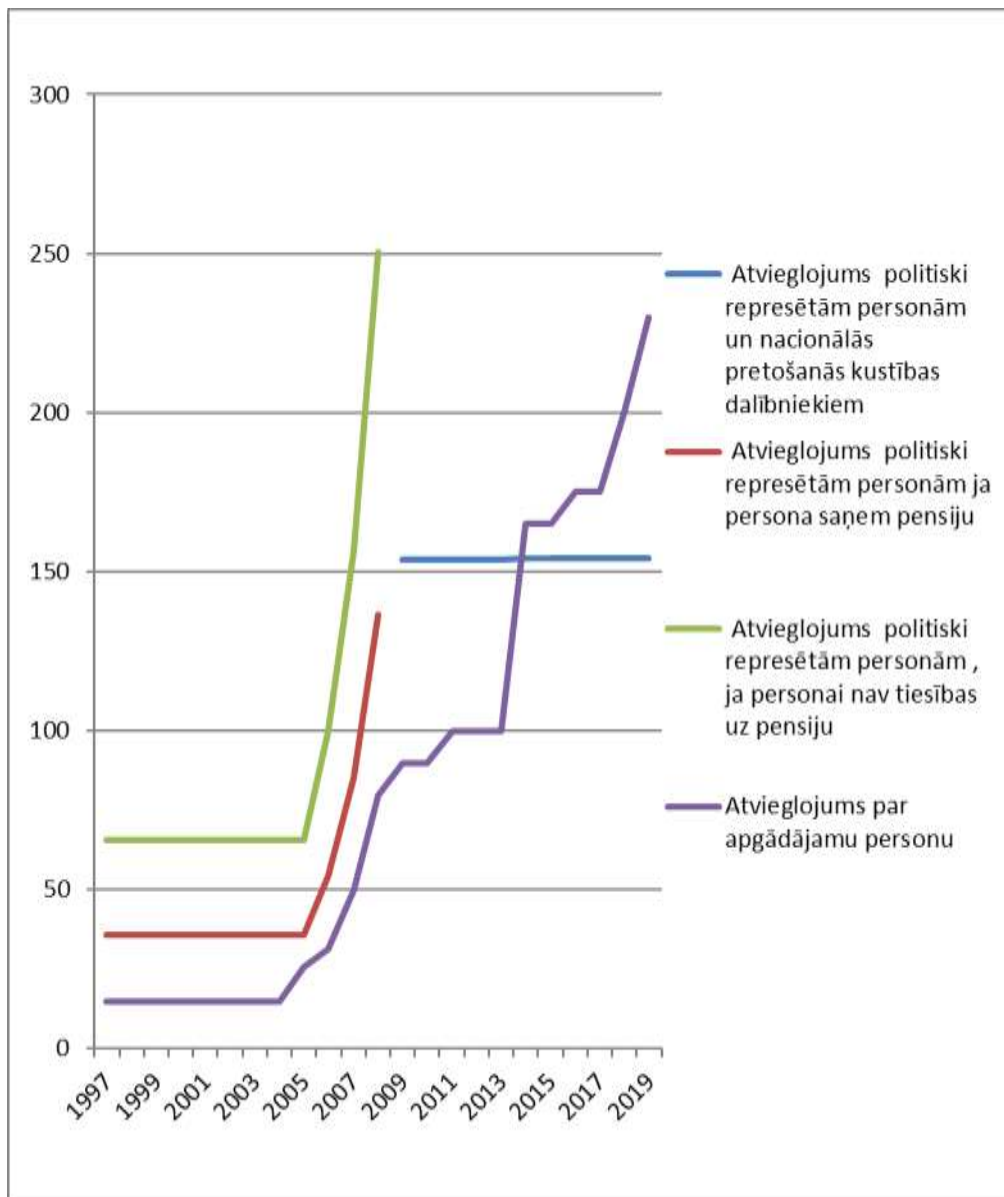
	Atviegloms politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, EUR mēnesī	Atviegloms politiski represētām personām, ja persona saņem pensiju, EUR mēnesī	Atviegloms politiski represētām personām, ja personai nav tiesības uz pensiju, EUR mēnesī	Atviegloms par apgādājamu personu, EUR mēnesī
2015.	154			165 ⁷⁸
2016.	154			175
2017.	154			175 ⁷⁹
2018.	154			200 ⁸⁰
2019.	154			230 ⁸¹

⁷⁸ Ministru kabineta 2013.gada 29.oktobra noteikumi Nr.1210 “Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/261552>

⁷⁹ Ministru kabineta 2016. gada 5. janvāra noteikumi Nr. 1 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”, <https://likumi.lv/ta/id/279022> [zaudējis spēku]

⁸⁰ Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumu Nr.676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” 17.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>

⁸¹ Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumi Nr.676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” 17.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>

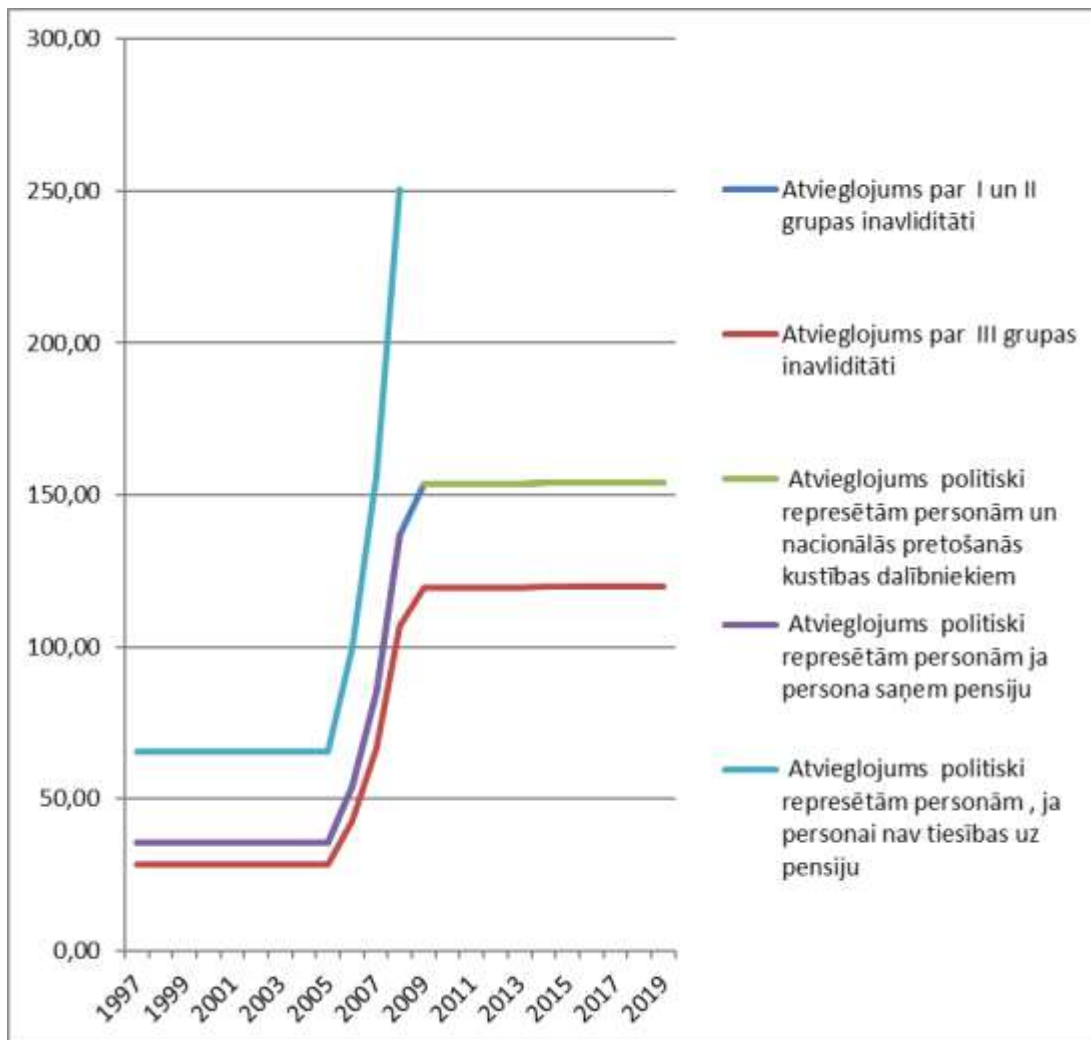
8.8.att. IIN piemērojamie atvieglojumi politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem un atvieglojums par apgādājamām personām mēnesī, euro

Dati liecina, ka atvieglojums par apgādājamām personām tiek pacelts, bet atvieglojums par invaliditāti, kā arī pārējie atvieglojumi, to summas netiek palielinātas. Tas praktiski liecina, ka nodokļu reforma nav uzlabojusi personu ienākumu līmeni, kuru risks būt pakļautiem nabadzībai ir vislielākais. Neskatoties uz ierobežotām finanšu iespējām budžetā, veiktie grozījumi atvieglojumu jomā nav pietiekami un ir fragmentāri problēmu risinājumi. Nav vērojama kompleksa pieeja.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklī piemērojamo atvieglojumi par invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustībā 1997. - 2019.gadā, euro mēnesī

	Atvieglojums par I un II grupas invaliditāti EUR mēnesī	Atvieglojums par III grupas invaliditāti EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām ja persona saņem pensiju EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām, ja personai nav tiesības uz pensiju EUR mēnesī
1997.	35,57	28,46		35,57	65,45
1998.	35,57	28,46		35,57	65,45
1999.	35,57	28,46		35,57	65,45
2000.	35,57	28,46		35,57	65,45
2001.	35,57	28,46		35,57	65,45
2002.	35,57	28,46		35,57	65,45
2003.	35,57	28,46		35,57	65,45
2004.	35,57	28,46		35,57	65,45
2005.	35,57	28,46		35,57	65,45
2006.	54,07	42,69		54,07	99,60
2007.	85,37	66,87		85,37	156,52
2008.	136,60	106,72		136,60	250,43
2009.	153,67	119,52	153,67		
2010.	153,67	119,52	153,67		
2011.	153,67	119,52	153,67		
2012.	153,67	119,52	153,67		
2013.	153,67	119,52	153,67		

	Atvieglojums par I un II grupas invaliditāti EUR mēnesī	Atvieglojums par III grupas inavliditāti EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām ja persona saņem pensiju EUR mēnesī	Atvieglojums politiski represētām personām , ja personai nav tiesības uz pensiju EUR mēnesī
2014.	154	120	154		
2015.	154	120	154		
2016.	154	120	154		
2017.	154	120	154		
2018.	154	120	154		
2019.	154	120	154		

8.9.att. IIN piemērojamo atvieglojumi par invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustībā 1997.-2019.g., euro mēnesī

Atvieglojumi par apgādībā esošām personām tiek piemērota tikai par tām personām, kurām nav piešķirta pensija un kuras nesaņem pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju):

- par nepilngadīgu bērnu;
- par bērnu, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecumam;
- par mazbērnu vai audzināšanā paņemtu bērnu, ja no viņa vecākiem nav iespējams piedzīt uzturādu (alimentus), arī tikmēr, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecumam;

- par nepilngadīgu brāli un māsu, kā arī par brāli un māsu, kamēr brālis un māsa turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecumam, ja viņiem nav darbaspējīgu vecāku;
- par apgādībā esošu personu, kā arī nestrādājošu laulāto apgādībā esošu nepilngadīgu bērnu;
- par nodokļu maksātāju aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu;
- par laulāto, vecākiem, vecvecākiem un bērniem, kas sasnieguši 18 gadu vecumu, ja minētās personas nav strādājošas un ir atzītas par personām ar invaliditāti;
- par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir nepilngadīgs bērns ar invaliditāti.

No 2018. gada 1. jūlija atvieglojumu klāsts ir plašāks. To paredz 2017. gada 27. jūlijā pieņemtie grozījumi likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13. pantā, nosakot, ka IIN atvieglojumu varēs piemērot arī par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir:

- bērns vecumā līdz trim gadiem;
- trīs vai vairāk bērnu līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, no kuriem vismaz viens ir jaunāks par septiņiem gadiem, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu;
- pieci bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu.

Vienlaicīgi likums paredz papildu atvieglojumus cilvēkiem ar invaliditāti un represētajiem. Summas noteiktas Ministru kabineta 1997. gada 8. aprīļa noteikumos Nr.138 “Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem personām ar invaliditāti, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem”⁸²:

- personai, kurai noteikta I vai II grupas invaliditāte, nodokļa papildu atvieglojums ir 154 *euro* mēnesī (1848 *euro* gadā);
- personai, kurai noteikta III grupas invaliditāte, nodokļa papildu atvieglojums ir 120 *euro* mēnesī (1440 *euro* gadā);

⁸² Ministru kabineta 1997.gada 8 aprīļa noteikumi Nr. 138 “Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem personām ar invaliditāti, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/42990-noteikumi-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-papildu-atvieglojumiem-invalidiem-politiski-represetajam-personam-un-nacionalas-pret...>

- personai, kurai noteikts politiski represētās personas vai nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statuss, ir tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu 154 *euro* mēnesī (1848 *euro* gadā).

Ar 2017.gada 22.novembra grozījumiem likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, (stājas spēkā 2018.gada 1.janvārī) 13.pantā tika noteikts, ka atvieglojumus par apgādājamiem un papildu atvieglojumus personām, kurām piešķirta pensija, piemēro pensijas izmaksātājs, ja maksātājs algas nodokļa grāmatiņu nav iesniedzis citam ienākumu izmaksātājam.

VID sniedz pensiju izmaksātājam (Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai) tā rīcībā esošo informāciju par maksātājiem, kas algas nodokļa grāmatiņu nav iesnieguši citiem ienākumu izmaksātājiem, un informāciju par papildu atvieglojumiem (par invaliditāti) un atvieglojumiem par apgādājamajiem, ja par to ir ieraksts algas nodokļa grāmatiņā.

Algas nodokļa grāmatiņu nodokļa maksātājs var iesniegt jebkurā ienākumu gūšanas vietā. Ja algas nodokļa grāmatiņa iesniegta darba devējam, atvieglojumus, tajā skaitā par invaliditāti, var piemērot arī darba devējs, ja cilvēks ir norādījis, ka šī informācija ir redzama arī darba devējam.

Tomēr personām ar invaliditāti un represētajiem, gadam beidzoties, būtu jāiesniedz deklarācija, lai tiktu izmantotas visas tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu, jo, balstoties uz Valsts kontroles atklāto⁸³, faktiski mēdz būt gadījumi, ka daudzi pensijas saņēmēji nodokļa maksātāji savas tiesības nav zinājuši. Šobrīd normatīvais regulējums nosaka VID pienākumu sniegt pensiju izmaksātājam tā rīcībā esošo informāciju par konkrētā pensijas saņēmēja tiesībām uz nodokļa atvieglojumiem.

Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13. pantā noteikts, kādos gadījumos nodokļa atvieglojumus nepiemēro.

Atvieglojumu par apgādībā esošu personu nepiemēro, ja:

- persona (izņemot personas līdz 19 gadu vecumam, kuras mācās vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iestādē un taksācijas gada laikā no 1. jūnija līdz 31. augustam saņem ar algas nodokli vai sezonas laukstrādnieku nodokli apliekamus ienākumus) patstāvīgi saņem ar nodokli apliekamus ienākumus (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju, kas piešķirta saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām”), kas pārsniedz noteikto nodokļa atvieglojuma apmēru (2018. gadā – 200 *euro* mēnesī);

⁸³ Valsts kontroles revīzijas ziņojums “Par Latvijas Republikas 2016.gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem”. 101.lp. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/par-latvijas-republikas-2016-gada-parskatu-par-valsts-budzeta-izpildi-un-par-pasvaldibu-budzetiem/>

- persona saņem bezdarbnieka pabalstu (stipendiju);
- personu uztur kāda cita persona;
- persona ir mikrouzņēmuma darbinieks;
- persona saņem pensiju saskaņā ar likumu "Par valsts pensijām", izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju.⁸⁴

Fiziskai personai nepiemēro nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošu personu par to taksācijas perioda daļu (attiecīgo kalendāra mēnesi), kurā apgādībā esošā persona pati saņem ar nodokli apliekamos ienākumus, kuri pārsniedz noteikto nodokļa atvieglojuma mēneša apmēru.

⁸⁴ Likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli". Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>

9. NODOKĻA ADMINISTRĒŠANA

NODAĻAS KOPSAVILKUMS

1. VID ilgstoši izvirzījis priekšlikumus, kas saistīti ar attaisnoto izdevumu administrēšanu saistīto izmaksu administratīvā sloga mazināšanu nodokļu maksātājiem.

2. Pētījuma ietvaros Latvijas Republikas tiesībsargs lūdza sniegt informāciju par VID priekšlikumiem attaisnoto izdevumu administrēšanas uzlabošanai.

3. VID, sniedzot atbildi, norādīja, ka par IIN atvieglojumu administrēšanas problēmām VID vairākkārtīgi ir informējis FM, Izglītības un zinātnes ministriju un Veselības ministriju pirms un pēc jaunās nodokļu reformas ieviešanas gan tiekoties klātienē, gan rakstveidā.

4. Lai izslēgtu IIN parāda veidošanās risku saistībā ar VID prognozētā mēneša NM piemērošanu, pēc VID izteiktiem priekšlikumiem FM sadarbībā ar VID ir rosinājusi grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" par NM piemērošanas atcelšanu.

5. Par NM - nodokļu maksātāja gada diferencētā NM un VID prognozētā NM piemērošanu un ietekmi uz nodokļa administrēšanu - VID ieskatā varēs pilnvērtīgi spriest tikai 2019. gadā, kad nodokļu maksātāji (fiziskās personas) būs iesnieguši 2018. gada GID un ienākumu izmaksātāji - paziņojumus par izmaksātajiem ienākumiem un VID rīcībā būs pilna informācija par nodokļa maksātāja (fiziskās personas) saņemtajiem ienākumiem. Vairākiem IIN maksātājiem ir pienākums iesniegt GID – lielāks slogs IIN maksātājiem un nodokļu administrācijai.

6. Attaisnoto izdevumu administrēšana ir sarežģīts un darbietilpīgs process, kam nepieciešami lieli administratīvie izdevumi.

Izmaksas bieži vien pārsniedz atgrieztā nodokļa summu nodokļa maksātājam. Līdz ar to tika rosināts, lai ievērojami vienkāršotu attaisnoto izdevumu administrēšanu, informāciju par nodokļa maksātāja izdevumiem par izglītību saņemtu elektroniski apkopotā veidā no datu informācijas sistēmām.

7. VID jau 2008. gadā un atkārtoti 2010. gadā ir nosūtījis vēstules Veselības ministrijai un rosinājis jautājumu par centralizētu elektronisku attaisnoto izdevumu dokumentu iesniegšanu no ārstniecības iestādēm. Veselības ministrija informēja, ka informācijas par attaisnotajiem izdevumiem par ārstnieciskajiem pakalpojumiem iesniegšanu elektroniskā veidā varētu realizēt nākotnē e-Veselības projekta ietvaros, kas paredz visu veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju iesaistīšanu vienotā datorizētā sistēmā. Līdz pat 2019. gadam e-Veselības sistēma nav tādā stadijā, lai spētu sniegt elektronisku informāciju.

8. Attaisnotos izdevumus apliecinošo dokumentu glabāšana, iesniegšana VID, to manuāla pārbaude ir milzīgs administratīvais slogs gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai, un tā mazināšanas nolūkos ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām vai aizstāt tās ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

9. VID rosina izvērtēt iespēju atteikties no attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecību un izglītību, par kuriem pakalpojumu sniedzējs nesniedz VID informāciju elektroniskā veidā. Atvieglojumu vietā iedzīvotājiem varētu ieviest cita veida kompensācijas, piemēram, palielināt ar IIN minimālo mēneša NM par

20 *euro*, ieviest speciālu paaugstinātu neapliekamo summu personām, kuras mācās, ieviest vispārējo obligāto veselības apdrošināšanu vai citus sociālās palīdzības pasākumus.

10. VID iegulda nesamērojamus resursus deklarāciju apstrādē, jo pārsvarā iesniegto deklarāciju kvalitāte neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam, kā arī ir neapmierinoša attaisnotos izdevumus apliecinošo dokumentu kvalitāte (gan tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, gan satura ziņā). VID norāda, ka viena lēmuma manuālai sagatavošanai vidēji ir nepieciešams aptuveni 40 minūšu.

11. Ja tiktu īstenota IIN pārmaksas atmaksa bez GID iesniegšanas, būtiski tiktu samazināts administratīvais slogs gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai.

12. VID piedāvājums neguva atsaucību, līdz ar to izmaksu, laika patēriņa un nodarbināto skaita samazinājums pie deklarāciju apstrādes nenotika.

13. Kaut arī VID ilglaicīgi FM piedāvā racionālus risinājumus, kas paredz atteikties no IIN attaisnotajiem izdevumiem un palielināt NM, FM konsekventi tos nav atbalstījusi.

VID ilgstoši izvirzījis priekšlikumus, kas saistīti ar attaisnoto izdevumu administrēšanu saistīto izmaku administratīvā sloga mazināšanu nodokļu maksātājiem.

Pētījuma ietvaros Latvijas Republikas tiesībsargs ar 2018. gada 3. augusta vēstuli Nr. 6-8/232 lūdza sniegt informāciju par VID priekšlikumiem attaisnoto izdevumu administrēšanas uzlabošanai.

VID, sniedzot atbildi, norādīja, ka par IIN atvieglojumu administrēšanas problēmām VID vairākkārtīgi ir informējis FM, Izglītības un zinātnes ministriju un Veselības ministriju pirms un pēc jaunās nodokļu reformas ieviešanas gan tiekoties klātienē, gan VID vēstulēs:

- VID 2011.gada 6.oktobra vēstule Nr.8.9-8/68768;
- VID 2013. gada 12.augusta vēstule Nr.8.9-8/63021;
- VID 2013.gada 4.marta vēstule Nr.8.9-8/19612;
- VID 2014.gada 8.decembra vēstule Nr.8.69.1-7.2/121701;
- VID 2015.gada 22.oktobra vēstule Nr.8.9-8/156207;
- VID 2016.gada 25.februāra vēstule Nr.8.5-6/17700;
- VID 2016.gada 19.maija vēstule Nr.8.5-6/41263,
- VID 2017.gada 20.februāra vēstule Nr.22.1-3/1011.
- VID 2018.gada 10.aprīļa vēstule Nr.22.1-3/1592.

Lai mazinātu IIN parāda veidošanās risku saistībā ar VID prognozētā mēneša NM piemērošanu, pēc VID izteiktajiem priekšlikumiem FM sadarbībā ar VID ir rosinājis šādus grozījumus likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”:

1. 12. panta 1.⁶ daļu papildināt ar 3. punktu, kas paredz, ka VID ienākuma izmaksātājam, kuram ir iesniegta algas nodokļa grāmatiņa, nodrošina ierakstu par VID prognozētā mēneša NM apmēru maksātāja EDS pārskatā “Iesniegto algas nodokļa grāmatiņu dati” triju darba dienu laikā par to, ka no nākamās dienas pēc ieraksta veikšanas līdz taksācijas gada 31. decembrim maksātājam nepiemēro VID prognozēto mēneša NM. Šādu ierakstu veic, pamatojoties uz VID rīcībā esošo informāciju, ka maksātāja ienākumi, kurus ņem vērā viņa gada diferencētā NM apmēra noteikšanai, taksācijas gada laikā ir sasnieguši Ministru kabineta noteikto gada apliekamā ienākuma apmēru, virs kura nepiemēro gada diferencēto NM.

2. 30. pantu papildināt ar 8. punktu, kas paredz maksātājam tiesības grāmatiņā veikt atzīmi par to, ka no nākamās dienas pēc atzīmes veikšanas ienākumu izmaksātājs maksātājam nepiemēro VID prognozēto mēneša NM.

Minētie grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” stājās spēkā 2018. gada 1. oktobrī.

Par NM - nodokļu maksātāja gada diferencētā NM un VID prognozētā NM piemērošanu un ietekmi uz nodokļa administrēšanu - VID ieskatā varēs pilnvērtīgi spriest tikai 2019. gadā, kad nodokļu maksātāji (fiziskās personas) būs iesnieguši 2018. gada GID un ienākumu izmaksātāji - paziņojumus par izmaksātajiem ienākumiem, un VID rīcībā būs pilna informācija par nodokļa maksātāja (fiziskās personas) saņemtajiem ienākumiem.

Vienlaikus tika norādīts, ka 2017. gada novembrī tika izveidota darba grupa “Par sākotnēji aizpildītu GID sagatavošanu IIN pārmaksas atgūšanai vai piemaksas veikšanai atsevišķām nodokļu maksātāju grupām”, kuras mērķis bija izvērtēt iespēju atteikties no pienākuma fiziskai personai iesniegt GID IIN pārmaksas atgūšanai vai piemaksas veikšanai.

Rezultātā, izvērtējot riskus (pilnas informācijas neesamība VID rīcībā par attaisnotajiem izdevumiem, tehniskās izmaksas, cilvēkresursu noslodze informācijas apjoms) un problēmas, nolemts uzdevuma ieviešanu atlikt līdz jaunās nodokļu maksājumu uzskaites sistēmas - Maksājumu administrēšanas informācijas sistēmas (turpmāk – MAIS) - ieviešanai.

2018. gada 23. maijā Latvijas Republikas Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas sēdē tika prezentēts VID darba grupas vērtējums “Pārmaksātā iedzīvotāju ienākuma nodokļa automātiska izmaksāšana” un ierosināts ieviešanu atlikt līdz plānotajai MAIS ieviešanai, kā arī rosināti izvērtēšanai šādi priekšlikumi:

- visu informāciju par attaisnotajiem izdevumiem VID saņemt elektroniskā veidā, tai skaitā informāciju par attaisnotajiem izdevumiem par interešu izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem;

- pāriet uz GID iesniegšanu tikai e-vidē.

VID savā atbildē arī pievienoja sarakstes vēstules, kurās redzama savstarpējā sarakste un problēmu identifikācija laika gaitā. Pētījuma ietvaros tika izsniegtas šādas sarakstes vēstules:

1. 2011. gada 6. oktobra VID vēstules Nr. 8.9-8/68768 kopija (datne vēstule IIN_Prieksl_06102011) uz 4 lp.;

2. 2013. gada 12. augusta VID vēstules Nr. 8.9-8/63021 kopija (datne vēstule NP_08082013_63021_FPTNMD) uz 1 lp.;

3. 2013. gada 9. oktobra FM vēstules Nr. 4-08/6363 kopija (datne vēstule FM_09102013_6363) uz 1 lp.;

4. 2013.gada 4.marta VID vēstules Veselības ministrijai Nr.8.9-8/19612 kopija (datne vēstule VID_VM par inf elektroniskā veidā-2013) uz 1 lp.;

5. 2013.gada 12.aprīļa Veselības ministrijas vēstules Nr.01-18.07/1457 kopija (datne vēstule VMves_090413_VID) uz 1 lp.;

6. 2014.gada 8.decembra VID vēstules Nr.8.69.1-7.2/121701 kopija (datne vēstule VID_08122014_121701_IZM) uz 2 lp.;

7. 2015.gada 22.oktobra VID vēstules Nr.8.9-8/156207 kopija (datne vēstule VID_22102015-156207_FM) uz 2 lp.;

8. 2016.gada 25.februāra VID vēstules Nr.8.5-6/17700 kopija (datne NP_25022016_17700_FM) uz 3 lp.;

9. 2016.gada 19.maija VID vēstules Nr.8.5-6/41263 kopija (datne vēstule_19.05.VID-_18052016_41263_FM) uz 5 lp.;

10. 2017.gada 20.februāra VID vēstules Nr.22.1-3/1011 kopija (datne vēstule_VID_FM_apkopojums_priekslīk_17022017) uz 31 lp.;

11. 2018.gada 10.aprīļa VID vēstules Nr.22.1-3/1592 kopija (datne vēstule _VID_FM_priekslīk_10042018_1592) uz 10 lp.;

12. 2018.gada 22.maija FM vēstules Nr.4.1-15/5/2320 kopija (datne vēstule_FM_22052018_2320_par_priekšlikumiem_NA_grozījumiem) uz 6 lp.;

13. 2018.gada 22.marta VID vēstules Nr. 8.5.1-1/76359 kopija (datne vēstule VID_21032018_ FM) uz 2 lp.

2011. gadā Ministru kabinetā izskatītajam informatīvajam ziņojumam par pasākumu plāna ēnu ekonomikas apkarošanai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010. - 2013. gadam 3.pasākuma – izvērtēt pastāvošos IIN atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa – izpildi, tika atklāts, ka pēc VID sniegtās informācijas vienas deklarācijas pārbaudīšana valstij 2009. gadā izmaksā vidēji Ls 6,43⁸⁵. Jau 2011. gadā tika runāts par iespēju samazināt administrēšanas izmaksas, tāpēc 2011.gadā 6.oktobrī ar vēstuli Nr.8.9-8/68768 VID vērsās pie FM un rakstīja: ”Ņemot vērā Latvijas Republikas Ministru kabineta 2011. gada 12. jūlija sēdes protokola Nr. 43 29.§ 2. punktā noteikto, un, lai samazinātu ar attaisnoto izdevumu administrēšanu saistītās izmaksas un administratīvo slogu nodokļu maksātājiem, lūdzam izvērtēt nepieciešamību veikt likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”

⁸⁵ Ministru kabineta 2010.gada 26.augusta rīkojums Nr. 513 “Par Pasākumu plānu ēnu ekonomikas apkarošanai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010.–2013.gadam”, 3.pasākums - izvērtēt pastāvošos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa – izpildi. <https://likumi.lv/ta/id/215861-par-pasakumu-planu-enu-ekonomikas-apkarosani-un-godigas-konkurences-nodrosinasanai-2010-2013-gadam>.

grozījumus, atļaujot kā attaisnotos izdevumus atskaitīt tikai tādus maksājumus par izglītību un ārstniecību, par kuriem pakalpojumu sniedzēji nodrošina informācijas sniegšanu VID elektroniski (par izglītības pakalpojumiem informācijas sniegšanu elektroniski pilnībā tiek nodrošināta, piemēram, Igaunijā) un nosakot pārejas periodu 2 - 3 gadu garumā, lai pakalpojumu sniedzēji varētu tam sagatavoties.” VID norādīja, ka, pildot tam normatīvajos aktos deleģētās funkcijas, ir konstatējis gadījumus, kad nodokļu maksātājam, kura uzrādītie ienākumi ir mazāki par viņa izdevumiem. Protams var uzskatīt, ka tas ir ēnu ekonomikas rezultāts, bet bez ēnu ekonomikas pastāv arī aizņēmumi, it īpaši, ja runa ir par medicīnas vai izglītības izdevumiem.

Vēstulē 2013. gada 12. augustā (VID vēstules Nr.8.9-8/63021) tiek norādīts, ka attaisnoto izdevumu administrēšana ir sarežģīts un darbietilpīgs process, kam nepieciešami lieli administratīvie izdevumi. Līdz ar to tika rosināts, lai attaisnoto izdevumu administrēšanu ievērojami vienkāršotu, informāciju par nodokļa maksātāja izdevumiem par izglītību saņemtu elektroniski apkopotā veidā no datu informācijas sistēmām. Tika arī norādīts, ka, saņemot informāciju elektroniskā veidā, varētu samazināt VID darba apjomu un būtu iespējams novirzīt papildu resursus pasākumiem, kas vērsti uz ēnu ekonomikas apkarošanu.

2013. gada 9. oktobra FM vēstulē Nr. 4-08/6363 tika sniegta atbilde, kurā norādīts, ka FM konceptuāli neiebilst priekšlikumiem, bet grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” netiks virzīti 2014. gada valsts budžeta likumprojektu paketes ietvaros.

Vērtējot FM nostāju attiecībā uz VID priekšlikumiem, jāsecina, ka tā būtība ir bijusi formāla. Tā nerada pārlicību par FM vēlmi konstruktīvi risināt šos jautājumus sabiedrības interesēs.

Problēmsituācija ar resursietilpīgu gada ienākumu deklarāciju pārbaudi ir vērojama daudzu gadu garumā. Apstākļi, ka vienas deklarācijas administrēšana 2009. gadā izmaksāja 6,43 latus jeb 9,15 *euro* liecina, ka izmaksas bieži vien pārsniedza atmaksātā nodokļa summu nodokļa maksātājam.

No VID 2013. gada 4. marta vēstules Nr. 8.9-8/19612 Veselības ministrijai, var secināt, ka VID vairākkārtēji vērsies pie Veselības ministrijas. Vēstulē tika norādīts, ka no 2008. gada informāciju par attaisnotajiem izdevumiem par dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) prēmiju maksājumiem VID elektroniskā veidā sniedz apdrošināšanas sabiedrības, savukārt informāciju par iemaksām privātajos pensiju fondos – privātie pensiju fondi.

Saņemot elektroniski informāciju par nodokļu maksātāju veiktajiem maksājumiem par ārstnieciskajiem pakalpojumiem, tiktu vienkāršota IIN administrēšana, ļaujot arī ietaupīt administratīvos resursus.

Vienlaikus arī nodokļu maksātājam tiktu vienkāršota pārmaksātā IIN saņemšana atpakaļ no budžeta, kā arī palielinātos to fizisko personu skaits, kas GID iesniedz elektroniski.

VID arī rosināja, lai taupītu administratīvos resursus, ir nepieciešams izvērtēt tās nodokļu administrēšanas procedūras, kas ir visdārgākās un vislaikietilpīgākās, aicinot no tām, vai nu atteikties vai aizstāt tās ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš. Piemēram, veicot grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", varētu tikt pārskatīti attaisnoto izdevumu veidi, par kuriem var samazināt ar IIN apliekamo ienākumu, saglabājot tikai tos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji var iesniegt informāciju elektroniskā veidā.

VID gan 2008. gadā, gan atkārtoti 2010. gadā ir nosūtījis vēstules Veselības ministrijai un centies ierosināt jautājumu par centralizētu elektronisku attaisnoto izdevumu dokumentu iesniegšanu no ārstniecības iestādēm.

Tomēr Veselības ministrija atbildes vēstulē informēja, ka informācijas par attaisnotajiem izdevumiem par ārstnieciskajiem pakalpojumiem iesniegšanu elektroniskā veidā varētu realizēt nākotnē e-Veselības projekta ietvaros, kas paredz visu veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju iesaistīšanu vienotā datorizētā sistēmā.

E-veselība ir veselības nozares efektīvizācijas programma, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģiju līdzekļus. E-veselība optimizē informācijas plūsmas veselības nozarē, sniedzot ieguvumus gan nozares profesionāļiem, gan pacientiem. Kā viens no ieguvumiem pacientiem finanšu informācijas plūsmā ir minētā automātiskā medicīnas izdevumu daļas iekļaušana GID.

2013. gada martā VID lūdza Veselības ministriju informēt par E-veselības ieviešanas gaitu un rast iespēju atkārtoti izvērtēt priekšlikumu par informācijas par attaisnotajiem izdevumiem par ārstnieciskajiem pakalpojumiem iesniegšanu elektroniskā veidā un sniegt rakstisku atbildi par minētā ierosinājuma realizēšanas iespējām.

2013. gada 12. aprīļa Veselības ministrijas vēstulē Nr. 01-18.07/1457 tika sniegta atbilde, kurā bija teikts: "Piekrītam, ka informācijas ieguve par attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecības pakalpojumiem būtu īstenojama, izmantojot elektronisku datu apmaiņu starp VID un e-veselības informācijas sistēmām, un informējam, ka projekta ietvaros plānots izstrādāt attaisnoto medicīnas izdevumu informācijas datu apmaiņu starp VID un e-veselības informācijas

sistēmām. Konkrēti datu apmaiņas risinājumi šobrīd nav apspriesti, jo projekta īstenošana vēl nav uzsākta. Detalizētākas informācijas iegūšana no VID par datu apmaiņas risinājuma īstenošanu tiks veikta pēc projekta vienošanās parakstīšanas un projekta īstenošanas uzsākšanas. Vienlaikus vēršam uzmanību, ka pēc projekta pabeigšanas e-veselības informācijas sistēmās nebūs pieejama visa informācija par personu medicīniskajiem izdevumiem, jo e-veselības informācijas sistēmu ieviešana plānota pakāpeniski vairāku gadu garumā. Informācija par ārstniecības pakalpojumiem e-veselības informācijas sistēmās nonāks pakāpeniski (...)

Jāpiezīmē, ka minētā sarakste notika 2013. gada sākumā, bet līdz pat 2019. gadam e-Veselības sistēma nav tādā stadijā, lai spētu sniegt attiecīgo informāciju elektroniski. Vērtējot saraksti, nevar nepamanīt e-Veselības sistēmas izstrādes gaitas netālredzīgo pieeju, jo atbildes vēstulē tika pateikts, ka datu apmaiņas risinājumi šobrīd nav apspriesti.

Līdz pat 2019. gadam attaisnotajos izdevumos nodokļu maksātājiem, iesniedzot GID, ir jāiesniedz čeki, kvītis un citi attaisnojuma dokumenti. Kā arī nav zināms, kad informāciju par medicīniskajiem izdevumiem VID varēs saņemt elektroniskā formā.

Ministru prezidenta 2012. gada 22. jūnija rezolūcijā (dok. Nr. 111-1/56) finanšu ministram administratīvā sloga mazināšanas ietvaros kopīgi ar Izglītības un zinātnes ministriju tika uzdots izvērtēt Valsts kancelejā saņemto iedzīvotāja problēmsituācijas aprakstu par izziņas no izglītības iestādes iesniegšanas atvieglošanu, izglītības iestāžu pienākumu reģistrēt izglītojamos (arī augstskolā) Valsts izglītības informācijas sistēmā un nodrošināt VID tiešsaistes pieeju ziņu saņemšanai, sagatavot un iesniegt Ministru kabinetā attiecīgus priekšlikumus.

2015. gada 22. oktobra VID vēstulē Nr. 8.9-8/156207 FM tiek rakstīts, ka VID ir saņēmis informāciju no Izglītības un zinātnes ministrijas, ka Valsts izglītības informācijas sistēmas attīstības ietvaros tiek plānota vienota studējošo reģistra izveide un informācijas ievades un atjaunošanas kārtības un sistēmas izveide saskaņā ar Ministru kabineta 2014. gada 18. jūnija rīkojumu Nr. 311 "Par Valsts izglītības informācijas sistēmas attīstības koncepciju" un noslēgto vienošanos "Valsts izglītības informācijas sistēmas (VIIS) attīstība", kā arī VIIS ietvaros tiks nodrošināta automatizēta datu apmaiņa starp VIIS un augstākās izglītības iestāžu informācijas sistēmām, apakšaktivitātes „3.2.2.1.1. Informācijas sistēmu un elektronisko pakalpojumu attīstība” projekta ietvaros izstrādi tiek plānots pabeigt līdz 2016. gada 30. jūnijam.

VID arī rosināja attiecīgos grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", kas stājās spēkā 2017. gada 1. janvārī.

Vērtējot izklāstītās aktivitātes, jāsecina, ka laika periods no problēmas aktualizēšanas līdz risinājumam ir ildzis vairākus gadus. No ekonomiskā viedokļa tas ir darbības neefektivitātes apliecinājums.

2016. gada 25. februāra VID vēstulē Nr. 8.5-6/1770 atkārtoti tiek lūgts risināt jautājumu par iespēju veikt grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" saistībā ar attaisnoto izdevumu iekļaušanu GID.

Nodokļa maksātāja izdevumi par medicīnas un ārstnieciskajiem pakalpojumiem tiek uzskatīti par attaisnotajiem izdevumiem, un tie ir atskaitāmi no nodokļa maksātāja gada apliekamā ienākuma, iesniedzot GID. Lai fiziskā persona attaisnotajos izdevumos iekļautu izdevumus par ārstniecību, deklarācijai ir jāpievieno maksājuma dokuments (piemēram, kvīts, čeks, maksājuma uzdevums, konta izraksts, internetbankas maksājuma uzdevums), kas apliecina taksācijas gada laikā izdarītos attaisnotos izdevumus par ārstniecību.

Attaisnotos izdevumus apliecinošo dokumentu glabāšana, iesniegšana VID, to manuāla pārbaude ir milzīgs administratīvais slogs gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai, un tā mazināšanas nolūkos, ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām vai aizstāt tās ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

2015. gadā VID tika iesniegtas 592 762 GID, no tām ar nodokļa atmaksu no budžeta 483 337 deklarācijas. 2015. gada martā, aprīlī un maijā (mēnešos, kad visaktīvāk tiek iesniegtas deklarācijas) saņemto GID skaits pieauga par 18,5% salīdzinājumā ar 2014. gadu: proti 367 817 deklarācijas, salīdzinot ar 299 892 - 2014. gada attiecīgajā periodā.

No 2015. gadā saņemtajām 592 762 gada ienākumu deklarācijām 285 040 deklarācijas iesniegtas, izmantojot EDS vai 48,1%, bet 307 722 papīra veidā.⁸⁶

Pēc VID rīcībā esošajiem datiem 2015. gadā atmaksātais IIN sadalījumā pa attaisnoto izdevumu veidiem:

⁸⁶ VID dati.

2015.gadā atmaksātais iedzīvotāju ienākuma nodoklis sadalījumā pa attaisnoto izdevumu veidiem⁸⁷

Gada ienākumu deklarācijās iekļautie attaisnotie izdevumi	Summa (eiro)	Deklarāciju skaits	%
Izglītības un specialitātes iegūšana, kvalifikācijas paaugstināšana un medicīnas un ārstnieciskie pakalpojumi, kuriem ir noteikts ierobežojums	46 826 823,42	282 547	27,3
Ārstnieciskie pakalpojumi, kuri atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem ir ietverami attaisnotajos izdevumos pilnā apmērā	41 143 233,77	161 546	24,0
Ziedojumi un dāvinājumi	1 324 057,00	4 002	0,8
Privātajos pensiju fondos izdarītāsiemaksas, apdrošināšanas prēmiju maksājumi atbilstoši dzīvībasapdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) un ieguldījumu fondu ieguldījumu apliecību iegādes izmaksas, ja šīs apliecības bijušas nodokļa maksātāja īpašumā vismaz 60 mēnešus	82 276 221,30	123 679	47,9
Kopā	171 570 335,49	x	100

Vidēji dienā viens VID darbinieks var apstrādāt aptuveni no 25 līdz 30 GID atkarībā no sarežģītības pakāpes.

Tādējādi VID rosina izvērtēt iespēju atteikties no attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecību un izglītību, par kuriem pakalpojumu sniedzējs nesniedz VID informāciju elektroniskā veidā.

Var tikai piekrist VID viedoklim, ka minēto dažādo atvieglojumu vietā iedzīvotājiem varētu ieviest cita veida kompensācijas, piemēram, palielināt ar IIN minimālo mēneša NM par 20

⁸⁷ VID dati.

euro, ieviest speciālu paaugstinātu neapliekamo summu personām, kuras mās, ieviest vispārējo obligāto veselības apdrošināšanu vai citus sociālās palīdzības pasākumus.

No 2008. gada informāciju par attaisnotajiem izdevumiem par dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) prēmiju maksājumiem VID elektroniskā veidā sniedz apdrošināšanas sabiedrības, savukārt informāciju par iemaksām privātajos pensiju fondos – privātie pensiju fondi.

No 2016. gada vispārējās, profesionālās, augstākās un speciālās izglītības iestādes VID elektroniski sniedz informāciju par visām personām, kuras iegūst vai taksācijas gadā ieguva vispārējo, profesionālo, augstāko vai speciālo izglītību par maksu.

Tādējādi, veicot grozījumus likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” varētu tikt pārskatīti attaisnoto izdevumu veidi, par kuriem var samazināt ar IIN apliekamo ienākumu, saglabājot tikai tos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji var iesniegt informāciju elektroniskā veidā.

Ar 2016. gadu ir ieviests diferencētais NM. Gada diferencēto NM aprēķina un piemēro reizi gadā, iesniedzot VID GID. Tika norādīts, ka, ja VID rīcībā būtu informācija par fizisko personu kredītiestāžu kontiem, tad VID pārmaksāto IIN par attaisnotajiem izdevumiem, kurus elektroniski iesniedz pakalpojumu sniedzēji, un gada diferencētā NM piemērošanu varētu nodrošināt, neprasot nodokļu maksātājam iesniegt GID, bet gan nodokļa pārmaksu automātiski ieskaitot nodokļa maksātāja kredītiestādes kontā. Šāda nodokļu pārmaksas atmaksa būtu milzīgs administratīvā sloga samazinājums gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai.

VID atkārtoti lūdza FM izvērtēt iespēju rosināt grozījumus:

1) likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” nosakot, ka IIN attaisnotajos izdevumos iekļauj izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz VID informāciju elektroniskā veidā;

2) likumā “Par nodokļiem un nodevām” 18.pantā un Kredītiestāžu likumā 74.3.pantā, nosakot kredītiestādēm pienākumu sniegt VID informāciju par fizisko personu kontiem, kā arī nodokļu administrācijas pienākumu uzturēt ne tikai komercsabiedrību, kooperatīvo sabiedrību un citu privāto tiesību juridisko personu - Latvijas rezidentu un nerezidentu pastāvīgo pārstāvniecību Latvijā pieprasījuma noguldījumu un maksājumu kontu vienotu reģistru, bet arī fizisko personu kontu reģistru.

Izvērtējot sniegto informāciju, var tikai piekrist VID priekšlikumiem. Tie ir loģiski un atbilstoši, jo arī darbā veiktajā analizē tika konstatēts, ka līdz 2018. gadam nodokļu maksātājiem

no attaisnotajiem izdevumiem, NM, atvieglojumu, tāpēc īstenot automātisku nodokļa pārmaksu ir iespējams.

VID 2016. gada 19. maijā vēstulē Nr. 8.5-6/41263 norādīja, ka, ņemot vērā darbietilpību IIN administrēšanā, kas saistīta ar attaisnoto izdevumu GID, atkārtoti lūdza FM izvērtēt iespēju veikt grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" un citos normatīvajos aktos, kas nodrošinātu iespēju būtiski samazināt administratīvo slogu gan VID, gan nodokļu maksātājiem.

GID ar pievienotajiem attaisnotajiem izdevumiem VID darbinieki pārbauda manuāli, izvērtējot katru iesniegto dokumentu:

- vai attaisnojuma dokuments ir attiecināms uz to taksācijas periodu, kura GID tas ir pievienots;

- vai maksājums ir veikts par deklarācijas iesniedzēju vai personu, kuras izdevumus deklarācijas iesniedzējs ir tiesīgs pievienot savai deklarācijai;

- vai maksājums par izglītību ir veikts valsts akreditētai Latvijas izglītības iestādei vai Eiropas Savienības dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādei;

- vai attaisnojuma dokuments par izglītību nav iepriekšējos taksācijas gados iekļauts citas personas deklarācijā;

- vai attiecībā uz attaisnotajos izdevumos iekļaujamo apmācību darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamo iemaņu iegūšanai un uzlabošanai iesniegtie maksājumu dokumenti ir uzskatāmi par attaisnojuma dokumentiem, ja nav iesniegta papildu informācija, kas apliecina atbilstību darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamo iemaņu iegūšanai un uzlabošanai (piemēram, VID regulāri tiek iesniegti par B kategorijas autovadītāju apmācībām veiktie izdevumi, kuru iekļaušana attaisnotajos izdevumos ir pamatota tikai tad, ja persona var iesniegt izziņu no darba vietas par šādu prasmju nepieciešamību darba pienākumu veikšanai);

- vai maksājums par interešu izglītību ir veikts izglītības iestādei vai fiziskai vai juridiskai personai, kurai pašvaldība ir izsniegusi licenci;

- vai maksājums par ārstnieciskajiem pakalpojumiem ir veikts ārstniecības iestādei vai sertificētam speciālistam;

- vai maksājums par medicīnas pakalpojumu ārvalstīs ir veikts ārstniecības iestādei;

- vai attaisnotie izdevumi nav viltoti, vai čekiem nav vienādi numuri, kā arī to, vai pievienotās kvītis bez čeka ir reģistrētas VID;

- vai attaisnoto izdevumu dokumentā norādītie pakalpojumi ir pilnībā vai tikai daļēji iekļaujami attaisnotajos izdevumos (piemēram, nereti par mākslīgās apaugļošanas procedūru

samaksa tiek veikta par visu procedūru kopumā, neizdalot pa manipulāciju veidiem, bet tikai viens no manipulāciju posmiem ir iekļaujams kā plānveida operācija pilnā apmērā);

- vai izdevumi par zāļu vai medicīnas aprīkojuma iegādi aptiekā vai citā iestādē, kas nav ārstniecības iestāde, nav iekļauti medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu samaksā;

- vai attaisnoto izdevumu pārsniegums virs 215 *euro* nav iekļauts citu ģimenes locekļu deklarācijā utt.

Neatbilstību gadījumā VID darbinieks telefoniski vai rakstiski sazinās ar nodokļu maksātāju par neatbilstību novēršanu. Ja nodokļu maksātājs nenovērš neatbilstības, VID pieņem lēmumu par IIN daļēju atmaksu, atteikumu atmaksāt vai arī nosaka papildus aprēķināto IIN iemaksu valsts budžetā.

Lēmums tiek gatavots manuāli, jo nodokļu maksātājam ir jāizskaidro, kāpēc tiek veikta IIN daļēja atmaksa, atteikts atmaksāt pārmaksu vai noteikta budžetā papildus maksājamā nodokļa summa. Visbiežāk jāsaskaras ar skaidrojumu sniegšanu par attaisnoto izdevumu atbilstību normatīvajiem aktiem (piemēram, kāpēc attaisnotajos izdevumos iekļaujami tikai dokumenti, kurus izsniegusi ārstniecības iestāde vai persona; par attaisnojuma dokumentu uzskatāms elektroniskā kases aparāta čeks; darījumu apliecinoša kvīts, kas nav reģistrēta VID, ir derīga tikai kopā ar elektroniskās kases aparāta čeku; medikamenti un medicīnas preces nav iekļaujamas attaisnotajos izdevumos u.c. skaidrojumi), kā arī iesniedzamo nepieciešamo dokumentu apjomu, lai izdevumus varētu iekļaut nodokļu maksātāja attaisnotajos izdevumos (piemēram, kāpēc maksājumiem par studiju kredītu jāpievieno noslēgtais studiju līgums un maksājumu grafiks, kāpēc apdrošināšanas prēmiju maksājumus saskaņā ar apdrošināšanas līgumu (ar līdzekļu uzkrāšanu) ir tiesīgs veikt tikai pats apdrošinājuma ņēmējs vai viņa laulātais, bet nav tiesīgi veikt citi ģimenes locekļi, u.c. skaidrojumus). Tāpat ļoti aktuāli ir sniegt skaidrojumus saistībā ar izdevumiem par bērnu interešu izglītības nodarbībām (piemēram, ar ko interešu izglītība atšķiras no vispārējās izglītības).

VID iegulda nesamērojamus resursus deklarāciju apstrādē, jo pārsvarā iesniegto deklarāciju kvalitāte neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam, kā arī ir neapmierinoša attaisnotos izdevumus apliecinošo dokumentu kvalitāte (gan tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, gan satura ziņā). VID norāda, ka viena lēmuma manuālai sagatavošanai vidēji ir nepieciešams aptuveni 40 minūšu.

Papildus lielu administratīvo slogu saistībā ar GID pārbaudi rada fakts, ka nodokļu maksātāji iesniedz precizētas deklarācijas, pievienojot jaunus čekus, vienlaikus norādot arī visu

informāciju, kas sniegta, iesniedzot sākotnējo deklarāciju. VID darbinieks, pārbaudot katra deklarācijas precizējuma datus, izvērtē visu sniegto informāciju, tai skaitā jau sākotnējā deklarācijā vērtēto, lai gūtu pārliecību, ka nodokļa aprēķins ir pareizs (piemēram, personai var būt mainīts apgādībā esošo personu statuss, jo laika posmā starp sākotnējās deklarācijas iesniegšanas datumu un precizētās deklarācijas iesniegšanas datumu ir saņemti jauni dati, kas ietekmē personas tiesības uz apgādību (piemēram, saņemts darba devēja ziņojums par saņemtajiem ienākumiem apgādībā esošai personai).

Normatīvajos aktos nav noteikts ierobežojums, cik reizes var sniegt precizējumus, ir tikai noteikts laika ierobežojums – trīs gadu laikā pēc likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktā nodokļa maksāšanas termiņa.

2016. gada 1. ceturknī no VID iesniegtajām 300 409 GID 13 788 deklarācijas (4,6%) ir iesniegtas kā precizējums.

2015. gadā no VID iesniegtajām 592 762 GID 50 986 deklarācijas (8,6%) ir iesniegtas kā precizējums.

Lai nodokļu maksātājiem, kuri nav saimnieciskās darbības veicēji, nodrošinātu IIN atmaksu par attaisnotajiem izdevumiem, 2016. gadā VID nodarbinātas 196 amatpersonas.

9.2.tabula

Amata vietu skaits, kas nepieciešams iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārmaksu atmaksai par attaisnotajiem izdevumiem 2016. gadā pašreizējā iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārmaksu atmaksu procesā

Nr. p.k.	Pozīcija	2015. gadā faktiski	2016. gada prognoze
Apstrādājamo dokumentu skaita prognozēšana			
1.	GID bez D3, D3prim, D5 pielikumiem skaits kopā	474 192	616 450
2.	par pēdējo taksācijas gadu saņemto dokumentu īpatsvars	78%	
3.	par pirmspēdējo taksācijas gadu saņemto dokumentu īpatsvars	15%	
4.	par pirmspirmspēdējo taksācijas gadu saņemto dokumentu īpatsvars	5%	
5.	par citiem taksācijas periodiem saņemto deklarāciju	2%	
6.	Elektroniskā formā saņemto dokumentu īpatsvars	50,1%	65%
7.	Zema riska dokumentu īpatsvars		33%
8.	Deklarācijas ar zemu risku elektroniskā formā		132 228
9.	Deklarācijas ar zemu risku dokumentārā formā		71 200

10.	Deklarācijas ar augstu risku elektroniskā formā		268 464
11.	Deklarācijas ar augstu risku dokumentārā formā		144 557
Dokumentu apstrādes darbietilpība (minūtēs)			
12.	Deklarācijas ar zemu risku elektroniskā formā		18
13.	Deklarācijas ar zemu risku dokumentārā formā		28
14.	Deklarācijas ar augstu risku elektroniskā formā		41
15.	Deklarācijas ar augstu risku dokumentārā formā		51
Dokumentu apstrādei nepieciešamās darba slodzes (amata vietas)			
16.	Dokumentu apstrādei nepieciešamais darba laiks (minūtēs)		22 753 155
17.	Dokumentu apstrādei nepieciešamās darba slodzes (amata vietas)		196

Prognozējamās amata vietu uzturēšanas un atlīdzības izmaksas 2016. gadā šī procesa nodrošināšanai ir 3 589 544 *euro* (aprēķinā par pamatu ņemtas VID Nodokļu pārvaldes galvenā nodokļu inspektora izmaksas).

Ļoti būtiski, ka VID norāda uz to, ka ievērojami VID resursi tiek izmantoti pārmaksu atmaksai no budžeta, nevis pasākumu veikšanai, kas palielina budžeta ieņēmumus, kā arī resursi tiek patērēti iesniegto attaisnojuma dokumentu oriģinālu un deklarāciju uzglabāšanai.

Atbilstoši Arhīvu likumam institūcijai ir pienākums saskaņot ar Latvijas Nacionālo arhīvu dokumentu glabāšanas termiņus un saskaņā ar 2015. gada 27. janvāra Arhīvu padomes sēdes protokolu nodokļu maksātāja lietas glabāšanas termiņš noteikts 15 gadi pēc nodokļu maksātāja likvidācijas.

Sākot ar 2016. gadu ir ieviests diferencētais NM, kas tiek piemērots reizi gadā, iesniedzot VID GID. Tādējādi VID prognozēja arī iesniegto deklarāciju skaitu, kā arī ar to pārbaudi saistīto darba apjomu.

Analizējot 2015. gadā iesniegtajās GID ietverto informāciju, konstatēts, ka 27,4% no tām atmaksājamā IIN summas nepārsniedz 49 *euro*, savukārt 26,2% ir robežās no 49 līdz 100 *euro*. Ņemot vērā minēto, administratīvais slogs un izmaksas, kas saistītas ar šo deklarāciju apstrādi un uzglabāšanu, ir nesamērīgas.⁸⁸

Kā risinājums no VID tika piedāvāti sekojoši varianti:

- 1) atteikšanās no attaisnotajiem izdevumiem un NM palielināšana.

⁸⁸ VID dati.

Saistībā ar pirmo variantu VID ieskatā attaisnoto izdevumu vietā iedzīvotājiem varētu ieviest cita veida kompensācijas, piemēram, palielināt ar IIN minimālo mēneša NM, ieviest vispārējo obligāto veselības apdrošināšanu vai citus sociālās palīdzības pasākumus.

2) saglabāt tikai tos attaisnotos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā, kredītiestādēm noteikt pienākumu sniegt VID informāciju par fizisko personu kontiem, obligāta nosacījuma par deklarāciju iesniegšanu VID tikai elektroniskā veidā un vienkāršotas IIN atmaksas ieviešana.

VID saistībā ar šo variantu rosina izvērtēt iespēju pārskatīt attaisnoto izdevumu veidus, par kuriem var samazināt ar IIN apliekamo ienākumu, saglabājot tikai tos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā. Tas ir pilnībā iespējams, jo no 2008. gada informāciju saistībā ar attaisnotajiem izdevumiem par dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) prēmiju maksājumiem VID elektroniskā veidā sniedz apdrošināšanas sabiedrības, savukārt informāciju par iemaksām privātajos pensiju fondos – privātie pensiju fondi, bet no 2016. gada vispārējās, profesionālās, augstākās un speciālās izglītības iestādes VID elektroniski sniedz informāciju par visām personām, kuras iegūst vai taksācijas gadā ieguva vispārējo, profesionālo, augstāko vai speciālo izglītību par maksu.

VID ieskatā šāds pienākums sniegt informāciju elektroniski būtu jānosaka arī interešu izglītības pakalpojumu sniedzējiem (izglītības iestādēm un personām, kas pašvaldībā ir saņēmušas attiecīgo licenci), kā arī medicīnas iestādēm un ārstniecības speciālistiem, kuri ir reģistrējušies ārstniecības personu vai iestāžu reģistrā.

VID piedāvājums pilnībā atbilda efektīvas darbības principiem, ko arī pētījuma autori var atbalstīt.

VID arī norādīja, ka, realizējot jebkuru no minētajiem administratīvo slogu mazinošajiem VID piedāvātajiem variantiem, ja maksājumu pakalpojumu sniedzējiem Maksājumu pakalpojumu un elektroniskās naudas likumā un kredītiestādēm Kredītiestāžu likumā tiktu noteikts pienākums VID sniegt informāciju par fizisko personu maksājumu kontiem, un IIN maksātājam būtu noteikts obligāts VID Elektroniskā deklarēšanas sistēmas izmantošanas pienākums, tad neatkarīgi no tā, vai nodokļu maksātājs, izrādot iniciatīvu un ieinteresētību pārmaksātā IIN atgūšanā, ir iesniedzis GID, VID pārmaksāto IIN par attaisnotajiem izdevumiem, kurus elektroniski iesniedz pakalpojumu sniedzēji, atvieglojumiem, kas nav piemēroti par visu taksācijas gadu, un gada diferencētā NM piemērošanu varētu nodrošināt, neprasot nodokļu maksātājam iesniegt GID vai

iesniegumu par nodokļa atmaksu, bet gan nodokļa pārmaksu automātiski ieskaitot nodokļa maksātāja kontā kredītiestādē.

Nodokļu maksātājam būtu nepieciešams ESD tikai atzīmēt, kurā no kontiem vēlas saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksu. Šādu izmaiņu īstenošana VID informācijas sistēmās izmaksātu 6171,00 *euro*.

Ja tiktu īstenota IIN pārmaksas atmaksas bez GID iesniegšanas, būtiski tiktu samazināts administratīvais slogs gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai. Tā kā IIN pārmaksu atmaksas procesu optimizācijas rezultātā vidējā darbietilpība VID samazinātos līdz septiņām minūtēm, tad, neraugoties uz paredzamo atmaksu gadījumu skaita palielinājumu (ņemot vērā pašreizējās tendences un diferencētā NM ieviešanu), būtu iespējams samazināt procesā iesaistīto amata vietu skaitu no 196 amata vietām 2016. gadā līdz 50 amata vietām 2019. gadā.

9.3.tabula

Amata vietu skaits 2017. gadā, īstenojot attīstības scenāriju (atmaksas tiek veikta bez GID aizpildīšanas, attaisnotie izdevumi tikai strukturētā elektroniskā formātā (saņemti no pakalpojumu sniedzēja), automātiski saņemta informācija par fiziskās personas kontiem)

Nr. p.k.	Pozīcija	2015.gadā faktiski	2017.gada prognoze	2018.gada prognoze	2019.gada prognoze
Apstrādājamo dokumentu skaita prognozēšana					
1.	GID bez D3, D3prim, D5 pielikumiem skaits kopā (no 2017.gadā prognozēts deklarāciju skaita palielinājums sakarā ar diferencēto NM) par taksācijas gadu	474 192	705 366	739 952	760 259
2.	Personu skaits, kurām veidosies vismaz 1 centa nodokļu pārmaksas sakarā ar diferencēto NM		623 480	704 140	756 541
3.	Personu skaits, kuriem veidosies vismaz 1 centa nodokļu pārmaksas sakarā ar diferencēto NM un kurām būs pieejami bankas konta dati		561 132	633 726	680 887

Nr. p.k.	Pozīcija	2015.gadā faktiski	2017.gada prognoze	2018.gada prognoze	2019.gada prognoze
4.	Personu skaits, kurām veidosies pārmaksa vienīgi sakarā ar attaisnotajiem izdevumiem un kurām būs pieejami bankas konta dati		144 234	106 226	79 372
5.	Par iepriekšējiem taksācijas periodiem saņemto dokumentu skaits		135 707	43 239	12 417
6.	Deklarācijas ar zemu risku elektroniskā formā, kasizvērtējamas pēc esošās darba kārtības (taksācijasperiodi pirms 2016. gada)		31 348	10 702	3 278
7.	Deklarācijas ar zemu risku dokumentārā formā, kasizvērtējamas pēc esošās darba kārtības (taksācijasperiodi pirms 2016.gada)		13 435	3 567	819
8.	Deklarācijas ar augstu risku elektroniskā formā, kasizvērtējamas pēc esošās darba kārtības (taksācijas periodu pirms 2016.gada)		63 646	21 728	6 655
9.	Deklarācijas ar augstu risku dokumentārā formā, kasizvērtējamas pēc esošās darba kārtības (taksācijas periodu pirms 2016.gada)		27 277	7 243	1 664
Dokumentu apstrādei nepieciešamās darba slodzes (amata vietas)					
15.	Dokumentu apstrādei nepieciešamais darba laiks (minūtēs)		9 878 641,10	6 732 377,61	5 761 486,46
16.	Dokumentu apstrādei nepieciešamās darbaslodes (amata vietas)		85	58	50

Tādējādi prognozējamās amata vietu uzturēšanas un atlīdzības izmaksas 2019. gadā šī procesa nodrošināšanai samazinātos līdz 915 700 *euro* (aprēķinā ņemts vērā trīs gadu pāreja

periods, kurā tiks apstrādātas GID par iepriekšējiem taksācijas gadiem, kas apstrādājamas saskaņā ar pašreiz aktuālo darba kārtību).

9.4.tabula

Prognozējamās amata vietu uzturēšanas un atlīdzības izmaksas 2016. – 2019. gadam, euro

Pozīcija		2016. gadā prognoze	2017. gadā prognoze	2018. gadā prognoze	2019. gadā prognoze
1.	Dokumentu apstrādei nepieciešamās darba slodzes (amata vietas)	196	85	58	50
2.	Amata vietu uzturēšanas izmaksas	1 118 964	485 265	331 122	285 450
3.	Atlīdzības izmaksas (t.sk. darba devēja (VSAOI))	2 470 580	1 071 425	731 090	630 250
4.	KOPĀ*	3 589 544	1 556 690	1 062 212	915 700

Praktiskajā ieviešanas fāzē VID norādīja, ka, lai varētu nodrošināt procesa optimizāciju, ir jārod risinājums vairākām problēmām:

1) paziņojumus par fiziskām personām izmaksātajām summām ienākumu izmaksātāji iesniedz līdz taksācijas gadam sekojošā gada 1. februārim, bet GID tiek iesniegtas, sākot ar 1. martu. Tā kā vienlaikus tiek veikts darbs, lai nodrošinātu VID rīcībā esošās informācijas kvalitāti un pilnīgumu, jo mēneša laikā to nevar īstenot, būtu jāsamazina paziņojumu iesniegšanai paredzētais termiņš vai jānosaka, ka rezumējošā kārtībā nodokļa pārrēķinu veic ne ātrāk kā 1. maijā;

2) jānosaka kārtība, kādā personas var pieteikt radnieku attaisnoto izdevumu iekļaušanu rezumējošā IIN pārrēķinā.

VID norādītie nepieciešamie precizējumi un kārtības noteikšana būtībā bija tikai tehniski uzlabojumi.

No izklāstītā gan vērojama tendence, ka, īstenojot kārtību ar nodokļa pārmaksas atmaksāšanu bez GID un piemērojot gada diferencēto NM, VID prognozēja GID skaita pieaugumu no 2015. gadā 474192 līdz 760259 jau 2019. gadā. Tas gan bija rēķināts vēl pirms nodokļu reformas, kas 2018. gadā paredzēja ieviest prognozēto NM un gada diferencēto NM.

Tādējādi VID sniedza priekšlikumus par attaisnoto izdevumu veidu samazināšanu, kas noteiktu, ka IIN aprēķināšanas vajadzībām attaisnotajos izdevumos iekļauj izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz VID informāciju elektroniskā veidā, kā arī paplašināt to subjektu loku, kam šāda informācija būtu jāsniedz elektroniskā veidā. Tika izteikts arī otrs variants, kas paredzēja ieviest obligātu prasību izmantot EDS.

VID piedāvājums neguva atsauciību, līdz ar to izmaksu samazinājums, laika patēriņa samazinājums un nodarbināto skaits pie deklarāciju apstrādes nenotika.

2017. gada 20. februārī VID kārtējo reizi ir sūtījis vēstuli FM par attaisnoto izdevumu iekļaušanu GID un elektroniskās informācijas saņemšanu no pakalpojumu sniedzējiem.

VID norāda, ka viens no būtiskākajiem nodokļu administrēšanas procesiem, kam VID ik gadus velta ievērojamus resursus, ir IIN pārmaksu atmaksa, pamatojoties uz nodokļu maksātāju iesniegtajām GID par attaisnotajiem izdevumiem, atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 10.panta pirmajā daļā noteiktajam.

Lai fiziskā persona attaisnotajos izdevumos iekļautu izdevumus par ārstniecību, šobrīd tai ir jāiesniedz GID, kurai ir jāpievieno maksājuma dokuments (piemēram, kvīts, čeks, maksājuma uzdevums, konta izraksts, internetbankas maksājuma uzdevums), kas apliecina taksācijas gada laikā izdarītos attaisnotos izdevumus par ārstniecību, kā arī katrs no iesniegtajiem attaisnojuma dokumentiem ir jāatspoguļo GID D4 pielikumā par attaisnotajiem izdevumiem.

Savukārt VID iegulda nesamērojamus resursus GID apstrādē, jo GID tiek iesniegtas kļūdainas, kā arī ir neapmierinoša deklarācijai pievienoto attaisnoto izdevumu dokumentu kvalitāte (arī tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, kurus ir grūti salasīt).

Attaisnoto izdevumu manuāla pārbaude, glabāšana un iesniegšana VID ir būtisks administratīvais slogs VID un nodokļa maksātājam, un, VID ieskatā, lai to mazinātu, ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām, tās aizstājot ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

VID atkārtoti piedāvāja iespējamus risinājumus nodokļu administrēšanas uzlabošanai:

1. atteikties no attaisnotajiem izdevumiem un palielināt NM;

2. likumā saglabāt tikai tos attaisnotos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā, kredītiestādēm noteikt pienākumu sniegt VID informāciju par fizisko personu kontiem, obligāta nosacījuma par deklarāciju iesniegšanu VID tikai elektroniskā veidā un vienkāršotas iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksas ieviešana.

Ja tiktu ieviesta vienkāršotas GID iesniegšana, tad samazinātos papīra patēriņš un izmaksas dokumentu glabāšanai papīra formā, kā arī VID, pamatojoties uz iesniegumu, varētu automātiski aprēķināt pārmaksātās nodokļa summas, kas radušās kā avansā samaksātā un rezumējošā kārtībā aprēķinātā nodokļa starpība, kas veidojas par attaisnotajiem izdevumiem.

VID automātisko nodokļu pārmaksas atmaksu varētu piemērot, pamatojoties uz nodokļa maksātāja iesniegumu, ne tikai nosakot pārmaksāto nodokļa apmēru par attaisnotajiem izdevumiem, bet arī, pamatojoties uz nodokļa maksātāja iesniegumu, VID automātiski varētu aprēķināt atmaksājamo nodokļa apmēru arī par nepilnīgu atvieglojumu par apgādībā esošu personu vai NM izmantošanu taksācijas gadā.

Ieguvums būtu samazināts papīra patēriņš un samazinātas izmaksas dokumentu glabāšanai papīra formā.

Ieviešot otro risinājumu, no attaisnotajiem izdevumiem tiktu izslēgti maksājumi par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem (izņemot, ja tiks nodrošināta informācijas sniegšana, izmantojot e-Veselības sistēmu vai saņemot elektroniski informāciju par sniegtajiem pakalpojumiem no pakalpojuma sniedzējiem) un nebūtu iespējams iekļaut maksājumus par ārstniecību ārvalstīs, izglītības iegūšanu ārvalstīs, kvalifikācijas paaugstināšanas kursiem Latvijā un ārvalstīs, citā ES dalībvalstī vai EEZ valstī, maksājumus privātajos pensiju fondos, dzīvības apdrošināšanai ar līdzekļu uzkrāšanu un maksājumus par ziedojumiem;

3. noteikt elektroniskās informācijas saņemšanu no pakalpojumu sniedzējiem vai par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem no e-Veselības sistēmas turētāja par fizisko personu taksācijas gada laikā izdarītajiem attaisnotajiem izdevumiem – ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem, ziedojumiem, kvalifikācijas paaugstināšanas kursiem, interešu izglītību. Savukārt, ja maksājums ir veikti ārvalstīs, tad attiecīgi minēto attaisnojuma dokumentu iesniegšanas kārtība tiktu saglabāta kā pašreiz.

Ja tiek izvēlēts trešais variants, tad būtu diskutējams, kuros gadījumos informāciju par nodokļu maksātāju veiktajiem attaisnotajiem izdevumiem sniedz pakalpojumu sniedzēji (piemēram, par ziedojumiem vai plānveida operācijām) un kuros gadījumos minēto informāciju varētu saņemt no e-Veselības sistēmas turētāja (par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem).

Šobrīd VID elektroniski iegūst informāciju no pakalpojumu sniedzējiem vienreiz gadā par šādiem fizisko personu veiktajiem attaisnotajiem izdevumiem – iemaksām privātajos pensiju fondos, maksājumiem par dzīvības apdrošināšanu (ar līdzekļu uzkrāšanu) un izglītības iegūšanu vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālā izglītības iestādēs. Tādējādi šāda pienākuma noteikšana arī citiem pakalpojumu sniedzējiem būtu būtisks atvieglojums nodokļu maksātājiem, iesniedzot GID, un nodokļu administrācijai, tās apstrādājot.

Ņemot vērā minēto, administratīvā sloga mazināšanai nodokļu maksātājiem, iesniedzot GID par attaisnotajiem izdevumiem un pārbaudot GID norādīto informāciju, VID ierosināja izvērtēt iespēju papildināt likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 19. pantu ar jaunu daļu, nosakot attaisnoto izdevumu pakalpojumu sniedzējiem (vai par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem no e-Veselības sistēmas) pienākumu vienreiz gadā līdz pēctaksācijas gada 1. februārim elektroniski sniegt VID informāciju par fiziskās personas veiktajiem attaisnotajiem izdevumiem.

Atbilstoši Ministru kabineta 2014. gada 11. marta noteikumu Nr. 134 “Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu” 2. punktam veselības informācijas sistēmas pārzinis ir Nacionālais veselības dienests. Šo noteikumu 3.2. apakšpunktā ir noteikts, ka veselības informācijas sistēmas pārzinis nodrošina veselības informācijas sistēmā esošo medicīnisko dokumentu uzglabāšanu un to pieejamību veselības informācijas sistēmā.

Ņemot vērā minēto, VID izteica priekšlikumu papildināt likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 19. pantu ar 10.³ daļu šādā redakcijā:

“Veselības informācijas sistēmas pārzinis līdz pēctaksācijas gada 1. februārim VID elektroniski nosūta informāciju par katru fizisko personu, kura taksācijas gadā saņēmusi ārstniecības pakalpojumus par maksu, ja par to nav samaksāts no Nacionālā veselības dienesta, norādot ārstniecības pakalpojuma saņēmēja – fiziskās personas – vārdu, uzvārdu, personas kodu, kā arī fiziskās personas kodu vai juridiskās personas reģistrācijas numuru, kura veikusi maksājumu par ārstniecības pakalpojumiem.”

Atsevišķi norādāma informācija par fizisko personu veiktajiem maksājumiem par plānveida operācijām, olšūnu punkciju (folikulu iegūšanu, izmantojot punkciju), zobārstniecības pakalpojumiem (ieskaitot zobu protezēšanu), endoprotēžu un cita veida ar cilvēka organismu savienotu protēžu izgatavošanu un iegādi.

Tādējādi, jau paplašinot to personu loku, kuras sniedz VID informāciju par sniegtajiem attaisnotajiem izdevumiem, būtu iespējams atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām, tās aizstājot ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

Jebkurš no minētajiem risinājumiem būtiski atvieglotu VID GID apstrādes procesu, kā arī atvieglotu nodokļu maksātājiem GID aizpildīšanas kārtību.

2018. gada 10. aprīļa VID vēstulē Nr. 22.1-3/1592 FM norāda, ka, lai uzlabotu VID darbu, nodokļu administrēšanu un iekasēšanu, mazinātu datu manuālu apstrādi, jau 2017. gada 20. februāra vēstulē Nr. 22.1-3/1011 un 2017. gada 30. augusta vēstulē Nr. 22.1-5/4667 sniedza virkni priekšlikumu grozījumiem normatīvajos aktos un informē, ka tie joprojām ir aktuāli.

Attiecībā uz IIN tika uzsvērts, ka viens no būtiskākajiem nodokļu administrēšanas procesiem, kam VID ik gadus velta ievērojamus resursus, ir IIN pārmaksu atmaksa, pamatojoties uz nodokļu maksātāju iesniegtajām GID par attaisnotajiem izdevumiem, atbilstoši likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 10. panta pirmajā daļā noteiktajam.

Lai fiziskā persona attaisnotajos izdevumos iekļautu izdevumus par ārstniecību, šobrīd tai ir jāiesniedz GID, kurai ir jāpievieno maksājuma dokuments, savukārt VID iegulda nesamērojamus resursus GID apstrādē, jo GIDs tiek iesniegtas kļūdainas, kā arī ir neapmierinoša deklarācijai pievienoto attaisnoto izdevumu dokumentu kvalitāte (arī tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, kurus ir grūti salasīt).

Attaisnoto izdevumu manuāla pārbaude, glabāšana un iesniegšana VID ir būtisks administratīvais slogs VID un nodokļa maksātājam, un VID ieskatā, lai to mazinātu, ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām, tās aizstājot ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

Kā iespējamie risinājumi nodokļu administrēšanas uzlabošanai tika piedāvāti:

1. atteikties no attaisnotajiem izdevumiem un palielināt NM;
2. likumā saglabāt tikai tos attaisnotos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā, kredītiestādēm noteikt pienākumu sniegt VID informāciju par fizisko personu kontiem, obligāta nosacījuma par deklarāciju iesniegšanu VID tikai elektroniskā veidā un vienkāršotas iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksas ieviešana.

Ja tiktu ieviesta vienkāršotas GID iesniegšana, tad samazinātos papīra patēriņš un izmaksas dokumentu glabāšanai papīra formā, kā arī VID, pamatojoties uz iesniegumu, varētu automātiski aprēķināt pārmaksātās nodokļa summas, kas radušās kā avansā samaksātā un rezumējošā kārtībā aprēķinātā nodokļa starpība, kas veidojas par attaisnotajiem izdevumiem.

VID automātisko nodokļu pārmaksas atmaksu varētu piemērot, pamatojoties uz nodokļa maksātāja iesniegumu, ne tikai nosakot pārmaksāto nodokļa apmēru par attaisnotajiem izdevumiem, bet arī, pamatojoties uz nodokļa maksātāja iesniegumu, VID automātiski varētu aprēķināt atmaksājamo nodokļa apmēru arī par nepilnīgu atvieglojumu par apgādībā esošu personu vai NM izmantošanu taksācijas gadā.

3. noteikt elektroniskās informācijas saņemšanu no pakalpojumu sniedzējiem vai par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem no e-veselības sistēmas turētāja par fizisko personu taksācijas gada laikā izdarītajiem attaisnotajiem izdevumiem – ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem, ziedojumiem, kvalifikācijas paaugstināšanas kursiem, interešu izglītību. Savukārt, ja maksājums ir veikti ārvalstīs, tad attiecīgi minēto attaisnojuma dokumentu iesniegšanas kārtība tiktu saglabāta kā pašreiz.

Ja tiek izvēlēts trešais variants, tad būtu diskutējams, kuros gadījumos informāciju par nodokļu maksātāju veiktajiem attaisnotajiem izdevumiem sniedz pakalpojumu sniedzēji (piemēram, par ziedojumiem vai plānveida operācijām) un kuros gadījumos minēto informāciju varētu saņemt no e-veselības sistēmas turētāja (par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem).

Jebkurš no minētajiem risinājumiem būtiski atvieglotu VID GID apstrādes procesu, kā arī atvieglotu nodokļu maksātājiem GIDs aizpildīšanas kārtību.

Būtībā VID regulāri ir piedāvājis virkni risinājumus, tomēr FM 2018. gada 22. maija vēstulē Nr. 4.1-15/5/2320 rakstīja: "(..) risinājumu, kas paredz atteikties no IIN attaisnotajiem izdevumiem un palielināt NM, šobrīd FM konceptuāli neatbalsta. Vēršam uzmanību, ka Ministru kabineta 2017. gada 9. maija sēdē tika izskatītas un apstiprinātas Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam, kā rezultātā 2017. gada 24. maijā ir stājies spēkā Ministru kabineta rīkojums Nr. 245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018. – 2021. gadam", kurā ir ietverti uzdevumi, lai nodrošinātu nodokļu reformas ieviešanu no 2018. gada 1. janvāra, ievērojot Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes lēmumus, t.sk., arī IIN jomā (piemēram, IIN progresīvās likmes ieviešana, mēneša diferencētā NM apmēra, pensionāra NM apmēra, IIN atvieglojuma par apgādībā esošu personu apmēra paaugstināšana). Minētās pamatnostādnes paredz arī plānu nodokļu atvieglojumu palielināšanai līdz 2020. gadam un sākot ar š.g. 1. janvāri būtiski maina attaisnoto izdevumu modeli, tādējādi skaidri iezīmējot tiešo nodokļu attīstības tendences nākamo trīs gadu laikā. Līdz ar to, izmaiņas nodokļu atvieglojumos, t.sk., attaisnoto izdevumu atcelšana pamatnostādņu darbības laikā, kamēr nav īstenoti visi pamatnostādņēs plānotie uzdevumi, varētu norādīt uz neprognozējamu nodokļu politiku un neliecinātu par

stabilitāti nodokļu jomā, tādēļ uzskatām, ka šobrīd ir jāīsteno pamatnostādņēs atbalstītie tiešo nodokļu risinājumi”.

Attiecībā uz risinājumu, kas paredz saglabāt tikai tos attaisnotos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā un vienkāršotas IIN atmaksas ieviešana, un noteikt elektroniskās informācijas saņemšanu no pakalpojumu sniedzējiem vai par medicīnas un ārstniecības pakalpojumiem no e-Veselības sistēmas turētāja par fizisko personu taksācijas gada laikā izdarītajiem attaisnotajiem izdevumiem – ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem, ziedojumiem, kvalifikācijas paaugstināšanas kursiem, interešu izglītību) – FM sniedza viedokli, ka kopumā ir atbalstāmi virzieni un modeļi, kas atvieglotu nodokļu administrēšanu un būtu virzīti uz elektronisku dokumentu apriti saziņai ar valsts pārvaldes iestādēm. Tomēr pirms šādu modeļu virzības, lai tas būtu īstenojams ilgtermiņā, ir jāizvērtē vairāki aspekti, piemēram, piedāvātā risinājuma atbilstība brīvai preču un pakalpojumu kustībai ES dalībvalstīs. Tādēļ pirms minētā risinājuma atbalstīšanas un izstrādes ir jāveic padziļināta līdzīgu ES dalībvalstu ierobežojošu normu analīze un ES tiesu prakses izpēte, lai neradītu atkārtotu precedentu ES tiesas pārkāpuma procedūrai pret Latvijas tiesību normām attiecībā uz attaisnoto izdevumu ierobežošanu tikai Latvijas pakalpojumiem. Jānorāda, ka līdzīgā situācija bija par uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām, kuru nācās paplašināt uz visām ES dalībvalstu līdzīgām organizācijām.

Papildus FM vērsa uzmanību, ka šādu priekšlikumu ieviešana ir rūpīgi vērtējama kontekstā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK.

Papildus vērtējams ir arī apstāklis, ka likums “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” neparedz obligātu pienākumu IIN maksātājam rezumējošā kārtībā iesniegt GID un atgūt pārmaksāto IIN, ja personai ir bijuši attaisnotie izdevumi. Ja tiek saglabāta minētā brīvā izvēle (un šī izvēle personas datu aizsardzības nolūkā būtu saglabājama), tad persona attaisnojuma dokumentus par ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem var iesniegt arī darba devējam (atbilstoši koplīgumam), apdrošinātājam vai arī paturēt pie sevis. Kā rezultātā var veidoties situācija, ka personai par kādu medicīnisku manipulāciju tiek veikta dubulta atmaksa.”

Vērtējot FM nostāju attiecībā uz VID priekšlikumiem par atteikšanos no attaisnotajiem izdevumiem, medicīniskajiem izdevumiem, un par NM palielināšanu, jāatzīst, ka tie no FM puses netiek atbalstīti konceptuāli, pat neanalizējot. FM, izvērtējot priekšlikumus, neņem vērā darbību izmaksas, kas, pirmkārt, vedina secināt, ka valstiski nav svarīga līdzekļu maksimāli efektīva

izmantošana. Otrkārt, valstiski nav nodokļa administrēšanas vienkāršošanas veicināšana nav prioritāra.

2018. gada 22. marta VID vēstulē Nr. 8.5.1-1/7635 VID atbilstoši kompetencei izvērtēja FM ieceri virzīt grozījumus likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” attiecībā uz prognozētā mēneša NM un progresīvas IIN likmes piemērošanu un sniedz informāciju par iespējamo risinājumu un šī risinājuma darbietilpības vērtējumu.

Attiecībā par VID prognozētā mēneša NM piemērošanu VID norādīja: lai mazinātu nodokļa parāda veidošanās risku, tika vērtēta iespēja izveidot automātisko procesu, kurā personām, kurām ir veikts prognozētā NM aprēķins kārtējam periodam un aprēķina rezultāts ir lielāks par nulli, veiktu uzskaiti par saņemtajiem ienākumiem no gada sākuma, lai konstatētu mēnesi, kurā personas ienākumi ir sasnieguši gada apliekamā ienākuma apmēru, vairs kura nepiemēro gada diferencēto NM.

Personai, kurai šis gada apliekamā ienākumu apmērs gada laikā būs sasniegts, kā arī tās darba devējam, kurš norādīts kā galvenā ienākumu gūšanas vieta, tiks nosūtīts paziņojums ne vēlāk kā līdz tā mēneša beigām, kurā šī informācija ir nonākusi VID rīcībā.

Šāda risinājuma gadījumā persona informāciju saņems pēc darba devēja ziņojuma, paziņojumu par fiziskām personām izmaksātajām summām un DK veidlapu iesniegšanas, t.i., vidēji divu mēnešus pēc noteiktā ienākuma līmeņa sasniegšanas (atsevišķos gadījumos, ņemot vērā dokumentu taksācijas periodus, pēc taksācijas gada beigām).

VID uzskatīja, ka ir nepieciešams likumā noteikt VID pienākumu nosūtīt minēto paziņojumu par sasniegtā gada apliekamā ienākuma apmēru, kā arī pienākumu informēt, ka līdz gada beigām piemērojamā NM apmērs ir nulle.

Vienlaikus VID aicināja izvērtēt iespēju veikt grozījumus likumā un paredzēt tiesības ienākuma izmaksātajam nepiemērot NM, sākot ar nākamā mēneša 1. datumu, pamatojoties uz nodokļa maksātāja – fiziskās personas - elektroniskajā algas nodokļu grāmatiņā veiktas atzīmes par NM nepiemērošanu pamata.

Attiecībā uz progresīvās IIN likmes piemērošanu VID norādīja: atbilstoši likumam progresīvo IIN likmi 20% apmērā pamatā (ar atsevišķiem izņēmumiem, piemēram, strādājošajiem pensionāriem) drīkst piemērot tikai viens ienākuma izmaksātājs, t.i. tas, kuram ir iesniegta elektroniskā algas nodokļu grāmatiņa.

Izvērtējot ieceri noteikt pienākumu VID katru mēnesi līdz noteiktam datumam summēt katras personas ienākumu no kalendārā gada sākuma, izmantojot VID rīcībā esošos datus un, ja personas ienākumi no gada sākuma sasniegs 20 004 *euro*, ar elektroniskās algas nodokļa grāmatiņas starpniecību informēt ienākumu izmaksātāju, kurš ir grāmatiņā atzīmēts kā galvenā ienākumu gūšanas vieta, un ienākumu saņēmēju, ka ienākumiem ir jāpiemēro 23 % likme, VID saskatīja risku, ka fiziskai personai, kura vienlaikus saņem ienākumu no vairākiem avotiem gada laikā ienākumiem līdz 20 004 *euro* netiks piemērota progresīva IIN likme 20%.

VID ieskatā ir iespējams izveidot risinājumu, kas nodrošinātu iespēju brīdināt nodokļa maksātāju – fizisko personu par to, ka ienākums, uz kuru iespējams attiecināt progresīvo IIN likmi 20 %, no gada sākuma ir sasniedzis likumā paredzēto sliekšni 20 004 *euro*, bet neradīt situāciju, kad likmes tiek piemērotas automātiski uz VID rīcībā esošo datu pamata.

VID bija gatavs nodrošināt nodokļa maksātājam iespēju elektroniskā algas nodokļa grāmatiņā atzīmēt vēlmi piemērot ienākumiem 23 % nodokļa likmi, sākot no nākamā mēneša 1. datuma un nosūtīt ienākuma izmaksātājam, kuram ir iesniegta elektroniskā algas nodokļa grāmatiņa, informāciju par veikto atzīmi.

VID pienākumu paziņot nodokļa maksātājam un ienākumu izmaksātājam par piemērojamo nodokļa likmi jāparedz likumā.

Kopējās prognozējamās izmaksas augstāk aprakstīto risinājumu ieviešanai, VID skatījumā, orientējoši varēja sasniegt 85 596 *euro*, tajā skaitā:

- Nodokļu informācijas sistēmā – 83 036 *euro*;
- Elektroniskās deklarēšanas sistēmā – 2 560 *euro*.

Apkopojot informāciju pēc grozījumu iesniegšanas likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” par izmaksām, kas nepieciešamas attiecīgā likuma grozījumu ieviešanu laika periodā no 2015-2019.gadam redzams sekojošais.

9.5.tabula

IIN izmaiņām norādītās nepieciešamās izmaksas no 2015.gada līdz 2019.gadam, *euro*

Izmaksas	Kopā EUR
Nodokļu informācijas sistēma NIS	455060
EDS	178026

Datu noliktavas sistēma DNS	182582
Audita atbalsta informācijas sistēma ASIS	104665
VID WEB servisu sistēma	10066
VID informācijas sistēmas savietotāja	14300
Kopā	953011

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

I nodaļa. Iedzīvotāju Ienākuma nodokļa ideoloģija

1. IIN ir viena no vecākām ekonomiskajām kategorijām, tas kopš seniem laikiem kalpoja par svarīgu finansēšanas avotu valsts funkcionēšanai - primāri kara darbības finansēšanai, vēlāk tautsaimniecības attīstības veicināšanai. Vēsturiski nodokļu loma mainījās no vienkāršas finansēšanas nodrošināšanas līdz sociālo, ekonomisko un finanšu procesu regulēšanas instrumentam. Piemēram, pēc Otrā pasaules kara pasaules attīstītākās valstis turpināja finansēt izaugsmes vilni un aktivitāšu paplašināšanu, paplašinot ienākumu aplikšanu un ieviešot tās progresivitāti.
2. 20. gadsimta 70.-jos gados pasaules ekonomikas attīstība palēninājās, tāpēc tika pārskatīta attieksme pret augstu IIN kā galveno valsts budžeta ieņēmumu avotu. Jau 20. gadsimta beigās vairākums ekonomistu uzskatīja, ka augstas likmes ne tikai pasliktina ekonomisko darbību, bet arī negatīvi ietekmē ienākumu pārdali un labklājības līmeni. Tomēr pasaules valstu vairākumā IIN kalpo par vienu no svarīgiem vai svarīgākiem budžeta ienākumu avotiem, tā nozīme ir tieši atkarīga no tautsaimniecības attīstības līmeņa. IIN ir saistīts ar patēriņu un var gan stimulēt to, gan ierobežot vai samazināt. Tāpēc ienākumu aplikšanas galvenais izaicinājums ir optimālas attiecības sasniegšana starp nodokļa ekonomisko efektivitāti un sociālo taisnīgumu. Citiem vārdiem, ir nepieciešams tāds IIN elementu kopums, kurš nodrošinās maksimāli taisnīgu ienākumu pārdali, samazinot sabiedrības diferenciāciju, minimāli kaitējot nodokļa maksātāju interesēm.
3. Pirmās koncepcijas, kuras vēsturiski izveidojās attiecībā uz fizisko personu ienākumu aplikšanu, ir globālā un skalas ienākuma aplikšana. Skalas taksācijas forma paredz aplikamā ienākuma sadalīšanu daļās nodokļa aplikšanai atkarībā no ienākumu gūšanas avota (darba alga, kapitāla pieaugums, dividendes). Katras daļas aplikšana ar IIN notiek atsevišķi, bieži pielietojot arī atšķirīgas nodokļa likmes un aplikamās bāzes veidošanas principus. Savukārt globālā forma paredz summārā ienākuma aplikšanu, neņemot vērā ienākuma izcelsmes avotu.
4. Attiecībā uz fizisko personu ienākumu aplikšanu, pasaulē nepastāv viennozīmīga viedokļa. Keinsisti uzskatīja, ka personiskie ienākumi jāapliek pēc progresīvas skalas, tas nozīmē, ka zemie ienākumi uzreiz finansē patēriņu, tādējādi palielinot pieprasījumu un stimulējot

ražošanas paplašināšanu. Savukārt nozīmīga daļa augstu ienākumu pārvēršas par uzkrājumiem un to ietekme uz ražošanas izaugsmi ir daudz mazāka, tāpēc augstāku ienākumu aplikšana ar augstākiem nodokļiem nerada šķēršļus tautsaimniecības izaugsmes stimulēšanai. Šādos apgalvojumos var ieraudzīt arī progresīvās metodikas sociāli taisnīgo raksturu, pateicoties kuram notiek ienākumu nevienlīdzības mazināšana valstī. Citu zinātnisko virzienu pārstāvji, piemēram, monetāristi, uzskata, ka progresīvās sistēmas piemērošana noved pie augstu ienākumu iegūšanas stimulu samazināšanas, tas savukārt izraisa iedzīvotāju reālo ienākumu slēpšanu, valsts ieņēmumi tiks zaudēti ne tikai IIN veidā, bet tiks stimulēta atkāpšanās no nodokļu disciplīnas arī citu nodokļu jomā. Līdz 21.gadsimta sākumam dominēja keinsistu pieeja, bet 2007.gada krīze lika paskatīties citādi uz monetārisma nozīmi un pārvērtēt Keinsa idejas un to pielietošanas iespējas tautsaimniecības attīstības veicināšanai.

5. IIN politikas izstrādes procesā jāizvērtē ļoti plašs nodokļa struktūras jautājumu spektrs: fizisko personu ienākumu aplikšanas koncepcijas, aplikamās bāzes definīcija, nodokļu likmju skalas izveide, nodokļa summu samazinošo rādītāju piemērošana un inflācijas iedarbība. Nodokļu reformas kontekstā ir jāizskata IIN ietekme uz vispārējo ienākumu sistēmu, kā arī uz nodokļa normatīvās bāzes ievērošanu un tā administrēšanu. Kopumā IIN sistēma var būt progresīva, proporcionāla un regresīva. Proportcionāla sistēma nozīmē nodokļa saistību pieaugumu, pieaugot ienākumam. Sistēma tiek uzskatīta par regresīvu, ja ienākuma pieaugums ir augstāks par saistību kāpumu. Regresīvā sistēma var būt proporcionāla, ja pastāv proporcionāls samazinājums, un progresīva, ja regresija progresē, un regresīva, ja regresijas pakāpe regresē.
6. Galvenā problēma progresivitātes vērtēšanā ir tieši rādītāju kopuma veidošana un rezultātu interpretēšana. Attiecībā uz progresivitātes mērīšanai izmantojamo rādītāju sistēmu nav kopēja viedokļa, tomēr zinātnieku vairākums uzskata, ka sistēma ir proporcionāla, ja vidējā nodokļa likme ir vienāda ar marginālo; progresīva, ja vidējā nodokļa likme ir zemāka par marginālo; un regresīva, ja vidējā likme pārsniedz marginālo.
7. Pirmie pētījumi, kas veltīti progresivitātes vērtēšanai, parādījās jau 20. gadsimtā: 1948. gadā R.Masgreivs (R.Musgrave) un T.Fīns (T.Thin) piedāvāja četrus parametrus atsevišķa nodokļa progresivitātes novērtēšanai un vienu parametru nodokļu sistēmas progresivitātes mērīšanai, 70.-jos gados N.Kakvanijs (N.C.Kakwani), D.Sjuts (D.Suits) un daudzi citi autori (Reynolds, Smolensky, Piketty, Saez, Jakobsson, Formby), precizēja un padziļināja iepriekšējos pētījumus. Tika izveidots Sjuta indekss daudznodokļu sistēmas progresivitātes novērtēšanai.

Arī 21.gadsimtā progresivitāte, t.sk. IIN progresivitāte, paliek par vienu no aktuālākajiem pētījuma virzieniem.

8. IIN sistēmas ir ļoti komplicētas, optimālās taksācijas teorijās balstās uz stilizēto nodokli, kurš ietver tikai dažus parametrus. Vislielākās grūtības sagādā ar darba piedāvājuma ietekmi saistītās ekonomiskās uzvedības modelēšana, kā arī nodokļa bāzes korekcijas atbilstoši nodokļa likmes izmaiņām. Likumdevēji saskaras ar IIN struktūru, kura sastāv no vairākiem parametriem, turklāt iepriekš minētie parametri ir pakāpenisku korekciju rezultāts, kurš veidojas iespējami ilgā laika periodā. Pētījumu lielākā daļa atspoguļo jau sasniegto rezultātu interpretāciju, t.i., to, kas notiek pēc reformēšanas, tāpēc izstrādātie modeļi vairs nav efektīvi turpmāko lēmumu pieņemšanai. Tāpēc pēdējā laikā zinātnieki mēģina izstrādāt modeļus, kuri prognozē korekciju un reformu sekas.

II nodaļa. Valsts rīcības brīvība un tās tiesiskie ierobežojumi nodokļu jomā

9. Valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Valsts rīcības brīvībā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Likumdevēja izšķiršanās par to, kāds nodoklis būtu samērīgs un nepieciešams, ir politikas un lietderības jautājums.
10. No pamatnormas un Satversmes ievadā iekļautā demokrātiskas sociāli atbildīgas valsts principa izriet tas, ka nodokļu regulējumam ir jābūt pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem. Tāpat likumdevējam, īstenojot savu rīcības brīvību nodokļu politikas jomā, ir jāievēro efektivitātes, taisnīguma, solidaritātes un savlaicīguma principi.
11. Lai arī valstij ir liela rīcības brīvība nodokļu un sociālās politikas īstenošanā, tomēr tā nav neierobežota. Tā ir ierobežota ar Satversmē un tiesībās noteiktu principu ietvaru.
12. Satversmes tiesas atziņās tiek minēts, ka nodokļu tiesībām ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem: taisnīguma, tiesiskas valsts un sociāli atbildīgas valsts virsprincipiem.
13. Nodokļu tiesībās ir īpaši būtiski ievērot divus no sociāli atbildīgas valsts virsprincipa izrietošus principus: 1) sociālā taisnīguma princips. Tas paredz rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu – tas nozīmē materiālo un daļēji arī nemateriālo labumu pārdali no turīgākajiem par labu trūcīgākajiem, jo sociāli atbildīga valsts atbalsta vājos, ierobežojot stipros. Šādas izlīdzināšanas politikas īstenošana ir valsts ziņā, tomēr tas nepieļauj labuma pārdali no trūcīgākajiem par labu turīgākajiem; 2) otrs nozīmīgs sociāli atbildīgas valsts princips – cilvēka pienākumi pret sabiedrību jeb savstarpējā solidaritāte. Spējīgākam, turīgākam cilvēkam

rūpēšanās pienākums ir lielāks, mazāk spējīgam, mazāk turīgam – mazāks: kas vairāk var, tam jādod vairāk. Tas attaisnotu, piemēram, progresīvo nodokļu likmi.

14. Efektivitātes princips ir viens no jaunākajiem vispārējo tiesību principiem, ar kura palīdzību virza, vada un garantē tehnisko tiesību īstenošanas procesu. Nodokļu teorijā ir atzīts, ka efektivitātes (lietderības) princips atbild uz jautājumu, vai konkrētās nodokli reglamentējošās normas ieviešana dos vislabāko rezultātu, izvērtējot normas ieviešanas izmaksas. Šis princips paredz nepieciešamību izvērtēt nodokļu administrēšanas izdevumus, kas nepieciešami gan nodokļu kontrolējošām institūcijām, gan pašam nodokļu maksātājam.
15. To, kā minētie un citi tiesību principi piemērojami nodokļu tiesībās kopsakarībā, atspoguļo Eiropas Cilvēktiesību tiesas, Eiropas Savienības tiesas, Satversmes tiesas, un Augstākās tiesas judikatūra.
16. Likumdevējam, rūpējoties par to, lai valsts budžeta ieņēmumi būtu pietiekami, ir pienākums izstrādāt tādu nodokļa regulējumu, kas nodrošinātu ienākumu taisnīgu un solidāru pārdali sabiedrībā, īstenojot efektīvu un savlaicīgu nodokļu politiku. Tāpat Satversmes tiesa atzinusi, ka valstij ir pienākums sabiedrības labklājības interesēs izveidot efektīvu nodokļu iekasēšanas sistēmu.
17. Taisnīguma principa konkretizācija arīdžan ir rodama nodokļa neitralitātes principā, saskaņā ar kuru nodokļa pārmaxa nodokļa maksātājam ir jāatgriež saprātīgā termiņā, t.i., tādā termiņā, kas nerada nesamērīgu ekonomisku slogu.
18. Eiropas Cilvēktiesību tiesa nodokļu jautājumus aplūko no īpašuma tiesību aspekta. Valstij ir jāievēro līdzsvars starp personas tiesībām uz īpašumu un valsts tiesībām uz nodokļu iekasēšanu. Tiesības uz īpašumu ir apdraudētas arī tad, ja pastāv tiesiskā nenoteiktība no valsts puses, piemēram, neskaidrības ar nodokļu atlaidēm.
19. Analizējot spēkā esošo neapliekamā minimuma tiesisko regulējumu, jānorāda, ka tas veido daļu no nodokļu reformas ietvaros veiktās darbaspēka nodokļu reformas, kuras mērķis ir samazināt IIN slogu un palielināt strādājošo iedzīvotāju ienākumus, nosakot zemāku IIN likmi, paaugstinot neapliekamo minimumu, kā arī minimālo algu.
20. Iepriekš minētā mērķa sasniegšanai kā vienīgais risinājums uzrādīta nepieciešamība piemērot nevis minimālo mēneša neapliekamo minimumu, bet gan VID prognozēto mēneša neapliekamo minimumu, lai maksātājiem būtu iespēja izmantot jau taksācijas gada laikā gada diferencētajam neapliekamajam minimumam pēc iespējas tuvinātu neapliekamā minimuma apmēru. Būtiski uzsvērt, ka no valsts puses nav aplūkoti citi alternatīvi risinājumi.

21. Lūkojoties no nevienlīdzības mazināšanas perspektīvas, jānorāda, IIN sistēmā tika iezīmēta progresīvāka neapliekamā minimuma politika, vienlaikus uz noteiktu laiku saglabājot iepriekšējās politikas uzstādījumus, tādējādi nodrošinot samērīgu pāreju uz pilnīgu diferencēta neapliekamā minimuma sistēmu, kopumā vērtējami pozitīvi. Tomēr, lai arī no valsts atbalsta perspektīvas mazāko algu saņēmēji rezultātā saņēma lielāku atbalstu naudas izteiksmē, veids, kā šis atbalsts tiek realizēts, t.i., IIN pārmaksas veidā, perspektīvā varētu nebūt taisnīgs un efektīvs šādu apsvērumu dēļ. Pirmkārt, šāda pieeja neatbilst neapliekamā minimuma idejiskajai būtībai, proti, tie ir naudas līdzekļi, kas nav apliekami ar nodokli, lai nodrošinātu cilvēka minimālās eksistences vajadzības ik mēnesi atbilstoši vispārpieņemtajai praksei Latvijā. Valsts atbalsts neapliekamā minimuma veidā pēc gada, nevis atbilstoši vispārpieņemtajai tradīcijai nav samērīgs un taisnīgs. Otrkārt, sistēmu, kad valsts sniedz nodokļu atbalstu neapliekamā minimuma veidā, atgriežot IIN pārmaksu tikai nākamā taksācija gada vidū, ir pamats atzīt par netaisnīgu, jo IIN maksātāji pēc būtības tādā veidā kredītē valsti, kura savukārt attiecīgo naudas aizturējumu neatlīdzina. Šāda situācija ir uzskatāma par nodokļu neitralitātes principa pārkāpumu, plašākā nozīmē taisnīguma principam. Treškārt, tā kā šīs sistēmas ietvaros IIN maksātājs diferencēto neapliekamo minimumu varēja piemērot tikai pēc gada, un attiecīgi IIN pārmaksu atgūt gandrīz pēc pusotra gada, var atzīt, ka valsts atbalsts nevienlīdzības mazināšanai tiek sniegts ar nobīdi laikā, tas nav tūlītējs. Pa šo laiku naudas vērtība attiecībā pret patēriņa cenām samazinās, kas līdz ar to mazina arī IIN maksātāja kopējo ieguvumu, attiecīgi mazinās arī valsts atbalsts.

III nodaļa. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa, neapliekamā minimuma un atvieglojumu piemērošanas prakse ES valstīs

22. IIN piemērošana netiek tieši regulēta ar ES normatīvajiem aktiem, tātad šī sfēra lielākoties atrodas ārpus ES likumdošanas iedarbības un harmonizācijas prasībām.
23. Zinātniskie pētījumi pierāda to, ka IIN arī nav rekomendējams harmonizēt tā īpašās nozīmes fiskālajā politikā dēļ – IIN ir biznesa cikla automātiskais stabilizators, tāpēc noteiktas IIN struktūras pielietošana konkrētā valstī nosaka šī nodokļa ieņēmumu lielumu un tā ietekmi uz ienākumu pārdales efektivitāti un ekonomiskās efektivitātes izpausmi.
24. 10 gadu laikā IIN nozīme mainījās vairākumā ES valstu. 2018.gada sākumā augstākā vidējā IIN likme ES 28 bija 39%, paliekot 2017.gada līmenī. Būtiskākais samazinājums tika

novērots no 1995. līdz 2009.gadam (no 47,2% līdz 38%), bet pēc 2013.gada ievērojams pieaugums netika novērots.

25. Par atšķirīgiem mērķiem un lomu liecina arī IIN īpatsvars darbaspēku nodokļu struktūrā salīdzinājumā ar darba devēja un darba ņēmēja sociālās apdrošināšanas iemaksām un citiem iezīmētiem maksājumiem. ES vidēji 2/3 no darbaspēka nodokļiem tomēr sastāda sociālās iemaksas un speciālajiem mērķiem paredzētas iemaksas no darba algas. Tikai 10 no 28 valstīm periodā no 2006. līdz 2016.gadam pieauga IIN īpatsvars darbaspēka nodokļos. Ungārijā, Nīderlandē, Somijā, Lietuvā un Zviedrijā IIN īpatsvars būtiski samazinājās. Tas liecina par ES valstu attieksmes izmaiņām attiecībā uz fizisko personu ienākumu aplikšanas tautsaimniecības regulēšanā.
26. Pētījums par nodokļa attīstības īpatnībām 189 pasaules valstīs periodā no 1981. līdz 2005. gadam atklāja to, ka lielāka daļa likumdevēju bieži vai konstanti koriģē IIN struktūru: 45% valstīs ikgadēji maina vismaz vienu IIN parametru. Biežas izmaiņas tiek pamatotas ar reformu pakāpenisku īstenošanu, fiskālās politikas pielāgošanu biznesa ciklam, kā arī pastāvīgu eksperimentēšanu, meklējot optimālu nodokļa struktūru. Katra ES valsts ir tiesīga un veido savu unikālu IIN sistēmu, bet pastāv arī kopējas pazīmes:
 - 1) parasti nodokli piemēro nodokļa maksātāja kopējam (globālam) ienākumam;
 - 2) likmes ir progresīvas, pastāv plaša aplikamo intervālu un likmju dažādība;
 - 3) vairākums valstu nosaka neapliekamo ienākumu summas;
 - 4) nodokļu slogs parasti tiek koriģēts atbilstoši inflācijas rādītājiem;
 - 5) caur dažādām atvieglojumu un atlaižu sistēmām IIN atspoguļo nodokļa maksātāja spējas samaksāt nodokli;
 - 6) tiek piemēroti dažādi noteikumi, aplikot ģimenes ienākumu, ienākumus no īpašumu pārdošanas un kapitāla;
 - 7) pastāv dažādas pieejas ienākumu gūšanas izdevumu noteikšanai;
 - 8) IIN paredz nodokļa atvieglojumus atkarībā no ienākuma izlietošanas virzieniem.
27. ES teritorijā IIN nodokļu likmju atšķirības ir tik ļoti būtiskas, ka vienas valsts likmes var būt reizēm lielākas vai mazākas par kaimiņvalstu rādītājiem. 2018.gadā likmes ES svārstās no 10% Rumānijā un Bulgārijā līdz pat 57,34% Zviedrijā. ES valstīs ir izteikta tendence uz IIN likmes palielināšanu, par ko liecina arī ES vidējās likmes pieaugums, kaut gan maksimālās likmes pacelšana arī norāda uz valsts vēlmi padarīt ienākumu aplikšanu ar nodokļiem vēl progresīvāku.

28. Kopumā ES var identificēt četras galvenās pamatoto izdevumu grupas, kuras samazina iemaksājamā IIN summu:
1. kompensācijas tipa atskaitījumi: transporta izmaksas, tēriņi darba aprīkojumam un apģērbam;
 2. sociālā tipa atskaitījumi: ģimenes, kara veterānu, nozieguma upuru, gados vecāku un cilvēku ar invaliditāti atbalstam;
 3. stimulējoša tipa atskaitījumi: mājokļa remonta un rekonstrukcijas izmaksas, uzkrājumu veidošana, finanšu instrumentu iegāde, bērnu izglītošana, profesionālā attīstība, veselības aprūpes izdevumi, pensijas uzkrāšana;
 4. diferencēti ienākumi: laimesti, pētījumu granti, apbalvojumi par zinātnisko aktivitāti vai studijām, iemaksas profesionālajās asociācijās.
29. ES praksē visbiežāk pastāv pamatoto izdevumu kombinācijas, kuras tiek izstrādātas ar mērķi atlīdzināt šādu virzienu izdevumus:
1. Izdevumus, kuri ir saistīti ar darbu un nodokļu maksāšanu;
 2. Pašnodarbinātā izdevumus, kas saistīti ar ienākumu gūšanu;
 3. Izdevumus sakarā ar pensijas uzkrāšanu;
 4. Izglītības iegūšanas izdevumus;
 5. Izdevumus mājokļa nodrošināšanai.
30. Lielāka daļa ES valstu praktizē progresīvo IIN sistēmu. Tās komponentes, tādas, kā neapliekamais ienākums un minimums, atvieglojumi un atlaides kopā ar IIN likmi var paaugstināt IIN progresivitāti. Šādi var tikt paplašināts arī IIN sistēmas efekts attiecībā uz ienākumu pārdali valstī.
31. Pētījumi rāda, ka dažās ES valstīs IIN progresivitāte tiek panākta pārsvarā pateicoties atvieglojumu un atlaižu sistēmai, nevis tikai nodokļa likmju dēļ, tāpēc valstīs, kurās ir tikai dažas nodokļa likmes un tikai daži apliekamā ienākuma intervāli, progresivitātes līmenis var būt augstāks, nekā sistēmās, kurās ir ļoti diferencētas IIN likmes un apliekamo ienākumu robežas.
32. Eiropas un pasaules praksē tāds jēdziens kā “neapliekamais minimums” daudzās valstīs netiek pielietots. Attīstīto valstu praksē uzsvars tiek uzlikts uz daudzveidīgu atvieglojumu sistēmu. Attiecīgi atvieglojumi ir viegli saprotami nodokļu maksātājam un veido noteiktu attieksmi pret darba devēju, ģimenes statusu un citiem faktoriem.

33. Bieži NM pastāv ekvivalents – ienākumu līmenis, kuram piemēro 0% IIN likmi (Austrija, Lielbritānija, Dānija, Francija, Vācija). Šādos gadījumos neapliekamo ienākumu summa parasti tiek noteikta vienāda visiem iedzīvotājiem un netiek aprēķināta individuāli atkarībā no ienākumu līmeņa.
34. ES valstīs pastāv arī cita metode IIN summas samazināšanai – nodokļa atlaide, kura padara mazāku aprēķinātā IIN nodokļa summu, nevis apliekamo ienākumu. Dažas ES valstis, tostarp Lietuva, pēdējos gados atcēla dažāda veida atvieglojumus un to vietā sāka piemērot nodokļa atlaides vai tiešus maksājumus.
35. NM piemērošanas prakse pasaulē ir ļoti dažāda. Tas var tikt atskaitīts no bruto ienākumiem ik mēnesi, vai reizi gadā. NM summa var būt noteikta kā minimālā gada ienākumu summa, kura ir vienāda visiem nodokļu maksātājiem vai kā individuāli noteikta summa, atkarīga no ienākumu līmeņa un daudziem citiem faktoriem. NM var tikt noteikts attiecībā uz visiem bruto ienākumiem vai to lielāko daļu, vai tikai uz darba ienākumiem. Var būt noteikti vairāki neapliekamie minimumi, gan algai, gan visiem bruto ienākumiem.
36. Dažās valstīs nav noteikts ne NM, ne līmenis, līdz kuram piemēro 0% IIN likmi, piemēram, Beļģijā un Ungārijā. Jāatzīmē, ka Beļģijā tiek piemērots viens no plašākajiem atvieglojumu spektriem un mērķēta nodokļu atlaide par ģimenes statusu un bērniem. Tajā pašā laikā Ungārija izceļas ar vienu no šaurākajām atvieglojumu sistēmām, un tā ir līdzīga Latvijas situācijai, kas ir komentējams ļoti negatīvi.
37. Latvijai nedaudz līdzīga sistēma eksistē Somijā, tomēr tur nav NM, bet pastāv reizi gadā aprēķināma nodokļa atlaide, kuras lielums pakāpeniski tiek samazināts, palielinoties ienākumiem, un, ja ienākumi pārsniedz noteiktu līmeni, atlaide vairs nepienākas. Kopumā Somijas prakse nav pilnībā salīdzināma ar Latvijas, tā kā Somijā pastāv arī municipālo nodokļu IIN atlaide, kura paredz virkni parametru, piemēram, zemu ienākumu, un padara to atšķirīgu no Latvijas sistēmas.
38. 2018.gadā visās trīs Baltijas valstīs jau darbojās jauni IIN aprēķināšanas pamatprincipi, tātad jau tika akceptētas būtiskas izmaiņas arī NM noteikšanas mehānismos.
39. Visās Baltijas valstīs nodokļa maksātājiem var izveidoties situācija, kad IIN būs jāpiemaksā, ja piemērojamais NM ir lielāks, nekā to atļauj visi bruto ienākumi; vai tiks panākta nodokļa pārmaxa, ja NM netika piemērots vai faktisko ienākumu summa bija mazāka par plānoto. Tiek noteiktas arī maksimālās ienākumu summas, virs kurām NM vairs netiek piemērots.

40. Analizējot neto algas aprēķinu Baltijas valstīs, var ieraudzīt, ka pie vienādiem sākotnējiem bruto datiem, nodarbinātais Latvijā saņem vismazāko algu, turklāt, ja kā pamats tiek noteikta vienāda neto alga, darba devējam Latvijā veidojas vislielākie izdevumi algas un nodokļu nomaksas nodrošināšanai. Attiecīgas likumsakarības nevar novērtēt pozitīvi.

IV nodaļa. Latvijas iedzīvotāju aptaujas “Par iedzīvotāju informētību, zināšanām un attieksmi par diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanu”

41. Pētījuma ietvaros īstenotā iedzīvotāju aptauja ļauj secināt, ka:

- 1) Lielākā daļa respondentu pilnībā vai daļēji (kopā 54%) piekrīt apgalvojumam, ka savu informētību par diferencētā NM piemērošanu uzskata par pietiekamu, mazākā informētība ir iedzīvotāju gados grupai, pārējām grupām atšķirības informētības līmenī ir nenozīmīgas. Pieaugot ienākumiem, pieaug arī respondentu piekrišana apgalvojumam, ka viņi ir informēti par diferencētā NM piemērošanu.
- 2) Attiecībā uz jautājumu, vai respondents piekrīt apgalvojumam, ka viņš ir zinošs jautājumos par NM piemērošanu, tikai 35% pilnīgi vai daļēji piekrīt šim apgalvojumam. 48% respondentu uzskata, ka viņu zināšanas nav pietiekamas. Tātad arī tie, kas piekrīt apgalvojumam, ka viņi ir informēti par diferencētā NM piemērošanas kārtību, ne vienmēr piekrīt apgalvojumam, ka viņi ir zinoši šajā jautājumā. Šāda situācija nākotnē novedīs problēmām sastādot GID, jo faktiskā izpratne par diferencētā NM piemērošanu neatbilst iedomai par zināšanām.
- 3) Kā biežāk minētais iemesls, kāpēc par izmaiņām respondents nav informēts, tiek izvēlēta atbilde: Pieejamā informācija par izmaiņām ir sarežģīta, neizprotama (57,9% no visiem, kas atbildējuši uz šo jautājumu). 21% paļaujas uz grāmatvedi un tā zināšanām. 13,4% uzskata, ka ir maz pieejamās informācijas. Un tikai 7,7% respondentu atzīst, ka nav par šīm izmaiņām interesējušies.
- 4) 81% respondentu uzskata, ka sistēma būtu jāpilnveido. Par sociāli taisnīgu to uzskata tikai 29% respondentu. 39% respondentiem nepietiek informācijas, lai varētu vērtēt, vai esošā sistēma ir sarežģīti administrējama.
- 5) Tikai neliela daļa respondentu (13%) uzskata, ka pašreizējā sistēma ir veiksmīga. 41% uzskata, ka vēsturiskā sistēma, skatoties no seku viedokļa, ir labākā. Bet lielākā daļa (46%) uzskata, ka neviena no sistēmām nav apmierinoša.

- 6) Tikai neliela daļa respondentu esošo sistēmu uzskata par taisnīgu (6,4%), tai pašā laikā 72% respondentu uzskata, ka pašreizējā kārtībā būtu jāveic izmaiņas.
- 7) Domājot par izmaiņu nepieciešamību jaunajā diferencētā NM piemērošanas kārtībā, 79,2% respondentu uzskata, ka jāveido vienkāršāka kārtība, 12,3% respondentu uzskata, ka jāatgriežas pie iepriekšējās kārtības, bet 2,3% uzskata, ka var tikt atstāta esošā kārtība. 6% respondentu atbildes uz šo jautājumu nav snieguši.
- 8) 50% respondentu atzīst, ka nezina, ka NM netiek piemērots mikrouzņēmumu darbiniekiem. 42% respondentu zina, ka NM netiek piemērots. 8% no respondentu atbildi nesniedz, attiecīgi var pieņemt, ka arī viņiem šis fakts nav zināms.
- 9) Vēl lielāka daļa respondentu (57,5%) nezina, ka, ja darbinieks vienlaicīgi strādā MUN režīmā un VN režīma uzņēmumā, tad darbiniekam NM netiek piemērots. Klāt pievienojot vēl to respondentu skaitu, kas nesniedza atbildi uz šo jautājumu, nezinātāju skaits ir 70%.
- 10) 52% respondentu politiku, ka mikrouzņēmumu darbiniekiem, kas vienlaikus strādā arī VN režīmā, netiek piemērots NM, vērtē negatīvi. 40,5% respondentu atbildi uz šo jautājumu nesniedz. Tikai 7,5% šādu kārtību vērtē kā atbilstošu.
- 11) 53% respondentu uzskata, ka valstij būtu jāparedz lielāki nodokļu atbalsta pasākumi mikrouzņēmumos nodarbinātajiem.
- 12) Analizējot jautājumu par EDS kā informācijas avota izmantošanu, konstatējams, ka 38% respondentu regulāri (reizi pusgadā) pārbauda informāciju par saviem ienākumiem EDS, pārējie respondenti uz šo jautājumu sniedz negatīvu atbildi vai uz to neatbild.
- 13) 96% respondentu piekrīt apgalvojumam, ka nodokļu sistēmai ir jābūt tādai, ka to saprot ikviens nodokļu maksātājs pat bez specializētām zināšanām.
- 14) Kopumā 39,1% respondentu pozitīvi vērtē valsts noteiktos nodokļu atvieglojumus. Gandrīz tikpat daudz ir respondentu, kas to vērtē negatīvi (38,5%). 22,4% respondentu vērtējums ir neitrāls.
- 15) Tikai 18% respondentu uzskata valsts noteiktos nodokļu atvieglojumus nodarbinātajiem par motivējošiem veikt nodokļu maksājumus. Lielākā daļa respondentu (68%) uzskata, ka sistēma nemotivē maksāt nodokļus.

V nodaļa. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa regulējuma attīstība Latvijā

42. Latvijā pie darbaspēka nodokļiem var pieskaitīt:

1. iedzīvotāju ienākuma nodokli;

2. valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
 3. mikrouzņēmumu nodokli;
 4. solidaritātes nodokli (spēkā no 2016.gada).
43. Ar mērķi novērst nesamērīgi lielu sociālās apdrošināšanas pakalpojumu iegūšanu, pasargāt pensiju sistēmas pirmo līmeni no pārāk lielu finanšu līdzekļu koncentrācijas demogrāfiski un ekonomiski labvēlīgajos gados un veicināt uzkrājumu veidošanos privātajos pensiju fondos, Latvijā 1997.gadā tika noteikts VSAOI objekta maksimālais apmērs. Tomēr sociālekonomisko apsvērumu dēļ tas netika piemērots no 2009. līdz 2013.gadam.
44. 2014.gadā tika atjaunota iemaksu objekta maksimālā apmēra noteikšana, kura radīja darbaspēka nodokļu regresivitāti augsti atalgotā darbaspēka sektorā, jo personas, kuru ienākumi pārsniedza VSAOI “griestus”, ar VSAOI no objekta maksimālā apmēra pārsnieguma nepiedalās no sociālā budžeta finansēto pakalpojumu izmaksu solidārā segšanā.
45. 2016. gadā ieviešot solidaritātes nodokli, regresivitāte tika novērsta. Solidaritātes nodoklis kalpoja kā viens no valsts pamatbudžeta finansēto sociālā rakstura izmaksu pieauguma nodrošinājuma avotiem.
46. Ieviešot solidaritātes nodokli, tika novērsta pastāvošā nevienlīdzība attiecībā uz to, ka noteikta personu grupa var veikt būtiski mazākus nodokļu maksājumus no visiem darba ienākumiem. Turpmāk nodokļu slogs visiem VSAOI maksātājiem kļuva līdzvērtīgs, jo nesamaksāto VSAOI daļu aizvietoja ar solidaritātes nodokli.
47. Solidaritātes nodoklis sevī ietvēra arī nevienlīdzības aspektu. Problēma, kas tika iestrādāta solidaritātes nodoklī bija saistīta ar tā sadalījumu. Laika periodā no 2016.gada līdz 2018.gadam tika īstenota 4 vai 10% solidaritātes nodokļa novirzīšana trešajā pensiju līmenī, kas faktiski uzskatāms par personisku labumu nevis nodokli, kas bija visai absurdi.
48. Vērtējot solidaritātes nodokļa ieviešanu no konstitucionālo tiesību viedokļa, jāatzīmē, ka, lai arī nodoklis ir uzskatāms par pamattiesību ierobežojumu, tā maksāšana atbilst sabiedrības interesēm, jo tas ir vērsts uz sabiedrības kopējās labklājības veicināšanu. Plašākā nozīmē solidaritātes nodokļa mērķis ir mazināt ieņēmumu nevienlīdzību un rast valsts budžetā ieņēmumus sociāli mazaizsargāto iedzīvotāju grupu aizsardzībai.
49. Augsta ienākuma līmeņa darba ņēmēju un pašnodarbināto kategorijas pienākums maksāt solidaritātes nodokli uzskatāms kā noteiktas privātpersonu grupas īpašuma tiesību ierobežojums, lai nodrošinātu kopējās sabiedrības labklājības intereses. Tas nozīmē iespēju

nodrošināt arī tās kopējās sabiedrības labklājības intereses, kas ir arī minētās personu grupas interesēs.

50. Ja solidaritātes nodoklis nebūtu ieviests, tad saglabātos regresivitāte un ienākumu nevienlīdzība un turīgākajiem iedzīvotājiem, kuru ienākumi ir lielāki par VSAOI maksimālo apmēru, arī turpmāk būtu mazāks nodokļu slogs nekā iedzīvotāju grupai ar minimāliem un vidējiem ienākumiem.
51. Tomēr, neskatoties uz normatīvo aktu izmaiņām, 2016.gads nevar tikt uzskatīts kā nevienlīdzību mazinošs, kam par pamatu kalpo 2015. un 2016.gada neto ienākumu salīdzinājums.
52. Ar 2018.gada 20.decembra grozījumiem Solidaritātes nodokļa likums tika papildināts ar jaunu 6.¹ pantu, ar kuru noteikts, ka solidaritātes nodokļa likme ir 25,50 %, t.i., vienāda ar zemāko valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likmi. Salīdzinot ar iepriekšējo likuma redakciju, ir noteikta arī citāda nodokļa sadalīšanas un ieskaitīšanas kārtība. Nodoklis tiek sadalīts šādi:
 1. viena procentpunkta apmērā – veselības aprūpes pakalpojumu finansēšanai;
 2. 14 procentpunktu apmērā – valsts pensiju speciālajā budžetā;
 3. 10,50 procentpunktu apmērā – IIN kontā Valsts kasē.
53. Tā kā līdz 2019.gadam varēja piemērot 10 dažādas VSAOI likmes robežās no 25,50% līdz 35,09%, 2018.gadā izdarītie grozījumi no 2019.gada noteic visiem solidaritātes nodokļa maksātājiem vienu likmi 25,50% apmērā. Tajā pašā laikā lielākajai daļai solidaritātes nodokļa maksātāju veidosies nodokļa pārmaxsa, tieši likmes lieluma dēļ.
54. Balstoties uz izmaiņām var izdarīt šādus secinājumus:
 1. solidaritātes nodokļa maksātājiem, kas ir darba devēji, nav jāveido uzkrājums algas fondā, jo nav jāveic solidaritātes nodokļa starpības piemaksa;
 2. ir nodrošināts Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumos noteiktais vienlīdzības princips attiecībā uz visiem solidaritātes nodokļa maksātājiem;
 3. solidaritātes nodoklis netiek novirzīts fondēto pensiju shēmām un privāto fondu pensiju plāniem;
 4. tiek veidota solidaritātes nodokļa atmaksas sistēma – palielinās administratīvas izmaksas VSAA;
 5. solidaritātes nodokļa izmaiņas ietekmē 99,9% solidaritātes nodokļa maksātāju, jo tikai diviem solidaritātes nodokļa maksātājiem piemēroja VSAOI likmi 25,50%;

6. Tiem solidaritātes nodokļa maksātājiem, kuru ienākumi ir robežās no 55000 *euro* līdz 62800 *euro*, IIN likme samazināta no 31,4% uz 23%.
55. Solidaritātes nodokļa sliekšņa un VSAOI maksimālā sliekšņa paaugstināšana no 55000 *euro* uz 62800 *euro*, kā arī IIN likmes 31.4% sliekšņa paaugstināšana no 55000 *euro* uz 62800 *euro*, neņemot vērā NM un atvieglojumu ietekmi, palielina neto ienākumus personām, kuru bruto ienākumi ir no 55000 *euro*. Pieaugums ir līdz 655,20 *euro* gadā. Līdz ar to 2019.gadā VSAOI maksimālā sliekšņa, solidaritātes nodokļa un IIN paaugstināšanai neto algas pieaugums ir būtiski lielāks nekā saņēmējiem, kuru ienākumi ir līdz vidējās algas līmenim, mediānas lieluma algas saņēmējiem, kā arī personām, kurām neto algas pieaugums balstās uz NM un atvieglojumu summu palielinājumu. Tādējādi nevienlīdzība ar pieņemto grozījumu tika palielināta, kas neatbilst vispārpieņemtajiem uzstādījumiem par vēlmi mazināt nevienlīdzību.
56. Solidaritātes nodokļa atmaksa var radīt darba devējam neatbilstības produkcijas pašizmaksas aprēķinos, kā arī gada pārskata sagatavošanas procesā, jo konkrētās izmaksas (solidaritātes nodokļa daļa, kas tiks atmaksāta pēctaksācijas gadā) palielinās izdevumu posteņus taksācijas periodā, taču pēctaksācijas gadā, saņemot solidaritātes nodokļa atmaksu, šo izmaksu posteņi pēc būtības ir neatbilstoši un nesniedz patiesu priekšstatu par reālajām izmaksām taksācijas periodā.
57. Viens no nozīmīgākajiem nodokļiem Latvijā ir IIN, ar ko apliek fiziskas personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no:
1. algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
 2. nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav UIN objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;
 3. nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā no kapitāla pieauguma;
 4. patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;
 5. mikrouzņēmumu nodokļa, kas tiek aprēķināts un piemērots atbilstoši kārtībai, ko nosaka Mikrouzņēmumu nodokļa likums;
 6. sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa, kas tiek piemērots un aprēķināts, balstoties uz attiecīgajā sezonā gūtajiem ienākumiem par laukstrādnieka saimnieciskās darbības veikšanu.

58. IIN Latvijā attīstījies pakāpeniski, kā arī piedzīvo nemītīgas izmaiņas, kas būtiski ietekmē nodokļa piemērošanu un ieturamā nodokļa apmēru. Stabila IIN likme 25% pastāvēja no 1995. līdz 2008.gadam, bet pēc tam tika mainīta vidēji reizi divos gados. Tiek piemērotas arī citas likmes ne algas ienākumiem. Arī citi IIN elementi tiek mainīti gandrīz katru gadu.
59. Ar IIN apliekamo bāzi ir iespējams samazināt par NM, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu summu.
60. Līdz 2018.gadam attaisnotie izdevumi bija sadalīti pēc attaisnoto izdevumu veida. Salīdzinājumā ar 2017.gadu un iepriekšējiem gadiem personas, kuras iesniedza attaisnotos izdevumus par medicīnas un izglītības pakalpojumiem, saskaņā ar jauno regulējumu ir ieguvēji, ja izdevumu apmērs bija lielāks par 215 *euro* gadā. Savukārt personas, kuras iesniedza attaisnotos izdevumus par zobārstniecības, zobu protezēšanas pakalpojumiem un plānveida operācijām, ir zaudētāji, ja izdevumu summa ir lielāka par 600 *euro*. 2018.gadā maksimālā IIN atmaksa par izglītības, medicīnas, zobārstniecības pakalpojumu izmantošanas var būt 120 *euro*.
61. Tiem nodokļu maksātājiem, kuri izmanto zobārstniecības, zobu protezēšanas pakalpojumus un plānveida operācijas līdz 2018.gadam visu summu varēja iekļaut attaisnotajos izdevumos attiecīgajā gadā, bet nevarēja pārnest uz nākamajiem taksācijas gadiem. Tajā pašā laikā pārmaksātais IIN nevarēja būt lielāks par jau ieturēto nodokli. No 2018.gada ieviestais ierobežojums, kas noteic, ka nodokļu maksātājs attaisnotajos izdevumos var iekļaut pensiju fondos vai dzīvības apdrošināšanā veiktās iemaksas 10% apmērā no gada apliekamā ienākuma, bet ne vairāk kā 4000 *euro*. Tas nozīmē, ka maksimālā pārmaksātā IIN summa var būt 800 *euro*.
62. Analizējot personu maksājamo IIN pa dažādiem gada ienākumu līmeņiem, jāsecina, ka 2018.gadā virkne nodokļu maksātāju pat pie esošiem attaisnotiem izdevumiem tos piemērot nevar, t.i., to ienākumu summa nav pietiekama, lai attaisnotie izdevumi varētu tikt piemēroti.
63. Analizējot personu bruto ienākumus par attaisnoto izdevumu piemērošanu attiecībā uz izdevumiem par iemaksām pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanā, jāsecina, ka iekļaut attaisnotajos izdevumos var visai mazas summas. Tā kā attaisnotajos izdevumos var iekļaut summas līdz 10 % no gada apliekamā ienākuma, tad, lai varētu piemērot 4000 *euro* attaisnotos izdevumus, nepieciešami 40000 *euro* gada apliekamie ienākumi. Personām, kuru gada apliekamie ienākumi ir līdz 40000 *euro*, šo attaisnoto izdevumu pozīciju nevar piemērot pilnā apmērā.

64. Analizējot attaisnoto izdevumu piemērošanas iespējas, var secināt, ka no 2015. līdz 2018.gadam pieauga nepieciešamais ienākumu līmenis attaisnoto izdevumu piemērošanai, tātad pieauga arī nodokļu maksātāju skaits, kam nevar piemērot attaisnotos izdevumus.
65. NM noteikšana kā izņēmums no vispārējā nodokļu maksāšanas pienākuma tiek balstīts uz tādu vērtību (principu) kā cilvēka cieņas respektēšana, kas ir demokrātiskas valsts pienākums. NM pēc būtības ir ienākuma daļa, kurai minimālā līmenī ir jānodrošina personas eksistencei nepieciešamie līdzekļi. Tas nozīmē, ka personas eksistenci minimālā līmenī nodrošinošie līdzekļi (nenosakot katrai fiziskajai personai individuāli nepieciešamo līdzekļu daudzumu) ir jāizslēdz no aplikšanas ar ienākuma nodokli.
66. Tāpat NM var raksturot kā bāzes atvieglojumu IIN sistēmā, kas ir vienāds visiem nodokļu maksātājiem un domāts iztikas minimuma nodrošināšanai.
67. NM noteikšana valstiskā līmenī ir ne vien nodokļu, bet arī sociālās politikas jautājums. NM noteikšanai būtu jāskaidro ar valsts definētu iztikas minimuma līmeni.
68. No 1994.gada 1.janvāra līdz 2015.gada 31.decembrim gada NM veidoja mēneša NM summa, kuru noteica Ministru kabinets:
 1. IIN maksātāja mēneša NM bija konstanta summa, kas tika piemērota visiem nodokļu maksātājiem uz vienlīdzības pamatiem, neatkarīgi no ienākumu apmēra.
 2. NM apmērs ekonomiskās izaugsmes apstākļos ik gadu tika paaugstināts, savukārt ekonomikas lejupslīdes apstākļos – samazināts.
69. No 2016.gada minimālo mēneša NM piemēro katru mēnesi ienākuma gūšanas vietā, kur iesniegta maksātāja algas nodokļa grāmatiņa, apliekamajam ienākumam, kuram tiek piemērota likumā noteiktā IIN likme. Maksātāja gada apliekamajā ienākumā netiek ietverts ienākums gada diferencētā NM apmērā.
70. Gada diferencēto NM aprēķināja saskaņā ar Ministru kabineta noteiktu formulu, kurā ņem vērā maksātāja gada apliekamos ienākumus, kā arī:
 1. minimālo mēneša NM;
 2. maksimālo gada NM;
 3. gada apliekamā ienākuma apmēru, līdz kuram piemēro maksimālo gada NM;
 4. gada apliekamā ienākuma apmēru, virs kura piemēro tikai minimālo gada NM.
71. Ar šo kārtību tika ieviests princips, ka gada diferencētais NM tiek piemērots apgriezti proporcionāli maksātāja gada apliekamo ienākumu apmēram. Citiem vārdiem sakot, tas, kurš saņem mazāku algu, tam piemēro lielāku gada NM.

72. Raksturojot šo rādītāju piemērošanas nosacījumus, jānorāda sekojošais – šajā periodā maksimālo gada NM piemēroja, ja gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs ir mazāks vai vienāds ar gada apliekamā ienākuma apmēru, līdz kuram piemēro maksimālo gada NM (valdības politiski izvēlēta summa). Piemēram, 2016.gadā tā bija 4560 *euro* jeb 380 *euro* mēnesī, savukārt 2017.gadā – 4800 *euro* jeb 400 *euro* mēnesī. Būtībā maksimālo gada NM varēja piemērot minimālās un zemākas algas saņēmējiem.
73. Ja gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs bija robežās no gada apliekamā ienākuma apmēra, līdz kuram piemēro maksimālo gada NM – 4560 *euro* jeb 380 *euro* mēnesī 2016.gadā un 4800 *euro* jeb 400 *euro* mēnesī 2017.gadā, līdz gada apliekamā ienākuma apmēram, virs kura piemēro tikai minimālo gada NM, t.i., 12000 *euro* jeb 1000 *euro* mēnesī 2016.gadā un 13200 *euro* jeb 1100 *euro* mēnesī 2017.gadā, gada diferencētais NM pakāpeniski samazinājās.
74. Savukārt, ja gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs pārsniedza gada apliekamā ienākuma apmēru, virs kura piemēro tikai minimālo gada NM, tika piemērots tikai minimālais mēneša NM. Piemēram, ja 2016.gadā ikmēneša ienākums personai bija vismaz 1001 *euro*, bet 2017.gadā – vismaz 1101 *euro*, tad šai personai netika piemērots gada diferencētais NM. Šai personai piemēroja konstanto, t.i., visiem IIN maksātājiem piemērojamo NM, t.i., 2016.gadā – 75 *euro*, 2017.gadā – 60 *euro*.
75. Var secināt, ka 2016. un 2017.gadā NM un diferencētā NM piemērošanas dēļ nodokļu maksātājam gada laikā varēja rasties iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārākuma attiecīgi līdz 207 *euro* 2016.gadā, un 248,40 *euro* 2017.gadā.
76. Savukārt 2015.gadā NM piemērošana visiem nodokļu maksātājiem vienādā apmērā radīja situāciju, ka IIN pārākuma neradās, izņemot gadījumus, ja persona gada laikā nebija iesniegusi algas nodokļu grāmatiņu vai darba attiecības bija nepilnu gadu. No nodokļu maksātāja viedokļa, kā arī no administrēšanai nepieciešamā laika patēriņa visiem nodokļu maksātājiem piemērojama vienota NM piemērošana ir būtiski labāka un taisnīgāka, jo neveidojas nodokļa pārākuma, kā arī piemērošana ir vienkāršāka.
77. Gada diferencētā NM piemērošana rezumējošā kārtībā, iesniedzot GID, atbilda likumā noteiktajiem principiem, ka IIN maksātājam papildus individuāli piemērojamos nodokļi samazinošos atvieglojumus (piemēram, attaisnotos izdevumus par izglītību un ārstniecības pakalpojumiem) piemēro rezumējošā kārtībā, iesniedzot GID, un to var vērtēt pozitīvi.

78. 2016. un 2017.gadā likumdevējs un valdība IIN sistēmā iezīmēja ilgtspējīgāku un progresīvāku NM politiku, no vienas puses saglabājot iepriekšējās politikas uzstādījumus, pakāpeniski ieviešot sociālā taisnīguma un solidaritātes principu elementus. NM būtība un piemērošana kļūst sarežģīta, salīdzinot ar iepriekšējo periodu.
79. Sākot ar 2018.gadu gada diferencētā NM aprēķināšanas formula ir līdzīga iepriekš (2016. un 2017.gadā) noteiktajai. Taču, ja iepriekš, aprēķinot koeficientu, tika ņemts vērā minimālais mēneša NM (kas bija konstants un tika piemērots visiem bez izņēmuma), tad sākot ar 2018.gadu, aprēķinot gada diferencēto NM, VID noteiktais prognozējamais mēneša NM netiek ņemts vērā. Šī atšķirība būtiski ietekmē IIN maksātāju no gada diferencētā NM piemērošanas seku viedokļa. Šajā aspektā arī veidojās viens no netaisnības aspektiem, proti, gada diferencētais NM tiek aprēķināts atbilstoši persona apliekamo ienākumu kopsummai. Taču VID prognozētais NM tiek balstīts uz iepriekšējiem datiem un tas objektīvi nesakrīt ar personas nākotnes ienākumiem vai ienākumu kopumu.
80. IIN maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma var atšķirties no gada diferencētā NM apmēra. Šāda situācija var rasties, ja maksātāja taksācijas gada laikā gūtie ienākumi ir lielāki vai mazāki nekā pirmstaksācijas gadā (pirms pirmstaksācijas gadā) gūtie ienākumi, uz kuriem balstās VID prognozētā mēneša NM aprēķins.
81. Ja maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma pārsniedz maksātāja gada diferencētā NM apmēru, t.i., maksātājam taksācijas gada laikā piemērota lielāka NM summa, nekā tam pienākošais gada diferencētais NM, iesniedzot GID rezumējošā kārtībā, tiek veikta apliekamā ienākuma precizēšana gada diferencētā NM pozīcijā, kas attiecīgi kopējā rezultātā var radīt pienākumu piemaksāt IIN.
82. Ja maksātājam taksācijas gada laikā piemērotā VID prognozētā mēneša NM kopsumma nesasniedz maksātāja gada diferencētā NM apmēru, t.i., maksātājam taksācijas gada laikā piemērota mazāka NM summa, nekā tam pienākošais gada diferencētais NM, iesniedzot GID rezumējošā kārtībā, tiek veikta apliekamā ienākuma precizēšana gada diferencētā NM pozīcijā, kas attiecīgi kopējā rezultātā var radīt IIN pārmaksu un attiecīgi tiesības uz IIN atmaksu.
83. 2018. un nākamo gadu NM kārtība raksturojama ar šādiem likumdevēja un Ministru kabineta noteiktiem iedibinājumiem:

1. tiek saglabāts ieviestais gada diferencētais NM, kas gada ietvaros tiek individualizēti piemērots IIN maksātājam atkarībā no ienākumu apmēra, kurus ir noteikusi valdība;
 2. minimālais mēneša NM tiek aizstāts ar VID prognozēto mēneša NM, vēl vairāk sarežģījot tā aprēķināšanas un piemērošanas kārtību.
 3. Tiek noteiktas striktas VID prognozētā mēneša NM un gada diferencētā NM piemērošanas robežas atkarībā no ienākumu apmēra ar mērķi atbalstīt mazāka apmēra algu saņēmējus.
84. Kārtība ar prognozētā NM un diferencētā gada NM piemērošanu, kas tika uzsākta 2018.gadā, ir būtiski sarežģījusi IIN piemērošanu. Apstākļi, ka prognozēto NM nosaka pēc vēsturiskajiem datiem, rada situāciju, ka prognozētais NM gada laikā kopsummā var būt gan lielāks, gan mazāks par gada diferencēto NM, kā rezultātā var būt nodokļa parāds vai pārākums.
85. Pēc GID sastādīšanas iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārākums no NM piemērošanas radīsies, ja:
1. prognozētais NM gada laikā būs piemērots mazāks nekā personai tiesības piemērot;
 2. vēsturiskajā periodā, pēc kura ienākuma līmeņa tiek noteikts prognozētais NM, ienākums ir bijis lielāks par deklarētajā periodā gūtajiem ienākumiem;
 3. tās ir personas, kurām ir neregulāri, svārstīgi ienākumi, vai vēsturiskajā periodā bijuši vienreizēji papildu ienākumi.
86. Pēc GID sastādīšanas IIN parāds no NM piemērošanas radīsies, ja:
1. prognozētais NM gada laikā būs piemērots lielāks nekā personai tiesības piemērot;
 2. vēsturiskajā periodā, pēc kura ienākuma līmeņa tiek noteikts prognozētais NM, ienākums ir bijis mazāks par deklarētajā periodā gūtajiem ienākumiem;
 3. tās ir personas, kurām ir neregulāri, svārstīgi ienākumi, vai personas, kuras vēsturiskajā periodā bijušas bērna kopšanas atvaļinājumā, nav strādājušas.

VI nodaļa. Faktisko datu analīze

87. Sakarā ar to, ka pastāv vairāki nodokļu režīmi, veidojas arī atšķirīgas tiesības, piemērot NMNM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus. Personai, strādājot vispārējā nodokļu maksāšanas režīmā, ir tiesības piemērot atvieglojumu, NM, attaisnotos izdevumus. Attiecīgā pārskata gada laikā, ja persona iesniegusi algas nodokļu grāmatiņu darba

- devējam, darba devējs ir tiesīgs piemērot NM, atvieglojumus un attiecīgajā laikā piemērojamos attaisnotos izdevumus. Savukārt, ja nodarbinātais strādā tikai MUN režīmā, turklāt vienā vai vairākos, personai nav tiesību piemērot nedz NM, nedz attaisnotos izdevumus un atvieglojumus. Līdz ar to visus valsts paredzētos labumus par apgādājamajiem nav iespējams piemērot, kaut gan valsts devusi tiesības tos piemērot. Ja nodarbinātais strādā VN režīmā un MUN režīmā, tad viņam ir tiesības piemērot tikai attaisnotos izdevumus.
88. Kā būtisks trūkums uzskatāms apstāklis, ka personai, strādājot mikrouzņēmumā, darba devējs nav tiesīgs piemērot atvieglojumus par apgādājamajiem, līdz ar to apgādājamā materiālais stāvoklis atkarīgs no nodarbinātā darbavietas nodokļu režīma, kā rezultātā veidojas nevienlīdzība.
 89. No 2019. gada ir ierobežojumi strādāt vairākos mikrouzņēmumos, kā rezultātā attiecīgs normatīvais regulējums ietekmē 5258 nodarbinātos, kuri guva ienākumus no vairākiem mikrouzņēmumiem. Līdz ar mikrouzņēmuma nodokļa regulējuma maiņu, kas sevī ietvēra MUN likmes palielināšanu, vērojama neliela mikrouzņēmumos nodarbināto samazināšanās, bet vairākos mikrouzņēmumos - strādājošo pieaugums.
 90. Vidējā gada darba samaksa kopā tiem, kas strādā vairākās darbavietās, ir augstāka. Viszemākā darba samaksa ir darbiniekiem, kas strādā vienā MUN režīmā strādājošā uzņēmumā. Personas, kas strādā uzņēmumā, kas ir VN režīmā, guvušas lielākus ienākumus, bet vismazākie ienākumi ir nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos.
 91. Vidējam atalgojumam VN režīmā nodarbinātajiem, tāpat arī mediānai ir tendence pieaugt, tomēr mediānas lielums 2018. gadā ir par 234 *euro* mazāks par vidējo atalgojumu, ko var uzskatīt par lielu novirzi.
 92. Mediānas rādītājs var tikt izmantots, lai precīzāk raksturotu reālo atalgojuma līmeņa situāciju. Ja vidējo atalgojumu būtiski ietekmē skaitliski nelielā lielo atalgojumu saņēmēju grupa, tad, rēķinot mediānu, mazāku ietekmi uz to rada īpaši liels un mazs atalgojums. Analizējot vidējā atalgojuma un mediānas izmaiņas pret iepriekšējo laika periodu, tieši mediānas rādītājs parāda mazākas svārstības, tāpēc var tikt izmantots, lai precīzāk attēlotu situāciju atalgojuma jomā.
 93. Analizējamajā periodā gan vidējais atalgojums, gan mediāna pakāpeniski pieaug, palielinoties arī to pieauguma tempam. Pozitīvas izmaiņas parāda pakāpeniska starpības sarūkšana starp vidējo algu un mediānu.

94. Tā kā 67,2% no visiem nodarbinātajiem VN režīmā saņem atalgojumu robežās līdz 1000 *euro*, kas atbilst diferencētajam NM, bet NM apjoms tiek noteikts provizoriski, tiem visiem nepieciešams iesniegt gada ienākuma deklarāciju. Turklāt, ja ienākumu apjoms ir pieaudzis, pastāv iespējamība, ka būs jāveic papildus IIN maksājums.
95. Nestabili, tomēr vērojama nodarbināto īpatsvara samazinājuma tendence, kas saņem atalgojumu līdz vidējai algai. To var saistīt ar pieprasījuma pieaugumu pēc darbaspēka.
96. Nodarbināto īpatsvars, kas saņem atalgojumu līdz minimālajai algai, svārstās no 26,6% 2017. gada decembrī, kad tas bija vismazākais, līdz 39,3% 2015. gada februārī. Kopējā tendence ir samazinoša.
97. 2018. gada jūnijā kopumā MUN režīmā bija nodarbināti 74597 darba ņēmēju (saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem IIN aprēķinam netiek pielietots ne NM, ne atvieglojumi par apgādībā esošām personām). No tiem 93% strādā vienā uzņēmumā. 36% no visiem MUN nodarbinātajiem strādā arī VN režīma uzņēmumā (pieaugoša tendence).
98. No MUN strādājošajiem 2018. gada jūnijā 7200 personu apgādībā ir viens vai vairākas apgādājamās personas, kas ir 9,7% no visiem MUN strādājošiem. Šādu darbinieku skaits ne tikai samazinās absolūtos skaitļos, bet arī procentuāli no visiem MUN nodarbinātajiem.
99. Samazinājums saistāms ar MUN likmes paaugstināšanu un ierobežojumu pastiprināšanu. Vienlaikus var uzskatīt, ka, pamatojoties uz to, ka darba samaksai ir tendence pieaugt, bet mikrouzņēmumos strādājošajiem ir ierobežotas darba samaksas apmēra summas līdz 720 *euro* mēnesī, tad daļa darbinieku pāriet uz VN režīmā strādājošajiem, kā arī samazinās mikrouzņēmumu skaits.
100. Nodarbinātajiem, kas strādā mikrouzņēmumos ir reģistrēti apgādājamie, bet, neskatoties uz apgādājamo skaita samazinājumu, jāsecina, ka 7201 apgādājamais nesaņem valsts piešķiros labumus, kurus paredz IIN regulējums.
101. MUN nodarbinātajiem vidējais atalgojums ir aptuveni divas reizes zemāks nekā vidējais atalgojums valstī. Turklāt, augot vidējai algai valstī, atšķirības turpina palielināties. Analizējot iemeslus, kāpēc ir tik lielas atalgojuma atšķirības starp vidējo algu valstī un MUN nodarbinātajiem, redzams, ka MUN darbinieku skaits, kam atalgojums ir 0, veido aptuveni 20% no visiem MUN nodarbinātajiem.
102. Saskaņā ar informāciju par darba ņēmēju skaitu sadalījumā pēc deklarēto nostrādāto stundu skaita pie VN režīmā strādājošiem darba devējiem laika periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam nostrādāto stundu skaits pakāpeniski ir pieaudzis.

103. Saskaņā ar informāciju par 2018. gada pirmajiem astoņiem mēnešiem, augustā 36,3% no nodarbinātajiem strādājuši vairāk kā 181 stundu mēnesī.
104. Vidējās bruto samaksas un vidējās stundas apmaksas aprēķins parāda, ka vidējā bruto samaksa, pieaugot nostrādāto stundu skaitam, palielinās. Tā kā vidējā stundas apmaksā parasti paliek nemainīga, tad lielais nostrādāto stundu skaits ir skaidrojams ar nepieciešamību iegūt lielākus naudas līdzekļus. Vienlaikus tas parāda, ka nodarbinātie saņem nevis virsstundu dubulto samaksu, bet gan strādā citās darbavietās.
105. Analizējot valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objektu apmēru, jāsecina, ka valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts līdz minimālajai algai 2018. gadā ir 24% nodarbināto. Tas ir liels skaits, jo nākotnē šiem nodarbinātajiem būs zems sociālais nodrošinājums - pensijas, pabalsti utt. 39% valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts ir līdz vidējai algai 934 euro.

VII nodaļa. Reformas ietekmes analīze

106. IIN reformas ietekmi var analizēt daudzu rādītāju griezumā. Par svarīgākajām izmaiņām liecina nodokļu sloga dinamika, neto ienākumu izmaiņas, izmaiņas nodokļu maksātāju iespējas piemērot NM, atvieglojumus un attaisnotos izdevumus.
107. Laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam nodokļu slogs personām bez apgādājamajiem auga, bet 2018. gadā samazinājās līdz 2015. gada līmenim. Attiecīgas tendences var ieraudzīt arī personām ar vienu un diviem apgādājamajiem. Savukārt, personām ar trim apgādājamajiem nodokļu slogs stabili auga, bet, ja apgādājamo skaits ir no četri līdz seši, laika posmā no 2015. līdz 2017. gadam rādītājs nemainījās, bet 2018. gadā pieauga.
108. Kopumā nodokļu sloga pieaugumu personām ar apgādājamajiem nevar vērtēt pozitīvi, īpaši gadījumos ar lielu apgādājamo skaitu un uz tā fona, ka personām ar mazāku apgādājamo skaitu 2018. gadā nodokļu slogs nedaudz samazinājās, bet ar trim līdz sešiem apgādājamajiem - pieauga.
109. Nodokļu sloga aprēķini attiecībā uz mediānas atalgojumu nevienai grupai nerada samazinājumu, 2015. - 2018. gadā tas pieauga visiem, pie tā visbūtiskāk tieši personām ar diviem un trim apgādājamajiem. Šāda attīstība arī novērtējama negatīvi.
110. 2018. gada jūnija datu analīze parāda, ka:

- 17) maksimālais NM pienāktos 28,6% no visiem nodarbinātajiem, reāli tiek piemērots maksimālais NM 16% no visiem nodarbinātajiem vai 56% no tiem, kam tas var tikt piemērots;
 - 18) NM ir nulle 32,8 % no visiem nodarbinātajiem;
 - 19) bez apgādājamiem ir 75,8% no visiem nodarbinātajiem;
 - 20) visvairāk strādājošo bez apgādājamajiem ir algu grupās līdz 500 *euro*, tais ir, līdz pat 89% no visiem nodarbinātajiem šajā algu grupā;
 - 21) NM nav iespējams piemērot 14% no personām bez apgādājamajiem;
 - 22) ar vienu reģistrētu apgādājamo ir 15,3% no visiem nodarbinātajiem;
 - 23) nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 14% no nodarbinātajiem ar vienu apgādājamo;
 - 24) ar divām reģistrētām apgādājamām personām ir 7,3% no visiem nodarbinātajiem;
 - 25) nevar pilnībā izmantot atvieglojumus, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 24,2% no nodarbinātajiem ar diviem apgādājamajiem;
 - 26) ar trim reģistrētām apgādājamām personām ir 1,4% no visiem nodarbinātajiem;
 - 27) nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi, 36,7% no nodarbinātajiem ar trim apgādājamajiem;
 - 28) ar četrām reģistrētām apgādājamām personām ir 0,2% no visiem nodarbinātajiem;
 - 29) nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi, 50% no nodarbinātajiem ar četriem apgādājamiem;
 - 30) nevar pilnībā izmantot NM, jo alga ir mazāka kā atvieglojumi 66,4% no nodarbinātajiem ar pieciem apgādājamajiem;
 - 31) kopumā nevar piemērot atvieglojumus (NM vai atvieglojumu par apgādājamajiem veidā) 15,2% no visiem nodarbinātajiem.
111. Algas apjoms, kas ir nepieciešams, lai tiktu attiecināti atvieglojumi personām ar vienu apgādājamo 2015. - 2017. gadā palielinājās; ar diviem apgādājamajiem auga no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā palika 2017. gada līmenī; personām ar trim līdz sešiem apgādājamajiem tāpat kā visiem algas apjoms palielinājās no 2015. līdz 2017. gadam, bet 2018. gadā samazinājās. Jāatzīmē, ka nepieciešamais algas līmenis personām ar četriem līdz sešiem apgādājamajiem parasti ir tuvs vai augstāks par vidējo algu valstī.
112. Pieņemot, ka vidējam bruto atalgojumam tiek piemēroti atvieglojumi, var novērot, ka pie noteikta apgādājamo skaita aprēķinātais IIN paliek negatīvs. Šāda situācija veidojās pie

- četriem apgādājamajiem 2015. un 2016. gadā, bet pie pieciem un sešiem apgādājamajiem - visā periodā no 2015. līdz 2017. gadam. No 2016. gada IIN negatīvais rezultāts samazinās, bet jāatceras, ka, pastāvot šādam rezultātam, nodokļu maksātājam katrā gadījumā nav iespējas pilnībā piemērot pienākošos atvieglojumus, kas ir vērtējams negatīvi.
113. Vērtējot IIN piemērošanu mediānas atalgojumam pie atvieglojumu pastāvēšanas, rezultāti sanāk vēl negatīvāki un jau pie trim apgādājamajiem.
 114. Veicot aprēķinus saistībā ar iespēju piemērot attaisnotos izdevumus, var secināt, ka arī šajā gadījumā eksistē bruto ienākumu lielums, kurš iepriekš minētās tiesības ierobežo. Sliksnis paliek arvien augstāks gan vēsturiski, gan pieaugot apgādājamo skaitam.
 115. Analizējot nodarbināto skaitu, kuriem neveidojas pietiekami ienākumi attaisnoto izdevumu piemērošanai, var secināt, ka 2015. - 2017. gadā to skaits samazinājās divās grupās: nodarbinātajiem bez apgādājamajiem un ar trim līdz pieciem apgādājamajiem. Savukārt no 2017. gada šis skaits palielinājās visās grupās.
 116. Iepriekš minētie apsvērumi ietekmē arī GID datus, kā rezultāts veidojas iespaidīgas negatīvas IIN summas un izdevumu procentu daļa, kas nevar tikt atgūta attiecībā pret kopējo attaisnoto izdevumu apjomu. Kopš 2015. gada procentu daļa no iesniegtās summas, kas nevar tikt atgūta, ir pieaugusi no 49% līdz 54%.
 117. 2016. gadā neto ienākumu pieaugums atkarībā no apgādājamo skaita bija līdz 11,50 *euro* mēnesī nodarbinātajam ar piecām apgādībā esošām personām, turklāt pieaugums bija lielāks, palielinoties apgādājamo skaitam.
 118. 2017. gadā neto ienākumu pieaugums bija no 3,63 *euro* mēnesī personām bez apgādājamajiem samazinoties līdz 0,99 *euro* nodarbinātajam ar trim apgādājamajiem, savukārt ar četrām un piecām apgādībā esošām personām ieguvums bija nulle.
 119. 2018. gadā vislielākais neto ienākumu pieaugums 24,02 *euro* mēnesī tika novērots personām bez apgādājamajiem, vismazākais - 17,42 *euro* - nodarbinātajiem ar divām apgādībā esošām personām, pārējiem neto ienākumu pieaugums bija ap 23 *euro* mēnesī.
 120. 2016. - 2018. gadu datu analīze ļauj secināt, ka līdzvērtīgs neto ienākumu pieaugums netika panākts.
 121. Analīze parādīja, ka tiesības uz atvieglojumu piemērošanu nodarbinātajiem bieži veidojas tikai pie papildu ienākumu esamības, bet atalgojuma lielums ir nepietiekams, lai piemērotu atvieglojumus mēneša ienākumiem. Tātad atvieglojumu piemērošana var kļūt iespējama tikai GID aizpildīšanas brīdī, tāpēc līdzekļi kļūst pieejami vēlāk.

122. Spriežot no vienlīdzības un sociālā taisnīguma principu skatījuma, nešķiet pieņemama situācija, kad ieguvumi no IIN reformas vairāk izpaužas nodarbinātajiem bez apgādājamajiem vai personām ar ienākumu līmeni, kurš būtiski pārsniedz vidējo algu valstī.
123. 2019.gada plānotais neto ienākuma pieaugums ir no 6 *euro* personām bez apgādājamajiem līdz 26,90 *euro* personām ar četriem apgādājamajiem, ieguvumam pieaugot ar apgādājamo skaitu.

VIII nodaļa. Neapliekamā minimuma un iztikas minimuma korelācija

124. Nodokļu teorija kā vienu no galvenajām tēzēm izvirza nepieciešamību NM sasaistīt ar konkrētās valsts definētu iztikas minimumu. Latvijā nav vienota rādītāja, kas raksturotu nodokļu teorijā minēto ienākuma daļu, kas minimālā līmenī nodrošina personas eksistencei nepieciešamos naudas līdzekļus.
125. Latvijā valstiskā līmenī šobrīd iztikas minimumu kā nosacītu cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanas rādītāju var sasaistīt ar vairākiem rādītājiem: valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, garantēto minimālo ienākumu, ienākumu līmeni trūcīgas personas statusa iegūšanai, kuri savukārt nosaka minimumu daudziem citiem pabalstiem.
126. Ministru kabineta pirmreizēji noteiktais NM, kā arī vēlākos gados noteiktās NM summas matemātiski nav tikušas sasaistītas ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu.
127. Apkopojot datus par nabadzības riska sliekšņa tendencēm un NM summām, jāsecina, ka nav nodrošināta savstarpējā sakarība.
128. Apkopojot un salīdzinot informāciju par NM attīstību ar nabadzības riska sliekšņa attīstību, jāsecina, ka Latvijā NM un nabadzības riska sliekšņa vēsturiskā attīstība neliecina par tiešu un likumsakarīgu šo parādību korelāciju. Tādējādi teorijā atzītā tēze, ka NM ir jābūt sasaistītam ar valstī noteiktu iztikas minimumu, Latvijā netika un netiek īstenota.
129. 2014. gada valdības koncepcijā par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu kā viens no risinājumiem tika paredzēts samazināt darbaspēka nodokļu slogu darba ņēmējiem ar zemu atalgojumu (ar algu zem vidējās), palielinot IIN NM, lai palielinātu minētajai mērķa grupai ienākumus sasaistē ar minimālā ienākuma līmeni.
130. Latvijā saglabājas relatīvi augsts nabadzības risks, jo iedzīvotāju minimālie ienākumi gan no algota darba, gan sociālās aizsardzības sistēmas nav pietiekami, lai mazinātu nabadzību valstī. Lai arī nabadzības problemātika visiem ir zināma, taču līdz šim nav rasts risinājums

vienotas sistēmas izstrādei, kā arī nav bijusi politiskā griba minimālā ienākuma līmeņa noteikšana nav tikusi īstenota.

131. Atskatoties uz minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas attīstību līdz 2013. gadam, Latvijā tika aprēķināti un noteikti pieci minimālā ienākuma līmeņi/nabadzības riska sliekšņi:
- (1991–2013) pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza vērtība vienam iedzīvotājam (iztikas minimums);
 - (1993) trūcīgas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (trūcīga persona);
 - (1993) maznodrošinātas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis (maznodrošināta persona);
 - (2003) garantētā minimālā ienākuma līmenis (GMI līmenis);
 - (2004) Eiropas Savienības līmenī noteiktais nabadzības riska sliekšnis (nabadzības riska sliekšnis).
132. Nacionālā līmenī normatīvajos aktos definētie minimālie ienākumu līmeņi ir noteikti nevis, pamatojoties uz konkrētu aprēķina metodoloģiju, bet gan, ņemot vērā valsts un pašvaldību finansiālās iespējas konkrētajā brīdī. Turklāt nepastāv skaidra šo līmeņu indeksācijas kārtība. Tanī pašā laikā tie dod iespēju personām kvalificēties dažādu pakalpojumu un pabalstu saņemšanai, piemēram, pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai, atvieglojumiem trūcīgām personām dažādu pakalpojumu pieejamībai.
133. Savukārt iepriekš lietotais iztikas minimums un nabadzības riska sliekšnis, kurš ir šobrīd Latvijā vienīgais metodoloģiski korekti veiktais rādītājs, nav normatīvajos aktos definēti, un tos pārsvarā izmanto statistiskiem nolūkiem, nevis palīdzības un atbalsta sniegšanai iedzīvotājiem.
134. Būtiskākās problēmas, pastāvot dažādajiem minimālo ienākumu līmeņiem/nabadzības riska sliekšņiem:
1. nav iespējams izstrādāt mērķtiecīgu un izmērāmu politiku, jo resursi netiek koncentrēti mērķa sasniegšanai;
 2. atšķirīgas interpretācijas iespējas. Pastāvot dažādiem minimālo ienākumu līmeņiem ar atšķirīgu to izmantošanas nolūku, nabadzības problēmas atspoguļošanai tiek izmantoti dažādi rādītāji. Tādējādi katra ieinteresētā puse (piemēram, plašsaziņas līdzekļi, iedzīvotāji, valsts un pašvaldību institūcijas, NVO) izmanto to rādītāju, ko tā uzskata par piemērotu konkrētam gadījumam, atbilstošu esošajai sociālekonomiskajai situācijai, kā arī izpratnei par noteiktā rādītāja aprēķināšanas metodi un noteikšanas vai piemērošanas mērķi;

3. minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas metodoloģijas trūkuma dēļ nevar sniegt argumentus par to pamatotību un adekvātumu. Tieši šāds viedoklis pastāvēja 2014. gadā izstrādātājā koncepcijā, kam pilnībā jāpiekrīt arī 2019. gadā, jo būtiskākās iepriekš minētās problēmas nav atrisinātas.
135. Tomēr visbūtiskāk ir palielināt ienākumus no algota darba, kur nozīmīga loma ir nodokļu pārdales mehānismiem. Tieši tāpat svarīgs ir bruto ienākuma pieaugums, kas Latvijā ir viens no nabadzības riska cēloņiem un arī pastāvošā augstā ienākumu nevienlīdzība.
136. Nevienlīdzības mazināšanai koncepcijā tika piedāvāti trīs risinājumu varianti.
1. variants. Minimālā ienākuma līmeni noteikt 40% apmērā no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu (1; 0,7; 0,7).
 2. variants. Papildus risinājuma 1. variantam izstrādāt jaunu pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozu dažādiem mājsaimniecību veidiem atbilstoši teritoriālajam sadalījumam.
 3. variants. Esošo situāciju nemainīt, saglabājot spēkā esošo minimālo ienākumu līmeņu noteikšanas un piemērošanas kārtību.
137. Parasti ES dalībvalstīs atbalsts iedzīvotājiem tiek sniegts, ja iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par 30% no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, vai vienādi ar to. Tāpēc tiek ierosināts izmantot to līmeni, kas ir līdzvērtīgs Pasaules Bankas piedāvājumam (106,72 *euro*) un esošajam trūcīgās personas ienākumu līmenim (128,06 *euro*). Attiecīgi 2014. gadā (atbilstoši 2012. gada ienākumu datiem) 40% veido 129 *euro* pirmajai personai mājsaimniecībā.
138. Patēriņa pieauguma dēļ mājsaimniecību vajadzības palielinās līdz ar katru nākamo mājsaimniecības locekli, taču patēriņš nepieaug proporcionāli cilvēku skaitam, tāpēc tiek izmantotas ekvivalences skalas, lai atbilstoši mājsaimniecībā esošo cilvēku skaitam piešķirtu katram mājsaimniecības loceklim vērtību proporcionāli viņa vajadzībām. Piešķirot šīs vērtības, parasti tiek ņemti vērā divi faktori – mājsaimniecības lielums (cilvēku skaits ģimenē) un mājsaimniecības locekļu vecums (bērni un pieaugušie līdz un pēc darbības vecuma).
139. Ņemot vērā Latvijas demogrāfisko situāciju, tiek piedāvāts piemērot OECD 3. ekvivalences skalu, nosakot, ka pirmajam pieaugušajam tiek piešķirta vērtība 1, bet pārējiem mājsaimniecību locekļiem, tai skaitā bērnam, – 0,7 (patēriņš 70% apmērā no pirmā

mājsaimniecības locekļa), tādējādi veicinot demogrāfijas situācijai labvēlīgāku politikas veidošanu. Piedāvātajai minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodei ir vairākas priekšrocības salīdzinājumā ar citām nabadzības noteikšanas metodēm.

140. Rezumējot analizēto, secināms - nav šaubu, ka NM noteikšana tiek veidota kā sociālo politiku ietekmējošs līdzeklis nolūkā mazināt sociālās nevienlīdzības riskus, tomēr NM joprojām tiek noteikts pēc politiskiem un finansiāliem apsvērumiem (budžeta ieņēmumu un izdevumu tvērumā), nevis pēc vienotas un paredzamas metodoloģijas, kas loģiski ir sasaistīta ar aktuāliem iztikas minimuma rādītājiem.
141. Iespējams, šāda pieeja ir kritizējama no sociālās un nodokļu kā savstarpēji cieši saistāmu sistēmu ilgspējības viedokļa, taču tā ir pieļaujama, jo valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Valsts rīcības brīvībā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Likumdevēja izšķiršanās par to, kāds nodoklis būtu samērīgs un nepieciešams, ir politikas un lietderības jautājums.
142. Dati liecina, ka atvieglojums par apgādājamām personām tiek pacelts, bet atvieglojums par invaliditāti, kā arī pārējie atvieglojumi, to summas netiek palielinātas. Tas praktiski liecina, ka nodokļu reforma nav uzlabojusi to personu ienākumu līmeni, kuriem ir vislielākais risks būt pakļautiem nabadzībai. Neskatoties uz ierobežotām finanšu iespējām budžetā, veiktie grozījumi atvieglojumu jomā nav pietiekami un ir fragmentāri problēmu risinājumi. Nav vērojama kompleksa pieeja.
143. Personām ar invaliditāti un represētajiem, gadam beidzoties, būtu jāiesniedz deklarācija, lai tiktu izmantotas visas tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu, jo, balstoties uz Valsts kontroles atklāto, faktiski mēdz būt gadījumi, ka daudzi pensijas saņēmēji nodokļa maksātāji savas tiesības nav zinājuši.
144. Apstāklis, ka valstij nav vienotas un paredzamas NM sasaistes ar iztikas minimuma līmeni, satur lielākus riskus tās apšaubīšanai no cilvēktiesību viedokļa.
145. Viens no svarīgākajiem pētījuma secinājumiem ir tas, ka valsts tikai daļēji ievēro progresīvās attīstības principu.

IX nodaļa. Nodokļa administrēšana

146. VID ilgstoši izvirzījis priekšlikumus, kas saistīti ar attaisnoto izdevumu administrēšanu saistīto izmaksu administratīvā sloga mazināšanu nodokļu maksātājiem

147. VID, sniedzot atbildi, norādīja, ka par IIN atvieglojumu administrēšanas problēmām VID vairākkārtīgi ir informējis FM, Izglītības un zinātnes ministriju un Veselības ministriju pirms un pēc jaunās nodokļu reformas ieviešanas gan tiekoties klātienē, gan rakstveidā.
148. Attaisnoto izdevumu administrēšana ir sarežģīts un darbietilpīgs process, kam nepieciešami lieli administratīvie izdevumi. Izmaksas bieži vien pārsniedz atgrieztā nodokļa summu nodokļa maksātājam. Līdz ar to tika rosināts, lai ievērojami vienkāršotu attaisnoto izdevumu administrēšanu, informāciju par nodokļa maksātāja izdevumiem par izglītību saņemtu elektroniski apkopotā veidā no datu informācijas sistēmām.
149. VID rosinājis izvērtēt iespēju atteikties no attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecību un izglītību, par kuriem pakalpojumu sniedzējs nesniedz VID informāciju elektroniskā veidā. Atvieglojumu vietā iedzīvotājiem varētu ieviest cita veida kompensācijas, piemēram, palielināt ar IIN minimālo mēneša NM par 20 *euro*, ieviest speciālu paaugstinātu neapliekamo summu personām, kuras mācās, ieviest vispārējo obligāto veselības apdrošināšanu vai citus sociālās palīdzības pasākumus.
150. VID iegulda nesamērojamus resursus deklarāciju apstrādē, jo pārsvarā iesniegto deklarāciju kvalitāte neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam, kā arī ir neapmierinoša attaisnotos izdevumus apliecinošo dokumentu kvalitāte (gan tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, gan satura ziņā). VID norāda, ka viena lēmuma manuālai sagatavošanai vidēji ir nepieciešams aptuveni 40 minūšu.
151. Ja tiktu īstenota IIN pārmaksas atmaksa bez GID iesniegšanas, būtiski tiktu samazināts administratīvais slogs gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai.
152. VID piedāvājums neguva atsaucību, līdz ar to izmaksu, laika patēriņa un nodarbināto skaita samazinājums pie deklarāciju apstrādes nenotika.
153. Kaut arī VID ilglaicīgi FM piedāvā racionālus risinājumus, kas paredz atteikties no IIN attaisnotajiem izdevumiem un palielināt NM, FM konsekventi tos nav atbalstījusi.

Rezumējot iepriekš minēto, var izcelt nozīmīgākos secinājumus:

1. Galvenie vispārējie pamatprincipi un prasības, kas ekonomikā tiek izvirzītas nodokļiem, ir:
 - 1.1. efektivitāte (lietderība) - vai konkrētās nodokli reglamentējošās normas ieviešana dos vislabāko rezultātu, izvērtējot normas ieviešanas izmaksas. Šis princips nosaka nepieciešamību izvērtēt nodokļu administrēšanas izdevumus, kas nepieciešami gan nodokļu kontrolējošām institūcijām, gan pašam nodokļu maksātājam;
 - 1.2. vienlīdzība un taisnīgums - ko nodrošina vienāda attieksme pret visiem nodokļu maksātājiem, neatkarīgi no tautsaimniecības sektora, uzņēmējdarbības veida, apjoma, teritorijas un citiem faktoriem;
 - 1.3. vienkāršība un skaidrība - ko nodrošina nodokļu likumu visaptveramība un saprotamība kā no nodokļu maksātāja, tā arī administrācijas puses;
 - 1.4. neitralitāte - kas nodrošina godīgas konkurences apstākļus dažādiem uzņēmējdarbības veidiem;
 - 1.5. stabilitāte un prognozējamība - kas nozīmē nodokļu likumu ilglaicību un savlaicīgu lēmumu pieņemšanu būtiskos nodokļu jautājumos, kas vēlāk netiek grozīti. Īpaši svarīgs šis nosacījums ir gadījumos, kad tiek mainītas nodokļu likmes, apliekamais objekts vai nodokļa aprēķināšanas bāze.
2. Izvērtējot nodokļu reformas ietvaros veiktās izmaiņas IIN, jāsecina, ka neizpildās pamatprincipi attiecībā uz vienlīdzību, neitralitāti, stabilitāti un vienkāršību.
3. Par IIN reformas posmu no 2018. gada 1. janvāra, kas ir spēkā joprojām, ir secināms:
 - 3.1. Likumdevējs un valdība IIN sistēmā progresīvo NM politiku strauji maina, atsakoties no pakāpeniska taisnīguma un solidaritātes principa ieviešanas.
 - 3.2. FM un VID sabiedrībai pietiekami atklāti neskaido par situācijām, ar ko nodokļu reformas rezultātā būs jāskaras nodokļu maksātājiem, it īpaši mazo algu saņēmējiem. Netiek pietiekami plaši un mērķēti skaidrots, ka gada beigās var būt situācijas, ka iedzīvotājiem valsts budžetā būs jāveic papildu nodokļa maksājumi. Jāsecina, ka informācija ir, bet tā sabiedrībai būtu jāsniedz daudz skaidrāk un intensīvāk. Pietiekami atklāti nesniedzot informāciju par nodokļu reformas negatīvo ietekmi, sabiedrības informēšanas princips tiek ievērots tikai daļēji, līdz ar to ir atklāts jautājums, vai tas ir atklāti un godīgi pret sabiedrību.
 - 3.3. NM būtība un piemērošana kļūst vēl sarežģītāka, salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem (2016. un 2017. gadu).

- 3.4. Nodokļu reforma skārusi lielāko daļu strādājošo, bet ekonomiskais ieguvums 2018. gadā par katru apgādājamo ir 5 *euro* neto ienākuma pieaugums mēnesī, bet no NM, ja to ļauts piemērot, ieguvums ir no 0 līdz 28 *euro* mēnesī. Savukārt, 2019.gadā neto ienākuma pieaugums par katru apgādājamo mēnesī ir iespējams 6 *euro*, bet no NM piemērošanas, mēneša ienākuma pieaugums ir no 0 *euro* līdz 6 *euro*.
- 3.5. Neto ienākuma pieaugumu nesauņēma iedzīvotāji ar ienākumiem līdz 1200 *euro* gadā (100 *euro* mēnesī), kas saistāms ar VSAOI darba ņēmēja likmes palielināšanos. Ienākumu saņēmējiem no 1800 līdz 55000 *euro* gadā neto ienākumi palielinās dažādi, tomēr mēneša laikā esošais pieaugums ir minimāls ap 10 *euro*. Sākot no 55000 *euro* gada bruto ienākuma, neto ienākums 2018. gadā samazinājās, savukārt, 2019. gadā tieši tās personas, kuru bruto ienākumi ir no 55000 *euro* un vairāk, neto ienākums pieaug. Tādējādi 2018. gada neto ienākuma samazinājums lielo algu saņēmējiem daļēji tika kompensēts 2019.gadā.
- 3.6. Valdības deklarētā vēlme samazināt nevienlīdzību netiek īstenota, jo 2019.gadā ienākumiem virs 55000 *euro* IIN likme tiek samazināta, līdz ar to neto ienākumi pieaug.
- 3.7. Neskatoties uz neto ienākumu pieaugumu, jāsecina, ka galvenā problēma pastāv apstākļi, ka apliekamais ienākums personām ir pārāk mazs, līdz ar to bieži vien iedzīvotājiem nemaz nav iespējas piemērot attaisnotos izdevumus un atvieglojumus.
- 3.8. Gada diferencētā NM sistēmas negatīvie aspekti – IIN maksātājs ir neziņā par to, vai būs parādā IIN vai veidosies pārmaksa. Nodokļa maksātājs gada laikā nevar ietekmēt nodokļa parāda vai pārmaksas rašanos, tāpēc sistēma uzskatāma par sarežģītu un nedraudzīgu nodokļu maksātājam.
- 3.9. Neskatoties uz valsts vēlmi samazināt pārmaksātā IIN summas, sākot no 2018.gada veidojas tieši lielākas pārmaksātā IIN summas, kā arī var veidoties parāds pret valsti. Diapazons 2018.gadā no NM var būt no 480 *euro* parāda līdz 480 *euro* pārmaksai, 2019.gadā no 552 *euro* parāda, līdz 552 *euro* pārmaksai, bet 2020.gadā, saglabājot esošo situāciju, summas diapazons palielinās līdz 600 *euro*.
- 3.10. Vairāk IIN maksātājiem ir pienākums iesniegt GID, tātad veidojas lielāks administratīvais slogs gan IIN maksātājiem, gan nodokļu administrācijai.
- 3.11. Ne vien saglabājas tas, ka daļu IIN pārmaksas IIN maksātājs atgūst pēc gada, ar mazāku naudas vērtību attiecībā pret patēriņa cenām (kas līdz ar to mazina arī IIN

maksātāja kopējo ieguvumu), bet sistēma paredz IIN parāda veidošanos ar visām no tā izrietošajām sekām.

- 3.12. Valsts atsakās no pakāpeniskas minimālā NM summas, kas piemērojama visiem IIN maksātājiem, tādējādi atsakoties no jau uzsāktas politikas par labu mazāku ienākumu saņēmējiem.

Vērtējot IIN reformas gaitas īpatnības un vadoties pēc sociālā taisnīguma un vienlīdzības principa aspektiem, tiek izteiktas šādas rekomendācijas:

1. IIN piemērošanas sistēma strādājošo atbalstīšanai ir jāizmanto plašāk, jo tieši strādājošais veido tautsaimniecības pievienoto vērtību. Tāpēc ir jāizskata arī attaisnoto izdevumu un atvieglojumu paplašināšanas, kā arī IIN atlaižu piemērošanas iespējas, kā tas notiek kaimiņvalstīs.
2. Galvenais risinājums iedzīvotāju nevienlīdzības risināšanā ir ienākumu palielināšanās, tai skaitā, minimālās algas palielināšana.
3. Ja idejiski bija doma atbalstīt zemo ienākumu saņēmējus, lai tie saņemtu iespējami lielāku atalgojumu uz tūlītēju nodokļu atvieglojumu rēķina, racionālāk būtu saglabāt noteiktu minimālo mēneša NM ienākuma saņēmējiem līdz 20004 *euro* robežai gadā, bet nosacīti turīgākiem IIN maksātājiem vispār nepiemērot NM. Proti, saglabājot iepriekšējo sistēmu, tikai atsakoties no pakāpeniskās parejas un straujāk ceļot minimālo NM robežu mazo algu saņēmējiem. Šādā veidā personas saņemtu tūlītēju ieguvumu no noteiktas minimālās NM daļas, bet ieguvumu no diferencētās NM daļas saņemtu kā IIN pārmaksu, valstij par to paziņojot personai.
4. Ceļot IIN likmes sliekšni, vienlaikus būtu jāpārskata arī citu ienākumu sliekšņi.
5. Cita pieeja - lai darbaspēka nodokļu sistēma būtu taisnīga un vienlīdzīga, būtu vēlams visas personas novērtēt vienādi, tātad visām personām nodrošināt vienāda NM piemērošanu. Tas novērstu IIN parāda veidošanās risku. Tomēr arī šis priekšlikums neatrisina galveno problēmu, tas ir, iespēju piemērot pilnā apmērā labumus, ko sniedz valsts, ja apliekamais ienākums personām ir pārāk mazs.
6. Ir jāpabeidz darbs pie minimālā ienākuma līmeņa normas noteikšanas pamatprincipiem. Tas nodrošinātu iespēju piesaistīt NM pie konkrēta rādītāja un attiecīgi veikt tā savlaicīgas un adekvātas korekcijas.

7. Jāizstrādā vienota sistēma atvieglojumu, NM, minimālās algas un pabalstu sistēmas sasaistei ar minimālā ienākuma, nabadzības riska līmeņa noteikšanu.
8. Koriģējot darbaspēka nodokļu parametrus, tajā skaitā arī NM, vērtēt arī kaimiņvalstu pieeju, lai neveidojas tāda situācija, ka darbaspēka izmaksas Latvijā ir augstākas par Igauniju un Lietuvu, tajā pašā laikā neto atalgojuma lielums ir viszemākais.
9. Sistēmai jābūt prognozējamākai un saprotamākai. Piemēram, NM ir jābūt vienādam visiem, tam ir jāpastāv neatkarīgi no labklājības līmeņa, to vajag koriģēt nodokļa maksātājam saprotamā kārtībā, lai neveidotos situācija, kad pie nemainīgas bruto algas neto alga pēkšņi paliek mazāka, un pastāv IIN parāda veidošanas risks.
10. Jāpaplašina VID un FM skatījums uz iedzīvotāju informēšanu par nodokļu reformas gaitu un tās sekām.
11. NM, atvieglojumi un attaisnotie izdevumi ir jākoriģē atbilstoši sociālekonomiskās attīstības tendencēm. NM palielināšanai un piemērošanai visiem nodokļu maksātājiem ir sagaidāmi šādi efekti:
 - 11.1. pieaugtu ražojošo uzņēmumu ārējā konkurētspēja. Latvijas darbaspēks kļūtu ne tikai konkurētspējīgāks Baltijas valstu darbaspēka tirgū, bet arī uzlabotos situācija konkurencē ar tādām valstīm kā Lielbritānija, Īrija un Vācija, uz kurām pārsvarā emigrē Latvijas darbaspēks un kurās ir būtiski lielāks NM;
 - 11.2. palielinātos nodarbinātība, un uzņēmumi esošā budžeta ietvaros varētu noalgot papildus darbaspēku. Darbavietu skaits varētu pieaugt par 10-20%, atkarībā no tā, par cik tiks palielināts NM, un, ņemot vērā darbaspēka pieprasījuma elastību;
 - 11.3. pieaugtu zemāk atalgotu darbinieku darba samaksa;
 - 11.4. NM vienādošana radītu vienlīdzīgu attieksmi pret visiem nodokļu maksātājiem;
 - 11.5. mazinātos administratīvais slogs un izmaksas;
 - 11.6. samazinātos nelegālo darba algu izplatība un varētu vairāk pastiprināt nodokļu kontroles pasākumus.
12. Sistēmai jāpaliek adresētākai. Ir ieteicams izstrādāt un piemērot tādu nodokļu atlaižu sistēmu, kas tiek pielietota konkrētam nodokļu maksātājam atkarībā no ģimenes stāvokļa, apgādājamo skaita, invaliditātes, darba noslogojuma, izpildāmā darba rakstura, par

transporta izmaksām un citiem apstākļiem. Šāda IIN piemērošana nodrošinātu iespēju tūlītēji koriģēt nodokļa maksātāja ienākumus atbilstoši pašreizējai situācijai.

13. Nodrošināt iespēju nodokļa atlaides piemērot tajā brīdī, kad veidojas attaisnotie izdevumi, piemēram, IIN atlaides par medicīniskajiem vai izglītības izdevumiem atskaitīt uzreiz pēc to iestāšanos, nevis uz GID pamata.
14. Būtībā būtu skaidri jānorāda, ja GID iesniegšana visiem ir obligāta.
15. Lai uzlabotu administrēšanu, mazinātu izmaksas, kā arī nodokļa atlaides sasniegtu nodokļu maksātāju ātrāk, iespējami risinājumi:
 - 15.1. atteikšanās no attaisnotajiem izdevumiem un NM palielināšana;
 - 15.2. saglabāt tikai tos attaisnotos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā, kredītiestādēm noteikt pienākumu sniegt VID informāciju par fizisko personu kontiem, obligāta nosacījuma par deklarāciju iesniegšanu VID tikai elektroniskā veidā un vienkāršotas IIN atmaksas ieviešana;
 - 15.3. NM noteikt vismaz nabadzības riska līmeni.
16. Rekomendējams veikt padziļinātu analīzi nozaru un profesiju griezumā par nostrādāto stundu skaitu, tādējādi atklājot tās nozares, kurās vērojams vislielākais nostrādāto stundu skaits, kas sevī var slēpt nopietnu problemātiku.
17. Lai varētu analizēt un apkopot informāciju par mikrouzņēmumos strādājošo darbinieku nostrādātajām stundām, MUN deklarāciju papildināt ar darbinieku nostrādāto stundu skaitu.
18. Tā kā mikrouzņēmumu darbinieku būtiski mazākais valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu objekts paredz risku nākotnē nebūt pietiekami sociāli nodrošinātiem, mainīt MUN piemērošanu ar mērķi palielināt darbinieku sociālās garantijas.
19. Visu nodokļu režīmu nodokļu maksātājiem jābūt vienādiem nosacījumiem veselības apdrošināšanas pakalpojumu saņemšanai.
20. Personām, kuras sasniegušas vecumu, kas dod tiesības saņemt vecuma pensiju, turpinot strādāt, nodrošināt 20 % likmes piemērošanu, bet, sasniedzot ienākumu līmeni, kas nosaka nākamās IIN likmes piemērošanu, uzdot VID par pienākumu to paziņot darba devējam. Priekšlikums ir saistīts ar to, ka lielākā daļa šo personu ir ar ienākumiem līdz 20004 *euro* gadā.
21. Neskatoties uz to, ka IIN progresīvā likme ir sarežģītāk piemērojama nekā proporcionālā, vienkāršot likmju piemērošanu ar mērķi mazināt pārmaksātā IIN summu.

Gada laikā izmantot akumulēto ienākumu uzraudzības sistēmu, kad, sasniedzot likmes sliksni, tiek ziņots darba devējam par piemērojamo likmi.

22. Izveidot regulāru sistēmu NM un atvieglējuma palielināšanai, kas regulāri nodrošinātu neto ienākumu pieaugumu ar mērķi mazināt nevienlīdzību un mazināt nabadzību.
23. Kā apgādājamo personu atļaut reģistrēt laulāto, kurš neatkarīgi no bērnu skaita audzina bērnus, ja bērnu vecums ir līdz 7 gadiem, tādējādi nodrošinot, ka ģimenē var pieskatīt un audzināt bērnus, kas ir vecumā, kad visvairāk nepieciešama vecāku klātbūtne.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>
2. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/89648-latvijas-administrativo-parkapumu-kodekss>
3. Likums “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>
4. Likums “Par nodokļiem un nodevām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>
5. Likums “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37968-par-obligato-socialo-apdrosinasanu-pret-nelaimes-gadijumiem-darba-un-arodslimibam>
6. Likums “Par valsts pensijām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048-par-valsts-pensijam>
7. Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasanu>
8. Mikrouzņēmumu nodokļa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/215302-mikrouzņēmumu-nodokla-likums>
9. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>
10. Valsts sociālo pabalstu likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68483-valsts-socialo-pabalstu-likums>
11. Ministru kabineta 1997.gada 8.aprīļa noteikumi Nr.138 “Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem personām ar invaliditāti, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/42990-noteikumi-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-papildu-atvieglojumiem-invalidiem-politiski-represetajam-personam-un-nacionalas-pret...>
12. Ministru kabineta 2001.gada 31.jūlija noteikumi Nr.336 “Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem” Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/27973-noteikumi-par-attaisnotajiem-izdevumiem-par-izglitiba-un-arstnieciskajiem-pakalpojumiem>

13. Ministru kabineta 2003.gada 25.februāra noteikumi Nr.97 “Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par trūcīgu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72052-kartiba-kada-gimene-vai-atseviski-dzivojosa-persona-atzistama-par-trucigu/redakcijas-datums/2005/05/10> [zaudējis spēku]
14. Ministru kabineta 2009.gada 3.marta noteikumi Nr.214 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/189237-noteikumi-par-gimenes-vai-atseviski-dzivojosas-personas-atzisanu-par-trucigu> [zaudējis spēku]
15. Ministri kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”, <https://likumi.lv/doc.php?id=295500>
16. Ministri kabineta 2010.gada 30.marta noteikumi Nr.299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=207462>
17. Ministru kabineta 2010.gada 21.septembra noteikumi Nr.899 “Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” normu piemērošanas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=218825>
18. Ministru kabineta 2010.gada 21.decembra noteikumi Nr.1140 “Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumos Nr.299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu””. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40200064>
19. Ministru kabineta 2011.gada 5.decembra noteikumi Nr.924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/240909-noteikumi-par-vecuma-pensijas-minimalo-apmeru>
20. Ministru kabineta 2012.gada 18.decebra noteikumi Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=253731>
21. Ministru kabineta 2013.gada 29.oktobra noteikumi Nr.1210 “Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atviegrojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/261552>
22. Ministru kabineta 2016.gada 5.janvāra noteikumi Nr.1 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atviegrojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/279022> [zaudējis spēku].

23. Ministru kabineta 2017.gada 21.marta noteikumi Nr.156 “Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību”.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/289586-noteikumi-par-apgadnieka-zaudejuma-pensijas-atlidzibas-par-apgadnieka-zaudejumu-un-valsts-sociala-nodrosinajuma-pabalsta-apgadn...>
24. Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumi Nr.676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atviegluma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>
25. Ministru kabineta 2010.gada 26.augusta rīkojums Nr. 513 “Par Pasākumu plānu ēnu ekonomikas apkarošanai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010.–2013.gadam”.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/215861-par-pasakumu-planu-enu-ekonomikas-apkarosana-un-godigas-konkurences-nodrosinasanai-2010-2013-gadam>
26. Ministru kabineta 2014.gada 30.oktobra rīkojums Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269886-par-koncepciju-par-minimala-ienakuma-limena-noteikšanu>
27. Ministru kabineta 2017.gada rīkojums Nr.245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021.gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklu-politikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>

Normatīvo aktu anotācijas

28. Likumprojekta (977/Lp12) „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/FDE50450C2B3A295C225815A0054340B?OpenDocument>
29. Likumprojekta (383/Lp12) “Solidaritātes nodokļa likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/6BD54BA84DF47F91C2257ED0002556CF?OpenDocument>
30. Likumprojekta (180/Lp13) “Grozījumi Solidaritātes nodokļa likumā” anotācija. Pieejama <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=180/Lp13>

31. Noteikumu projekts (TA-03378) "Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumos Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu"". Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40200064>
32. Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-2420) „Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atviegrojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40438733>

Ārvalstu normatīvie akti

33. ACT of 4 December 2003 on Income Tax. Pieejams: http://www.mfsr.sk/en/Components/CategoryDocuments/s_LoadDocument.aspx?categoryId=286&documentId=762.
34. Law Of The Republic Of Lithuania On Income Tax Of Individuals.- Consolidated version from 01/07/2017 The law was published in: Official Gazette 2002, No. 73-3085, ID code 1021010ISTA0IX-1007.

Satversmes tiesas nolēmumi

35. Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra spriedums lietā Nr.2004-03-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.169 (3117), 26.10.2004.
36. Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, Nr.77 (3235), 17.05.2005.
37. Satversmes tiesas 2005.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.2005-19-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.209 (3367), 29.12.2005.
38. Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, Nr.201 (3569), 19.12.2006.
39. Satversmes tiesas 2007.gada 11.aprīļa spriedums lietā Nr.2006-28-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.62 (3638), 17.04.2007.
40. Satversmes tiesas 2007.gada 2.maija spriedums lietā Nr.2006-30-0103. Latvijas Vēstnesis, Nr.73 (3649), 08.05.2007.
41. Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.2007-01-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.95 (3671), 14.06.2007.

42. Satversmes tiesas 2008.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2007-11-03. Latvijas Vēstnesis, Nr.12 (3796), 23.01.2008.
43. Satversmes tiesas 2008.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr.2007-23-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.56 (3840), 10.04.2008.
44. Satversmes tiesas 2010.gada 19.jūnija spriedums lietā Nr.2010-02-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.100 (4292), 28.06.2010.
45. Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2010-60-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.51 (4449), 31.03.2011.
46. Satversmes tiesas 2011.gada 20.maija spriedums lietā Nr.2010-70-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.82 (4480), 27.05.2011.
47. Satversmes tiesas 2012.gada 19.decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.200 (4803), 20.12.2012.
48. Satversmes tiesas 2015.gada 25.marta spriedums lietā Nr.2014-11-0103. Latvijas Vēstnesis, Nr. (5379), 26.03.2015.
49. Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra spriedums lietā Nr.2015-25-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.224 (5796), 16.11.2016.
50. Satversmes tiesas 2017.gada 6.oktobra spriedums lietā Nr.2016-24-03. Latvijas Vēstnesis, Nr.201 (6028), 10.10.2017.
51. Satversmes tiesas 2017.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.209 (6036), 20.10.2017.
52. Satversmes tiesas 2018.gada 11.aprīļa spriedums Nr.2017-12-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.73 (6159), 12.04.2018.
53. Satversmes tiesas 2018.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2018-04-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.208 (6294), 22.10.2018.
54. Satversmes tiesas tiesneses D.Rezevskas atsevišķās domas 2017.gada 2.novembra lietā Nr.2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, Nr.10 (6096), 15.01.2018.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi

55. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1982.gada 23.septembra spriedums lietā Sporrong and Lönnroth pret Zviedriju, iesnieguma Nr.7151/75 un 7152/75.
56. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1994.gada 22.septembra spriedums lietā Hentrich pret Franciju, iesnieguma Nr.13616/88.

57. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002.gada 16.aprīļa spriedums lietā S.A.Dangevilla pret Franciju, iesnieguma Nr.36677/97.
58. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003.gada 3.jūlija spriedums lietā Buffalo SRL en Liquidation pret Itāliju, iesnieguma Nr.38746/97.

Eiropas Savienības tiesas spriedums

59. Eiropas Savienības tiesas 2018.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.C-387/16 Par nodokļu neitralitātes principu

Grāmatas

60. Andrejeva, V., Ketners, K. Valsts ieņēmumu teorijas pamati, mācību grāmata, RTU Izdevniecība. Rīga, 2007.
61. Japiņa, G. Tiesību normas likumības un tiesiskuma pārbaude. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga: Ratio iuris, 2003.
62. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodoli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
63. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
64. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
65. Blenman, J. Adam Smith and "The Wealth Of Nations". Pieejams: <https://www.investopedia.com/updates/adam-smith-wealth-of-nations/>
66. Fisher, I. The Theory of Interest, as determined by Impatience to Spend Income and Opportunity to Invest it. New York: Macmillan, 1930.
67. Holcombe, R. Public sector economics: the role of government in the American economy. Pearson Education Inc. 2006.
68. Mill, D.S. (1848). Principles of Political Economy, with Some of Their Applications to Social Philosophy. London: John W. Parker. Pieejams: <http://www.econlib.org/library/Mill/mlP.html>
69. Muten, I. On the Development of Income Taxation Since World War. Amsterdam International Bureau of Fiscal Documentation, 1967.

70. Pigou, A. S. (1960). *A Study in Public Finance* (3rd Revised ed.). London, New York: Macmillan, St Martin's Press.
71. Samuelson, P. *Foundation of economic analysis*. Harvard University Press, Cambridge, MA (1947).
72. Simon, J. Nobes, C. *The Economics of Taxation*. 10th Edition, 2010/2011. Fiscal Publications, GB.

Raksti zinātniskos izdevumos un periodikā

73. Dārziņa, L. Trūcīgā statuss un maznodrošinātā statuss (II), LV portāls, 29.06.2015. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/272881-truciga-statuss-un-maznodrosinata-statuss-ii-2015>.
74. Kovaļevska, A. (2008) Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista Vārds*, Nr.32(537).
75. Levits, E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 08.05.2003., Nr.68.
76. Levits, E. Izvērstas Satversmes preambulas iespējamā teksta piedāvājums un komentārs. *Jurista Vārds*, 24.09.2013., Nr.39 (790).
77. Pētersons, M. Vispārējie tiesību principi un Satversmes tiesas kompetence. *Jurista Vārds*, 03.05.2001., Nr.18.
78. Aaberge, R., Colombino U. Using a microeconomic model of household labour supply to design optimal income taxes. *Scandinavian Journal of Economics*, 115 (2) (2013), pp. 449-475.
79. Arnold, J. (2008): "Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries," *OECD Economics Department Working Papers 643*, OECD, Economics Department.
80. Bargain, O., Orsini, K., Peich, A. Comparing labor supply elasticities in Europe and the United States. *Journal of Human Resources*, 49 (3) (2014).
81. Berliant, M., Gouveia, M. Equal sacrifice and incentive compatible income taxation. *Journal of Public Economics*, 51 (2) (1993).
82. Bird, M.L., Zolt, E.M. The limited role of the personal income tax in developing countries. *Journal of Asian Economics* 16 (2005).
83. Blundell, R., Shephard, A. Employment, hours of work and the optimal taxation of low-income families. *Review of Economic Studies*, 79 (2) (2012).

84. European Commission, 2014. Tax expenditures in direct taxation in EU Member States. *Occasional Papers* 207 | December 2014. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/.
85. European Commission, 2018. Data on Taxation. Pieejams: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en.
86. European Commission, 2018. Taxation Trends in the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2018.pdf.
87. Kakwani, N.C. (1977), Measurement of Tax Progressivity: An International Comparison, *The Economic Journal* 87.
88. Mirrless, J.A. An exploration in the theory of optimum income taxation. *Review of Economic Studies*, 38 (2) (1971).
89. Morini, M., Pellegrino, S. Personal income tax reforms: A genetic algorithm approach. *European Journal of Operational Research*. Issue: 3 (2018).
90. Musgrave, R. A., and T. Thin (1948): "Income Tax Progression, 1929-48," *The Journal of Political Economy*, 56(6).
91. OECD (2006), Fundamental Reform of Personal Income Tax, *OECD Tax Policy Studies*, No. 13, OECD Publishing, Paris. Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:4876/10.1787/9789264025783-en>.
92. OECD (2011a). Work Proposal on SMEs and Entrepreneurship Financing and Taxation, *OECD CFE/SME (2011)*. Pieejams: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=CFE/SME\(2011\)9/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=CFE/SME(2011)9/FINAL&docLanguage=En).
93. OECD (2015), Stocktaking of the tax treatment of funded private pension plans in OECD and EU countries, pieejams: <http://www.oecd.org/pensions/Stocktaking-Tax-Treatment-Pensions-OECD-EU.pdf>.
94. OECD (2018), Taxing Wages 2018. *OECD Publishing, Paris*, pieejams: https://doi.org/10.1787/tax_wages-2018-en.
95. Owens, J., Hamilton, S. (2004), "Experiences and innovations in other countries", in: The Crises in Tax Administration. *Brookings Institutions*, Washington D.C.
96. Peter, K.S., Buttrick, S. and Duncan, D. Global Reform of Personal Income Taxation, 1981–2005: Evidence From 189 Countries. *National Tax Journal*, 2010, vol. 63, issue 3.

97. Saez, E. Using elasticities to derive optimal income tax rates. *Review of Economic Studies*, 68 (2001).
98. Saez, E., Slemrod, J., Giertz, S.H. The elasticity of taxable income with respect to marginal tax rates: A critical review. *Journal of Economic Literature*, 50 (1) (2012).
99. Sarwat, J., Saber Mahmud, A., Papageorgiou, C. What Is Keynesian Economics? *IMF Issues on FINANCE & DEVELOPMENT*, September 2014, Vol. 51, No. 3
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/basics.htm>.
100. Sarwat, J., Saber Mahmud, A., Papageorgiou, C. What Is Monetarism? *IMF Issues on FINANCE & DEVELOPMENT*, March 2014, Vol. 51, No. 1.
101. Skrzypek-Ahmed, S., Wołowiec, T. The problems of personal income taxation harmonization process in European Union countries. *Zeszyty Naukowe WSEI seria: EKONOMIA*, 10(1/2015), s. 92. Pieejams:
<http://www.wydawnictwo.wsei.eu/index.php/znc/article/viewFile/285/271>.
102. Suits, Daniel B. (1977). "Measurement of Tax Progressivity". *American Economic Review*. 67 (4).
103. Tax Policy. *Fact Sheets on the European Union*. European Parliament, 2017, Pieejams:
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/606781/IPOL_PERI\(2017\)60678_1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/606781/IPOL_PERI(2017)60678_1_EN.pdf)
104. Verbist, G., Figari, F. What makes personal income taxes progressive? A decomposition across European countries using EUROMOD. Paper Prepared for the IARIW 33rd General Conference Rotterdam, the Netherlands, August 24-30, 2014.
105. Wołowiec, T. Soboń, J. EU Integration and Harmonisation of Personal Income Taxation. Pieejams: <http://we.vizja.pl/pl/pobierz-artykul-pdf/id/200>.
106. Wołowiec, T. Potential and Possible Ways of Harmonizing the Personal Income Taxation Process. *Comparative Economic Research*, Volume 21, Number 3, 2018.
107. Young, H.P. Progressive taxation and equal sacrifice. *American Economic Review*, 80 (1990).
108. Zee, H.H. Personal Income Tax Reform: Concepts, Issues and Comparative Country Developments, *IMF Working Paper*, No. 05, 2005.
109. Бушуева, О. История и современный опыт подоходного налогообложения. *Актуальные вопросы экономики и управления: материалы II Междунар. науч. конф.*

(г. Москва, октябрь 2013 г.). — М.: Буки-Веди, 2013. — С. 11-14. — URL <https://moluch.ru/conf/econ/archive/91/4279/>.

110. Скоряк, Т. С 2018 года необлагаемый налогом минимум с пенсии аннулируется. Pieejams: <https://ru.sputnik-news.ee/economy/20170906/7047551/god-neoblagaemyj-nalog-minimum-pensija-anuliruetsa.html>.

Elektroniskie informācijas avoti

111. Centrālā statistikas pārvalde: <https://www.csb.gov.lv/lv>
112. Valsts ieņēmumu dienests: <https://www.vid.gov.lv/>
113. Valsts kontroles revīzijas ziņojums "Par Latvijas Republikas 2016.gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem" Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/par-latvijas-republikas-2016-gada-parskatu-par-valsts-budzeta-izpildi-un-par-pasvaldibu-budzetiem/>
114. Igaunijas Nodokļu un muitas pārvaldes mājaslapa: <https://www.emta.ee/eng/tax-free-income>
115. Īrijas nodokļus un muitu pārvaldošās institūcijas REVENUE mājaslapa: <https://www.revenue.ie/en/personal-tax-credits-reliefs-and-exemptions/marital-and-civil-status/personal-tax-credit/index.aspx>.
116. Igaunijas Sociālās apdrošināšanas pārvaldes mājaslapa <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/en/pension-benefits/amount-tax-free-income-beginning-1-january-2018>.
117. KPMG mājaslapa <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/individual-income-tax-rates-table.html>.
118. Lielbritānijas valdības informatīvais resurss: HM Revenue & Customs, "A brief history of the income tax" at 3. <http://www.hmrc.gov.uk/history/taxhis3.htm>.
119. Nīderlandes Nodokļu un muitas administrācijas mājaslapa: https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontenten/belastingdienst/individuals/moving_internationally/social_security/how_is_the_contribution_calculated/overview_of_deductible_items_and_tax_credits/you-are-entitled-to-the-national-insurance-component-of-the-tax-credits-for-2018.
120. Pricewaterhouse Coopers mājaslapa: <http://taxsummaries.pwc.com/ID/Austria-Individual-Sample-personal-income-tax-calculation>.

121. Rumānijas grāmatvežu asociācijas mājaslapa: <http://www.romanian-accountants.com/taxes-on-salaries-in-romania>.
122. Slovēnijas Finanšu ministrijas mājaslapa: http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Davki_in_carine/Angle%C5%A1ki/Taxation_in_Slovenia_2018.pdf.
123. Somijas Nodokļu administrācijas mājaslapa https://www.vero.fi/en/individuals/tax-cards-and-tax-returns/income-and-deductions/tax-deductions/automatically_granted_deduction/.
124. Spānijas Finanšu ministrijas mājaslapa: <http://www.hacienda.gob.es/es-ES/Paginas/Home.aspx>.
125. Tax-benefit microsimulation model for the European Union. Pieejams: <https://www.euromod.ac.uk/>.
126. Ziemeļvalstu nodokļu administrāciju kopīgā mājaslapa: <https://www.nordisketax.net/main.asp?url=/hem.asp&c=sve&l=en>.

Nepublicētie materiāli

127. Šulmane, D. Tiesību normu efektivitātes problemātika un aktualitāte XX un XXI gadsimta tiesību socioloģijā, Bīriņu 2013.gada Konstitucionālās tiesībpolitikas semināra materiāls (nepublicēts).
128. VID nepublicētie materiāli
129. VSAA nepublicētie materiāli